

But 105
w- 119

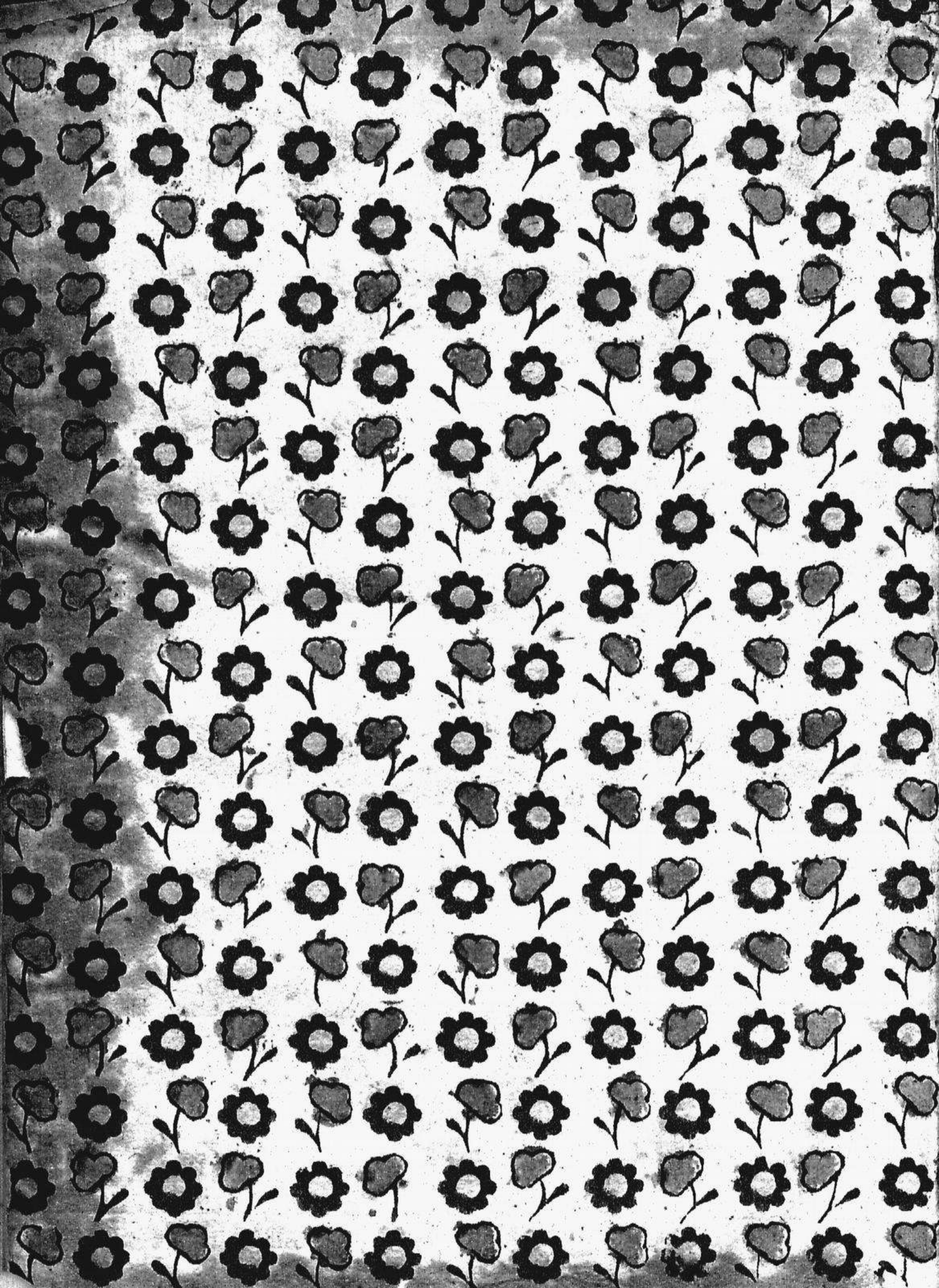

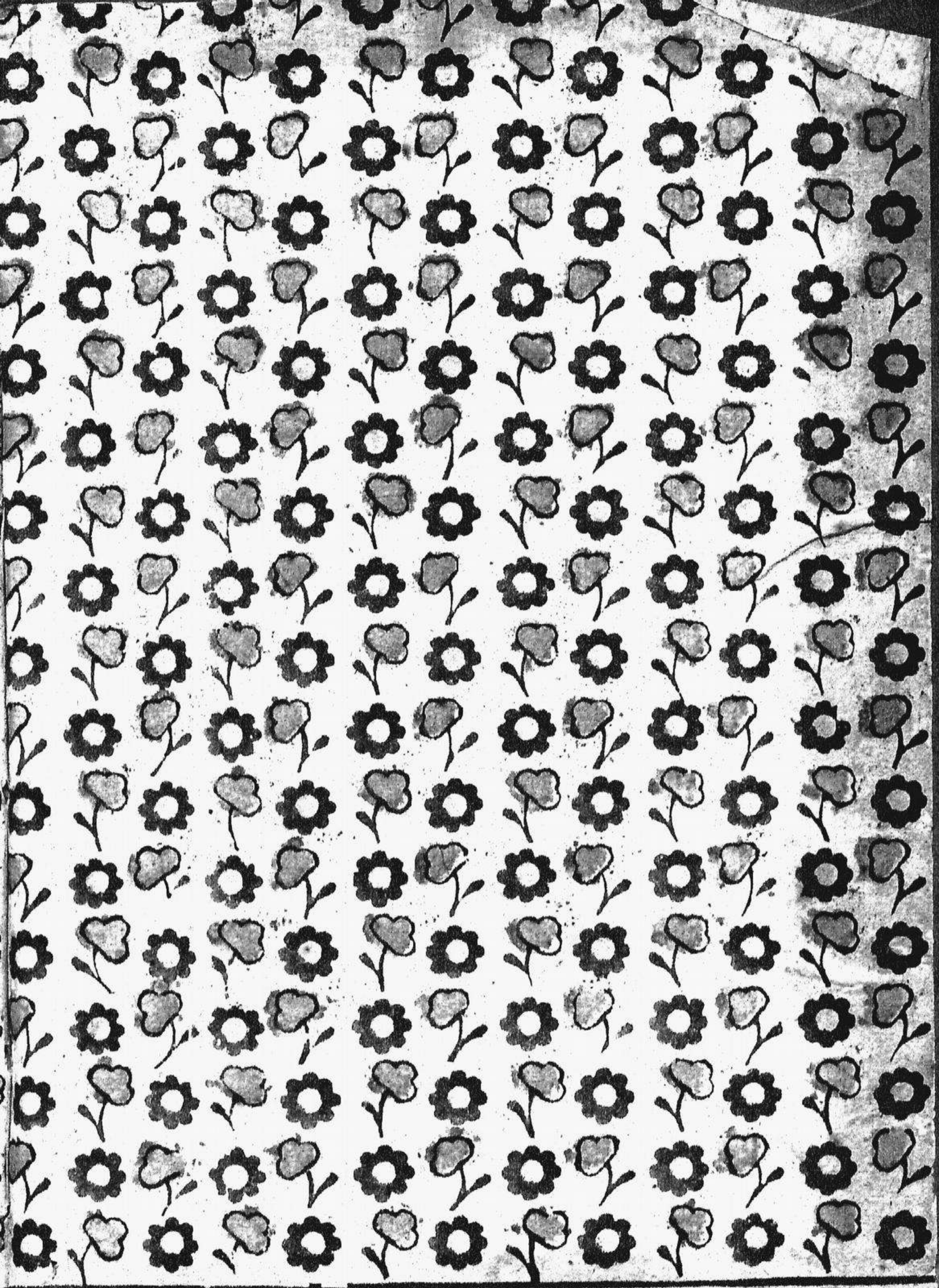

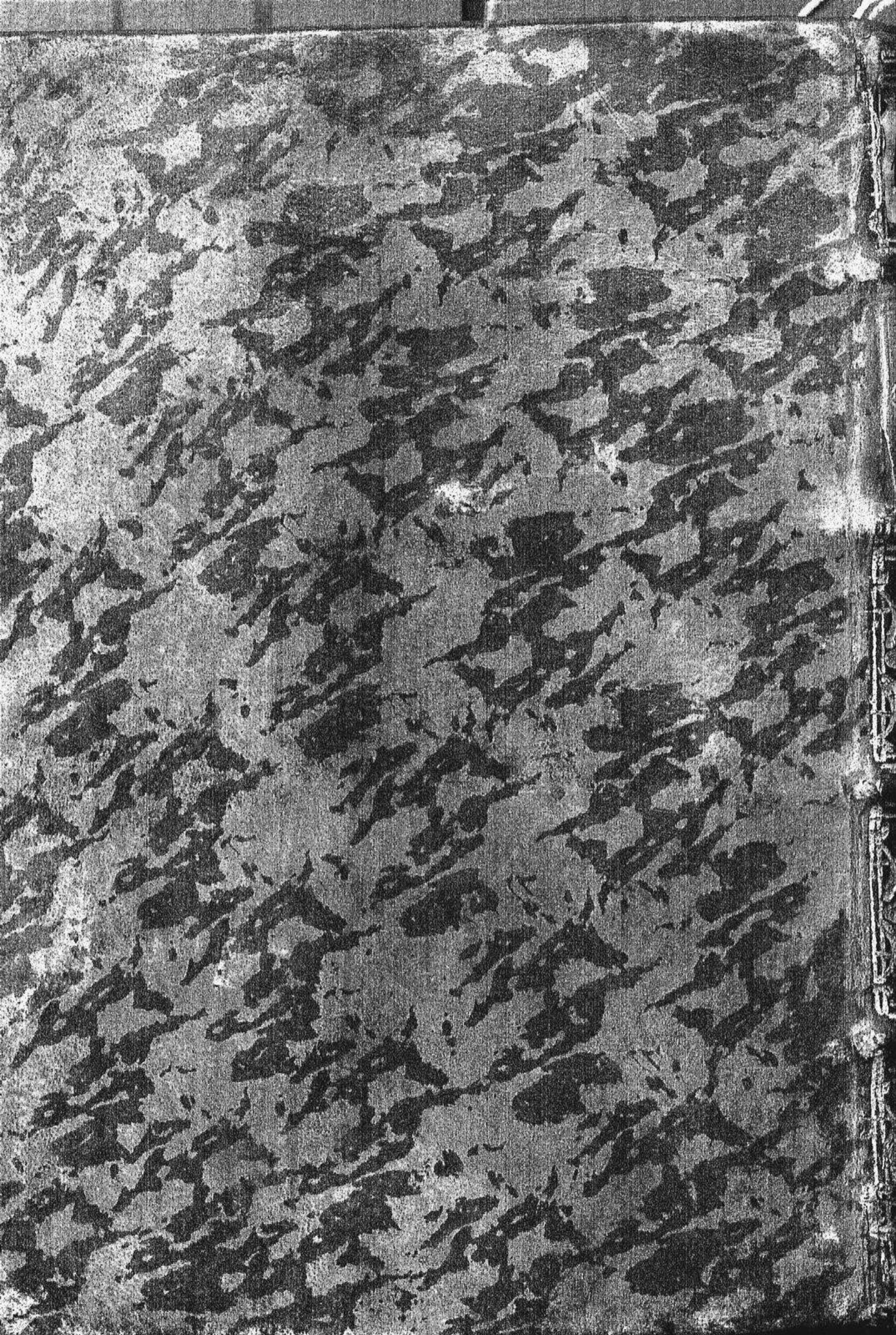
F22838224

Galeno (comp) de magis et minus de ser

B.

ELCHIORIS

GVILANDINI

PAPYRVS,

hoc est

MMEMENTARIVS

ria C Plinij maioris de papyro capita.

Accesit.

ERONYMI

MERCVRIALIS

epugnantia, qua pro Galeno strenuè pugnatur.

Item

ELCHIORIS

GVILANDINI

insertio sententiæ in Galenum à se pronunciata.

βιβλα δὲ καρπὸς ἢ κρατὶ εἶχον μέγαν.

*ο γαρ hoc 40
librum est.*

VENETIIS

Apud M Antonium Vlmum.

M D LXXII.

de Regia dala (comp) de Reg dala (comp) de Reg dala
B.

MELCHIORIS

GVILANDINI

PAPYRVS,

hoc est

COMMENTARIVS

in tria C Plinij maioris de papyro capita.

Accesit.

HIERONYMI

MERCVRIALIS

Repugnantia, qua pro Galeno strenuè pugnatur.

Item

MELCHIORIS

GVILANDINI

Assertio sententiæ in Galenum à se pronunciata.

βιβλα δὲ καρπὸς ἔκτρατῆ ἑάχυν μέγαν.

*opus hoc per
Lilium est.*

VENETIIS

Apud M Antonium Vlmmum.

M D LXXII.

Nouerint omnes, Papyrum Melchioris Guilandini vnà cum
auctarijs exhibitam fuisse antequàm typis subijceretur,
tum hæreticæ prauitatis apud Venetos, & Patauinos inquisitori-
bus, tum ex Senatus Veneti decreto Bernardino Feliciano, viro
cùm insigniter docto, tum magnopere humano, & Octauiano Magio
eidem Senatui à secretis: qui omnes perlectis singillatim libellis
omnibus, cùm nihil in eis deprehendiscent, quòd aut fidem catholi-
cam, aut principes viros, aut bonos mores offenderet, atque id
syngraphis suis amplissimo Venetorum decemuirali collegio non
modò confirmassent, sed etiam persuasiscent, effectum fuit quòd
idem collegium decemuirale illos ipsos libellos publicari benignè ac
gratiosè permiserit, atque insuper multam, & pœnam ei irroga-
uerit, qui citra M Antonij Vlmi voluntatem eosdem imprescrit,
aut alibi impresos importauerit, venales'ue habuerit, intra om-
nes ditionis Venetæ fines.

MELCHIOR GVILANDINVS

BAPTISTÆ GRIMALDO,
uiro illustri, atque magnanimo
S. D.

*Emper constans & præcla-
ra eruditorum de Caij
Plinij naturali historia
existimatio fuit Bapti-
sta Grimalde magnani-
me, inter Latina uete-
rum auctorum monumenta hodie exstantia
haud facile inueniri, quod ei rectè conferrì,
nedum anteferrì ualeat. Tanta enim libris
illis quatuor de quadraginta pulcherrima-
rum rerum cognitu dignarum copia exponi-
tur, tantus selectorum uerborum numerus
promitur, ut sine eis uix possit Latina res
consistere. Quidquid uspiam est, siue cœlis
sursum inherescat, siue terra deorsum in-
cumbat, siue liquidum ætherem suspiciat,
aut aquarum demersum undis degat, siue*

sit denique artis opus eximium, siue naturæ
minimum, id omne mira verborum breuita-
te graphicè à Plinio explicatur. Sicut autem
nostra, patrúmque memoria facile eruditissi-
mus quisque animaduertit, maiores aliquan-
to in hoc uno thesauros abscondi quàm in
multis alijs Latinis scriptoribus: ita promptè
non mediocrem operam nauauit, ut diui-
num opus, quod plerique propter summam
qua à transcipientibus affectum fuit iniu-
riam vitabant, tutius inspici, in manibus
haberi, & ab omnibus legi posset. Inter
quos tametsi Hermolaus Barbarus patriar-
cha Aquileiensis, vir in tantum laudandus,
in quantum intelligi virtus potest, ita efful-
geat, ut omnes longo post se interuallo relin-
quat, & secundum habeat neminem: tamen
defraudandi sua laude non sunt Budæus,
Rhenanus, Casarius, Ruellius, Aldus, Pe-
rottus, Aqueus, Gelenius, Becichemus, alij
non pauci, quorum studio, & diligentia ef-
fectum est, ut Plinium sine molestia propè
ac stomacho legere valeamus. Quanquam
autem ij omne tulisse punctum videantur,
cum

cum quod plurima præclarissimi operis vul-
nera sanauerunt, & multos locos obscuros illu-
strauerunt, tum quod difficultates passim exu-
berantes attigerunt, et quasi digito monstrau-
erunt: tamen superesse adhuc non pauciora in
eo ulcera, tenebras nihilo prioribus clariores,
ambiguitates exquisitas, & alicubi inextri-
cabiles, ut quisque est doctissimus, ita inspe-
cto libro facillimè agnoscit. Cum itaque ego
quoque in locos aliquot senticosos offenderim,
& quæ obstare videbantur flagitia inde, meo
arbitratu, amouerim, cœpi sæpe, & multum
mecum cogitare, facturúsne operæpretium
sim, si eos in publicum, lucémq; producám,
præsertim post tot eminentissimos viros, qui
in Plinio restituendo, emaculando, declaran-
dóq; elaborauerunt, cum quibus ego, sicut
neque ingenio, neque studio, neque usu, &
cognitione rerum vlla ex parte sum compa-
randus: ita certè libenter fateor, minus mihi
virium esse, quàm ut nomen castigatoris,
aut interpretis Pliniani operis sustinere au-
sim. Neque enim ignoro quàm sit arduum
vetustis nouitatem dare, nouis auctorita-
tem,

tem, obsoletis nitorem, obscuris lucem, fasti-
ditis gratiam, dubijs fidem, omnibus verò
naturam, & natura sua omnia: neque in-
scius sum veterem, & vulgatam esse rem,
ut, dum novi scriptores prodeunt: aut in re-
bus certius aliquid allaturi, aut inuentionis
subtilitate eos, qui antea idem argumentum
tractauerunt, superaturi credantur. Vt cum-
que hoc animaduersum, aut aestimatum fue-
rit, committere equidem non potui, nec de-
bui, ut, quæ in eo auctore deprehendi vitia,
decoxisse mihi non solum viderentur, sed
etiam reipublica litteraria plurimum no-
cuisse. Verum enim ex multis quos hucusque
censura subieci locis, constitui unicum tan-
tummodo hoc tempore de papyro, chartisq; tra-
ctatum emittere: tum quòd is mihi semper
visus sit obscurissimus, nec tam neglectus ab
alijs, quàm non intellectus esse: tum quòd ani-
maduertam ignorari etiam à doctissimis,
quali veteres materia scripserint, quæ nam
eorum charta fuerit, & qua arte concinnari
solita sit. Lectorem autem non possum non
etiam hoc loco commonere, me in his casti-
gan-

gandis, explicandisq; non tam usum immodica, & effrena licentia, quam libertate, nisi me animus fallit, castigata, & matura, quam mihi indulset non tam antiquorum Pliniani operis exemplarium supellex, quæ ego nulla habere me fateor, nec vidisse, quæ laudem in eo genere mereantur, memini: quàm quòd perspectam, & ad unguem exploratam habui rei ipsius, qua de agitur, naturam: quòd auctoris voluntatem ad amussim applicui: quòd nusquam graves coniectura defuerunt: quòd ratio evidens subinde accessit: ac denique quòd aliorum prima nota scriptorum eadem de re certa fides, & testimonium amplissimum ubique ferè in promptu fuit, atque succurrit. Quam corrigendi veterum monumenta auctorum rationem, si quis improbat, ratus ex sententia Timonis Nicæni philosophi nihil esse novandum quod veterum codicum præscriptum non monstraverit: ne ille nimis delicatè, & planè iniquè agere videtur, atque philosophi eius sententiam nimis latè interpretatur, quasi ille nullum in Homeri poëmata versum mendacare censuerit, qui

qui non sit ad antiqua emendatus exempla.
Fateor, quidem eam esse optimam, & tutissi-
mam libros emendandi rationem, quæ per
manu scripta, atque ea antiquissima exem-
plaria instituitur, quando haberi possunt:
sed, illis deficientibus, nihil in hoc conatu
cum laude præstari, constanter eo inficias.
Etsi enim Timon ille sciscitanti Arato, quo
pacto quispiam Homeri poema sine menda
consequi queat, rectè respondit, antiqua si in-
cidat in exemplaria, non ea quæ nuper emen-
data sunt: tamen non idem etiam protinus
iudicium faciendum erit de Plinio, Solino,
& cæteris id genus scriptoribus, qui quòd res
in natura existentes non carmine, sed soluta
oratione, nec fabulosè seu fictè, sed historica
fide, & ut sunt, persequuti fuerunt, possunt
non ineptè alter per alterum, & alij multi per
illos, & vicissim illi per alios multos cùm La-
tinos, tum Græcos, qui idem argumentum
tractauere, instaurari, atque in veterem di-
gnitatem, integritatémq; restitui. Quid præ-
stiterim, ignoro: certè, ut præstarem aliquid,
conatus sum sedulò ac diligenter: cuius rei
testes

testes erunt loci obscuriores multi, non in ver-
bis modò Plinij, sed aliorum quoque aucto-
rum plurium, quos, quantum in me fuit,
dedi operam, ut his commentarijs, quos ad
has de papyro emendationes adieci, quàm po-
tui lucidissimè illustrarem, Ut ut autem le-
gentes iudicauerint, gratiam tamen ab ijs qui
grati sunt opinor aliquam inibo: quoniam qui-
dem mihi publicæ utilitatis cupidissimo non
aggrediendi voluntas defuerit, sed perficien-
di facultas. Ceterùm hanc tibi meam in-
dustriam, & meos, quicunque sunt, labores,
Baptista Grimalde amplissime, do, dico, ad-
dicòq;: non ut legas: neque enim occupatio-
nes tuæ hoc patiuntur: non ut ab inuidorum,
maleuolorumq; morsibus defendas: veritas
enim defensore non eget, & te falsa tueri non
decet, neque ego postulo: sed ut illustris ma-
gnitudine nominis tui aliquid his splendoris
accedat, atque homines non solum intelligant
me in tua constitutum esse clientela, sed etiam
monumentum aliquod gratitudinis, ac ob-
servantiæ in te meæ existat, Etenim libera-
le, & acceptissimum illud munus, quo me

★★

abhinc

abhinc decennium ex Mauritanica capti-
uitate graui obstrictum ære Genuam reuer-
sum, tu Baptista Grimalde magnanime unà
cum Paulo Spinola, Nicolao Doria Hiero-
nymy mox Cardinalis filio, Balthasare Lo-
melino, & Franco Lercaro, viris splendidis-
simis, atque innocentissimis donauisti, facit,
ut, nisi ingratisimus uelim dici, testatum fa-
cere debeam, conseruare me etiamnum in re-
centi memoria, sempèrque posthac conseruatu-
rum esse quæ in me collata fuere beneficia.
Equidem Grimalde præstantissime, tuæ splen-
dor vitæ is est, eaq; perillustris fama celebri-
tas, non inter Italos modò, in quibus natus
es, & educatus, verùm etiam apud externas
gentes, adòque in Europa uniuersa, ut, sicuti
quisque est doctissimus, ita in primis amici-
tiam tuam ardenti studio requirit, expetitque.
Mitto enim claritatem natalium, qua do-
mus Grimalda inter præclarissimas Italiae
mirum in modum excellit: & immensam
opum magnitudinem, quibus hac ætate ad
Pythium illum Bythynium longè ditissimum
hominum priuatorum quàm proximè acce-
dis:

dis : quis est, qui in tanta nobilitate, tantam mansuetudinem : in tam amplis domesticis copijs, tam modestum earum usum : in tam corruptis horum temporum moribus, tantam æquitatem, temperantiam, moderationem animi præstet atque exhibeat : quanta in te mihi cognita iampridem atque perspecta est ? Omnium, ut opinor, diuitum Cræsus, & Midas multò celebratissimi fuerunt : at hic auribus asininis etiam turpissimus est : ille verò calamitate, & summo, atque ignominioso vitæ discrimine miserrimus esse agnoscitur. Cùm verò etiam non nisi is diues habendus sit, cuius animo suæ sufficiunt diuitiæ : tu Grimalde magnificentissime omnino hos superas diuitijs. Nam tanta est tua erga multos munificentia, ut nemo non intelligat, tuas tibi diuitias non tantùm sufficere : sed animo tuo etiam superesse quod alijs largiaris. Deinde propter inusitatam tuam liberalitatem, qua omni laude, prædicatione, litteris, monumentisq; celebrandam patriam tuam decorasti, dignus habitus es, cui amplissimus ille senatorum Genuensium ordo statuam publicè

decreuerit, eamque etiam uiuenti adhuc, cum multum ualet inuidia, in augustissimo urbis loco collocauerit, ratus raram largitionem raro pensandam esse premio. Cræso uero adeo non sufficiebant suæ opes, ut propter incrementum earum bellum temerarium, & sibi exitiosissimum susceperit. Midas uero cum celeberrimis diuitijs suis adeo tamen pauper fuit, ut deos sollicitare non intermiserit, donec ei indulgerent, ut in aurum uerteretur, quodcunque attrectaturus esset: quod sanè ei mortis etiam non parum immatura causa fuit. Nam ab eo tempore, quo ei indultum fuerat à dijs, ut, quodcunque attingeret, in aurum mutaretur, fama ei pereundum erat. Cibi enim etiam, quibus uesci uolebat, eodem modo, ut reliqua, tacti ab eo auri tam durtiem quam formam acquirebant: ut iam non haberet, ex quo uitam diutius sustentaret. Pro eo uero, quod hic ob peruersum de liberalibus artibus iudicium auriculis asininis turpisissimus factus est, tu sapientissime Grimalde à doctissimis quibusque tanti haberis, ut nefas esse putet tuam amicitiam non certatim

*tim ambire . Pro eo etiam , quod alter Halim
transiens magnam peruertit opum uim , tibi
statua consecrata est tanquam deo cuidam .
Quantò uerò tu etiam melior Craso Quiri-
tium post Syllam ditissimo ? Nam de eo scri-
bit Plutarchus apud Romanos omnes consta-
re , quod uirtutes eius , quas plurimas insi-
gnes habuit , unius auaritiæ sordibus , & cupi-
ditate habendi inexplebili , qua totum Par-
thorum esuriuit aurum , obscurata fuerint .
Quid dicam de moribus facilimis , de pietate
in domesticos , benignitate in externos , liberali-
tate in pauperes , bonitate in ciues , iustitia in
omnes ? Quid memorem prædia amenissima ,
& palatia regali munificentia substructa , ope-
ribus uel in hac magnificentia Italia omnium
uirtutum altricis terræ suspiciendis ? Sunt alij
insignes uiri , atque in urbe præcipuè uestra
non inter Italia modò , sed totius Europæ urbes
antiquissima , omnium uirtutum laudibus ex-
cellentes , quibus suus honor , & sua debita laus
tribuenda est . Sed tua illa præstans , eximiâq;
nobilitas , consociata pari adiunctâq; uirtuti ,
omnia in te facit maiora , atque illustriora .*

Ob

Ob id fere nemo est in tota Italia, & quacun-
que cœli conuexitas uergit bonus, & studio-
sus, qui tibi fortunas amplissimas, & in hac
uiridi, uenerabiliq; canitie, seram, felicemq;
senectam non optet. Ac me quidem de diuinis
animi tui dotibus diu cogitantem ratio ipsa in
hanc potissimum sententiam ducit, ut existi-
mem non tam sapientissimi Senatus uestri pru-
dentia, quàm Dei immortalis providentia fa-
ctum esse, ut uiuenti tibi atque spiranti mira
omnium consensione statua consecraretur, quò
scilicet non conciuēs modò tui, sed externi quo-
que homines intelligerent, nihil esse uoluntate be-
nemerendi de ciuibus suis præstantius, & pla-
nè deum esse patriæ iuuare patriam, atque
hanc ad æternam gloriam uiam existere. Ta-
met si autem ista nominis tui claritate, tam
eximio uitæ splendore, tot suspiciendarum
uirtutum magnitudine, & quod rei caput est,
indefessa cùm priuatarum, tum publicarum
rerum cura, quam Senator amplissimus, ac
integerrimus in patria sustines, deterreri iure
poteram, ne te tantum uirum, & tam magnis,
difficilibusq; occupatum rebus intempestiuus
adeam,

adeam: perspecta tamen mihi mira naturæ tuæ
lenitas, & rerum plurimarum studium, atque
cognitio, in eam opinionem, fiduciâmq; adduxe
re, uti existinem nihil te importunum, aut intē
pestium ducere, quod ad naturæ & antiquita
tis cognitionem facere intelligeres. Quam opi
nionem mirum etiam in modum auxere collo
quutiones illæ, sermonesq; quos superioribus
proximis diebus, cum in hæc loca relaxandi ani
mum gratia excurrisses, mecum contulisti, qui
bus ut uix accuratiores, magisq; decoros cano
capiti audisse memini: ita certè quòd ad interio
ra quædã & recondita spectarent, quæq; in caus
sæ cognitione uersarentur, semper feci maximi.
Quare cum tu Grimalde splendidissime, tot ex
cellentium uirtutum sis possessor: dubitandum
mihi non fuit, quin ea mente, qua eas ipsas uir
tutes colis, atque ea fide, qua scripsi, hunc inge
nij mei fetum munusculum leuidense, atque
officium hoc meum; quo tibi commentarium
istum de papyro offerro, suscepturus, approbatu
rusq; sis. Etiam atque etiam uale. Ex horto
medicinali Patauino Idib Martij Anno à
Christo nato M D LXXII.

Errata typographica insigniora sic corriguntor.

Primus numerus indicat paginam, secundus lineam:
littera p, significat pro; littera l, lege.

2. 34. p. clarior, l. clariore: 41. 32. p. quia, l. quin: 45. 2. p. eadem, l. eadem: 51. 4. p. τὸ σχεδιάζεν, l. τὸ σχεδιάζειν: 52. 25. p. mēsque, l. meīsque: 56. 23. p. uocauit, l. uocarint: 57. 20. p. lapidīsque, l. lapideīsque: 58. 8. p. ecclesiastica, l. historia ecclesiastica: 77. 13. p. Damiatam, l. Damiatā: 81. 13. p. ὅπισθεν, l. ὀπισθεν: 82. 1. p. concinerit, l. cecinerit: 83. 3. p. Argerij, l. Algerij: eiusdem paginae linea 24. p. iui, l. iri: 85. 5. p. credi, l. credidit: 87. 23. p. earūque, l. eorūque: 90. 2. p. nullorum, l. mullorum: 91. 4. p. hyostium, l. hyoscyamum: 95. 10. p. contractu, l. contactu: 98. 13. p. ἔυχόμενος, l. ἔυχεόμενος: 105. 28. p. mirandum, l. miraculum: 107. 7. p. dixeret, l. dixere: eiusdem paginae linea 17. p. meam, l. mecum: item linea 21. p. hoc, l. hos: 109. 23. p. ulcere, l. ulcera: 113. 19. p. stirpi, l. scirpi: item linea 21. p. stirpo, l. scirpo: 119. 7. p. obtua, l. obtusa: item linea ultima p. simulacro, l. simulatio: 123. 14. p. simile ne, l. simile, ac ne: 130. 2. p. stirpea, l. scirpea: item linea 16. p. κοῖτιδι, l. κοιτῖδι: 134. linea vlt. p. illis, l. illic: 141. 8. p. solisue, l. soleīsue: 147. 28. p. vtracunque, l. vtrarunque: 150. 8. p. Tamo tica, l. Taniotica. 152. 20. p. Famiana, l. Fanniana: 156. 4. p. amphithearum, l. amphitheatrum: 160. 10. p. ingenij, l. ingenui: 161. 3. p. amore. l. amores: 162. lin. ult. p. tamen tum, l. ramentum: 167. 25. p. uirgula, l. uirgulta: 169. lin. antepenul. p. cuius, l. cuiuis: 173. 1. p. aut, l. haud: 175. 29. p. expositione, l. expositionem: 177. 28. p. segminibus, l. sagminibus: 183. 18. p. Nili agglutinatis, l. Nili aqua agglutinatis: 188. 10. p. At, l. Ad: 201. 25. p. quod seu, l. quod seu ius, seu: 202. 12. p. libro, l. libros: 204. 11. expunge, malè: 243. 34. p. eodem, l. eadem: 247. 20. p. χυπγία, l. κυπγία: 249. 32. p. rapit, l. capit: 259. 22. & suspicari, dele, &: 265. 26. p. ἔνωσ, l. εἶνα: 266. 33. p. προσέπερον, l. προσέφερον: & linea 34. p. ὁ καὶ, l. καὶ ὁ: 268. 8. p. castigatiorēsque, l. castigatiorēsque.

MELCHIORIS
GUILANDINI

PAPYRVS,

Hoc est

COMMENTARIVS IN TRIA

C PLINII SENIORIS DE PAPYRO

capita.

PLINIVS ille, qui opus pulcherrimum naturalis historiae condidit, cum animum ad mundanae descriptionem machinae appulisset: a mundi definitione exorsus, cuncta quae mundus comprehendit, tam eleganter libris trigintasex prodidit, ut docti doctissimiq; cognomina doctorum omnium sui temporis iudicio, & posteriorum testimonio consequutus sit. Is cum peruenisset ad locum de plantis, quibus totius operis dimidium, hoc est libros duo de viginti dicavit: communem hominum impetum sequutus, quo ad peregrina, atque externa maiore studio, curaq; quam ad vernacula, quaeq; praeforibus habentur, perquirenda, rapimur: speculationem eam ab exoticis, ac alieno terrarum in orbe nascentibus auspiciatur. Quandoquidem verò inter eius generis stirpes, haud postremum occupat locum papyrus: auctor ver-

A ba

12
ba de illa facturus, in hunc exorditur modum libro
XIII illius naturalis historiae, capite XI.

MEMBRVM I.

Nondum palustria attigimus, nec frutices annuum. Prius tamen quam digrediamur ab Ægypto & Papyri natura dicetur, cum chartæ vsu maximè humanitas uitæ constet, & memoria.

Commentarius Guilandini.

CVM auctor superioribus aliquot libri huius tertijdecimi capitibus, tum etiam hoc ipso capite vndecimo, ad quod declarandum aggredior, de varijs, multisq; Ægypto proprijs plantis copiosè differuisset: & iam in animo haberet ad Æthiopiæ, Atlantis, atque Africæ stirpes transire: pollicetur se id præstare velle mox atque ex palustribus Ægypti faciem veræ papyri suis coloribus, notisq; repræsentarit. Etenim inter cæteras diuisiones, quæ plantæ accommodantur, haud postrema est illa, qua collimans in locum, in quo vnaquæque nascitur, & rerum differentiam accidentalem fortuitamq; instituens, stirpium alteras terrenas, alteras aquaticas pronunciat. Quam diuisionem confidenter sequens Plinius, ait: Nondum palustria attigimus, nec frutices annuum. Quanquam autem istæ diuisio infirmior sit quam vt planta per eam rectè, vereq; secari queat: vtpote quòd non paucae speciei vnus stirpes, quæq; nullo clarior inter se discrimine disparatæ

3
ratae visuntur, quàm quo duo eiusdem alitis oua differ-
re cernimus, loco pariter humecto, ac arido feliciter
proveniunt: tamen quia maximi quique philosophi
eadem diuisione vsi fuerunt: atque ab Aristotele ani-
malibus quoque accommodatam legimus: improbari
non debet. Theophrastus libro de Historia planta-
rum IIII, cap. VII scribit summam differentiam
naturæ stirpium, & ad summam, omnium promiscuè
vita participantium existimandam, quòd alia terrena
sint, alia aquatilia. Verùm enimvero quia in hanc dis-
quisitionem incidi, in qua clarissimos quosque viros
non leuiter, nec segniter se exercuisse scio: non inui-
cundum futurum arbitror studioso lectori (si modò vl-
lus mihi contigerit) nec extra huius loci propositum: si,
quid veteres ea de quæstione senserint, quidq; ipse de
summa rei statuendum putem, indicauero. Aristoteles,
& Theophrastus diuini auctores (quorum hodie libri
de Plantis auidè ab eruditis leguntur, huius quidem
quindecim longè pulcherrimi, doctissimiq;: illius verò
duo, olim Arabici ex Græcis facti, rursus ex Arabicis
Græci à Maximo nescio quo: propterea quædam in ijs
barbara fruticum, & radicum occurrunt nomina: ac de-
mum de Græcis malis Latini ab Hieronymo Gemu-
sæo) gnari doctrinam euidentius tradi solere, cùm per
species diuidimus: statim inter initia eius tractationis,
stirpium prima, & maxima genera, & in quæ omnia re-
digantur, quatuor statuunt: arborem, fruticem, *φρύγανον*,
& herbam. *φρύγανον* Latinè cremium interpretari li-
cet. Gaza fecit nouam dictionem suffrutex, qua vtitur
in sua interpretatione Latina loco Græcæ illius. Ab
Aristotele hoc ipsum *λάχανον*, id est olus appellatum
esse sequentes interpretationem Maximi dixerint. Il-
lam diuisionem, vtpote ab eminentissimis viris profe-
ctam, sequuti posteriores omnes medici iuxta atque

4
philosophi, Dioscoride, & Galeno exceptis, qui tamen tacito quodam, miroq; idem etiam decretum probaverunt consensu: plantam ne cogitasse quidem aliter dividere videntur. Sed in quanto ij errore vnà cum Aristotele, & Theophrasto versentur, præterquam quòd multis argumētis euinci potest: etiam ex solis generum illorum definitionibus clarè patescit, quas Theophrastus non aliter reddidit, quàm subiectæ formulæ docēt. Arbor, inquit, est quod ab radice, caudice simplici, ramosum disolutuq; contumax asurgit, ut olea. Frutex, quod ab radice, caudice multiplici, ramosuq; se attollit, ut rubus. Cremium, quod ab radice lignosum pullulat; & minutis folijs constat, ut sampuchum. Herba denique, quod ab radice foliatum, sine caudice provenit, semēq; caule fert ut triticum. Hactenus Theophrastus: à quo nec Aristoteles disfidet. Ne longius abeam, auerem cognoscere ex eis, nunquid stirpes esse existiment scolopendrium, hamionitida, filicem utranque, polypodium, dryopterin, adiantum, trichomanes, phyllitin, epimedium, onosma, libanotida folio lactucæ, vingum, arachidnam, ceraunium, misy, tuber, ebum fossile, ebur fossile, & his similia alia multa, quorum nullum nec caudicem, nec caulem promit: quinimò quedam ne superficiem quidem conspicuam supra terram expellunt, ceu tuber, ebennum fossile, misy, ceraunium. At tantum abest Theophrastum istas plantas esse negauisse, ut non paucas etiam de commemoratis retulerit in libros, quos stirpium speculationi dicauit. Etsi verò Theophrastus nunc etiam omnino vellet recantare: sententiā tamen suam mutare nullo iure posset. Nam quòd vita participant, efficitur necessariò ad animata referri debere: non ad animalia autem, quia sensu carent: ergo stirpes ut sint oportet. Quare fateri coguntur Aristoteles, & Theophrastus, quocunque
denique

denique se vertant, plantam aut malè ab eis diuisam fuisse, aut definitiones generum non rectè assignatas. Omitto quod scholæ logicorum bonæ diuisionis legem esse docent, qua totum non nisi duo in membra discescere iubemur, quodocunque sine incommodo id fieri possit. Atqui planta duas apte in partes secatur, quemadmodum paullo inferius, cùm meam sententiam promam, clarè explicabo: igitur minus appositè, minusq; concinnè quatuor prima illius genera ab Aristotele, & Theophrasto proposita esse uidentur. Cæterùm Galenus quidem in tertio capite libri aduersus Lycum summa plantarum genera sex recenset: arborem, fruticem, spinam, cremium, herbam, & cedrum: Dioscorides verò in præfatione, ad secundum de materia medica librum hæc quinque habet aromata, arbores, frumenta, olera, herbas. Hos verò tanti non facio, quibus diem dicere debeam, ut mihi criminibus septem, meo arbitratu, respondeant: quando non defunctoriè, sed obiter, ac per transfennam illud egisse uidentur: nec singula genera suis limitibus, carceribusq; circumscriptisse. Illud certè iure mirabuntur omnes, Matthæolum in anteloquio suorum in Dioscoridem commentariorum, arrepta Theopraisti plantarum diuisione, tam turpiter mox hallucinari, quàm qui pessimè cremium, herbamque definiuerit. Ecquid enim habet quod mirabili errorum suorum fœcunditati prætexat? An non inter herbarum genera annumerat cremia, quæ Theophrastus principio sexti de historia plantarum libri aperta admodum oratione accedere propius ad genus arborum, & fruticum ait? Quæso legisfene iudicandus est Theophrastum palàm cremijs annumerantem, ferulam, fœniculum, cicutam, quibus non tantùm folia decidunt, sed tota quoque superficies per anni mutationem

mem deperit, quisquis suffruticum folia non ardescere, sed incorrupta uiuacitate omnem aëris inclementiam peruincere, ut Matthæolus, asserit? Qualis autem est definitio illa herbæ, quam tradit ille: cum per eam, nolit, uelit, fateri conuincatur orobanchen, fungum, tuber, iuncum casutham, phallum, & stirpes alias multas in herbarum censum nullo modo uenire: quandoquidem nullis omnino folijs exornantur: quædam uerò flore etiam, ac semine carent. Quid uerò porro? Nonne consequenter etiam tum per hanc, tum per reliquas suas illas definitiones eò adigatur, ut enumerata hæc, & alia eiusdem conditionis etiam omnino ab omni plantarum genere alienissima esse cum magno rubore, & exsibilatione (à qua uel rudissimi pharmaco pæi tantam inconuenientiam percipientes sibi temperare non possint) saltem musitando dicat? Sed Matthæolum ex itinere petitum misum faciamus, cui uel unam illam ob causam ignoscere debemus, quòd aliquibi metipse ingenue profitetur, se commentarios in Dioscoridem suos, in gratiam rudium pharmacopolarum, & id genus hominum indoctorum, non uerò eruditum, & emunctæ naris uiris concinnasse. Quin illud mirerur magis, quendam magna existimatione, doctrinâq; uirum, cuius nomini parcendum duxi, ne mihi, quod Columella de sinapi cecinit, faciant nasturtia fletum, à quorum nomine ille, Græcè loquentibus, ni unico saltem elemento differt, cum ab initio Theophrastum sequutus quatuor plantarum genera constituisset, deinceps tam ridiculè, ne dicam imperitè arborem, herbamq; definiuisse, ut in tota stirpium amplitudine, non nisi paucissimæ propositis definitionibus respondere deprehendantur. Arbor, inquit, est, cuius truncus denuo uirescit, ut pyrus. Herba, quæ caule caret, ut aizoum maius, & saluia: uel caulem in singulos annos mutat,

mutat, vt fœniculum. Dij boni, quæ istæc inscitia? An ne arbores succisæ nouos progerminant truncos? Atqui rarissimæ sunt illæ quidem, quarum radices non emoriantur stirpitis, caudicibus securi semel ad terram deiectis. An verò exploraturi plantam, num arbor sit, ramos præscindemus, & deinde perpendemus, an truncus denuo virescat? Hoc certè modo, si, præcisus reliquis caudicibus, vnus aliquis colatur, & simul alia, quæ ad mangonium hoc requiruntur, peragantur, fruticem in arborem mutabimus: atque ita non fruticum, & arborum discrimen speculabimur: sed arborum genera multiplicabimus. Quæ, malum, licentia, saluam herbis adscribere, eademq; una cum aizoo excaulem facere permisit? Quo obsecro reponet uir ille lactucam, fabam, hordeum, sedum nostras maius, sedum peregrinum, stirpes alias multas, quæ conspicuos sustinent caules, quos mutari siue deponi per anni mutationem, nemo rectè dixerit, quando caulium occasum, radicum quoque mors è vestigio consequitur, vtpote quam in eius generis plantis, non aliunde quàm à radice incipere, norunt quicunq; rerum causas non oscitanter perquirunt. Sed iam hunc quoq; dimittamus, qui, quòd adhuc superfit, & ætherea uescatur aura, non potest Planci absolui scommate: Cum mortuis non nisi laruas luctari. Equidem inuitus censorum agere soleo: quippe qui alienæ taxatione scientiæ (quod nostri sæculi homines sæpe faciunt) famam non aucuper. Nonnunquam tamen, cum instituti ratio exposcit, auctorum tacitus præteruolare errores nequeo: alioqui maximi peccati reus, si eiusmodi dissimulem lapsus: & illos, quos me ueriora docere conuenit, non præmoneam, ut sibi cauere sciant, ne, quando auctores illos legerint, imprudenter ea pro ueris arripiant, & cum istis in eodem luto hæreant. Definitio herbæ etiã,

quam

quam habet Scaliger in commentarijs, quos ad Aristotelis libros de plantis edidit, reprehensione digna est. Nam inquit: herba est cuius satu exeunt ab radice illico bina folia post ea foliola, quæ è seminis in ipsa trãsmutati substantia fiunt primùm. Sed orobanchen, vinguum, arachidnam, chryfocomen, fungos quosdam, Theophrastus proculdubio herbas esse fateretur; quãuis nullo vnquam tempore folia gestant. Summa summarum qui partitionem plantarum ab Aristotele, & Theophrasto excogitatam sequuntur, non modò non possunt herbam affirmatiua oratione definire, qua quidem etiam reliquas stirpes, quæ non sunt arbores, nec frutices, nec cremia, claudere ualeant: sed neque potissunt uniuersam plantarum diuersitatem ad quatuor illa genera citra reprehensionem referre. Quamobrem constare ex his iam arbitror plantã à nemine in hunc vsque diem ita diuisam esse, quò uniuersæ stirpium uarietati allatæ differentiæ sufficiant. At verò cum in rei uniuscuiusque differentijs noscendis artes consistant, quemadmodum Aristoteles, Theophrastus, Galenus, & præsertim Plato in Philebo prolixius inter ipsa statim libri initia disferit: perspicuum fit plantarum cognitionem planam, & integram hætenus tradidisse, docuisseq; neminem. Quare ut meam tandẽ ea de re melioris, nisi fallor, sententiæ comprehensionẽ, perceptionẽmq; aperiam, præfandum reor non tam placere mihi inuentum hoc meum, quin, si eruditorum calculum emereri non valeat, illud ut nothum, adulterinum, falsum, mendaxq; proscribere velim. Non mihi adeo ipse blandior, nec sum tam dementis otij, ut deprehensam culpam pertinaciter tueri, ueritatem aspernari, & errori deinceps lingua fauere, uel calamo patrocinari velim. Etsi autem sit non solum operosum, ac difficile, sed pœnẽ, quod multi opinantur; ἀδύνατον, quod fieriq; non potest, planta-

rum

rum diuisionem per ea, quæ rei naturam sequuntur con-
 stituere : tamen cum Theophrastus diuino vir ingenio
 scriptum prodiderit mox in ipso de plantarum histo-
 rijs limine , omnium , quæ in stirpium genere spectan-
 tur , similitudinem petendam esse ex ijs , quæ in anima-
 libus insunt , quoad fieri possit : definiuerit verò etiam
 ibidem partes animalium eas esse quæ à principio or-
 tus ad finem vsquæ vitæ animalis consistunt , nisi quid
 morbo intercitat : putauerim equidem hoc , quod Pe-
 ripatetici plantã appellant , eleganter , & rectè ad hunc
 posse diuidi modum . Plantarum alteræ ex pluribus
 partibus necessariò ad integram sui constitutionem re-
 quisitis perficiuntur : alteræ vna sola in parte totam suã
 essentiam obtinent . Quemadmodum namque ex ani-
 malibus nullum licet inuenire , quod idem non sit aut
 sanguine præditum , aut sanguinis expers : quorum al-
 terutrum ita animali essentiale esse constat , vt absque
 his , nec intellectus quidem possit animal aliter concipi-
 pere : sic stirpium in natura positum est , pluribus parti-
 bus , aut vna sola , consistere . Cæterum partes stirpium ,
 radicem , caudicemque voco : caudicem vero etiam
 non tantum quod communiter caudex appellari solet ,
 sed quidquid caudici proportione respondet . Nam si
 ramos , fructus , semina , folia , flores , & id genus cæte-
 ra in numero partium collocauerimus : sequetur , quod
 ait Theophrastus eodem , quem proximè indicauì , lo-
 co , & partium multitudinem esse incertam , & partem
 nunquam eandem existere . Quapropter ramos plan-
 tarum , similitudinẽ obtinere aio cum partibus anima-
 lium non propriè nuncupatis , sed quemadmodum cor-
 nua , ungues , dentes , pilos , partium nomine aliquan-
 do dignamur . Par de folijs ratio , nisi vbi ea caudicis ,
 vel caulis locum obtinent . Nam quæ singulis annis
 oriuntur , minimè in partium genere collocãda sunt ,

vt neque fructus. Neque enim fœtus, partes esse animalium possunt. Deinde ad quem modum Aristoteles animalia sanguinea distinguit differentijs auis, piscis, ceti, quadrupedis, serpentis, struthiocameli, hominis, quæ omnia, & sola sanguinem obtinent: similiter ego plantas, quæ essentiam suam integrè pluribus in partibus sitam habent, diduco arbore, frutice, herba: quas stirpes omnes, nego aliter apprehendi à nobis posse, quàm concepta vnà cum radicibus superficie, quæ est vel caudex, vel caulis, vel folium, vel aliquid quod his proportionè respondet. Denique vti Aristoteles animalia exsanguia quatuor generibus includit, molli, crustaceo, testaceo, infesto, ad quæ omnia sanguine carentia necessariò reducuntur: pariter ego plantas, quæ essentiam suam vna sola in parte plenè collocatam habent, vno *Κύματας* nomine comprehendendo omnes, quòd sint ceu fœtus quidam vel terræ vterum gerentis, vel aliarum plantarum nouas species in æmulationem terræ parere gestientium. Cæterum Arbor est planta pluribus partibus constans, cuius superficies simplici caudice assurgit, vt morus, olea, fraxinus. Frutex est planta pluribus partibus constans, cuius superficies caudice multiplici assurgit, vt rosa, rubus, paliurus. Herba est planta pluribus partibus constans, cuius superficies sine caudice emergit, quæque superficies nunquam tota nisi commoriente simul radice interit, vt cucurbita, triticum, faba. Cyema denique est planta vna tantùm parte constans. Eius tria genera esse animaduerto. Vnum, quod est toto corpore radix, & terra semper occultitur, nec vnquam extrà conspiciendum se præbet nisi erutum, vt tuber, ceruiboletus, antipathes, ebur fossile, misy, ebum fossile, ceraunium. Hoc genus habet similitudinem cum animalibus, quæ non nisi effossa, aut tali quadam necessitate coacta coelo sub patente

patente aspici solent, quales sunt in Germaniæ metallis *πυρίφρωσι*, id est ranæ rubræ, quæ crebrius reperiuntur in Gallijs Tolosæ, in saxo arenaceo rubro candidis maculis distincto, ex quo molæ fiunt: quocirca id genus saxa omnia, priusquam molas ex eis faciant, perfringunt: quod ni fecerint, ranæ, ubi cum molæ versantur, concaluerint, inflari solent, & disruptis molis, frumenta veneno inficere. Lumbrici etiam intra terram defossi latent, nec nisi pluuijs eliciuntur. Spondylis autem vermis altè intra terram demersus reperiri solet, ita circa radices plantarum conuolutus, ut verticilli, quod Græce *σπόνδυλον* vocant, speciem præ se ferat: unde nomen inuenit. Ascarides etiam, qui sunt vermes parui, sæpius aratro excitantur. Quin cochleæ Balearicæ, quas cauaticas vocant, quoniam in speluncis nascuntur, non prorepunt è cauis terræ, neque herba viuunt, sed viæ modò inter se cohærent, teste Plinio libro VII, cap. XXXIX. Qui auctor aliud quoque cochlearum genus minus uulgare erui ex Alpibus, nec non & in Veliterno memorat. Alexander Neapolitanus libro V genialium dierum, Cap. IX. In memoria, inquit, mihi est, lapidem duri marmoris non vnius coloris vidisse in montibus Calabris, longo à mari recessu, in quo multiplices conchas maris congestas, & simul concretas cum ipso marmore, in vnum corpus coaluisse videres: quas quidem osseas, & non lapideas esse, & quales in littoralibus vadis inspicimus, facile erat cernere. Quod si marmor in frustra dissectum refecasses, etiam multiplices conchas singulis frustis quasi natiuas considerare, & cum lapide vnà discindi videres. Hæc ille. Scribit quoque Plutarchus in Iside, & Osiride, & consentit Olympiodorus ad primum Meteororum, Ægyptum olim mare fuisse, quando quidem multa adhuc in fodinis multa in montibus habere

conchilia inuenitur . Sed & Paulus Oroſius diluuij, quod Nohæ tempore effuſum fuit, argumenta illa eſſe prodidit, quòd locis quibuſdam mōtes longe ab aquis diſſiti, & conchis, & oſtreis adhuc ſcatere viſuntur . Verùm parùm illuſtria hæc ſunt illuuiõnis ſigna . Conſtat enim conchas, & oſtrea non ſolùm in mari, ſed etiã in montibus, & terræ viſceribus pro loci natura inter calculos gigni, & ſi lacus, aquæ ue copioſiores abſint . Quid? An non Ariſtoteles in libro de Reſpiratione memoriæ prodidit, inueniri piſces foſſiles, qui immobiles intra terram degunt? Quem philoſophi locum in terpretes ſicco alioqui pede pertranſeunt, neſcientes quæ de his piſcibus in litteras retulit Theophraſtus, qui in libro *περὶ ἰχθύων*, tradit in Paphlagonia effodi piſces gratiſſimos cibus terrenos altis ſcrobibus, in his locis, vbi nullæ reſtagnant aquæ, quemadmodum eum locum expreſſit Plinins libro IX, Capite LVII . Idem Theophraſtus in Ponti regione apprehendi glacie piſces maximè gobiones, non niſi patinarum calore uitalem motum fatentes . Polybius libro XXXIII hiftoriarum, citante Athenæo libri octauo principio, narrat in ea planicie, quæ eſt inter Pyrenæos montes, & Narbonem fluuium, copioſos è terra erui piſces eſui ſuaues . Adhæc Nicolaus ille Damascenus, qui non parcius ſumma Herodis Iudæorum regis, & Auguſti Cæſaris familiaritate, quàm nobiliſſimorum ſtudiorum gloria, totiùsque philoſophiæ cognitione inclaruit, teſtatum reliquit libro hiftoriarum CIII belligerante Mithridate tremuiſſe tellurem circa Apameam Phrygiæ, deq; repente apparuiſſe in illa regione ſtagna, quæ prius non erant : fluuios item quosdam, & fontes ob motum patefactos fuiſſe, & qui prius erant euanuiſſe, atq; tantam vnà cum aquis illis ſaliſ piſcium, oſtreorũq; copiam prorupiſſe, vt finitimi loci toti his implerentur .

Qui

Qui profectò pisces, nisi ante quàm detegerentur, sub terra extitissent, haudquaquam per terræ motum, cœlum sub apertum protrudi potuissent. Quin, si Senecæ libro VI naturalium quæstionum credimus, sub terra sunt stagna obfessa tenebris, & locis amplis. Animalia quoque illis innascuntur, sed tarda, & informia, vt in aëre cæco, pinguique concepta, & in aquis torpentibus facta. Et, vt idem scribit, in Caria circa Idimum urbem, cùm exsilisset vnda, periere quicumque illos edebant pisces, quos ignoto ante eum diem cœlo nouus annis ostendit. Denique Apuleius in Apologetico primo gloriatur se inuenisse in Getuliæ mediterraneis montibus pisces. Sed hac de re, & de primo cyematis genere, quod multam cum animalibus istis fossilibus affinitatem habet, hæcenus dixisse sufficiat. Alterum cyema est, quod tota sui mole tantummodo est superficies, nulla subnixum radice, atque à primo ortu vsque ad vltimum vitæ terminum continenter extra cõspiciendum se præbet, vt viscum, cassutha, epidictanum, epithimum, epithymbra, epistæbe, hypocistis, Spongia, alga, muscus marinus, malabathrum quale Dioscorides somniat, stratiotes Niliacus, ilæa, agaricum, & multa fungorum genera, quibus nullæ radices subsunt. Hoc genus imaginem præfert eorum animalium, quæ non nisi in altero animali, aut in certa aliqua materia nascuntur, à qua si abacta fuerint, diutius uiuere recusant, vt Crotónes, siue ricini: lati, & rotundi intestinorum vermes: multa pediculorum genera: tineæ chartarum, lignorum, lanarum: vermes qui in feruentissimo Aponi fonte nascuntur: curculiones, midæ, acari, Xylophthori. Non secus nanque atque animalia hæc de natali loco depulsa emoriuntur: sic stirpes illæ adeo sunt natalium suorum amantes, tamq̃; inexorabili natura præditæ esse videntur, vt omne cultus mango-

nium prorsus respuant, atque aspernentur: nec, si sede de sua semel dimotæ fuerint, denuo affigi, coalescere, aut viuere velint. Tertium, & vltimum cyema est, quod & ipsum quidem intra terram absconditur, verum modò eXtra conspiciendum se præbet, modò non, superficiem vicissitudine quadam abijciens, atque reponens, vt foeniculum, asparagus altilis, mandragoras, cepa, thapsia, & in summa omnes stirpes, quarum superficies interit, iterúmque resurgit ab iisdem numero radicibus. Nam quarum plantarum radices vnà cum superficie occidunt, non cyemata illæ sunt, sed vel herbæ, vel frutices, vel arbores. Porrò autem tertium hoc cyematis genus magnam gerit similitudinem cum animalibus, quibus cornua decidunt, quæ senectam eXuunt, quæ pennas, aut pilos amittunt, vt cerui cornua, serpentes senectam, aues nidificantes pennas, quadrupedes pilos. Quemadmodum enim cornua, senecta, pennæ, pilj, eò quòd decidunt, animalium partes non sunt, sed eXcrementa: sic vniuersa horum cyematum superficies, cùm quotannis de nouo resurgat, non in partium, sed in eXcrementorum classem redigi postulat. Nam pars, vt supra eX Theophrasto docui, quoniam suæ naturæ ratione consistit, perpetuò durare videtur, aut simplici, absolutaque ratione, aut postquam confecta fuit, vt scilicet animalium partes, quæ serius perficiuntur, nisi quid morbo, aut senecta, aut læsione perdatur. E X quibus, neminem esse arbitror, qui non intelligat, si quidem in plantis nonnulla ita se habent, vt annua, menstrua, diurna duntaxat potiantur natura, fieri non posse, vt inter partes ritè reponi queant, atque ideo plantam rectè à me diuisam esse, quãdo dicebam quãsdam essentiã suam perfectè obtinere in pluribus partibus necessariò ad earum constitutionem requisitis: quãdam vnã tantùm in parte vniuersam naturæ suæ

ræ suæ perfectionem sustinere, ac plenè tueri, defendere-
 reque. Reliquæ plantarum diuisiones, quæ afferri so-
 lent per urbanum, & syluestre: spinosum, & non spino-
 sum: sterile, & foecundum: ἀείφυλλον, & φυλοβόλον:
 pèrque eius generis discrimina alia multa, omnes ma-
 læ sunt, & ineruditæ, utpote ad quas necessariò con-
 sequitur, ut vna, eadèmq; stirpis species in oppositis
 contineatur differentijs. Verùm hac disquisitione in
 commodiorem locum reiecta, redeo postliminio ad
 Plinium, qui ait se ideo de Papyro diligentius uelle
 scribere, quòd chartæ usu maximè humanitas vitæ con-
 stet, & memoria. Neque enim ad bella, cædèsq; na-
 scimur, quæ belluas, non homines decent, sed ad pa-
 cem, & tranquillitatem, quibus cœlestium deorum fe-
 licitatem æmulamur: quæ tranquillitas tunc maximè
 solet vigere, inque tuto constituta esse creditur, quan-
 do leges, plebiscita, senatusconsulta, decreta princi-
 pum, responsa prudentum, testamenta morientium,
 codicilli, & id genus cætera, quæ chartæ usu constant,
 ius suum, locumque integrè obtinent, Quo respexis-
 se auctorem, non obscure coarguunt verba illa, qui-
 bus totam hanc de Papyro tractationem concludit:
 Factumque iam, inquit, Tiberio principe inopia char-
 tæ, ut è Senatu darentur arbitri dispensandi, aliàs in
 tumultu vita erat. Vel dixit chartæ usu maximè
 humanitatem vitæ constare, & memoriam, propter li-
 bros, in quos præcepta benè viuendi, res gestas, ar-
 tes plurimas, præclaras animi nostri meditationes, &
 multa alia nomine nunquam interituro, immortalitèr
 que describimus, ac præsertim propter officium, quod
 absentibus, & longo à nobis interuallo distitis per litte-
 ras præstamus. Quo ut vix aliud dignum magis homi-
 ne esse potest: ita certè barbaræ gentes, cum nullum
 litterarum vsum habeant, nec absentibus chartæ bene-
 ficio

ficio desideria sua aperire valeant, meritò non in hominũ censu, sed belluarũ verius reponendi esse videãtur.

M E M B R V M   I I .

Et hanc Alexandri Magni victoria repertam, auctor est M. Varro, condita in Ægipto Alexandria. Ante non fuisse chartarum usum.

Commentarius Guilandini.

Neminem esse arbitror, quantumvis leuiter in optimorum lectione auctorum versatum, qui nesciat quantis clarissimi quique scriptores M. Varronem laudibus vehant, quem etiam uiuentem, cum multum ualeat inuidia, doctissimum omnium togatorum appella-uerunt; & cuius unius uiuentis posita imago est in bibliotheca, quæ, ut Plinius libro VII naturalis historię, cap. XXX refert, prima in orbe ab Asinio Pollione de manubijs publicata Romæ est: haud minore (ut equidem reor) gloria, principe oratore, & ciue, ex illa ingeniorum, quæ tunc fuit, multitudine, uni hanc coronam dante, quam eidem luculentissimo testimonio confirmauit Cicero, quando in libris Academicis dicit, eam, quæ ibi versatur, disputationem, se habuisse cum M. Varrone, homine omnium facile acutissimo, & sine ulla dubitatione doctissimo. Et in primo earum quæstionum libro, cum eiusdem Varronis litteraria opera prædicaret: Nos, inquit, in nostra urbe peregrinantes, errantesque tanquam hospites, tui libri
quasi

quasi domum reduxerunt, ut possemus aliquando, qui, & ubi essemus agnoscere. Tu ætatem patriæ, tu descriptiones temporum, tu sacrorum iura, tu sacerdotum, tu domesticam, tu publicam disciplinam, tu sedium, regionum, locorum, tu omnium diuinarum, humanarumque rerum nomina, genera, officia, causas aperuisti. Ut minus mirari soleam Diuum Augustinum splendidissimum Ecclesiæ lumen in sexto de ciuitate Dei libro crebris, & magnificentissimis elogijs eundem Varro-
nem supra omnes eruditione claros extollere, quem etiam tam multa legisse ait, ut aliquid ei scribere vacasse mirandum sit: tam multa scripsisse, quam multa uix quemquam legere potuisse credere debeamus. Attamen iste vir tam insigni, excellentique doctrina, atque tam varia, ac multiplici lectione, & quod de illo etiam Terentianus Carthaginensis in capite de Phalecijs carminibus elegantissimo uersiculo breuiter cecinit. Vir doctissimus undecunque Varro: iste inquam vir tantus ingenio, tantusque doctrina deceptus est, & planè falsum in litteras retulit, quando chartam Alexandri Magni victoria primùm repertam fuisse scripsit. Ad quod ostendendum, utar partim non leuibus coniecturis, partim argumentis Plinij, cui iam olim istam Varronis assertionem displicuisse palàm est. Qui Latinarum litterarum cognitione non contenti, eisdem Græcæ facundia peritiam coniunxere, quod ab eruditissimis nunquam non factitatum esse claret, haud ignorant, quos Latinè libros, siue codices, seu volumina appellamus, notissimo in Græcia nomine *βιβλος*, & diminuedi formula *βιβλία*, *βιβλίδια*, *βιβλίδια*, *βιβλάρια*, *βιβλαρίδια*, & *βιβλιδάρια* passim ab omnibus nuncupari. Eunapius in uitis Philosophorum ridens Iurisperitorum studia, refert Æmelium solitum fuisse dicere, *βιβλίδια* eorum hominum, multorum camelorum iustum onus esse

se posse. Quod vocabulum legitur etiam apud Galenum in exordio commentariorum in secundum librū Hippocratis de natura humana. Iohannes in Apocalypse, cap. X scribit vidisse se angelum fortem descendentem de cælo, amictum nube, & habentem in manu βιβλαριδιον apertum, quam mox dictionem ter eo loco repetit. Diogenes Laërtius lib. VII existimat Empedoclem circa quartam & octogesimam Olympiadem floruisse: tametsi, inquit, Democritus Træzenius ἐν τῷ κατὰ σοφιστῶν βιβλίῳ Homero contemporaneum facit. Athenæus quoque libro I δειπνοσοφιστῶν in maxima Larenfij laude ponit, quòd tantum ueterū ἑλληνικῶν βιβλίων numerum coaceruasset, ut nullus cōsideratione dignus liber ei deesse videretur. David quemadmodum Septuaginta reddiderūt Psalmo CXXXVIII: καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται: id est, Et in libro tuo omnes scribentur. Rursus Exodi XXXII: Et respondit Dominus Moyfi: Qui peccauerit mihi, delebo eum ἐκ τῆς βίβλου μου, de libro meo. Et Esaias XXXIII describens afflictionem omnium gentium: καὶ ἐλιγύσεται ὁ οὐρανὸς ὡς βιβλίον, καὶ πάντα τὰ ἀστρα πεσῆται ὡς φύλλα ἐξ ἀμπέλου: id est, Complicabitur cælum ut liber, & omnia astra decident ut folia ex vite. Apud Galenum profectò tam sæpe vocabula ista pro libro, seu codice posita inueniuntur, ut pigeat locos adscribere, nisi ardens multorum desiderium vnum atque alterum mihi extorsisset, qui sunt secundo in tertium Epidemiorum septimo, & libro primo de alimentorum facultatibus eiusdem numeri capite, & in præfatione commentariorum in Hippocratis librum, qui de officina medici inscribitur. Photius quinetiam memorat Ctesia Persica ἐν βιβλίῳ viginti cōtineri: Indica verò ἐν ἐνὶ βιβλίῳ. Cur verò libri Græcis ita vocati sint, causam reddit, ut alij quoque multi, Eustathius,

Stathius, qui in commentarijs ad sextam Iliadis rhapsodiam, annotat *βίβλον, ἢ βιβλίον*, nomen accepisse ἀπὸ τῆς φυτῆς τῆς βίβλου, hoc est à planta biblo, dici biblos, & biblia. Quemadmodum enim à testudine, quæ Græcis *χελώνη* dicitur, *χέλυσ* appellatur omnis cythara, lyræque, quam Mercurius omnium primus ex testudine fecisse narratur: sic ἀπὸ τῆς βίβλου, antiqua quadam consuetudine omnes libri vocati fuerunt *βιβλοι*, siue *βιβλία*; non aliter quàm Latini à libro, id est cortice libros: & à codice, id est trunco codices dixerunt, Quanquam autem grauis, & plus quàm censoria hominum iliorum virgula, qui studia sua auspicantur à *πέντε κατάραις*, præcipit vt scribamus *βύβλον*, διὰ τοῦ ὤψιλῶ, quando stirpem, librûmque non scriptum significat: quia tamen vsus obtinuit, vt διὰ τῆς ἰῶτα scriberetur non à recentioribus modò, verùm etiam à præscæ ætatis mortalibus, vt impressi codices perhibent, nemo mihi imputandum existimabit, si διὰ τῆς ἰῶτα, nullo discrimine scriptum à me vbique inueniet. Est autem Biblus, eodem Eustathio auctore, in ijs quæ ad vigesimam primam Odysseæ rhapsodiam concinnauit, planta duplex: altera Papyrus Ægyptia: altera ei affinis, & similima. De vtraque vberius agam mox atque ad Papyri descriptionem ventum fuerit. Nunc si idoneis, & convenientibusque auctorum testimonijs ostendero, Papyri stirpem, nomen, & vsum multò ante, quàm Alexander Ægypto potiretur, Græcis innotuisse: nec non dictiones *βίβλον, καὶ βιβλίον*, in nota significatione apud Alexandro priores, aut saltem natu maiores inueniri: an non Varronis sententiam prorsus euertero, quæ chartarum vsum non ante conditam in Ægypto ab Alexandro de suo nomine urbem cepisse pro constanti habet? Esse ex antiquissimis Anacreontem, lyricorum carminum scriptorem longè

suauissimum, satis liquet testimonio Herodoti, & Platonis, qui in Phædro eum σοφῶς etiam appellatione dignatus est, inq̄; Hipparcho tanto in honore à filio Pisistrati Hipparcho habitum scribit, vt missa quinquaginta remorum naue, eum Athenas euocaret. Hic de se ipso loquens, in hæc verba infit:

Ἐπὶ Μυρσίναις τερέναις,
Ἐπὶ λωτίναις τε ποίαις
Στορέσας δ' ἔλω προπίνειν.

Ὁ δ' ἔρως χιτῶνα δῆσας

Ἵπὲρ ἀνχένας παπύρω,

Μέθ' ἂν μοι διακονάτω: id est, ut vir doctissimus

Henricus Stephanus reddidit:

Teneris superq̄; myrtis,

Super & vivente loto

Recubans, bibam libenter:

Religatus at papyro

Tunicam Cupido collo,

Mibi poculum ministrret.

Alcæus verò Anacreonte vetustior, quiq̄ue eodem cum Sapphus tempore carmina sua decantauit: & quemadmodum Eusebius annotat, regnante Tarquinio Prisco V Romanorum rege vixit, hoc distichon post se memorandum reliquit, quod Suidas duobus locis, altero deprauato, altero integro, omisso utrobique poëtæ nomine, repetit.

Λαμπάδα κηροχιτῶνα, κρόνον τυφίρεα λύχνον,

Σχοίνῳ καὶ λεπτῇ σφιγγομένῳ παπύρω:

id est, facem ceream, Saturni ardentem lychnum, iunco, ac tenui constrictam papyro. Ex quibus poëtæ verbis colligitur etiam ellychnia antiquissimis temporibus non solum ex papyro fieri consueuisse, verum ratio quoque se ingerit, cur Italia hoc tempore ellychnium soleat vocare paperum. Post Alcæum sunt, quamquam

quam omnes Platone philosopho antiquiores, Plato Comicus, cuius illud est; τὰ γραμματεῖα τῶν τεχνάριων ἐκφέρων: Aristomenes antiquæ comædiæ scriptor, qui in Lucibus nominat βιβλιοπώλιω: Cratinus & ipse antiquæ comædiæ poëta, qui in Chironibus βιβλιογράφον: Antiphanes mediæ comædiæ scriptor, qui in Mylone βιβλίδις κόλλημα: ac denique Aristophanes, ad quem pertinet βιβλιδάριον. Cæterum Plato philosophus in Protagora cum uellet perspicuum facere, Virtutem doceri posse, Socratem hac utentem oratione inducit. Gratiam habeo tibi fili Apollodori, quod inuitasti me, ut huc venirem. Multi enim facio ea, quæ audiui ex Protagora. Ego namque ante hoc tempus humanam diligentiam esse non putavi, qua viri boni efficerentur. Nunc autem credo. Exiguum tamen quiddam impedimento est mihi, quod scilicet Protagoras facile edocebit, quandoquidem & multa hæc edocuit. Etenim si quis de his ipsis cum aliquo forensium oratorum agat, fortè tales sermones audiet, quales Periclis esse solent, cæterorumque eloquentium hominum. Si verò quis insuper aliquid ex aliquo percunctetur ὡς περ βιβλία, velut libri codicisue non scripti, neque quod respondeant habent, neque quod ipsi interrogent. Rursus in Politico, siue de regno artis quoque, quæ chartam conficiebat, meminisse uidetur ijs verbis: Aurum, & argentum, & omnia metalla, & vniuersa, quæ ars cædendi, ac tondendi siluas resecta exhibet, arti fabrilij lignariæ, & ei quæ contexit, & insuper ei quæ corticibus utitur, & quæ de stirpibus, ac animalibus pelles detrahit coriaria, & quæ circa talia artes uersantur: & quæ suber, & βιβλον, id est Chartam, ac vincula præparant, ac exhibent, ut ex non compositis generibus compositæ species fiant: vniuersum hoc appellamus primogenitam hominibus pos-

sessionem, & simplicem, quod regiae artis nequaquam
 est opus. Haecenus Plato. Quid? Annon Aeschylus,
 qui regnante Xerxe commentatus est, biblum illo in
 Supplicibus versiculo inter notissima retulit? *βίβλυ δὲ*
καρπὸς ὑκράτῃ σάχυν μέγαν: id est, bibli fructus non
 sustinent spicam magnam. Quem prouerbialem sena-
 rium annotat Suidas dici solitum de ijs, qui suis ipsorum
 bonis uti nesciunt. Si enim quispiam sit & virtutis co-
 gnitione, & totius philosophiae notitia egregie instru-
 ctus: neque tamen successus minus prosperos constan-
 ter tolleret, sed animum despondeat, planeque succum-
 bat, in eum apte quadrabit, Bibli fructus non sustinet
 spicam magnam. Similiter dicemus de eo, qui, cum
 opibus largè abundet, tamen liberalitate modica, aut
 fermè nulla utitur. Non quidem propter causam, quã
 Suidas attulit, quasi biblus ob naturalè imbecillitatè,
 magnum, & copiosum fructum ferre nequeat, cum etiã
 nullum penitus gignat: sed quia par erat à vastis radi-
 cibus, & decem cubitos longis, adhuc à calamis qua-
 dricubitalibus, ut in descriptione Papyri dicitur, spi-
 cam quoque proceram, & copioso semine onustam
 produci. Cuius contrarium biblo accidit, quippe quæ
σάχυν propriè dictam non gestat, sed magis *χαίτην*,
 id est fetam, siue iubam ut ait Strabo libro geographiæ
 XVII, & ut Theophrastus libro IIII de historia
 plantarum *κόμην ἀσθενῆ καὶ ἀχρεῖαν*, comam imbecil-
 lam, & nullius usui producit. Sed quo te Stagirita
 Aristoteles piaculo taceam? Tu namque ætate Ale-
 xandro discipulo tuo grandior, cui etiam prima philo-
 sophiæ rudimenta instillasse diceris, *βιβλίων* non vno
 tantum in loco, sed pluribus, conspicuam, & maximè
 illustrem mentionem fecisse deprehenderis. Etenim
 libro VIII primæ philosophiæ, qui Græcis est septi-
 mus, cap. II cum philosophus de primis substantia
 libu

libus differentijs agere propofuiffet, inuectus obiter in Democritum, qui tria tantummodo discrimina ftatuerat: Videntur (inquit) autem multæ differentiæ eſſe: vtrputa quædam compositione dicuntur materiæ, ſicuti quæcunq; miſtura, quemadmodum melicratum: quædam clauo, vt arca: quædam ligamine, vt faſcis: quædam glutine, *δίου βιβλίον*. Et in Problematis ſeſtione ſextadecima tale quiddam diſcutiendum proponit: *Διὰ τί τῶν βιβλίων ἡ τομὴ ἔſτα ἐπίπεδος καὶ εὐθεΐα, εἰάν μὲν τις τέμῃ παρὰ τὴν βάſιν, γίνεται εὐθεΐα ἀναλιτομένη, εἰάν δὲ ἐγκλίνας, ſκολία;* Verùm quia problema hoc paulò obſcurius eſt, quàm vt quidam nec aure Bæota, nec illepidi id intelligere poſſint: præterquam quòd veteri quoque interpreti, & expoſitori Petro Aponenſi magnum proſus negotium feciſſe agnoſcitur, qui ambo multò plus quàm diametro ab Ariſtotelis ſententia diſtant: ideo vt gratum faciam multis, & loco alioqui tenebricoſiſſimo faces pro virili inferam, quem illud ſenſum conſtituat, currendo indicabo. Quærit philoſophus, Cur libellorum ſeu litterarum in cylindri figuram conuolutarum (priſci namque homines ſolebant ſuos libellos ad cylindri ſimilitudinem conuoluere, vnde Volumina dicta, quemadmodum Turcæ etiamnum faciunt, non autem in tabulas ſiue laminas, vti noſtri eſt moris, componere) cæſura, quæ & recta ſit, & plana ſuperficie, ſi libellus ille denuo cædatur ad baſim, hoc eſt ad rectæ illius cæſuræ, & planæ ſuperficie æqualitatis normam, cæſura poſterior pariter recta eſſe apparet euoluto libello: at ſi à baſi aberratum fuerit, obtorta? Theodorus pro *βιβλίων* legiſſe videtur *βιβλον*, ſuppoſito Papyri pro Libelli nomine. Verùm problema nullo modo debet adſtringi ad unã Papyri ſtirpem, uel ad eius ſolius chartas, ſiquidem pertinet ad omnem promiſcuè materiam, quæ inſtar libelli

belli antiquorum conuoluta sit. Quod enodatio quoque eius plenè demonstrat, quæ talis ab Aristotele red dicitur, quemadmodum Gaza in Latinum transtulit. An euenit, vt, cum orbis secturæ alterius eodem in plano positi sint, declinans illa cæsuræ non æquè opposita sit, sed partim plus distet, partim minus. Itaque cùm euolueris, orbis quidem, qui plano eodem continentur, suumque initium in plano habent eodem, lineam explicabunt, quam suo ipsi conficiunt orbe: quippe cùm ea ipsa extenta linea non nisi profecta ex orbibus sit, qui plano eodem continentur. Itaque uel rectam eam quoque esse necesse est, quæ eodem in plano se porrigat. At obliquæ illius secturæ linea, quoniam primæ non æquè opposita est, sed partim plus distans, partim minus, utpote cum ipsa quoque sectura ita se habeat, hinc eodem esse in plano nequit. Itaque nec recta hæc esse potest: etenim fieri non potest, vt rectæ lineæ pars alia in alio plano collocetur. Rursus verò idem auctor libro V de historia animalium, cap. XXXII agens de varijs tinearum generibus, & cæteris id genus animalibus ex putri nascentibus: Tum, inquit, in cera uetusta, vt in ligno, animal gignitur candidum, quod omnium animalium esse minimum existimatur, nomine Acari: nec non alia ἐν τοῖς βιβλίαις aut ijs proxima, quæ in vestibis, aut scorpioni, sed sine cauda gignuntur. Vt nulli iure dubium amplius esse debeat biblum siue papyrum, & quæ ex ea parabantur, chartas, multò ante Alexandri uictoriam in frequenti mortalium usu fuisse, quando & Theophrastus, cui Alexandrum uisum esse non dubito, quarto de historia plantarum libro, cap. IX. βιβλία, quibus externi homines utebantur, non aliunde quàm ex papyro constitisse, clara admodum assertione scriptum reliquit. Sed video quid sagaci uir ingenio pro Varrone obijcere possit,

non-

nondum scilicet abunde satis demonstratum uideri, *βιβλον* plantam, à qua *βιβλία* dicta fuerunt, eandem esse stirpem cum ea, quam Theophrastus, Dioscorides, Plinius, & alij Papyrus appellauerunt.

Quam interpellationem & si tanti faciendam non puto, ut magno molimine, conatúque ei obuiam ire debeam: tamen ne hac quoque parte dormitasse cuiquam uidear, atque ut legenti omnem scrupum excutiam, dabo operam ne eius tergiuersationis robore, quod nullum habet, ulla ueritati iniuria, decessióne fieri queat. Non utar autem impræsentiarum illo desperatissimo perfugio, quo multi, cum urgentur, sese recipiunt. quòd chartas ex ulla alia planta quàm papyro Ægyptia confici solere nusquam legamus: quòd uocabulum papyrus, non conueniat nisi papyro Ægyptiæ, & stirpi, quam uocari à Theophrasto Sari docebo: ac denique quòd biblus, cum rei per naturam productę nomen est, vnā papyrus Ægyptiam, & præterea vnū sari significet. Sed, ex collatis auctorum inter se testimonijs, quid antiquissimi de biblo prodiderint, & quid de eadem, itémq; de papyro posteriores in litteras retulerint, clarum, perspicuumq; faciam, biblum, de qua prisce ætatis homines ante Alexandri Magni uictoriã meminere, eandem penitus plantam esse cum biblo, atque papyro, ex qua chartæ fiebāt posterius genitorum. Herodotus libro II, qui Euterpe inscribitur, non quidem ueritate historiæ commendabilis auctor, sed tamen in bibli expositione prodenda longè ueracissimus, narrat compingi ab Ægyptijs nauigia ex ligno acanthi, & quia curuatis in arcus lignis non utantur, compages earum nauium introrsum biblo connecti. Malo quoque acanthino, & uelis ex biblo uti. Addit bibli partem superiorem Ægyptios amputare, quam ad compages nauium faciendas, ad uela texenda, cal-

D ceos,

ceos, & alia id genus utensilia conuertant, quòdque reliquum est inferius, longitudine cubitali, id edere pariter, ac uenundare. Quæ omnia uidisse se, nouisse, & interrogasse ait. Quibus si conferantur, quæ de papyro scribuntur à Theophrasto eodem loco, quem postremo citauimus, apertum fiet biblum, & papyrum, nomina quidem esse duo, rem uerò unam tantum, eandemque. Papyrus, inquit, ad plurima utilis est. Etenim ex eo nauigia faciunt, & è libro uela, tegetesque texunt, & uestem quandam, atque stragula, ac funes, aliaque plura: & quidem externis hominibus chartæ euidentissimæ habentur: sed summam, frequentissimamque opem in re cibaria præstat. Omnes enim incolæ, & crudum, & elixum, & assum manducant, & succum deuorant: manducamentum autem exspuunt. Quæ omnia confirmat Plinius, cuius uerba in hunc locum transcribere operæpretiū esse nō puto, quòd mihi declaranda sūt, cum ad quīntum susceptæ tractationis membrum peruenero. Illud obiter notauerim, ex adscriptis à me auctorum uerbis illustrari carmen Lucani in tertio de bello ciuili, cum inquit:

*Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Nouerat.*

Flumineam uocat biblum, quòd papyrus non nisi humectò, atque aquoso loco proueniat. Cæterum Strabo libro ultimo, *βίβλος*, inquit, nuda uirga est, comam in summo habens. Nascitur in inferioribus Ægypti Delta partibus permulta, alia quidem deterior, alia melior, quæ Hieratica appellatur, Quibus uerbis denotari papyrum Ægyptiam, ut nemo est, qui iure negare possit, sic certe tergiuersator partim per ea, quæ hucusque à me dicta fuere, partim per ea, quæ adhuc dicenda supersunt, apertè reuincitur. Quare, ut uela
tandem

tandem colligam, & disputationi huic de inuentione papyri, siue chartarum finem imponam: arbitror equidem Varronem vel unius Herodoti auctoritate, qui, quos Latinè libros, codicè siue nuncupamus, Græcè βιβλος, & βιβλία appellat, abunde redargui, quando papyrum, chartamue ante Alexandri Magni uictoriam fuisse ignotam contendit. Fortasse enim Varro decedendum sibi à sententia ad Galeni attestationem haud putaret, qui secundo in sextum Epidemiorum decimotertio perhibet Thessalum Hippocratis filium pleraque parentis scripta in diuersis ἢ χάρτας ἢ δέλτοις, id est, uel chartis, uel tabulis collegisse. Verùm enim uerò si ne Homerum quidem, & Hesiodum antiquissimos Græciæ uates, quos Herodotus extitisse quadringentis non minus annis ante se dicit, ignorasse papyrum profiteri audeam? Etiàmne Varro arreptam semel sententiam tuebitur? Equidem ita sentio, eum, qui βιβλίνα ὄπλα diuino Odysseæ poëmati inseruit, nesciuisse βιβλον, uerè dici non posse, etiamsi Eustathius in eius loci expositione apertè neget esse intelligendam biblum, quæ sit papyrus Ægyptia, sed magis plantam ei similem. Qua in re vehementer equidem uereor, ne Eustathius fucum nobis facere uoluerit, seque ipsum planè deciperit, quippe qui commentum istud minimè excogitasset, nisi in eodem cum Varrone luto hæsisset, papyri usum non ante Alexandri uictoriam orbi terrarum innotuisse. Quod si sensit, quemadmodum apparet, uis argumentorum, atque oratio, qua hucusque usus sum, æquè aduersum illum atque Varronem pertinet, quando quidem si stricto cum illo iure agere uelim, docere non possit biblum alterius generis stirpem quàm unam papyrum Ægyptiam denotare, quantumuis morosius omnes Græciæ thesauros excutiat. Sed ut demus etiam Eustathio, biblum dici non unam papyrum Ægyptiam,

uerùm etiã congenerem , atque affinem ei stirpem (quod equidem gratis fateor, nullo ad hoc asserendum grauioris teli robore compulsus quàm quòd ita esse suspicor) non tamen proinde efficitur, nec Eustathius uelit, libros, qui *βιβλοι*, & *βιβλία* nuncupantur, non à biblo, quæ est papyrus Ægyptia, sed à simili ei planta denominationem accepisse, ob rationes quas exposui. Ego sanè animaduertere nequeo, cur *βιβλίνα ὄπλα*, non à biblo potius, quàm à pseudobiblo nomen sortita existimari debeant, præsertim cum biblum, hoc est papyrum Ægyptiam multò ante Alexandri natalem in notitia, usúque mortalium fuisse, tam perspicuum hæctenus fecisse uideri possim, ut inanem sim operam subiturus recensendis Plinij argumentis, quæ adhuc supersunt grauißima ad eandem Varronis alleue-rationem funditus tollendam, refellédámque. A quorum argumentorum commemoratione abstinendum mihi esse arbitror, ne cùm ad eum locum deuenero, inani eiusdem rei repetitione actum agere cogar. Si uero isti omnino tamen adhuc vrgeant, & dicant: pseudobiblum ante notitiam, & usum bibli illius, quæ ex uictoria Alexandri magni innotuit, biblum uocatum esse: postquam autem usus bibli Alexandrinæ ad omnia illustrior, & magnificentior inualuit: iam homines, ne rem celeberrimi usus pluribus uerbis designare cogerentur, maluisse rem multiplicis usus, non tantùm in communi uita, sed eade causa etiam in sermone una solùm uoce appellare: priorem autem biblum, si adhuc alicuius erat usus, rarioris tamen, pluribus, vel saltem diuerso uocabulo significare: Hinc esse, quòd ante Alexandrum Ægyptus quidem propter biblum celebris fuerit: sed ex uictoria Alexandri, propter inuentionem augustioris usus bibli, multò etiam sit celebrior. Adcòque & ante Alexandrum magnum, & post eundem

eūdem homines celebrasse quidē biblum Ægyptiam: sed aliam biblum ante, aliam post intellexisse. Siquidem fanè tā opere instant: admodum uelim, ut isti etiā indicent auctores istarum suarum narrationum, vel argumenta, ex quibus ea colligi possint, vel saltem qualescunque coniecturas, quæ non sint omnino uanæ. Nam non est satis comminisci eiusmodi excusationes: uerū eadem etiam probabiles facere decet, uel per fide dignos auctores, uel per argumenta alicuius momenti, uel per coniecturas ueritati cōsonas. Postquam uerò etiam tale quid præstiterint: solum Eustathium defendisse se intelligent: Varronem autem nullo modo. Nam, si ex biblo illa minoris usus etiam sunt libri facti, qui celeberrimæ ciuitati occasionem nominis dare potuerunt: quare Varro huius etiam nō meminit, ubi enumerat ea, quæ ante chartam Alexandri magni uictoria repertam ad eosdem usus adhibita sunt? Numeratne Varro quidquam præter palmarum folia, arborū quarundam libros, uolumina plumbea, lintea, ceras? Horum equidē nullum est biblus illa minoris usus, uel charta ex ea confecta. Quæso autem, an non Hesiodi tempore exstabat Byblus, Phæniciaë ciuitas? At cuius est carmen istud?

βύβλον τ' ἀγκίαλον, καὶ σιδων' ἀνδιεμόεσαν: id est, Byblum litoralē, & Sidonem floridā. Equidē, Byblus ista multò est Codro antiquior, quippe quam Saturnus omniū Deorum pater, quo nemo est ueterior, fundasse scribitur. Nomen uerò ad epta fuit à Biblo, hoc est papyro Ægyptia, quando quidem *βιβλία*, qui sunt libri chartacei, deq; biblo confuti, nullum in ea urbe repositi corruptionis uitium vnquam sentirent, quemadmodum prodiderūt Stephanus, & magnum etymologicū. In nunc, & papyrum non ante Alexandri Magni uictoriā in usu fuisse contende. Præterea idem poëta libro se-

tundo

cundo *ἔργων καὶ ἡμερῶν*, iubet qua hora dies æstate ma-
 ximè calere solet, quærendos esse locos cauernosos,
 umbrosos atque saxosos, & bibendum *οἶνον βιβλινόν*.
 Quod vinum celebrat etiã Achæus Tragicus, & Theo-
 critus Idyllio XIV, vterque Syracusanus. Tzetzus
 autem elegantissimus Hesiodi interpres, ait esse tenue,
 aquosumque, & nomen accepisse à Byblo ciuitate Li-
 bano monti proxima, siquidem constet eius loci inco-
 las ferè hydropotas esse. Sed enim quia quæ ego in
 litteris comperi, nolo arcana esse: non præteribo quæ
 de isto uini genere annotauit Eustathius in Iliade *ἄλφα*,
 qui cognominatum putat ob Biblinam Thraciæ regio-
 nem, quod Stephano quoque placere video, quando
 Armenidas, citante Athenæo libro primo, dicit Bibli-
 nam esse Thraciæ regionem, postea Oesymam appel-
 latam. Suidas tum à Byblo ciuitate, tum à Biblia ui-
 tis genere dictum putat, à qua sententia nec Tzetzus,
 nec Theocriti scoliographus abhorret. Epicharmus
 à montibus Biblinis Thraciæ, in quibus nascitur.
 Simus in sextam Iliadis rhapsodiam, itémque De-
 mus Delius à Byblo fluuio Naxi insulæ. Athenæus
 simpliciter à loco ita nominato. Hippias Rheginus
 uitem, quæ Ileus uocatur, Bibliam dici ait, quam
 Pollis Argiuis Sicyonum Tyrannus primùm in Sici-
 liam asportauit, vnde Biblinum uinum Siculi Pollium
 nuncupent. Quid si Biblinum uinum sit Ægyptium?
 Nam biblus, quæ papyrus est, nusquam copiosius quàm
 in Ægypto pullulat, & vinum, quod illic prouenit,
 prorsus impotens, tenue, atque aquosum existit. Cu-
 ius rei causam scitè reddit Alexander circa principium
 libri secundi problematum, quærens cur in Ægypto,
 quæ calidissima est regio, uinum fieri frigidum soleat:
 contra in Scythia, quæ frigidissima est, calidum? Vi-
 num, inquit, omne calidum est: uerùm quoniam aliud
 magis,

magis, minúsue alio hanc obtinet qualitatem, nomen illud contrarij habitus accipit, frigidumque uocatur, quia longè minus calidum est. Terra autem Ægyptus uina frigidiora, cæterorum scilicet comparatione, affert, quoniam calor illius cœli immodicus, ita humum elaxat, ut calorem omnem soli intestinum euocet, atque absumat. Scythia, quòd frigida est, calorem ad inna terræ compellit, atque includit: itaque uina efficit calida, & validiora. Et libro primo eorundem problematum, eandem quæstionem uestigans: Calor, inquit, facit, ut frigida omnis qualitas deferat se ad radices uitium. Itaque illas refrigerat. Quod, cum stirpibus commune eueniat omnibus, uites amplius sentiunt: quia molliores, atque affici oportuniores sunt. Cæterùm ut credam Hesiodum per uinum Biblium intellexisse Ægyptium, non solùm ea ratione adducor, quòd nullum sit Ægyptio impotentius: & quòd uocari Biblium putem, quia in eadem cum Biblio, id est papyro regione prouenit: uerùm etiam propter summam auctorum discordiam, tum in assignanda nominis origine, tum in ipsiusmet rei natura prodenda. Neque enim defunt, qui Biblium non pro inefficaci, & inualido, sed planè pro meraco, ac uetere uino accipiendum dicant. Quorum sententiæ magnopere fauet iactatum illud: *ἕδωρ δὲ πίνε, τὸν δὲ βιβλινὸν εὗγε*: id est, Bibe aquam, uinum uerò Biblium odio habe. Quæ, non nisi ut res dissimilimarum uirium, & prorsus disparilis efficacitatis comparari potuerunt. Non possum uerò silentio præterire in decimo libro Codicis Iustiniani, Titulo XXXVIII, Capite I mentionem esse nominis possessiui Biblius. Quod etsi Alciatus rectè obseruauit deductum esse à Byblo Phænicæ ciuitate, tamen qui essent, qui secundaria significatione Biblij nominabantur, nesciuisse uidetur,

De prioribus Biblis scribit Ælianus libro uariæ histo-
riæ quarto, uerba faciens de diuersis gentium, & popu-
lorum moribus: quòd, si in uia incidissent in aliquid,
id tamen non sustulerint, existimantes, se furtum com-
mittere, si inde quicquam auferrent, ubi nihil uel de-
posuissent, uel amisissent. De posterioribus Hesy-
chius, qui Biblios à Cyprijs dici annotat sepulcro-
rum custodes, quiq; ad mortuorum tumulos ex-
cubabant. Nam Byblus Phænicia, auctore Stra-
bone libro XVI sacra erat Adonidi pulcherrimo
Veneris amasio, filio Cynaræ Cypriorum regis, &
Myrrhæ eius filia, quem Martianus Capella libro
secundo de Nuptijs Philologiae ideo Biblium isto
carmine appellat:

Ammon, & arentis Libies, ac Biblius Adon.

Hunc Adonidem ab truculentissimo apro crudeli-
ter interemptum, quotannis defleri solitum fuisse, te-
statur Hieronymus in Ezechielem, his uerbis. Quem
nos Adonidem interpretati sumus, & Hebræus, & Sy-
rus sermo Thamuz uocat. Vnde quia iuxta gentilem fa-
bulam in mense Iulio, amasius Veneris, & pulcherri-
mus iuuenis occisus, & deinceps reuixisse narratur,
eundem Iulium mensem eodem appellant nomine, &
anniuersariam ei celebrant solennitatem, in qua plan-
gitur quasi mortuus, & postea reuiuiscens canitur, atq;
laudatur. Vnde apud Ezechielem prophetam capite
VIII legitur: Ecce sedebant ibi mulieres plangentes
Adonidem. Vbi intelligi uult fuisse idololatriam ce-
lebratam in honorem Adonidis. Septuaginta ibi pro
Adonide habent *Θαμύς*, uocem Hebraicam. Idem
Hieronymus in epistola ad Paullinum de institutione
monachi: Bethlechem, inquit, lucus inumbrat Tha-
mus, id est Adonidis, & in specu, ubi quondam Chri-
stus paruulus uagijt, Veneris amasius plangebatur.

Ab hac

Ab hac ergo pessima consuetudine, & qua deo nihil potest esse infensus, manasse credibile est, ut siticines, siue *τυμβαυλαι* dictifuerint Biblij. Diuersum prodidit de Thamuz Rabi Moyfes Cordubensis, non rectè inter Ægyptios à quibusdam adscriptus, quo, post primum illum Moysem Iudæorum fortissimum per mare rubrum ductorem, nemo doctior inter Hebræos publica eruditorum confessione celebratur. Nam libro III ducis, siue directoris dubitantium, cap. XXX refert scriptum inueniri in monumentis Zabiorum, quendam sacrificulum uatem idolorum, cui nomen erat Thamuz, præcepisse regi cuidam, ut genua submitteret septem stellis erronibus, & duodecim signis cælestibus. At regem ira percitum iussisse Thamuz graui affectum supplicio è vita exigi, atque eadem qua ille nocte animam efflauit, conuenisse omnia totius habitati orbis idolorum simulacra in regale Babylonis palatium ad imaginem auream Soli dicatam, quæ sublimis in aëre inter cælum, & terram pendebat. Orto autem Sole inuentam esse istam Solis statuam in atrio palatij humo affixam, prouolutis ad pedes illius cæteris minorum gentium statuis omnibus, quæ infelicem uitæ Thamuz exitum miserabili, & planè lugubri, ac mæsta eiulatione coram ea deflebant. Demum nænijs ad finem perductis, mox deinde singulas quasque imagines sua loca repetijse. Vnde postea consuetudine receptum sit, singulis annis sub initium mensis Thamuz flere, deplorareq; ipsum Thamuz. Quam quidem narrationem esse peruetustam in gente Zabiorum, idem Rabi Moyfes adstruit. Porro autem qui fuerint Zabij isti, aliter Zabaiistæ nominati, & cuiusmodi sint religionem professi, facile erit cuiuis ex eodè auctore cognoscere. Quinetiam Auerrhoës disputationum physicarum vltima, narrat Zabaiistas, quorum legem Auen

zaha omnium antiquissimam facit, etiam ipsius Moyseos lege ueteriore, constanter tutatos esse mortuorum resurrectionem. De eorum progenie fuisse arbitror Balaam, & qui de huius stirpe descenderunt, tres Magos, qui Christum adorasse scribuntur, profectos quidem, non ex Mesopotamia, ut Chrysofostomo, Hieronymo, & Ambrosio visum est: nec ex Persia, nec ex Arabia felice, ut multi sapientes existimant: sed ex Saba Arabiae desertae ciuitate, quam, cum illic uersarer, uocari hodie Simiscafac, iudicauimus, sex ad summum dierum itinere Hierosolymis distitam. Nam non Hieronymus modò, Augustinus, Thomas, ac cæteri ferè omnes auctores, uerum etiam antiqua ecclesiae traditio tenet, quòd Magi Christum decimotertio die, ex quo natus fuerat, adorauerunt. Quod ipsum præstare non potuissent, si ex Saba Arabiae felicis, uel ex Persia, aut etiam ex Mesopotamia uenissent. Nisi dicamus, quod Chrysofostomo, Augustinòque uideo placuisse, stellam Magis apparuisse tanto ante Christi natiuitatem, quantum fuit opus, ut tot regionibus, ac prouincijs peragratis, puerum haud moltò ante natum adorarent. At Arabia felix, itémque Petrea, in Austri parte iuxta situm non solùm Bethlehem (quæ non ultra sex passuum millia ab urbe Hierusalé abest) uerum etiam totius Iudææ collocata est: Persia uerò, & Mesopotamia comparatione eiusdem Iudææ, Aquilonem prospectant. Quò fit, ut Magi ex vna Arabia deserta accedere potuerint, quæ Iudææ ab oriente adiacet. David psalmo LXXI: Et dabitur illi ex auro Arabiae: Reges Arabum, & Saba munera offerent. Fauent huic coniecturæ meæ quæ leguntur in libro Numerorum, cap. XXIII, ubi Balaam ab oriente accitus fuisse dicitur ad execrandum populum Israeliticum. Et capite XXIV proponitur propheta.

tia eiusdem Balaam, ex qua apertè colligitur, illi firmiter persuasum fuisse mortuos tandem resurrecturos, & Mefshiam nasciturum. Videbo, inquit, eum, sed non modò: intuebar illum, sed non prope. Orietur stella ex Jacob, & consurget sceptrum ex Israhel. Ex quibus palàm comprobatur illa doctorum coniectura, Magos, qui Christum adorauerunt, fuisse ex progenie Balaam: quippe cui diuinitus reuelatum fuerit, & tempus, & locus natiuitatis Christi. Quod deinceps uaticinium apud posteros conseruatum fuit, quibus etiam stella duce, id quod Balaam promissum fuerat, plenè demonstratum fuit, tunc cùm Christum in præsepio iacentem adorauerunt. Verùm istæc missa fiant, atque institutam de Biblio disputationem, claudat demum lacryma Bibliidis, Antonio Liberali in trāsformationum congerie memorata, sed mihi, vt ingenuè fatear, minimè intellecta: tametsi non ignorem, quæ de Bibliidis fonte Ouidius libri noni Metamorphoseon calce fabulatur. Quod si quis tam impotenter Bibliidem adamat, ut lacrymas eius pertinacius rimari oportuisse dicat, næ ille iniquè nimis statuit, qui, quo ipse confici nolit, alteri Caunium amorem obijcit.

M E M B R V M III.

In palmarum folijs primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis uoluminibus, mox & priuata linteis confici cæpta, aut ceris.

Correctio Guilandini.

In maluarum folijs primò scriptitatum : deinde &c.

Commentarius Guilandini.

QVandoquidem Plinius superiore proximè præcedente membro Varronis sententiam fuisse, docuit, chartam primò Alexandri Magni uictoria repperitam, cum ante ea tempora penitus ignota, atque incomperta iacuisset: ideo uolens indicare, quali nam materia prisca illi mortales ad scribendum usi sint, statim eiusdem Varronis decreto subiungit: In palmarum folijs primò scriptitatum: deinde quarundam arborum libris. Postea publica monumenta plumbeis voluminibus, mox & priuata linteis confici cæpta, aut ceris. Quæ uerba, etsi meam diligentiam exigere non uidentur, quòd à Grammaticis, & Lexicographis ad tædium, & nauseam usque sint declarata: tamen, si, quæ illis inquirere curæ non fuit, ego quoque silentio transmitterem, multæ profectò reprehensioni obnoxius fierem. Vetus dissidium est inter Academicos, Peripateticos, Stoicos, an plantæ uocari debeant animalia, non idem omnibus censentibus. Nam Plato in pulcherrimo illo dialogo, cui Timæus nomen fecit, in quo omnia naturalia complectitur, quemadmodum in Parmenide cuncta diuinorum genera profequitur, arbores, plantas, femina, non modò clara assertione animalia appellat, sed rationem quoque reddit, qua pronuntiat, animal non nisi unius participatione uitæ constitui. Equidem familiare, & alienum à se plantæ agnoscunt, uitamque appetitiuam, altricem, & seruatricem habent, quibus aluntur, & crescunt, ut Theophrastus

phrastus in libris, quos isti speculationi dicauit, & Galenus in libris de naturalibus facultatibus attestantur. At Aristoteles cum alibi sæpe, tum præsertim libro II de anima, ubi accuratissimè ab inuicem distinguit res animatas, censet quidem plantas, & naturalis, & nutrientis animæ esse participes, animalia autem non censet esse uocanda. Quod enim alterius animæ, nempe sentientis est particeps, id solum statuit animal nuncupari. Stoici uerò, qui naturalem, seu uegetantem facultatem, ne quidem animam nominant, plantam, neque animatum, neque animal esse existimant. In quorum ego philosophorum decreta minus diligenter inquiram, ne quæ sua luce clarissimè fulgent, mea oratione fordescant, obscurenturque. Non dissimulabo tamen, Platonis pronunciato magnopere fauere, quæ de palmis narrantur, in quarum folijs, si Varroni credimus, prisca illa hominum ætas, necdum satis exculpta, atque polita, suas litteras exarabat. Nam etsi omnibus ferè cum arboribus, tum herbis diligentissimi quique naturæ utrunque sexum assignarunt: nullis tamen quàm palmis manifestius elucet. Etenim palmæ inuicem maritali quadam copula coniunguntur, marèsque attrahunt ad se fæminas, neque illæ congressum, quantuncunque adniti possunt, aufugiunt, sed ultro ramis ab utraque uicissim cōtrà ad osculum quodammodo exporrectis, manifesta dant mutui desiderij signa, quemadmodum eleganter refert Philostratus in imaginibus, & comprobat Florentinus apud Casianum Bassum libro X *γερωνιδίων*, capite IIII, attingitque Galenus libro VI de locis affectis capite V non sine graui interpretis errore, qui, quæ ibi à Galeno de palmarum arboribus dicuntur, ipse Phæniciaë populorum amoribus tribuit. Quem interpretis lapsum deprehendit ante me Hieronymus Mercurialis,

ab

ab excellenti doctrina, & incorrupta morum probitate laudatissimus, quem uirum schola Medicorum Patavina, in qua ille, magno bonorum applausu, primum occupat locum, ceu alterum quendam solem, cælitus demissum suspicit, ueneratur, colit. Cæterum narrat Ammianus Marcellinus libro XXIV Iulianum Imperatorem, postquam armatus Assyriam est ingressus, inuenisse plures agros confitos uineis, uarioque pomorum genere: ubi oriri arbores assuetæ palmarum per spatia ampla, instar ingentium nemorum. Et qua incesserit quispiam, termites, & spadica cernere assidua, quorum ex fructu, mellis, & uini conficiatur abundantia. Adhæc maritari palmas ipsas, facileque sexus posse discerni: quin & generare fæminas feminibus illitas marium, easque amore mutuo delectari: atque hoc inde clarere, quòd contra se uicissim nutantes, ne turgidis quidem flatibus auertantur. Et, si ex more fæmina maris non illita fuerit semine, abortus uitio fetus amitti intempestiuos. Addit & illud: si qua fæmina cuius arboris amore perculsa sit ignoretur, unguento ipsius infici truncum, & arborem aliam naturaliter odoris dulcedinem concipere, hisque indicijs uelut coëundi quandam prodi fidem. Quæ ideo huc transcribere uolui, quia palmarij etiamnum in Ægypto, Arabia, Mesopotamia, Iudæa, Phænicia, tota Syria, uolentes cauere, ne fæminæ, aut sterilitatis noxam incurraut, aut fructum, quem aliquando imaginatione libidinis, ut ita dicam, concipere solent, (quemadmodum aues oua irrita, quæ hypenemia dicimus) ante maturitatem amittant, ita ordinant utriusque sexus palmas, ut mares eo saltem interuallo à fæminis distent, quò puluis uentorum flatibus à folijs mascularum sublatus in fæminarum folia incidat: idque satis ad fecunditatem, & fructus maturatio-

rationem facere compertum est. Sed mirum dictu, quod, si qua procul à mare abstiterit, ut neque puluis, neque aura, odóru eius ad eam permeare possit, ex cogitauerunt coloni funem à mare religatum ad fæminam usque producere, atque ita quasi maritali uinculo copulatam, masculi uirtute clanculum per funem irrepente fecundam fieri, quæ prius in ea sterilesebat solitudine. Verùm libet Florentini quoque ex Georgicis uerba producere, quò res alioqui certissima, plurimum testimonio roboretur. Palma, inquit, amat, & quidem ardentem alteram palmam: neque prius desiderium in ipsa cessat, donec ipsam amasium consolari contingat. Videre est ipsam arborem incuruatam, & non ferentem proprium pedamentum, neque fructum producentem. Atque hoc ipsum agricolam non latet: nouit enim quòd amet, quam uerò amet, ignorat. Quapropter multas palmas contingens, rursusq; ad amantem regrediens, eamque manu attingens, quasi osculum mutuo ministrare uidetur. Quam uerò ipsa desideret, affectionum, & si ita dicere licet manuum nutu, aliquo modo significat: ad illam enim respicit, & in illam ex toto se amanter inijcit, eamque quasi amplectitur. Medela igitur amoris est, ut agricola frequenter masculam contingat, & manus suas amanti admoueat: & maximè ut flores ex spatha masculæ decerpens, in caput amantis imponat. Hoc namque modo amorem mitigat, & palma ipsa exhilarata de cætero optimum, ac pulcherrimum fructum fert. Amplius Hexaëmeri tertio cum magno Basilio Ambrosius: Est etiam, inquit, quod mirearis: nam ipsis sexus pomis inest: inest arboribus sexus discretio: quippe palmam uideas, dactylos quæ promit, plerunque ramos proclinantem suos, seseq; submittentem, ac concupiscentem, & amplexus speciem

ciem quodammodo arbori prætendentem, quam palmam marem nuncupant rusticorum pueri. Palmam igitur illam, fæminam intelligunt, quæ sexum subiectionis specie confiteatur. Quo sanè argumento agricultura periti ramis eius dactylorum, uel masculæ palmæ femina præstruentes, ueluti perfunctionis sensum infundunt, ac expetiti concubitus exhibent gratiam. Quo affecta munere surrigitur denuo, ac planè hilarior comam protollere animaduertitur. Cæterò non sine maribus gignere fæminas, sponte edito nemore, confirmat quoque Plinius libro XIII cap. IV, imo verò circa singulos plures nutare in eum pronas blandioribus comis. Illum erectis hispidum, afflatu, uisúque ipso, & plures etiam reliquas maritare. Huius arbore excisa, uiduas post sterilefcere fæminas: adeóque esse Veneris intellectum, uti coitus etiam excogitatus sit ab homine, ex maribus flore, ac lanugine, interim uerò tantùm puluere insperfo fæminis. Quæ ne quis fabulosa suspicetur, eiusmodi amoris exemplum, atque coniugij, nondum octogefimus agitur annus, ex quo id genus arbores in Italia studiorum, omniúmque uirtutum altrice terra dedere. Huius autem rei celebris testis est Iouianus Pontanus, Alphonsi iunioris Neapolitani regis præceptor, & epistolarum magister, philosophus, orator, ac poëta insignis, & quem fabulas pro historia, de re maximè suo tempore omnibus conspicua, scribere puduisset. Hic sanè duas celebrat palmas, marem vnum Brundusij, fæminam alteram Hydrunti, quæ diu steriles permanferint, donec scilicet paulatim succrescentes, nondum alteram altera contueri poterat: ubi verò tantùm adoleuere, ut sese inuicem conspiciere potuerint, longo quantumlibet multorum stadiorum tractu dissidentes, fetificare ceperint. Sed cur non ipsum audiamus?

Brun-

Brundusij latis longè viret ardua terris
Arbor, Idumæis vsque petita locis .
Altera Hydruntinis in saltibus æmula palma ,
Illa uirum referens, hæc muliebre decus .
Non uno creuere solo, distantibus agris ,
Nulla loci facies, nec socialis amor .
Permansit sine prole diu , sine fructibus arbor
Vtraque, frondosis & sine fruge comis .
Ast postquam patulos fuderunt brachia ramos ,
Cæpere & cælo liberiore frui ,
Frondosique apices se conspexere, uirique
Illa sui uultus, coniugis ille suæ ,
Hausere & blandum uenis sitientibus ignem ,
Optatos fetus sponte tulere sua .
Ornarunt ramos gemmis, mirabile dictu ,
Impleuere suos melle liquente fauos .

Sed quid ego in palmarum exemplo diutius immo-
 ror? An non Æschynomenen narratam Apollodoro
 Democriti discipulo, cum superioribus annis in Ara-
 bia peregrinarer, appropinquante manu, folia contra-
 hentem his oculis uidi? Quæ, aut eadem fuerit, aut
 ei similima, cum ea, quam Lusitania hodie herbam ui-
 uam appellat, ex Brasilia prouincia primùm subue-
 ctam, quæ attacta, non solùm refugit, uerùm etiam
 omnia folia ceu indignabunda ad terram deijcit. Octo-
 num circiter pedum est plantæ proceritas, quæ oritur
 in prouincia Malabar: ea rerum accessum uidetur sen-
 su percipere. Appropinquante homine, aut animali,
 ramos constringit: recedentibus, pandit. Folia po-
 lypodij, flores uerò luteos habet. Hanc ueteres igno-
 rasse, uti censet Garcias Hortus proregum in India
 orientali medicus celeberrimus, non puto: quia immo
 suspicor de hac loquutum esse Theophrastum libro IV
 de historia pl. cap. III peculiare quiddã circa Mēphim
 nasci tradentem, non folijs, uel ramis, uel tota forma

proprietatem sortitum, sed affectione, quæ accidit: Est namque facies eius spinosa, foliúmque filicibus non absimile, sed cum ramulos quispiam tetigerit, folia quasi hebetata concidunt, tum tempore aliquanto post reuiuiscunt, rursumque uirent. Ego stirpem istam diu, multúmque in Ægypto circa Memphim, Heliopolim, Tanim, & Alexandriam quæsitam, nusquam offendere potui. Mirabilior est planta, quam, qui Magellanicæ circumnauigationi interfuerunt, memorant, quippe in insula Cimbubon, quæ proxima est insulæ Burnei, conspexerunt arborem, cuius frondes in terram lapsæ reptatione quadam seipsas & mouent, & promouent. Frondibus facies quæ mori. Vtrinque habent quasi pedes pusillos binos, & si tangantur, abeunt, aut refugiunt. Ex ijs una, dies octo seruata in scutella uixit: mouitque sese quoties tangeretur, totam scutellæ oram circumeundo. Super omnes autem fuerit Baharas, quæ radix in Iudæa nascitur, colore, ut grauiissimus auctor Iosephus libro VII de bello Iudaico prodidit, flammæ quidem assimilis, circa uesperam uerò ueluti iubare fulgurans: quæ accedentem, & euellere cupientem tam diu refugit, nec prius fugam sistit, quàm urina muliebri, aut menstruo sanguine conspersa fuerit. Eius inuentionem ferri debere acceptam Solomoni regum sapientissimo, conijcio ex eodem Iosepho libro VIII antiquitatum Iudaicarum, cap. II: &, nisi fallor, conuenit cum aglaophotide siue cynopasto terrestri Æliani; marmarotide Democriti: cyncephalia, & osiritide Apionis: moly Homeri: & pæonia non Dioscoridis, sed Galeni. Cæterum palmarum naturam obtinet quoque auellana Mexicana, cuius fructum indigenæ Cacao appellant, quæ citra sociam sui generis arborem non fructificat. Quarum equidem rerum omnium euidens, & explorata hominibus

bus nostra tempestate certitudo fidem facere uidetur, non esse temere damnandum Platonis institutum, qui plantas animalia uocare haud extimescit. Neque uerò me præterit, quod Aristoteles, & discipulus eius Theophrastus statuunt, dum miras rerum etiam surdarum sympathias, & antipathias obijciunt, &, quod prolixius de palmis exposui, caprifactionē uocandam dictitant, sequuti ea in re Herodotum, ubi de Babylone libro primo differit. Tantùm autē abest ut longius abeam à præcellentium horum philosophorum decretis, ut etiam utroque pede in eorum currens concedam sententiam. Illud solùm contendo, & concedi mihi postulo, quam Aristoteles animalis generi latitudinem sapientissimè adscribit, eandem, nec minorem stirpibus insidere: quanquam ea ob magnam stirpium ruditatem, aut nostrorum fortasse sensuum hebetudinem, minus agnita, compertaque habeatur. Cui asseuerationi non parum roboris præstat, quod de spongijs confitentur omnes, quibus intellectum inesse apparet: quia ubi auulso rem sensere, contractæ multò difficiliter abstrahuntur. At spongas in plantarum censu, numeroque habendas, testatur Aristoteles libro IIII de generatione animalium, capite V: &, quamuis in istoc Philoponus, Nemefius, & Auerrhoës ab Aristotele dissentiant: interim tamen iidem vnam ex sentiendi facultatibus, qui tactus sensus uocatur, eis non minus quàm animalibus inesse concedunt. Sensus profectò, ut plantis, ut corporibus cælestibus, sed alio genere, & conditione quàm hominibus, & brutis tribui possit, in tertio de anima libro Simplicio Peripatetico eminentissimo non displicet: nec displicuit antè Plutarcho, id ipsum, quantum ad cælestia pertinet, palàm asseueranti, & ad eam sententiam Aristotelem litteræ contextum exponenti. Ut mittam ip-

summet adeo Aristotelem plantas non rarò ζῶα uocare, uti testatur etiam Themistius, Philoponus, Simplicius, Auerrhoës, expositores cæteri ad secundum de anima librum: & uidere licet apertissimè in ipso Aristotele, libro de respiratione capite XIII, & libro III de generatione animalium capite ultimo. Verùm nihilominus, quàm conuenientia sexus cum animalibus admirabile est, quod Philo Iudæus libro I de uita Moyfis annotauit, palmam habere uitalem uim non in radicibus defossam, ut cæteræ stirpes, sed in summo trunci uertice, quasi cor, sitam in ramorum medio, à quibus circumquaque stipatur ceu princeps à suis satellitibus. Eam partem Theophrastus libro II historiæ plantarum, capite VIII, Galenus libro VIII de simplici medicina, Strabo libro XV, Plutarchus in libello de tuenda sanitate, Philostratus libro II de uita Apollonij, Xenophon ἀναβάσεως secundo, alij multi appellant ἐγκέφαλον τῆς φοίνικος: uulgus deprauatè, ut omnia, cephalonem: qua tamè diuisione etiam Palladius utitur, sed toto opere tantùm semel, ut suspicari liceat aliunde irrepsisse: Plinius libro XIII, capite IV cerebrum nuncupat: Dioscorides ἐγκάρδιον. Sanè hic etiam idem quod reliqui Græci scilicet, & Latini sensisse censendus est, quatenus cerebrum à ueterum plerisque ἔγκαρ, & ἔγκαρτος quoque dicitur, quemadmodum ex Lycophrone, & Plutarchi symposiacis annotauit Eustathius in nona Iliadis rhapsodia. Neque certè omnino subterfugere possumus, quin plantas cerebro animalium simile quiddam obtinere asseuerauerimus. Eadem uerò ratione confiteri quoque oportebit, sensus in plantis vigere, si non omnes, saltem sensum tactus. Quandoquidem, cum à cerebro fluant actiones necessariae, & ad motum, & ad sensum per spiritum animale: plantæ uerò cerebrum habeant:

beant: ideoque & spiritum animale. sensu quoque eadem præditæ sint necesse est. Verùm cum, læsa palmæ parte, quam Græci auctores ἐγκέφαλον, id est cerebrum nominant, ipsa quoque arbor emori soleat; quod non contingit, si, qua truncus à radice emergit, feriatur (qui alioqui locus in alijs arboribus si percutiatur, in causa est, ut illæ stirpes exarescant) iure merito pars illa cum Philone cor, uel cum Dioscoride ἐγκάρδιον, sed ita ut hæc uox ex sententia Philonis exponatur uel intelligatur, potius quàm cerebrum dici debet: quia cor continuitatis solutionem tollerare non potest, quam tamen cerebrum non rarò sustinere experientia claro est documento. Quodcunque uerò quis statuatur, interim tamen idem negare non poterit, quin tam cerebri animalium, quàm cordis actionibus similia fiant in plantis. Quamobrem neque Platonis stirpes animalia uocantis sententia temere uel explodenda, uel reprehendenda à quoquam est: præsertim cum manifestum etiam sit neque Aristotelem omnino ab ista sententia alienum esse. Non est silentio prætereundum, quod Garcias Hortus, cuius paullo antè mentionem feci, qui que iam supra tricessimum annum medicinam in India orientali continenter facit, memoriæ litteris prodidit, palmas nusquam tota India reperiri, & fructus earum deferri ex Arabia in Indiam. Vnde facilè quilibet cognoscere potest, per palmas, quas Theophrastus, Arrianus, Strabo, & alij scriptores ueteres nasci in India narrauerunt, intelligendas esse non propriè dictas: sed quas recentior ætas nuces Indicas cognominat. Non quidem illo argumento, quòd mel, panis, uinum, & acetum ex palma conficiantur, quæ omnia fieri ex palma nata in Mesopotamia, ubi nux Indica non oritur, testatur Strabo libro XVI, & qui hunc multis sæculis præcessit

Herodotus

Herodotus libro I, & utroque posterior Plinius eodem loco, quem proximè citavi: sed quia palma, quæ passim in Asia, & Africa gignitur, nusquam tota India pullulat: & sicubi in ea prouenit, illico sterilis, & infecunda exsurgit. Adijciam illud quoque, quò magis & magis palmarum præstantia supra alias stirpes conspicua fiat, quòd nempe (vt scribit Theophrastus libro V historiæ plantarum, capite VII: nec dissentit Strabo, eodem libro, cuius iam iam memini, nec Aristoteles in problematis, nec Plutarchus octauo sympo-
 siacorum quarto, nec Plinius libro XVI, capite XLII) in diuersum quàm aliæ arbores incuruantur: quippe cùm reliquæ omnes in interiora flectantur, palma in contrarium curuatur, non cedens, sed contra pondus resurgens. Quoniam uerò ingenium eiusmodi ligni illius sit, vt urgentibus, opprimentibusque non cedat: ideo communiter in coronarijs, sacrisq; certaminibus ferè omnibus aliud præmium quàm palma nõ dabatur, vt inquit Pausanias in Arcadicis, & Plutarchus eodem quem postremò indicaui loco: cùm alioqui singuli ludi peculiare quasdam arbores, aut herbas haberent, quibus uictores insigniebantur: ueluti oleastrum, myrtum, pinum, laurum, apium. Huius autem tam stupendi in palma experimenti triplicem causam recitat Plutarchus in libello de causis naturalibus, problemate secundo supra tricesimum, quod vnà cùm sequentibus octo in Græcis exemplaribus impressis desideratur. Vtrum, inquit, quòd ignea, & spiritalis facultas qua maximè pollet, cùm tentatur & irritatur, sese exercens, magis & magis erigit? An quoniam pondus ramos subito urgens, aërem omnem, qui in his est, oppressum cedere retro cogat, qui deinde resumptis paullo uiribus aduersum onus acrius rursus instat? An molles, & teneræ virgæ impetum
 non

nō sustinentes, cū onus quiescit, p̄aulatim se erigunt, & speciem, quasi contra illud assurgant, exhibent? Por rō autem palma, non vnam tantū significat phænicem, qua victores redimiri dixi, sed etiam uitem, teste Varrone libro I de re rustica, capite XXI. Vitis, inquit, eò quòd inuitetur ad vuas pariendas dicta primò uidetur, & à pariendo parilema, ex immutatis litteris, vt in multis, dici cæpta palma. Quod ideo etiam annotandum duxi, vt hac occasione admoneam, ne quispiam incidens in locum Columellæ libro III, capite I, ubi palmæ campestris meminit, credat, sermonem fieri de uite syluestri, uel etiam de cephalone, adductus Ciceronis auctoritate, qui septima in Verrem oratione tradit palmarū agrestium multitudinem in Sicilia inueniri. Theophrastus quoque palmis istis agrestibus, quas χαμαιρῆφεις appellat, ut Dioscorides χαμαιρῆλης, abundare Cretam, & Siciliam ait. Verba Columellæ sunt hæc: Ex furculo uel arbor procedit, ut olea: uel frutex, ut palma campestris: uel tertium quiddam quod nec arborem, nec fruticem propriè dixerim, ut est uitis. Vbi pro palma campestris, legere oportet canna campestris, atque hoc ex eodemmet Columella libri decimitertij principio, quo loco repetit eandem furculi diuisionem his verbis: Ex furculo uel arbor procedit, ut olea, ficus: uel frutex, ut rosæ, arundines: uel tertium quiddam, quod neque arborem, neque fruticem propriè dixerimus, sicuti est uitis. Non ignoro, Ouidium libro VIII metamorphoseon, arundinē à canna separasse hoc uersu:

Viminaque, & longæ parua sub arundine cannæ.

Sed istud poëtæ apotelesma eius non est momenti, ut ego propterea ab hac mea sententia recedere debeam. Columella libro VII, capite IX. Namque,

que, inquit, & id fecisse maximè per æstatem profuit & dulces eruisse radículas aquatilis fyluæ, tanquam scirpi, iunciq̄ue, & degeneris arundinis, quam vulgus cannam uocat. Idem libro IV, capite XXXII de arundineto: Ea est autem senectus, cùm uel exaruit situ, & inertia plurium annorum, uel ita densatum est, ut gracilis, & cannæ similis arundo prodeat. Quin de illo quoque commonendus mihi est lector, falli Hermolaum, Ruellium, Marcellum, & qui eos sequitur Matthæolum, nouissimum lemmatum Dioscoridis interpretem, quando omnes unanimi consensu perhibent, Phænicem pusillam Dioscoridi herbulam, dici à Plinio Phænicæam, & hordeum marinum, decepti nominum similitudine. Nam si uires utriusque expendissent, protinus, distare eas diametro intellexissent: siquidem Phænicæa trita ex uino pota, præclare menses ciet, quos fluentes Phænix strenuè etiam supprimit, si Dioscoridi credimus. Etsi verò quæcunque hæcenus narratione exsequutus sum, non aliunde quàm à palma originem habuere, in cuius folijs olim scriptitatum, Plinius ex Varrone memorat: tamen nondum indicaui, cur maluarum folijs apud eum auctorem nouandum putem. Cui audaciæ meæ non unam causam prætexo, sed quòd apud neminem Varrone antiquiorem comperi palmarum folia ad usum scribendi aliquando accommodata fuisse: tum quòd naturâ asperiora, durioraque sunt, quàm ut commodè in eum usum recipi queant, tum uerò quòd arundinea passim obuia subrogari præstabat. Suetonius Tranquillus in Octauio: Apud Mundam, inquit, diuus Iulius castris locum capiens, cùm fyluam cæderet, arborem palmæ repertam, conseruari, ut omen uictoriæ, iussit. Ex ea continuò nata soboles, adeo in paucis diebus adoleuit, ut non æquipararet modò matricem, verùm
 etiam

etiam obtegeret, frequentareturque columbarum nidis: quamuis id auium genus duram, & asperam frondem maximè uitet. Accedit ad gratiam quòd maluarum folia rectius opponuntur arborum libris, quam folia palmarum, quæ & ipsæ arbores sunt: præterquàm quòd Cinna antiquus poëta, cuius Catullus, & Seruius meminere, in maluarum folijs scriptitatum indicat. Referuntur eius uersus ab Isidoro libro VI etymologiarum, capite XII:

*Hæc tibi Areteis multum inuigilata lucernis
Carmina, queis ignes nouimus aëreos.
Læuis in aridulo maluæ descripta libello,
Prusiaca uexi munera nauicula.*

Vt suspicari liceat huc respexisse Pythagoram, qui, ut auctor est Ælianus libro de varia historia IV, capite XVII sanctissimum esse folium *μαλάχης*, id est maluæ dicebat. In folijs stirpinum scripsisse antiquos, testatur etiam Virgilius libro III Æneidos, de Sibylla canens:

*Insanam uatem aspicias, quæ rupe sub ima
Fata canit, folijs que notas, & nomina mandat.
Quæcunque in folijs descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.*

Item in sexto:

*Folys ne tantum carmina manda,
Ne turbata uolent rapidis ludibria ventis.*

Et Iuuenalis satyra VIII:

Credite me uobis folium recitare Sibyllæ.

Vnde postea usus obtinuit, ut chartæ, siue pagellæ librorum folia nominarentur ad hunc usque diem. Cæterùm partitur Plinius libros in priuatos, & publicos: hos quidem plumbeis laminis in se conuolutis confici

solitos inquit : illos uerò linteis, aut ceris. Delibris plumbeis meminit Iob capite XIX: Quis mihi tribuat ut scribantur sermones mei? Quis mihi det ut exarentur in libro, & stylo ferreo in plumbi lamina, uel certè sculpantur in petra? De linteis Liuius decadis primæ libro III: In tam discrepanti, ait, editione, & Tubero, & Macer libros linteos auctores profitentur: neuter tribunos militum eo anno fuisse, traditum à scriptoribus antiquis dissimulat. Licinio libros haud dubiè sequi linteos placet. Et paullò superius: Nihil enim constat, nisi in libros linteos utroque anno relatum inter magistratus præfecti nomen. Vopiscus in Aureliano: Et si his contentus non fueris, lectites Græcos, libros etiam linteos requiras, quos Vlpia tibi bibliotheca, cùm uolueris, ministrabit. Erant uerò libri antiquorum linteï, non quales nostri, qui & ipsi sine hæsitatione linteï dicendi sunt, prout innotescet quando locum de chartis attingam, sed in telam lineam descripti, non aliter quàm hodie à pictoribus uariæ rerum imagines in linteis seu telis depingi solent, quas & ipsas linteas uocare, nihil prohibet. Quales uerò libri fuerint, qui in ceris describebantur, dubium fortasse uideri potest, præsertim cùm annotauerit Hermolaus in castigationibus, codices antiquos hoc loco habere schedis, non ceris, eamque sibi lectionem non displicere. Verùm ego utroque modo rectè legi posse arbitror, sensu semper manente eodem. Schedæ enim erant asseres, siue tabellæ sectiles, non absimiles scandulis, quibus tecta, tegularum uice, in quibusdam locis teguntur, dictæ ἀπὸ τῆς σχίζειν, id est à diffindendo, siue dissecando. Vnde σχιδαι, propriè à ueteribus appellatur ligna fissa in usum sacrificiorum, ut tradit scholiographus Aristophanis in pace. Vitruuius quoque libro VII, capite X schidia accipit
 pro

pro ligni fragmentis, quæ assulæ in marmore dicuntur ab eodem capite VI eiusdem libri, à Græcis σκύροι. Vel dictæ sunt schedæ ἀπό τῆσχεδάξεν, sicut schedia pro eodem ἀπό τῆσχεδάξεν, quod utique significat rem ruditer incipio, auspico deliniare, deformare, & partes rudiores abraderè, siue, ut Plautus in Asinaria loquitur, exasciare, cui opponitur perpolire, edolare, & limare aliquid subtilius. Nam non erat satis schedas, quæ usui futuræ essent ad scribendum, dolabra, & ascia parasse, nisi etiam accuratius expolirentur, & inducta cera sollicitius illinirentur, obducerenturque, suam præsertim ob duritiem minus idoneas cum ad litteras recipiendas, tum easdem abolendas. Mos etenim erat ferro, non calamo in ceris scribere, quod Græcos, & Tuscos primùm factitasse testatur Isidorus libro supra indicato, capite IX. Postea Romani iusserunt, ne graphium ferreum quis haberet: unde & apud scribas dicebatur, ceram ferro ne cædito: institutumque ceram ossibus scribere, sicut indicat Atta in satyra his uerbis:

Vertamus uomerem in ceram, mucroneque aremus Osseo.

Schedæ, quæ ad eum modum paratæ erant, propriè dicebantur ceræ, & quòd pungendo scriberentur pugillares, quemadmodum quòd ex codice arborum constarent, codicilli. Quæ causa est ut ceras non rarò pro libellis, siue epistolis, tabulisue ab auctoribus positas legamus. Quintilianus libro X, capite III. Illa quoque minora non sunt transeunda, scribi optimè ceris, in quibus facilissima est ratio delendi. Ibidem: Ne latas quidem ultra modum esse ceras uelim, expertus iuuenem studiosum alioqui prælongos habuisse sermones, quia illos numero uersuum metiebatur: idque uitium, quod frequenti admonitione corrigi non potuerat, mutatis co-

dicibus esse sublatum. Plinius iunior libro I epistolarum: Erat in proximo, non uenabulum, aut lancea, sed stylus, & pugillares: meditabar aliqua, enotabamque, ut, si manus uacuas, plenas tamen ceras reportarem. Cicero tertia in Verrem oratione: Deinde in codicis extrema cera nomen infimum in flagitiosa litura fecit. Plautus in Curculione actu III: Dum scribo, expleui totas ceras quatuor, Iuuenalis satyra I.

*Nonne libet medio ceras implere capaces
Quadriui?*

Sed superuacuum est hæc colligere, quæ passim legentibus occurrunt, sicut & quod schedæ, ac schedia pro libris, litterarumque monumentis scriptoribus accipiantur. Quintilianus libro I, capite VIII: Nam qui omnes etiam indignas lectione schedas excutit, anilibus quoque fabulis accommodare operam potest. Sidonius Apollinaris libro VIII epistolarum: Apollonij Pythagorici uitam, non ut Nicomachus senior è Philostrati, sed ut Roscius Victorianus è Nicomachi schedio expressit. Hieronymus in præfatione in librum Iob: Habeant qui uolunt ueteres libros uel in membranis purpureis, auro, argentoque descriptos, uel uncialibus, ut uulgò aiunt, litteris, one ra magis exarata quàm codices, dum modò mihi, mèsque permittant pauperes habere schedulas, & non tam pulchros codices, quàm emendatos. Quod si delicatior quispiam pertinacius tueri uelit, non uacare menda impressa Plinij exemplaria, & pro schedis, cerisue defendat substituendum scandulis, sciat se nomen mutasse, non sensum. Scandulæ namque parvæ sunt tabellæ ex maioribus arborum truncis in paruas laminas scissæ: ideóque, non scandulæ, sed scindulæ, eò quòd

quod scindantur, id est diuidantur, Isidoro libro XIX
 etymologiarum eiusdem numeri capite cognomina-
 ta. Scheda porro Plinio in hac ipsa de papyro tra-
 ctatione, significat pagellam, siue laminam à papyri
 caule auulsam: seu, quod idem est, alterum de duo-
 bus chartæ ipsius artificii manu confectæ corium, ut cla-
 rum faciam, cum in eius loci expositione uersabor.
 Turbidus, inquit, liquor uim glutini præbet, cum pri-
 mò supina tabula scheda adlinitur, longitudine papy-
 ri, quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis:
 Et paullo post: Sed ratio deprehendit uitium, unius
 schedæ reuulsione, plures infestante paginas. Sche-
 dia autem ex auctoritate Seruij, & Festi Pompeij Græ-
 ci uocant mala poemata. Nos quidem, non mala, sed
 schedia scimus esse uolumina primo rudatu, & opifi-
 cio deformata, non adhuc læuigata, æquata, expoli-
 ta, & cælata ad unguem, & ad ultimam consumatio-
 nem deducta. Vnde *αὐτοσχέδιος* iisdem Græcis ap-
 pellatur forma exruditate, & impolitix delibrata, at-
 que deliniata fabro, & artificii magisterio. Apuleius
 in deo Socratis: In isto, ait, schedio, & incondito ex-
 perimini, an idem sim repentinus, qui præparatus. In
 summa, schedia apud Græcos sunt, quæ Latini extem-
 poralia uocant. Et quia schedia in disquisitionem ue-
 nerunt, obiter annotabo illud quoque, Schediam dici
 locum quendam populosum in Ægypto urbi similem,
 quem Strabo libro ultimo quatuor schænis, hoc est
 miliaribus triginta ab Alexandria remouet. Eum lo-
 cum Arabes hodie Rhaschît accentu in ultima, nostri
 Rossetum nominant, Ariosto nobili poëtæ Italico in
 furente celebratum Orlando. Denique schedia, au-
 ctore Festo, dicitur genus nauigij inconditum, id est
 trabibus tantum inter se nexis factum. Quod cum
 Suidas quoque, & Eustathius dicant, apparet Græcum
 esse

esse uocabulum, quando & Herodotus libro VI, itémque Strabo eodem, quem modò indicaui, loco, ea dictione usi sunt: hic quidem pro rate apertissimè, unde loco quoque nomen inditum fit Schedia: ille uerò magis uidetur accepisse pro ponte, quo Darius Bosphorum iunxit, ut est in Ctesiaë Persicis. Vlpianus sub initium libri XIV pandectarum: Nauem, inquit, accipere debemus siue marinam, siue in aliquo stagno nauiget, siue schedia sit. Sed ut reditum ad priora feram, librorum materiam fuisse comperi non solum folia plantarum, cortices arborum, ligna cerata, lintea, plumbum, chartas, membranas, quæ omnia Plinius recitat: uerùm etiam ebur, sapphiros, lapides, æs, intestina animalium. Librorum eburneorum meminit Vlpianus libro XXXII pandectarum, qui est de legatis, & fideicommissis tertius, capite L secundum editionem Holoandri, qua utor: Librorum, inquit, appellatione continentur omnia uolumina, siue in charta, siue in membrana sint, siue in quauis alia materia. Sed & si in philyra, aut tilia, ut nonnulli conficiunt, aut in aliquo corio: idem erit dicendum. Quod si in codicibus sint membraneis, uel chartaceis, uel etiam eboreis, uel alterius materiæ, uel in ceratis codicillis: an debeantur, uideamus. Quos Iurisconsultus uocat eboreos, Flavius Vopiscus in Tacito elephantinos appellat, ijs uerbis: Ac ne quis me Græcorum alicui, uel Latinorum existimet temere credidisse, habet bibliotheca Vlpia in armario sexto librum elephantinum, in quo hoc S.C. perscriptum est cui Tacitus ipse manu sua subscripsit. Nam diu hæc S.C. quæ ad principes pertinebant, in libris elephantinis scribebantur. Hactenus Vopiscus. Ut ridiculum esse appareat illorum commentum, qui libros elephantinos dictos autumant ab operis amplitudine, quasi elephantorum proceri-

proceritas nominis ansam illis dederit. In adscriptis uerò Vlpiani uerbis animaduertere oportet, duo esse, philyram, & tiliam, tametsi arbor, quam Latini tiliam dicunt, à Græcis philyra appellatur, conspicuo errore Hermolai, Ruellij, & Marcelli philyream in Dioscoride tiliam interpretantium. Nam philyra, & tilia, non solùm arborem ita dictam denotant, uerùm etiam eiusdem arboris bracteas, hoc est tenuiores membranas inter lignum, & extimum corticem latitantes. Philyra quidem tenuissimi corticis nomen est: tilia uerò aliquanto crassioris, minúsque quàm philyra tenuis. quòd Plinij uerbis palàm est, qui agens de tilia arbore libro XVI, capite XIV in hunc modum scribit: Inter corticem, & lignum tenues tunicae multiplici membrana, è quibus uincula, tiliae uocantur, tenuissimæ earum philyrae, coronarum lemniscis celebres, antiquorùmque honore. Vtramque rem uno corticis nomine comprehendit Martianus Iurisconsultus libro de nuptijs philologiae, commemorans libros in philyrae cortice subnotatos. Sed ex interioribus quoque corticibus ulmi tunicae uocantur tiliae Plinio libro XXIV, cap. IIX: Ulmi, inquit, & folia, & cortex, & rami uim habent spissandi, & uulnera contrahendi. Corticis utique interior tilia lepras sedat. Et interiectis quibusdam, de eadem adhuc ulmo uerba faciens: Idem præstant & tiliae corticis. Nemo autem per libros in corio apud Vlpianum intelligat de tergore animalium factos, qui iidem sunt cum membraneis, sed qui è cortice arborum à tilia differentium fiebant. Etenim corium non unam animalium tantùm pellem significat, sed quodcunque integumentum, siue id plantarum fuerit, siue etiam rerum inanimatarum. Plinius libro XV, capite XXIX: Putamine, ait, clauduntur nuces, corio castaneæ. Idem libro XIII, capite XII de

XII de chartis agens : Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Cato de re rustica capite XIIIX. Pavimento toti fundamenta pedum duorum facito. Fundamenta primùm fistucato: postea cementis minutis, & calce arenato semipedem unumquodque corium struito. Quod ideo annotavi, ne quis Vlpiano præstantissimo Iurisconsulto diem diceret, & de uerborum quatuor significatione, ceu Latinae maiestatis læsa, reum faceret. Quem etiam si Laurentius Valla acerrimus Iurisconsultorum exagitator libro VI elegantiarum, capite XLIII non iniuria accusauit in uocabulorū, Liber, & Volumen, acceptio-
ne, utut Alciatus libro IV de uerborum significatione contrarium ostendere contendat: tamen hoc loco nulla reprehensione dignus est, & planè ab omni culpa uacare uidetur, cùm libros membraneos à libris in corio separat, atque inter tiliam, & philyram differentiam facit. Quod si Vallam accusantem Vlpianum, aut Alciatum contra defendentem quidam non obscuri nominis scriptor legisset, nunquam profectò monumentis suis inseruisset, quæ mox sequuntur uerba. Non satis, inquit, apud me constat, an ad augendum rei famam, librum uocauit partem totius uoluminis: ita ut physici auditus, octo dicantur libri, non unus: an pro libris, integra uolumina intellexerint. Quæ uerba si Vallæ datum esset legere, non ille unum Vlpianum, sed hunc quoque uirum, cuius nomini iam secundum misereor, in ius, & quidem iustius uocasset, in tanta præsertim ignoratione rerum, quid librum, quidque uolumen Latini appellent, nescientem. Quarum dictionum significationem si quis cognoscere auct, nullius me negligentia iure damnabit, quando loca, in quibus ea auctores excutiunt, bona fide demonstrarim. Ceterum Epiphanius in tractatu de duo-
decim

decim gemmis, quæ in sacra ueste Aaronis circa Urim, & Thummim in rationali dispositæ erant, tradit Moysen accepisse à Deo optimo maximo legem decem mandatorum in tabulis ex sapphiro expressam: quam non sum nescius Moysen Gerundensem, & reliquos Cabalæos asseuerare, Deum legem suam in globo igneo exarasse per ignem fuscum super ignem candidum. Ad quod ostendendum adducunt illud Deuteronomij XXXIII: De dextera eius ignea lex eis. Moysen autem à Deo edoctum de globo illo igneo legem descripsisse, inque libros distinxisse, atque in arcam asseruandos reposuisse. Sed ista uigilantium Hebræorum somnia, suis relinquamus somniatoribus, & quæ Grægorius ille Nazianzenus cognomento Magnus in primo libro Theologiæ de tabulis, siue libris lapideis habet subtexamus: *βέλεται, φησὶ, ἔτω πλαξὶ σερραῖς καὶ λιθίνας ἐγγράφεισθαι, καὶ ταύτας ἀμφοτέρωθεν, διὰ τε τὸ φαινόμενον τῷ νόμῳ καὶ τὸ κρυπτόμενον, τὸ μὲν τοῖς πολλοῖς καὶ κάτω μένυσσι, τὸ δὲ τοῖς ὀλίγοις καὶ ἄνω φθάνουσιν*: Id est, Vult legem tabulis solidis, lapideis; utrinque inscribi, propter manifestum eius atque occultum, hoc quidem multis, & humi repentibus hominibus, illud uerò paucis, & in sublimē euadentibus. Quibus ē uerbis præterquàm quòd apparet scribi olim lapidibus solitum fuisse, manifestè etiam elicitur, perperam illos facere, qui, ut est in prouerbio, Eleusinia sacra in vulgus proferunt, siue, ut Christi uerbis utar, margaritas ante porcos abijciunt. Equidem testatur non modò auctor quarti libri Esdræ capite XIV, sed ex nostris Hilarius super II psalm. & Origenes homilia V in Num. Moysen nō legem solū, sed secretiorem legis enarrationem in monte diuinitus accepisse. Præceptum autem ei à Deo, ut legem quidem populo scriberet, legis autem occulta mis-

ria ipse ministro suo Iosuaë, hic deinceps succedentibus sacerdotum primoribus, magna silentij religione reuelaret. Enarraui ei, inquit Esdra, mirabilia multa, & ostendi ei temporum secreta, & finem: & præcepi ei, dicens: Hæc in palàm facies uerba, & hæc abscondes. Et paullo post: Ea ubi perfecta fuerint alia palàm facies, alia clàm trades sapientibus. Anatolius quoque apud Eusebium libro VII ecclesiasticæ, capite XXVIII, Septuaginta interpretes refert Ptolemæo regi percunctanti, multa ex Moyfis traditionibus respondisse. Cæterum Herodotus in Vrania tradit Themistoclem etiam tempore Xerxis litteras bene longas in lapidibus incidisse, quas postero die Iones ad Artemisium uenientes legerint. Adhæc Ægyptios, qui se hominum antiquissimos esse gloriantur, secretiora dogmata sacris litteris, quæ ferè animalium, stirpiùmque effigies erant, in durissimi marmoris obeliscis descripsisse indicat Plinius libro XXXVI capite VIII. Sanctus propheta Enoch, septimus ab Adam magno, natus ante inundationem terrarum anno tricésimoquarto supra millesimum, uaticinatus est, teste Iuda Apostolo cognominato Thadæo in sua catholica epistola, de iudicio futuro tam aquarum diluuij, quàm ultimæ conflagrationis: & hoc suum uaticinium inscripsit duabus columnis, alteri lapideæ, alteri latericiæ, quarum illam Iosephus libro antiquitatum Iudaicarum I capite II suo adhuc tempore in Syria extitisse testatur. Sed quid testibus ago, cum nusquã plures afferri possint? Roma quondam imperij magnitudine nobilis, hodie sincera Christi doctrina, sanctitate que eximia uenerabilis, ac mundi iam supra duo annorum millia caput, æternum precor sit munus Dei istud, tantum ueterum libellorum marmoreorum copiam habet, ut pigeat singulos nominatim attingere,

re, nisi quod silentio præterire non possum fastos in Capitolio repositos ab Alexandro Farnesio Cardinale, uiro in tantum laudando, in quantum intelligi uirtus potest. Porro autem ueteres in æs scripsisse inde apparet, quia receptum erat legem in æs incisam in ærarium condere, nec posthac, ut apud Tranquillum in uita Iulij legitur, eam corrigere licebat. Leges XII tabularum, ex quibus tanti iurisperitorum thesauri tanquam ex perenni quodam fonte manauerunt, constat exceptas à Solonis legibus, quæ axibus ligneis continebantur, fuisse in æs incisas, atque in foro propositas. Notum est ex historia, ærearum tabularum tria millia, quibus publica monumenta incidebantur, quæ simul cum Capitolio conflagrauerant, Vespasianum Augustum ut restituerentur curauisse, cum exemplaria, ex quibus illa transcripta fuerant, undique inuestigasset. Plato in Minoë scribit Talum apud Cretenses tempore Minois, & Rhadamanti circumtulisse per totam insulam tabulas æreas, in quibus leges erant insculptæ, unde etiam æreus nominatus sit. Ut suspicari liceat tabulam æneam omnium uetustissimam hieroglyphicis Ægyptiorum characteribus effigiatam, quam inter reliquos diuitis sanctuarij thesauros asseruat Torquatus Bembus Petri illius Cardinalis filius, uir cum multis nominibus commendandus, tum hoc maximè suspiciendus, quòd paternum musæum non modò non imminuit, uerùm etiam indies augere sedulo studet, uix aliud quàm Ægyptiorum leges pandere. De hoc Talo ridicula narrantur. Aiunt enim hunc à Vulcano ex ære fuisse fabrefactum, Minoique dono missum ad Cretensis insulæ tutelam. Ter in singulos annos insulam obibat, excubias agens. Vnde Apollonius quarti Argonauticorum calce de eo cecinit:

τρεῖς περὶ χαλκείῃς κρήτῳ ποσὶ δινέοντα: id est,

ter Cretam pedibus æneis lustrantem. Scholiaſtes ibi annotat toto corpore æreum fuiſſe, præter tuberculum quoddam in imo calcaneo, tenui membrana tectum, qua dirupta, mors ei fataliter conſtituta fuerit, quod & Sophocles in Talo prodiderit, quæ tragoedia hodie non habetur. Zenodotus in prouerbijs quæ exſtant, Simonidem allegat nouæ fabulæ auctorem, qui dicat Talum æreum uirum priuſquàm in Cretam perueniret, in Sardiniam acceſſiſſe, ubi non paucos mortales neci dederit. Euſtathius in uiceſimum Odyſſeæ narrat, eum, quando necare aliquem uoluerit, in ignem deſilire ſolitum fuiſſe: quandoquidem id ſine uitæ periculo præſtare poterat, quòd æreus eſſet: mox autem, ubi adeo incaluiffet, ut canderet, comprehenſum morti adiudicatum pectori ſuo admouiſſe, exuſiſſeque. In Orphei quoque Argonauticorum calce hæc de eo leguntur:

*ὅσα τ' ἄρ' ἐν κρήτη πάθον ἄλγεα τετληῶτες:
χάλκεον τριγίγαντα δοκέυμενοι: Id eſt,*

quantum malorum ſunt paſſi in Creta æreum giganteſ obſeruantes. Alius fuit ab hoc Tolus, cuius caput inuentum dicitur in fundamentis templi Iouis, à quo, vt Arnobius ſcribit libro VI contra gentes, Capitolium appellatum eſt. Cæterùm uſus æris, inquit Plinius libro XXXIV capite IX ad perpetuitatem monumentorum iam pridem tranſlatus eſt, tabulis æreis, in quibus publicæ conſtitutiones inciduntur. Quod autem in Capitolio forent publica monumenta, & leges, & fœdera in tabulis æneis ſcripta: teſtantur hiſtorici, & docet Polybius, qui refert in tertio fœdera, quæ inter Romanos, & Chartaginenſes iſta fuerunt, perſcripta in tabulis æneis fuiſſe: quæ conſpiciebantur in templo Iouis Capitolini, ubi ab ædilibus diligentiffimè cuſtodiebantur. M. Tullius ſcribens in Catilinam

ait

ait æra legum in Capitolio fuisse tacta de coelo, & liquefacta. Liuius quoque decadis IIII libro III memorat consulta olim fuisse relata in ædem Cereris ad ædiles: & decadis primæ libro II fædus ictum cum Latinis fuisse insculptum in ænea columna. Sed & in primo Machabæorum capitibus VIII & XIV legimus tum Romanos, tum Spartiatas rescripsisse Iudæis tabulis æreis, quas Hierosolymam miserunt de stabilienda cum eis amicitia, & societate. Ultimo loco restant libri ex intestinis animalium, de quibus mentionem fecerunt Malchus Byzantius sophista in historia, quam ab imperio Constantini usque ad Anastasium deduxit: Georgius Cedrenus in compendio historiarum à mundo condito, vsque ad Isaacium Comnenum imperatorem: & Iohannes Zonaras annalium tomo tertio, in hunc modum: Regnante Basilisco maximum incendium Constantinopolim affixit, quod in foro ærario exortum, uicina loca omnia in cineres redegit, & publicarum uiarum porticus, & ædes illis impositas absumpsit, ipsamque basilicam, vnà cum bibliotheca, in qua centum uiginti millia librorum reposita fuerunt: inter quos fuisse perhibetur draconis intestinum longitudine pedum centum uiginti, habens inscripta litteris aureis Homeri poëmata Iliadem, & Odyssæam, cum historia rerum ab heroibus gestarum. Petrus Gyllius uir eruditus, & ab totius orbis lustrandis, indagandisque locis clarissimus, transcribens locum istum in uicesimum caput libri secundi de topographia Constantinopolis, ubi prædicti auctores habent *δώδεκα μυριάδας βιβλίων*, id est ceterum uiginti millia librorum, ipse non rectè sexies centena millia uoluminum interpretatur. Quod ideo monendum existimaui, ne quis in Gyllij locum offendens, crederet ullam vnquam bibliothecam Alexandrina, non dicam instru-

instructiorem, sed nec æmulam quidem ei exstitisse: quippe in qua ad millia ferme uoluminum septingenta incendio absumpta fuisse, testantur Gellius libri sexti calce, & Ammianus Marcellinus libro XXI historiarum: quanquam me non fugit, esse qui septuaginta millia legant: quorum sententiam probare non possum, quòd sciam scribere Plutarchum in vita Antonij, eundem Antonium dono dedisse Cleopatrarum Ægypti reginæ nobilem Attalorum Pergami regum Bibliothecam, in qua sola supra ducenta millia fuisse feruntur in hædinis pellibus, siue membranis descripta: ut interim præteream alia totidem, quæ Ptolemæus cognomento Philadelphus, qui Biblia in Græcum transferri curauit, Demetrii Phalerei diligentia conquisiuisse narratur à Iosepho libro XII antiquitatum Iudaicarum, capite II, & ab Eusebio libri octaui de præparatione euangelica principio.

M E M B R V M I I I I .

Pugillarium enim usum fuisse etiam ante Troiana tempora, inuenimus apud Homerum.

Commentarius Guilandini.

Cum auctor adiacente proximè à tergo membro dixisset, uolumina priuata, antequam chartarum usus publicaretur, ceris confecta fuisse: ne non uera asseuerasse uideretur, protinus testem Homerum adducit, qui cerarum, siue libellorum ceratorum usum etiã ante Troiana tempora exstitisse fidem facere possit.

Nam

Nam quos Plinius hîc pugillares appellat, discrepare à ceris non nisi nomine docui præcedente commentario: uocanturque ab eodem codicilli in extremo huius de papyro commentationis membro, ubi hunc ipsum poëtæ locum plenius his uerbis explicat. At cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos, non epistolas prodidit? Cæterum locus iste à Plinio designatus, habetur in Iliade γῆτα in fabula Bellerophontis ad Euriem à Præto missi:

πότε δ' ὄγε σήματα λυγρὰ

γράφας ἐν πίνακι πυκτῶ ἄδυμοφθόρα πολλά: id est, tradidit Prætus Bellerophonti litteras luctuosas, describens in tabula plicatili multa ad mortem pertinentia. Qui ab Homero πίναξ πυκτός dicitur, eum Plinius tribus expressit nominibus, cerarum, pugillarium, & codicillorum. Sed quòd epistolam fuisse negat, nescio quomodo excusare possimus. Si namque codicilli erant, quomodo non epistolæ erant? Codicillos enim propriè epistolas significare, notius esse arbitror quàm ut pluribus demonstrare habeam necesse. Cicero ad Quintum fratrem libro II: Epistolam hanc continuò efflagitarunt codicilli tui. Idem Leptæ libro VI epistolarum familiarium. Simul ut accepî, à Seleuco tuo litteras, statim quæsiui è Balbo per codicillos quid esset in lege. Hieronymus in epistola ad Nitiam: Turpilius Comicus tractans de uicissitudine litterarum: Sola, inquit, res est, quæ homines absentes præsentem facit. Nec falsam dedit, quanquam in re non uera, sententiam. Quid enim est, ut ita dicam, tam præsens inter absentes, quàm per epistolas & alloqui, & audire quos diligas. Nam & rudes illi Italiæ homines, quos Cascos Ennius appellat, qui sibi, ut in Rhetoricis Cicero ait ritu ferino uictum quærebant, ante chartæ, & membranarum usum, aut in
dedo-

dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuo epistolarum alloquia missitabant. Vnde & portitores eorum tabellarios, & scriptores à libris arborum librarios uocauere. Haëtenus Hieronymus. Tranquillus in Caligula. Equiti Romano tumultuanti, per centurionem denuntiavit, ut abiret sine mora Ostiam, perferrétque ad Ptolomæum regem in Mauritaniam codicillos suos. Certè *πινακα πικλόν* fuisse epistolam, testatur Eustathius, nec aliter illum poëtæ locum exponit: quanquam notatam fuisse non uulgari- bus litteris, sed hieroglyphicis arbitratur, quòd elementorum, quibus scribimus usus, & modus atramento, coloribúsque pingendi, recentius inuentum sint, quàm ut Troianis temporibus cum ueritate accommo- dari queant. Qua in re decipi Eustathium, possem multis, & ualidis coniecturis ostendere, nisi aliud hoc loco agerem. Equidem Philo ille Iudæus, qui pro- ptermultiplicem eruditionem, & summam in dicendo maiestatem alter Plato ab antiquis cognominatus fuit, libro primo de uita Moysis scribit, iam tum ex Græcia magnis præmijs euocatos in Ægyptum fuisse, qui Moysen eloquentiam docerent, sub quibus & plu- rimùm ille profecerit. Veruntamen si cui Eustathij sententia uerior esse uidetur, poterit per codicillos in Plinio tutò exponere libellos, non quidem littera- rum characteribus notatos, sed magis animalium, stir- piùmque figuris effigiatos. Nam & Plinius uocare epistolam uidetur, quæ non nisi in chartis, aut mem- branis, communibus elementorum notis exarata mit- titur. Quod non obscure indicant illa uerba, quæ ha- bentur in hoc ipso de papyro tractatu, ubi nonnulla antiquorum exempla aduersus Varronis de chartis sententiam recensens, ad hunc modum infit. Præte- rea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum præsi-

præfideret Liciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Sed redeo ad *πίνακα*, quem primaria significatione denotare tabulam siue asserem, multis Homeri locis manifestum fit, intelligiturq; ex Aristophanis Ranis, ubi *πίνακιδόν* scholiastes exponit instar tabularum à nauibus ex tempestate, procellisq; auulsarum, improbens Euripidem, qui pro fragmento, & minutis ramentis interpretatus fuerat. Quin & *πίνακίδες* esse maiores nauium asseres perhibet. Quandoquidem verò priscae illius ætatis homines, diuinos animorum suorum conceptus tabulis siue asseribus cera obductis stylo describebant penuriâ chartæ (vnde stylum uertere Cicero, & Horatius dixerunt, pro inducere, & quod styli parte aculeata scriptum erat, cito mox aduersa illius parte, quæ latior fieri solebat, delere, expungereq; factum est, vt *πίναξ*, *πινάκιον*, & *πίνακίδιον*, pro libro quoque usurpari cœperint: quemadmodum & *πυξίς*, *πυξίον*, & *πυξίδιον*, quòδ *ἐκ τῆς πυξυς*, id est, ex buxo fierent, pro eodem dicebant, vt non minus rectè quàm doctè annotat Eustathius ad tertiam Iliadis rhapsodiam. Ob eandem causam uasaria lignea, in quæ cibus, & potus inducitur, *πίνακες* nuncupabantur ab eisdem, *παρα τῆς πίπειν* uerbo, potionem, comestionemq; simul explicante, si eidem Eustathio credimus in ijs, quæ ad Odyssæam *π* concinnauit. Homerus Odyssæa α:

*Δαιτρός δ' ἐκρεῖων πίνακας παρέθηκεν αἰέρας
Γαντοίων.*

Vbi *πίναξ* significat lancem carnibus onustam.

Quamobrem libro tertio diuinosophistarum rectè reprehenditur ab Vlpiano Aristophanes Byzantius, qui recens inuentum esse dictitabat, edulia *ἐν πίναξι* apponi. An non idem uates Odyssæa sextadecima ita canit?

Τοῖσι δὲ αὖ πίνακας κρειῶν παρέθηκε συβώτης .

Aristophanes quoque in ea comoedia, quæ ab auibus inscribitur, appellat *πινακοπώλας* cauponēs, tabernarios, & id genus nauci homines alios qui escas obsoniaque in lancibus venum exponunt. Ut magna prorsus admiratione ducar, quî interpreti in mentem uenerit, ut *πίνακας* eo loco, ex genere auium esse diceret: tametsi & Tzetzus quoque in Theogonia Polydorum Cadmi filium, *πίνακα* à quibusdam uocatum esse annotat. Cæterum Æmilianus apud Athenæum testatur *πίνακα* pro uascolo inueniri etiam apud Metagenem ueteris comoediæ scriptorem in Thurioperfis. In euangelio Matthæi XIV: *δός μοι ἐπὶ πίνακι τῷ κεφαλῶ ἰωάννης βαπτιστῆς*: des mihi in patina caput Iohannis Baptistæ. Et Lucæ XI: *Νυνὼ ὑμεῖς οἱ φαρισαῖοι τὸ ἔξωθεν τῶ πότηρι καὶ τῶ πίνακος καθαρίζετε*: nunc uos pharisæi exteriora poculi, catiniq̄ue mundatis. Nec refert quod idem Euangelista capite I *πινακίδιον* posuit pro *σχεδόν*, hoc est tabella cerata, in qua olim, ut dixi, scribebant, quando eadem dictione usus esse nonnullos pro indice, & librorum inscriptione, memorat Gellius totius operis calce, & meminit Plinius in præfatione ad Vespasianum. Sed enim quia Plinius *πίνακα πυκτόν* interpretatur pugillares, & codicillos, illud insuper addendum reor, fuisse pugillares apud ueteres pluribus distinctos nominibus: alij quincuplices, alij duplices, quidam triplices nominabantur: singuli à numero foliorum quot continebant dicti. Erant & pugillares citrei, eborei, buxei, membranei dicti, qui ex citro, ebore buxo, membranis erant confecti. Erant etiam colore diuersi, lutei, virides, crocei, purpurei. Erant demum & Vitelliani, à Vitellio, nescio quo, appellati. Alexander libro II genialium dierum capite XXX tradit in triplicibus epistolas: in

quincuplicibus honores, & magistratus: in duplicibus siquid esset arcanum, & subticendum, interioresque animi notas magis perscribi receptum fuisse. Ego triplices peculiariter fuisse rebus amatorijs dictos, colligo ex Martialis apophoretis, illo disticho:

*Tunc triplices nostros non uilia dona putabis,
Cum se uenturam scribet amica tibi.*

Ouidius libro II Amorum, duplices appellat tabellas, in quibus negauerat amica concubitum. Plautus in Pseudolo inducit amatorem tabellas cereas ab amica scriptas perlegentem, quibus illa argentum deposcebat. Apud Ausonium legimus bipatens pugillar: apud Herodotum δέλτιον διπλῆλον: apud Dionysium σανίδιον διθυρον, quod Homerus πίνακα πυκτόν dixisse videtur, etiamsi ea appellatione omnes promiscuè pugillarium differentias contineri nihil prohibeat. Pugillarium citreorum, eburneorum, quincuplicum, Vitellianorum, & membraneorum meminit Martialis loco citato. De buxeis Propertius libro III:

*Ergo tam docta nobis periere tabellæ,
Scripta quibus pariter tot periere bona.
Non illas fixum charas effecerat aurum,
Vulgari buxo sordida cera fuit.*

Ex buxo etiam interdum litteræ fiebant ad prima elementa pueris tradenda. Vnde Hieronymus in epistola ad Lætiam de institutione filia: Fiant, inquit, litteræ uel buxæ, uel eburnæ, & suis nominibus appellentur. Ludat in eis puer, ut & lusus ipse eruditio sit. Aurelius Prudentius περὶ σεφάνων describens supplicium Cassiani martyris, qui in foro Corneliano pugillaribus, & stylis discipulorum suorum confectus, atque minutissimis ictibus excarnificatus interiit, pugillaris, & styli, quo pugillares pernotabantur, formam, vsúmque his uersibus expressit:

*Innumeri circum pueri, miserabile uisu,
 Confossa paruis membra figebant stylis.
 Unde pugillares soliti percurrere ceras,
 Scholare murmur annotantes scripserant.
 Coniiciunt alij fragiles inque ora tabellas
 Frangunt, relisa fronte lignum dissilit.
 Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis,
 Rubetque ab ictu curua tumens pagina.
 Inde alij stimulos, & acumina ferrea vibrant,
 Qua parte aratis sulcis scribitur.
 Et qua secti apices abolentur, & equoris hirti
 Rursus nitefcens innotatur area.*

De codicillis multa grammatici, multa iurisconsulti, qui & de iure codicillorum integrum habent titulum, qui est libri XXIX pandectarum postremus. Idem de tabulis exhibendis libro XLIII, titulo V, itemque de libellis dimissorijs, qui apostoli dicuntur, libro XLIX, titulo VI copiose differunt. Ego quod Homeri mentio facta sit a Plinio, nequeo de eo silentium agere, in tanta eruditorum dissensione, de eius patria, luminum orbitate, & quo tempore uixerit ambigentium. Fuit autem clarissimum Homeri ingenium, & ut Plinius libro VII, capite XIX, nec non & Velleius Paterculus in priori uolumine de eo scripserunt, sine exemplo maximum, qui magnitudine operis, & fulgore carminum solus appellari poeta meruit, in quo hoc maximum est, quod neque ante illum quem ille imitaretur, neque post illum qui eum imitari possit inuentus est. Quem si quis caecum genitum putat, omnibus sensibus orbis est. Eum Herodotus Aëlium fuisse affirmat: Heliodorus in tertio Aëthiopicorum, Aëgyptium, Thebis natum: Meleager Gadareus apud Athenæum libro III, capite XVIII. Syrum: Pindarus tum Smyrnæum,

tum

tum Chium: Aristoteles in poëtica Iensem: Ephorus historicus Cumæum: Antimachus, & Nicander Colophonium: Aristarchus, & Dionysius Thrax Atheniensem: Archilochus in libello de temporibus Mæonem: quidam Salaminium: alij Rhodium: nonnulli Argium: denique Simonides poëta lyricus Chium, cui sententiæ ipsemet Homerus calculum porrigit. Nam in hymno, quem in laudem Apollinis decantauit, ita de se ipso scribit.

*τυφλὸς ἀνὴρ, οἶκει δὲ χίῳ ἐνὶ πραιπαλοέσση, idest
Vir qui luminibus captus Chion incolit altam.*

De quo poëtæ uersiculo, & omnibus Homeri hymnis, etsi Athenæus libro I diuinosophistarum addubitasse uidetur: tamen Thucydides, qui illum multis sæculis anteuertit, in tertij historiarum calce, legitimum, ac genuinum Homeri partum esse agnoscit. Pausanias quoque in Messenicis tria Homeri carmina recitat ex hymno in Cererem, quem nusquam hodie extare, testatus est iam dudum Lilius Gyraldus in opere dijs gentium dicato, syntagmatis decimifexti principio. Quidam eum interfuisse Troiano bello scribunt, teste Plutarcho in libello, quem de uita eius condidit. Quod ipsum inficias eunt Iosephus libro I de antiquitate Iudæorum contra Appionem: Thucydides statim in principio suæ historiæ: Herodotus libro II, qui quadringentis nō amplius annis ante se uixisse Homerum opinatur: Aristarchus in commentarijs Archilochijs eo tempore uixisse est auctor, quo in Ioniam colonia est deducta, quæ fuit centum & quadraginta annis à bello Troiano. Ad quam sententiam accedunt quàm proximè Philochorus, & Apollodorus, nec dissentire uidetur Plinius, qui libro VII, capite XVI se mille annis Homero posteriorem facit. Crates grammaticus nondum octoginta annos putat
inter-

interesse inter dirutum Ilium, & natum Homerum. Eratosthenes centesimo anno post captam Troiam, refert Homeri ætatem. Archemachus in tertio Euboi-
 corum, & Euthymenes in Chronicis dicunt eum flo-
 ruisse cum Hesiodo, tempore Acasti, & natum fuisse in
 Chio circiter annum ducentimum post Troiam ca-
 ptam. Euphorion in opere de Aliadibus, dicit eum
 fuisse tempore Gygis, qui cœpit regnare octauadeci-
 ma olympiade, quem etiam dicit primùm nominatum
 esse Tyrannum. Sosibius Lacon in descriptione tem-
 porum, redigit Homerum in octauum annum Charil-
 li Polydecti. Ac regnavit quidem Charillus annis
 sexagintaquatuor: post quem filius Nicander annis
 trigintanovem. In tricesimoquarto regni eius anno
 perhibetur fuisse posita prima olympias, adeo ut esset
 utique Homerus nonaginta annis antequam posita ef-
 sent olympia. Quod sensit quoque Cornelius Ne-
 pos, quemadmodum ex libris Chronicis Eusebij inno-
 tescit, in quibus hæc uerba scribuntur: In Latina hi-
 storia reperimus, Agrippa apud Latinos regnante Ho-
 merus in Græcia claruit, ut testatur Apollodorus gram-
 maticus, & Euphorbius historicus, ante urbem con-
 ditam annis CXXIII, & ut ait Cornelius Nepos,
 ante olympiadem primam annis centum. Sententiæ
 Nepotis, & Sosibij aduersatur Archilochus, qui se Ho-
 mero coætaneum profitetur in eo libello, quem supra
 citavi, reponens eum in olympiadem XXIII, & in
 annum à Troiæ excidio quingentesimum. Quam sen-
 tentiam habet etiam Theopompus in quadragesimo-
 tertio rerum Philippicarum: & sequitur Tertullianus
 in Apologetico aduersus gentes. Ut sit, certè Ho-
 merus in primo Odyssææ libro, Phemium præcepto-
 rem suum psallentem in procorum conuiuio inducit,
 nisi hoc ambitiosè nimis fecerit in gratiam magistri pa-
 rum

rùm seruata ratione temporum: quanquam non ignoro quid Platoni uisum fuerit, qui Socratem cum Timæo disputantem inducit, quos constat eodem sæculo non fuisse. Quo exemplo permotus Macrobius, scribit in primo Saturnaliorum capite, annos coeuntium mitti in digitos non conuenire. Verùm quæ ad hanc disquisitionem pertinent, non ita pridem doctissimo inclusit libello Carolus Sigonius & ipse doctissimus, adeoque omnium huius sæculi litteratorum princeps & coryphæus, quo antesignano Bononiensis academia multum supra alias Italiæ scholas sese extollit: quem ut Deus, diui, diuæque omnes diu sospitent, incolumemq; seruent, obnixè rogo.

M E M B R U M V.

Illo uerò prodente ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cum in Sebennytico saltem eius nominis charta nascatur. postea adaggeratam Nilo: siquidem à Pharo insula, quæ nunc Alexandriae ponte iungitur, noctis, dieique uelifico nauigij cursu terram fuisse prodidit.

Correctio Guilandini.

Illo uerò prodente ne terram quidem ipsam totam fuisse, quæ nunc Ægyptus intelligitur, cum in Saitico saltem eius nominis charta nascatur: postea adaggeratam
tam

tam Nilo: siquidem à Pharo insula, quæ nunc Alexandria ponte iungitur noctis, dieique uelifico nauigij cursu terram abfuisse prodidit.

Commentarius Guilandini.

Q Vanquam Ægyptios in arroganda sibi incredibili vetustate, & certarum gestarum memoria supra nouem annorum millia, quos iam olim Plato in Timæo commemorauit, turpiter deceptos fuisse non dubito: tamen propemodum inter omnes conuenire animaduerto, secundum Assyriorum regnum, quo nullum nouimus uetustius, uix aliud Ægyptio antiquius inueniri. Hoc, non ut Italia omnium in toto orbe, & quacunque cœli conuexitas uergit pulcherrima, à borea in austrum procurrat, sed contra à meridie in aquilonem porrigitur, nec ut illa accessum cunctarum gentium facilem nacta est, sed arduum planè, & undique impeditum, atque obstructum. Etenim ab occasu non solum Lybycis clauditur montibus, iisque per arduis, uerum etiam Marmaricis, Cyrenaicisque desertis, tantæ quidem vastitatis, ut nemo ea ante uicesimum diem transire valeat. Ab ortu autem habet montana Arabiæ, unà cum spatiosissimis, atque arenosis campis, qui me abhinc annos duodecim Hierosolyma digressum exceperunt apud Gazam Sampsonis & Philisteorum ruina clarissimam, nec inde ante duodecimum diem Heropoli, & proximæ ei Babyloni pedem sistere permiserunt. Dein à meridie Æthiopia est, & asperrimorum prærupta montium, ubi cataractæ uisuntur, hoc est præcipites, & horridæ montium angustia, per quas Nilus ingenti aquarum mole deuolutus, non fluere inter occurstantes scopulos, ut ait Plinius, sed ruere videtur. Demum à septentrione importuosum pelagus

pelagus, mare infidum, & raris ibi portibus hospitale mediterraneum nostrum obtinet. His limitibus comprehensum totius Ægypti terrarum tractum, auctores duplicem in longitudinem diffidunt, lineis quasi decussantibus sese, ab austro nimirum in boream, atque ab ortu in occasum protensis. Quandoquidem uerò uniuersam Ægyptum unus tantummodo amnis irrigat, qui eam in æquas propemodum partes scindit: sumpto diuisionis exordio ab Nili præterfluentis aquarum decursu, orientalem Ægypti partem appellaauerunt, quidquid inter montes Arabicos, & ipsum Nilum interiaceret. Quod uerò à Nilo ad Libycos montes porrigitur, pars Ægypti occidentalis esse censetur. Rursus ab eo loco, quo diuidere se, dextraque, & læua digredi Nilus incipit, ferè triquetram efficiens formam, Græcæ litteræ Δ adsimilem, unde & loco nomen datum Delta, partem Ægypti inferiorem nuncupauerunt: quæ admodum quod à summo Deltae uertice ad cataractas usque pertinet, superiorem. Ex quibus celebratissimæ illius Ægypti partibus, non fuisse aliquando inferiorem, quam Deltam uocari dixi, sed stagnantis Nili deuecto limo subsidente, post Homeri tempora enatam credidit Herodotus, qui libro II suæ historiæ ceu manifestum, ratumque accipit, Ægyptum, in quam Græci nauigant, εἶναι ἐπικτητόν τε γλῶσσοι καὶ δῶρον ποταμῶν, id est, accessionem esse terræ, ac fluminis donum. Nec hoc contentus, maris sinum fuisse ait etiam superiorem Ægypti partem, quantum sanè terrarum inter Arabicum, Libycumque montes supra Memphim ad Thebas, & Elephantinam usque interiaceret, aquis immerfam delituisse asserens. Heliodorus quoque in nono Æthiopicæ historiæ narrat Ægyptios Nilum magnis laudibus attollere, nec fertilitatis solùm, uerùm etiam totius Ægypti auctorem appellare

pellare: superioris quidem seruatorem; inferioris uerò patrem, & opificem, nouum limum quotannis aduoluentem. Vnde à Seneca libro naturalium quæstionum IIII capite II scribitur Ægyptum non tam terrarum fertilitatem, quàm ipsas terras Nilo debere. Idem in VI earundem quæstionum, capite XXVI Turbidus, inquit, defluens Nilus, multumque secum limum trahens, & eum subinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento semper ultrà tulit. Nec dissentit ab ijs magnus ille Stagyrita scholæ Peripateticorum antistes, qui, ut canit Lucretius libro tertio sui poëmatis de Epicuro,

genus humanum ingenio superauit, & omnes

Præstinxit stellas, exortus uti ætherius Sol.

Nam libro I Meteorologicorum, capite XIV Ægyptus, ait, tota fluminis tantum inuectu nata est. Quinetiam antiquitus tota Ægyptus unis Thebis constabat, id quod & Homerus declarat, qui Thebarum, non uerò Memphis meminit. Et paullo post: Tota namque Ægyptiorum regio, quos hominum antiquissimos esse dicimus, facta, ac Nili opus esse uidetur. Hæc Aristoteles. Quorum auctorum testimonio suffultus Plinius, ut interim præteream Diodorum, Eratosthenem, Strabonem, alios non paucos, nõ est ueritus prodere Ægyptum inferiorem, hoc est Deltam, Homero poësim suam condente, delituisse, ac postea adaggeratam Nilo, primùm profunda emerfisse palude. Ex quo, cæterisque istius sententiæ assertoribus, gratum mihi esset cognoscere, num Homeri tempore erant Canopus, Sais, Tanis? Atqui Menelaus, deuicta Troia, in Ægyptum uiuentorum delatus cum Helena Canopum appulisse in quarta Odyssæa narratur, ubi etiam nobile illud nepenthes, omnibus utique mortalibus ab Helena propinandum, plenis faucibus hausit.

Sed

Sed & Amasis rex, qui Appioni est Pharaon ille, cuius cor cōtra Moysem Deus induravit, Iosepho Techmofis, Eusebio Cenchres, Artabano Nechefres uocatus, ortus sui primordia, Sai maximæ tunc ciuitati accepta refert teste Herodoto in Euterpe, & confirmante Platone in Tīmæo, qui etiam Solonem non multis annis Herodoto posteriorem peruenisse ad Saiticos memorat, à quibus multa de Atheniensium antiquitate didicerit. Tanim autem, in qua Moyfes sexcentis amplius annis Homero antiquior præclara illa, & stupenda miraculorum facinora edidit, etiámne Homero iuniorem dicemus? David psalmo LXXVII: Coram patribus eorum fecit miracula in terra Ægypti in campo Taneos. Esaiaë XX: Stulti Principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consilium insipiens. Tanta verò est ciuitatis istius antiquitas, ut Moyfes Numerorum XIII septem tantummodo annis recentiore faciat Hebrone, quam Hebronem inhabitauit Abraham patriarcha referente Iosepho libro I antiquitatum Iudaicarum, capite IIX. Quin & Suidas annotatum reliquit Tanim fuisse Pharaonis regiam. At uerò ciuitates illæ omnes sitæ erant in parte Ægypti inferiore, in qua etiam ad præsentem usque diem supersunt, licet nouis nominibus quàm ueteribus notiores. Canopus quidem collocata est inter Alexandriam, & angulum Deltæ basis occidentalem prope ostium Canopicum, quod Ptolemæus, & Diodorus libro I capite III Heracleoticum nuncupant, hodie appellatione Bicheri clarissima, quæ ipsa ad ostium quoque pertinet. Tanis uerò inter Pelusium, & angulum basis Deltæ orientalem, in ostio Tanitico posita est, priscam aliquatenus nomenclaturam etiamnum conseruans, cùm Damiatam uocari se audit, nomine tum sibi, tum ostio communi. In magno nan-

que errore uersatur Paullus Iouius clarissimus historiarum scriptor, qui Damiatam antiquitus Heliopolim, Pelusiumque fuisse contendit. In cuius sententiae confirmatione tam turpiter errat, quam qui lippire non lemis, sed ollis agnoscitur; quando Pelusium, & Heliopolis non minori interuallo dissident, quam Venetiae, & Mediolanum. Deinde Pelusium imminet mari mediterraneo, ex quo ad illud plena uelificatione peruenitur: Heliopolis uerò longius à mari recedit, quam ut nauigio adiri possit, atque ubi ei proxima fit, adhuc supra centesimum lapidem abest. Denique ostium Pelusiacum, ubi Pelusium, omnium orientalium ultimum est, si Ptolomæo, & Straboni credimus; nec à natura, sed ab arte institutum fuit. Damiatam uerò penultimo assidet, quod ostium naturæ non artis opus esse, norunt quicumque Deltam Ægypti curiosius lustrauere. Quo argumento ut liquidò conuincitur Damiatam non esse Pelusium, sic certè fuisse Tanim non obscure probatur, à qua ostium Nili uicinum Taniticum, nunc autem corruptè Damiaticum dicitur. Heliopolis autem nomen suum adhuc integrè tuetur, non quidem Græcum illud, sed Arabicum Beth semes, quod, si interpretari libet, idem est ac si dicas domus solis, Beth domum, Semes solem significante. Demum uerò in angulo, qui Deltae uertex siue cuspis est, ubi Nilus in duos amplissimos truncos, nusquam postea concurrentes, scinditur, iacet Sais, quam Strabo libro ultimo, totius Deltae metropolim esse, & duobus schænis, hoc est quindecim passuum millibus distare à flumine tradit. Eius meminit Plato eodem loco, quem supra indicaui, Critiam ab hoc exorsum principio scribens. Est quædam in Ægypti Delta, circa cuius uerticem scinditur Nili fluxus, præfectura, quæ Saitica appellatur. In ea præfectura, maxima ciuitas est

Sais,

Sais, unde & Amasis rex erat. Ego inspecta diligenter locorum positione, facile mihi persuadeo, Saim eo loco sitam fuisse, ubi hoc tempore iacet Sibnit, non minima in Delta ciuitas. Vbi commonendus mihi est lector, ciuitatem, ipsamque planitiem vniuersam, in qua Moyse miraculorum magnitudine Ægyptum terruit, ac pæne subuertit, uocari ab Hebræis Soan, à Septuaginta Tanim. Quæ Tanis, ea non est quam Damiatam uocari dixi, sed Sais, quam Sibnit quod partim prima uocabulorum littera ostendit, partim ratio, & auctoritas euincit, si, quo itinere Iudæi sint usi in egressu ex Ægypto, considerare uoluerimus. Nam si Damiatam profecti fuissent, non erat necesse ut ad mare rubrum descenderent: sed nec potuissent tertia mansione eò peruenire, quantumuis singuli equos ad cursum dispositos conscendissent, tanta est arenarum, quas transire oportet, immensitas. Sed Iosephus quoque libro II antiquitatum Iudaicarum, capite V scribit Israhelitas primo statim exitus sui die, iter fecisse per Latopolim, tunc desertam, ubi postea condita fuit Babylon, à Cambyse Ægyptum uastante: quam Babylonem hodie Cairum dici, nemo præter Iouium ignorare uidetur, qui Cairum facit Memphim, quæ in parte Ægypti occidentali, ubi pyramidum miracula, inuenitur; Cairo in orientali collocato. Tanis igitur, quam sacra biblia habent, eadem est cum Sai, quam Saim aliquando uocatam fuisse Tanim, colligitur ex Strabone libro citato, ubi ostium Taniticum nominari etiam Saiticum annotat, quasi non à Tani, quæ Damiatata est, sed à Sai appellatum fuerit. Quod sequuti Septuaginta, Soan, uerterunt Tanis, aliquando etiã Taphnis: qui, si Sais dixissent, minus laboraremus qui nam sint campi Taneos in sacris litteris nuncupati. Non parua autem admiratio me tenet, quod

ijdem in Ezechiele capite XXX Sin, quod Pelusium
 esse uidetur, conuerterunt modò σαῖν, modò ἡσαῖν,
 nisi deprauati sint, quod ferè suspicor, codices, quos
 Cephalæus Argentorati excudit. Adscribam ipsissi-
 ma uerba Græcè, Latinè, Hebraicè, ut intelligat le-
 ctor, nihil temere esse pronuncian-
 dum de nominibus,
 quæ ad geographiam in uetere instrumento pertinent:
 Τάδε λέγει κύριος κύριος: καὶ ἀπολωῶ βδελύγματα, καὶ κα-
 ταπάνσω μεγαῖνας ἀπὸ μέμφεως, καὶ ἄρχοντας ἐκ γῆς
 αἰγύπτου, καὶ ἃ ἐσονταί ἔτι, καὶ ἀπολωῶ γῆν παθέρης, καὶ
 δώσω πῦρ ἐπὶ τάνιν, καὶ ποιήσω ἐκδίκησιν ἐν διοπόλει, καὶ ἐκ-
 χεῶ τὸν θυμὸν μου ἐπὶ σαῖν τὴν ἰσχυρὰν αἰγύπτου, καὶ ἀπολωῶ
 τὸ πλῆθος μέμφεως, καὶ δώσω πῦρ ἐπὶ αἰγυπτον, καὶ ταρα-
 χῆ ταραχθήσεται ἡ ἡσαῖς, καὶ ἐν διοπόλει ἔσται ἐκρηγμα, καὶ
 διαχυθήσεται ὕδατα, νεανίσκοι ἡλιεπόλεως, καὶ βεβάσθη ἐν
 μαχαίρα πεσῶνται. καὶ αἱ γυναῖκες ἐν αἰχμαλωσίᾳ πορεύ-
 σονται. καὶ ἐν τάφνας συσκοτάσει ἡ ἡμέρα ἐν τῷ σιωλήρι-
 ψαι ἐκεῖ τὰ σκῆπτρα αἰγύπτου. Quæ in uulgata editio-
 ne sic Latinè facta leguntur: Hæc dicit dominus deus:
 Et disperdam simulacra: & cessare faciam idola de
 Memphis: & dux de terra Ægypti non erit amplius:
 & dabo terrorem in terra Ægypti: & disperdam ter-
 ram Phathures: & dabo ignem in Taphnis: & faciam
 iudicia mea in Alexandria: & effundam indignatio-
 nem meam super Pelusium robur Ægypti: & interfi-
 ciam multitudinem Alexandria: & dabo ignem in Æ-
 gypto: quasi parturiens dolebit Pelusium: & Alexan-
 dria erit dissipata: & in Memphis angustia quotidia-
 næ. Iuuenes Heliopoleos, & Pubasti gladio cadent,
 & ipsæ captivæ ducentur. Et in Taphnis nigrescet
 dies, cùm contriuero ibi sceptrum Ægypti. Hebraica
 ueritas hoc modo; Hæc dicit dominus deus: Et di-
 sperdam simulacra: & cessare faciam idola à Noph: &
 dux de terra Ægypti non erit amplius: & dabo terro-
 rem in terra Ægypti: & disperdam terram Patheros;
 & dabo

& dabo ignem in Soan: & faciam iudicia mea in No:
 & effundam indignationem meam super Sin robur
 Ægypti: & interficiam multitudinem No: & dabo
 ignem in Ægypto: quasi parturiens dolebit Sin: &
 No erit dissipata: & in Noph angustiae quotidianae.
 Iuuenes Auen, & Phibeseth gladio cadent, & ipsae
 captivae ducentur. Et in Soan nigrescet dies, cum
 contrihero ibi scepra Ægypti. Sed ut ad id unde di-
 gressus sum reuertar, neminem esse tam obstinata cer-
 uice arbitror, quin fateatur uersari in errore Plinium,
 Herodotum, Aristotelem, Heliodorum, Senecam,
 alios omnes, qui Deltam siue partem Ægypti infe-
 riorem, tempore Homeri nondum in naturam pro-
 diisse pueriliter nimis scriptis inferuerunt. Certè iu-
 stissimè quis uiris istis obiecerit, quod olim flamen
 Ægyptius Soloni, Græcos semper pueros esse, nec
 quenquam in Græcia senem inueniri affirmans. Quam
 Græcorum circa cognitionem antiquitatis, ridendam
 infantiam, copiosè profequitur sacrificulus ille eodem
 in loco, & magnopere post eum eleuat Iosephus in
 principio statim operis, quod contra Appionem con-
 didit. In quo docere uolens non à Græcis antiqua-
 rum rerum historiam requirendam esse, sed ab Ægypti-
 tibus, & Chaldæis, quorum fuit institutum, ut eorum sa-
 cerdotes, & philosophi circa scribendam historiam
 uersarentur, mirari sese inquit eos, qui tantum Græ-
 cis tribuunt in historia, cum ipse docere paratus sit Græ-
 eos non modò adulto iam mundo, ut ita dicam, sed
 etiam propemodum senescente natos, eorumque in-
 uenta omnia esse recentia. Adhæc ait, quod si non
 uanis opinionibus accommodare assensum uolumus,
 sed ab ipsis rebus ueritatem sumere, uniuersa quidem
 apud Græcos recentia inuenimus, heri, ut dicitur, acta,
 aut nudiustertius: urbes inquam, cõditas, artium com-
 menta-

mentationes, & leges populis scriptas. Proinde qui uetustæ historiæ ueritatem nosse cupiat, hunc oportere dicit ab Ægyptijs, Tyrijs, & Chaldæis exquirere. Ex quibus auctoribus Iosephus mira diligentia sacræ historiæ auctoritatem confirmauit, in duobus illis libris, qui inscripti sunt, de antiquitate Iudæorum refutatorij contra Appionem illum grammaticum, quæ Tiberius Cæsar cymbalum mundi uocabat, cùm, ut ait Plinius in præfatione ad Vespasianum, publicæ famæ tympanum potius uideri posset. Porro autem etsi in Delta contineatur non solum Saitica regio, uerum etiã Sebennytica, Ptolemæo, & Strabone testibus, ne tamen legam apud Plinium in Sebennytico, sed ut potius in Saitico legendum putem, facit tum quòd nullum chartæ genus uocari Sebennyticum comperio, tum quòd Plinius capite XII Saiticam chartam bis in ordinem redigit, ab oppido Sai nominatam inquiring, ubi maxima papyri fertilitas. Neque probo Sebastianum Foxium, qui in commentarijs, quos ad Tymæum Platonis adiecit, Sebennyticum ostium, & Taniticum pro uno eodémque accipit. At cùm ego paullo antè dixerim Tanim, quam sacra pagina effert, eandem mihi uideri cum Sai, posset aliquis cogitare Sebennytam, & Saim unius esse ciuitatis nomina, atq; ideo nihil referre utro denique modo, siue Sebennytico, siue Saitico apud Plinium legamus. Verum Foxij asseueratio longius abest à ueritate quàm ut multo etiam labore conciliari ei potis sit: quandoquidem Strabo eodem libro, quo hucusque frequenter usus sum, ita inter Saim, & Sebennytam distinguit, ut ostia quoque, quæ ab eis denominationem acceperunt, toto cœlo separet, Saiticum, quod Taniticum est, in oriente constituens, Sebennyticum contra in occidente: quod & Ptolemæum fecisse, non solum diligens lector

Et or animaduertet, uerum etiam Herodotum libro supra citato, apertissime discreuisse inter ostium Sebenyticum, & Saiticum inueniet. Cæterum quia auctor Ægyptum inferiorem tempore poëtæ nondum natam fuisse dixerat, uolens eius dicti rationem reddere, utitur prouocatione ad ipsummet Homerum, qui libro quarto Odyssæ scribit à Pharo insula noctis, & diei cursum in obiectam ei Ægyptum fuisse. Verba Homeri hæc sunt:

Νῆσος ἐπατά τις ἐσὶ πολυκλύσῳ ἐνὶ πόντῳ
 Αἰγύπτῳ προσάροισθε. φάρον δὲ ἐκικλήσκησι,
 Τόσσον ἄνευ θ' ὅσσον τε πανήμερι γλαφυρῇ νῆυσ
 Ἦνυσεν, ἢ λιγύς οὖρος ἐπιπνέησιν ὄπισθεν. Id est,

insula murmurabundo in ponto contra Ægyptum iacet, quam Pharam appellant: tantum ab ea remota, quantum nauis pro spero utens uento toto die conficere ualeat. Seneca libro VI naturalium quaestionum, capite XXVI exponit hunc locum his uerbis. . . . . Tantum enim, si Homero fides est, aberat à continenti Pharos, quantum nauis diurno cursu metiri plenis lata uelis potest, sed cōtinenti admota est. Turbidus enim defluens Nilus, multumque secum limum trahens, & eum subinde apponens prioribus terris, Ægyptum annuo incremento semper ultra tulit. . . . . Inde pinguis, & limosi soli est, nec ulla interualla in se habet, sed creuit in solidum arescente limo, quo pressa erat, & sedens structura, cum partes glutinarentur, nec quidquam inane interuenire poterat, cum solido liquidum, ac molle semper accederet. Hæc Seneca. Sed Plutarchus quoque in Iside, & Osiride, Pharam, inquit, insulam, quam diei cursu ab Ægypto distantem notat Homerus, nunc eius conspiciamus esse partem, Nili beneficio continentem factam. . . . . De poëtæ assertione iam olim dubitatum fuisse, recitat Strabo libro primo, perinde

ac per ignorantiam Pharus pelago ambitam concinerit. Qui Strabo etiam si strenue ei patrocinari satagit: tamen quia pro confesso accipere uidetur inferiorem Ægyptum uiuente illo nondum exstitisse, fit ut non minus Strabonis quam Homeri sententiam suspectam habeam. Quomodo nanque Pharus tam longe à continente abesse potuit, si illo ipso in loco, ubi etiamnum Alexandria sita est, uiuente Homero, ingens admodum ciuitas No, siue No Ammon exstabat? De ea frequens mentio habetur in Biblijs. Nahum tertio: Nunquid melior es No Ammon, quæ habitat in fluminibus? Etsi uerò quo tempore floruerit Nahum, non legitur in sacris litteris: tamen in Chronicis Hebræorum dicitur floruisse eodem tempore quo Ioël, & Abacuc, tempore scilicet regis Manassis impij, qui Esaiam interfecit, statuamque suam posuit quinque facies habentem. Is Manasses, si Eusebianam supputationem sequare, regnare coepit Olympiade XVII: cum Homerus olympiade XXIII adhuc in humanis fuerit, Archilocho, Theopompo, & Tertulliano. testibus. Sed ut Homerum Troiæ quoque excidio æqualem faciam, quod Manassem infra quingentos annos præcessit: non tamen probabile fiet, eam continentis Africæ portionem, ubi nunc Alexandria posita est, tam longe ab insula Pharo abfuisse atque Homerus cecinit. Nam Canopus, ad quam post Troiæ captiuitatem Menelaus, & Helena diuerterunt, non ultra XV pass. millia à Pharo, itémque ab Alexandria distat. Atqui naus per integrum diem uento secundo impulsa, non quindecim milliaria Italica tantum conficiet, uerum quinquaginta potius, quinimmo centum, & plura, quot me non raro cum fuit comoda nauigatio confecisse memoria teneo: cum impetuosa, etiam ducenta & amplius. Quod ipsum non.

non sine maximo uitæ periculo tunc expertus fui, cum depositis grauibus duræ captiuitatis uinculis apud Aflanem Hariadeni illius Barbarossæ filium Argerij Proregem, rediens ab Africa in Europam, sæua tempestate in Mauritaniam fui reiectus, ubi ad promontorium Apollineum horribili facto naufragio, submersis qui eadem naue uehebantur uiginti quinque natandi peritis, ipse, quòd artem eam nunquam didicissem, impositus tabulæ rudiori, & arctè funibus ligatus, inter frequentes scopulos, & asperrimas cautes diu miserabiliter iactatus, & toto corpore saucius, uix tandem semianimis, ac omnibus prope sensibus orbatus à socijs in proximum litus extractus fui. Quis ergo Pharus integræ diei felice nauigatione à continente abfuisse, & alto in pelago stetisse narratur? Nisi fortè rationem nauigiorum minus fortasse commodam Homerum excusare dicendum sit. Potuerunt enim tempore Homeri non ita commodè conformata, ideòque minus expediti cursus fuisse, quàm nunc sunt nauigia. Aut sanè etiam hac ratione eum quis exponat, quòd nempe non totius omnino completè diei iter illud fuisse dicere uoluerit: sed quòd innuat omni die illud iter nauigi confici potuisse, si non fuerit uentus contrarius: sicut etiam Venetijs Clodiam omni die iui, atq; inde etiam similiter omni die rediri potest: si uentus non impediat. Sæpe uerò etiam hoc iter, quod est inter Venetias, & Clodiam quatuor dierum nauigationem requirere, quando nempe uentus remoratur progressum, nemini non constat, qui istac iter fecit. Ieremias XLVI: Ecce ego uisitabo super tumultum No Ammon, & super Pharaonem, & super Ægyptum. Ezechiel loco supra indicato: Et faciam iudicia mea in No, & interficiam multitudinem in No. In quibus locis omnibus editio uulgata pro No, & No Ammon, habet Alexan-

dria, graues in primis testes sequuta, Chaldaëum para-
 phraſtem, & diuum Hieronymum ſplendiſſimum ec-
 cleſiæ militantis doctorem, qui exponens uerba illa
 Nahum paullò antè commemorata, non aliter ſenſiſſe
 agnoſcitur. Non quòd eo tempore, inquit, Alexan-
 dria uocaretur, quippe quæ longo poſt tempore ab
 Alexandro magno Macedone nomen accepit: ſed
 quia ſub nomine primo, id eſt No, ſemper Ægypti me-
 tropolis fuerit, & abundantiffima populis, unde & No
 Ammon dicitur, No Alexandriam, Ammon multitu-
 dinem ſiue populos ſignificante. Denique & qui res
 geſtas Alexandri memoriæ tradiderunt, principem
 eam fuiſſe Ægypti autumant. Haſtenus Hierony-
 mus. Idem in epiſtola ad Euftochium uirginem, qua
 erigit epitaphium Paullæ matri: Veniam, ait, ad Ægy-
 pti fluuium Sior, qui interpretatur turbidus, & quinque
 Ægypti tranſeam ciuitates, quæ loquuntur lingua
 Chananitide, & terram Geſſen, & campos Taneos, in
 quibus fecit deus mirabilia: & urbem No, quæ poſtea
 uerſa eſt in Alexandriam. Vt ut autem res de Pharo
 habet, certè Philo Iudæus, patria Alexandrinus, de
 quo illud circumfertur, aut Plato philonizat, aut Phi-
 lo platonizat, libro II de uita Moyſis, itémque Iose-
 phus libro V de bello Iudaico, capite XI. nec non
 & Hegeſippus libro I V de bello Iudaico, capite
 XXVII: itémque Strabo libro ultimo, ſcientes Pha-
 rum non eſſe inſulam: tamen haud uerentur *νησον* inſu-
 lámue appellare. *Νησος*, inquit Philo, *ἢ φάρος* ante
 urbem Alexandriam ſita eſt, oblonga, & faciæ ſimili
 ceruice acceſſibilis: quæ non alto mari, ſed ſtagnanti-
 bus undis alluitur, ut ne fluctus quidem, nimirum ſpa-
 tio medio debilitati, obſtrepant. Hanc ceruicem Pli-
 nius uocat hic pontem, ſequutus Strabonem, qui &
 ipſe *γέφυραν* nominat, quando non naturæ anniſu, ſed
 opera

opera hominum congesta sit; quemadmodum testatur Ammianus Marcellinus libro historiarum XXII. Cuius uerba libet subscribere, tum ut Plutarchi error innotescat, qui Pharum insulam Nili beneficio factam continentem credi, tum ut pateat non unam Rhodopem Æsopi fabularum philosophi conseruam; maximis quibusque regibus æmulationis stimulum iniecisse, substructa pyramide, minima quidem, sed omnium laudatissima: uerum etiam Cleopatram illam, nobile M Antonij scortum, præstitisse quod pauci quantumuis magno animo uiri imitari uelint. Ut rubori esse debeat nostri sæculi dynastis, excellentissima in abiecto sexu animaduertentibus, ne mediocria quidem præstare. Insula, inquit Ammianus, Pharos, ubi Protea cum Phocarum gregibus diuersatum Homerus fabulatur inflatus, à ciuitatis Alexandrinæ litore mille passibus disparata, Rhodiorum erat obnoxia uectigali. Quod cum inde quidam nimium quantum petituri uenissent, Cleopatra callida semper in fraudes, solennium specie feriarum iisdem publicanis secum ad suburbana perductis, opus iusserat irrequietis laboribus consummari, & septem diebus totidem stadia molibus iactis in mare solo propinquanti terræ sunt uindicatæ. Quò cum uehiculo ingressa, errare ait Rhodios, insularum non terræ portorium flagitantes. Quæ Marcellini uerba declarant locum Iosephi libro XII antiquitatum Iudaicarum capite II, ubi uerba faciens de Iudæorum lege in Græcam linguam conuersa, ita scribit. Quarto die Demetrius, assumptis LXXII interpretibus, transiit aggerem illum septem stadiorum, & *γέφυραν*, id est pontem, qui insulam Pharum continenti adiungit. Hæc illa est Pharos, quam post turrem inter septem orbis spectacula annumeratam, in immensum nobilitauit insolens Septuagintaduorum uirorum miracu-

miraculum; qui sancti spiritus afflatu sacra Hebræorum volumina de Chaldaico Græca fecerunt. Nam Ptolemæus, non quidem Lagus, quod Irenæus credidit, sed Philadelphus, tertius ab Alexandro Ægypti rex, Tertulliano, Eusebio, Epiphanio, Philone, Iosepho testibus, inflammatus desiderio sacros Iudæorum libros cognoscendi, curauit ingentibus ab Iudæa expensis Alexandriam adduci viros LXXII utriusque linguæ peritos, quorum studio, ac diligentia uetus quod uocant testamentum moneta percuteretur Græca. Sed ueritus, ne si inuicem consultarent, ueritatem absconderent, eos omnes in insula Pharo in singula contubernia separauit, iussitque ut quisque pro se librum eundem transferret, atque eo in singulis libris ordine seruato, opereque perfecto, omnibus mox conuocatis, & per libros singulos interpretationem suam unoquoque eorum proferente, ita omnium sententiam eandem esse constitit, ac si ab uno tantum translationes omnes emanassent. Neque tamen ignoro, esse qui rem aliter gestam narrent, & ipsum quoque Augustinum, in epistola quadam ad diuum Hieronymum scripta, non ausum fuisse certò aliquid pronunciare: uerum si ego Philoni eodem loco, quem postremò citaui, Iustino Martyri in oratione ad gentes, & diuo Irenæo libro III aduersus hæreses, capite XXV assensum præbeam, leuitatis accusari non debeo. Prætereundum non est quod Pharicum ueneni erat genus, *μυδικόν* quoque nuncupatum, quemadmodum annotat Nicandri scholiastes, seu ab inuentore dictum Pharico Cretense uenefico, ut placet Praxagoræ: uel ab Arcadicis Pharis, ut nonnullis: uel à Phæris in Thesalia, ut quibusdam: uel ab ea quæ est in Lacedæmonia Pharis, ut alijs: uel denique à Pharo insula, ut ego suspicor. Vndecunque uerò uenenum hoc nomen habeat, de eo nihil interest.

Pecca-

Peccatum autem illud Matthæoli flagris dignum est, quod ipsum etiam de se prodere in rhapsodijs ad sextum Dioscoridis librum non puduit: dum scripsit: se apud nullum scriptorem consequi potuisse, simplèxne an compositum esset medicamentum pharicum. Quis enim æquo animo ferat tam supinam negligentiam? Decuit ne, eum, qui antesignanus Dioscoridis interpretis haberi uult, tam lippis oculis legisse, quæ ipsemet Dioscorides habet? An nõ in methodo vniuersali curandæ malignitatis uenenosæ pharicum palàm inter plantas reponit? Stirpes, inquit, sunt; smilax, quam Romani taxum appellant: solanum manicum, quod & dorycnium dicitur: ranunculus Sardonius: papauer corniculatum: pharicum. Scribonium uerò Largum etiàmne inspexit unquam? Nam Hesygium non legisse eum minus miror, quando, si uelit, non possit. Atqui uterque pharicum ex pluribus componi scribit. Potius ergo nihil commenti scribat Matthæolus, quàm quòd suam tantam & ignorantiam, & negligentiam apertè prodit. Philarchus in sexto historiarum, referente Athenæo libro de philosophistarum tertio, memoriæ prodidit cotonea mala odoris sui præstatiã lethaliũ uenenorum uires retundere, earumque uehementiam hebetare. Addit, pharicum, præfens aliòquin uenenum, in patinam adhuc cotoneum, uel eius salgamum olentem inditum, ignauum fuisse, ac elanguidum: nec non à peculiari sua natura, uiribus exhaustis, defecisse: ac ita incolumes, & illæsos euasisse omnes, quos insidiantes uenefici eo potionarant. Idque tandem compertum fuisse illorum relatu, qui uenenum uendentes, rem ita habere deprehenderant. Ex qua Philarchi asseueratione conijcere licet, pharicum, aut idem esse cum ueneno, quod Hispania hodie ex radicibus hellebori albi conficit, de Balestera, & de Ierua

uocato

uocato, aut parùm omnino ab eo differre. Nam si in cubiculum, in quo sit reposita innumerabilis uasculorum pharmaco de balestéra plenorum multitudo, inferatur uel unicum tantùm pomum cotoneum, illico euanescit noxia ueneni qualitas, ac mutata natura lethale esse desinit. Plinius libro XXV capitis quinti calce scribit Gallos olim tinxisse sagittas in uenatu helleboro, circumcisoque uulnere teneriorem sentiri carnem affirmasse. Ut suspicari possimus Limeum herbam appellatam à Gallis (qua eos sagittas in uenatu infecisse medicamēto, quod uenenum ceruarium uocabant, refert idem auctor libro XXVII capite XI) non discrepare ab helleboro, & grauius errare illos, qui herbam Thoram, uocari Limeum crediderunt. Strabo libro III narrat Hispanum esse, ut toxicum apponatur, quod *ἐκ βοτάνης σελίνω προσομοίας*, siue ex herba apio simili conficiunt, nullum afferēs dolorem: ut si quid afferatur inuitis, in promptu illud habeant. Quem locum attingere uidetur Pausanias in Phocicis ijs uerbis: Sardinia insula est uenenorum omnium, & lethalium stirpium expers. Vna est herba perniciofa apio persimilis. Qui eam comederint, ridentes emoriuntur. Ex eo Homerus primùm, alij deinde post eum, Sardonium eum dixerunt risum, qui simulatè, & cum stomacho ederetur. Iuxta fontes quidem prouenit, non inficit tamen fontium aquas. Haftenus Pausanias. Vbi animaduertere oportet insignem Romuli Amasæi lapsum, qui postrema uerba ex negatiua oratione in affirmatiuam peruertit hoc modo: Gignitur circa fontes maximè, cùmque ipsis aquis ueneni naturam communicat. Quod falsum esse, præterquàm quòd Pausanias ait, ego quoque experientia rerum fidissima magistra didici. Nam cum ex Ægypto in Siciliam appulisset, & inde porrò Vlyssiponem clarissi-

clarissimum Lusitaniæ emporium nauigarem, rectà in Indiam profecturus, incidi (malum) apud Carallitanum Sardiniaë promontorium in decem pyraticas triremes, quarum audacia, perfidiaque nostri ad certamen prouocati, post excussos utrinque tormentorum æneorum globos innumerabiles, & post acrem septem horarum dimicationem, in qua læsi, uulnerati, cæsi fuere permulti, tertia demum certaminis instauratione superati hostium multitudine, ac nostrorum strage territi deditioem per uim fecimus. Itaque priusquam ferreis cathenis pro more ad transtra triremium alligaremur, atque ut cura commodior fauciorum uulneribus obligandis impendi posset, deducti fuimus in proximam Sardiniaë terram, terram mihi semper infelicem, fugiendamque, ubi, arida site haustu frigidioris aquæ extincta, liquidò deprehendi herbam istam Sardoam passim quidem in aquis obuiam pullulare, sed nullam prorsus uim noxiam eis imperiri. In Sardinia, inquit Salustius, quædam herba nascitur, quæ Sardoia dicitur, apiastrum similis. Hæc ora hominum, & rictus contrahit, & quasi ridentes perimit. Hanc herbam Dioscorides uocat βατράχιον, & Sardoniam: Plinius ranunculum, strumeam, & apiastrum; Apuleius sceleratam, Eustathius σέλινον, id est apium. In uicesima nanque Odyssea inter alia multa quæ eò pertinent, illud quoque annotat, esse qui dicant in Sardinia nasci σέλινον, quod uescentes quadam risus similitudine cum spasmo interficit: unde postmodum Sardonium siue Sardanium risus uocatus sit, qui ex dolore proficiscitur. Dioscorides quoque tradit ranunculum, quod in Sardinia prouenit nuncupari σέλινον ἄγριον. Quod imitati Plinius, & Salustius batrachium dixerunt apiastrum, quasi dicas syluestre apium, etiamsi eo nomine Hyginus, & Varro doctis-

fini viri melissophyllon appellant. Ælius Lampridius de Heliogabalo agens: Barbas, inquit, nullorum tantas iubebat exhiberi, ut pro nasturtijs, apiastris, & facelaribus, & foeno græco exhiberet plenis fabatarijs, & discis, quod præcipuè stupendum est. Vbi certè non possumus intelligere ranunculum, cuius omnia genera in confessa damnatione sunt uenena. Apud Galenum etiam libro V de simplicium medicamentorum facultatibus, capite XIII: per ἀγριοσέλινον; non ranunculum, sed apij speciem oportet intelligere. Vt enim agrioraphanus ab raphano agrio differt auctoribus, ut aliud sit siluestris raphanus, aliud raphanus siluestris: & quemadmodum leucacantha ab acantha leuce distat, id est alba spina à spina alba: sic felionagrion plurimùm euariat ab agrioselino, hoc est apium siluestre à siluestri apio. Rursus uerò, si pharicum idem esse cum Lycoperio dicam? Nuper, inquit Galenus libro IIII medicinæ simplicis, capite XVIII herbæ cuiusdam succum conspeximus, quem centurio quidam ex barbarica circa Ægyptum regione comportauerat, odore adeo graui, adeoq; inamœno, ut ne gustare quidem auderem, sed lethalem esse coniicerem. Vtebatur autem eo ad urgentes articulorum dolores, atque ipsis etiam laborantibus, refrigerandi pollere facultate est uisus. Est autem colore subflauo, odore tam graui quàm cicuta, nisi quòd leuem quandam instar aromatum odoris adferat gratiã. Nomen herbæ, ex qua succus hic exprimitur, Lycoperium esse dicebat. Hæc Galenus ibi, & porrò in omnibus suis uoluminibus nihil. Ne autem ignotum ignoto illustrasse dicar, sententiam quam habeo de Lycoperio aperiam. Quid si Turcarum sit Tatula? Si Poenorum? Si Americanorum Tumatile? Equidem plantas eas omnes esse in peregrinis. Europa

ropæ, nemo est qui nesciat. Quod uerò sint graui-
 odoratæ, sensus olfactus docet: quòd uenenatæ, con-
 cors scriptorum consensus indubitatum facit. Tatula
 quidem est, quã Cordus indigitat hyostiamũ Perunia-
 num, Bellonius solanum somniferum, Matthæolus Stra-
 moniam, Græcia recentior paracoccalon siue barycoc-
 calon, Veneti melospinum, Galli malum Perunianum,
 Monspelienses solanum Romanum, quidam coronam
 regiam, alij pomum spinosum, Ebenbithar, & Auicen-
 na nucem methel. Falluntur qui à Crateua Hippoma-
 nes uocari existimant. Cæterùm pedua à neotericis
 appellatur caryophyllus Indicus, tanacetum Perunia-
 num, tachetes, flos Africanus, Tunetensis, & Indicus.
 Sunt qui othonnam esse rentur, sunt qui petilium: nec
 desunt qui inter calthas reponunt. Denique tumatle
 ex Themistitan, recentiores ferè pomum aureum,
 & pomum amoris nuncupant. Huius plantæ iconem
 primus, & ultimus spectandam proposuit Rembertus
 Dodonæus in commentarijs de stirpibus, quos idio-
 mate Germanorum inferiorum edidit, uir huius me-
 moriæ eruditissimus, & ad stirpium cognitionem non
 illustrandam solùm, sed absoluendam natus, factus,
 institutus. Finem faciam de pharico, si illud notaue-
 ro, Hesygium *φαγιβόν* interpretari laneum integumen-
 tum, pro quo in onomastico Iulij Pollucis legitur *φά-
 γιον*, ut ferè in alterutro mendum subesse suspicer.

M E M B R U M VI.

Mox æmulatione circa bibliothecas re-
 gum Ptolomæi, & Eumenis, supprimen-
 te chartas Ptolemæo, idem Varro mem-

branas Pergami tradidit repertas. Postea promiscuè patuit usus rei, qua constat immortalitas hominum.

Commentarius Guilandini.

Quanta fuerit M Varronis in litteris præstantia, quantum ingenij acumen præ cæteris suo tempore eruditione claris, quanta denique totius antiquitatis peritia, cùm in secundi membri expositione versarer paullo fusius attigi. Etsi verò ei libenter tantum ubique tribuo, quantum eximia atque excellens ipsius eruditio meretur: tamen tanti faciendum non puto, quanti Plinius eum habuisse uidetur, cui satis fuit, tradidisse Varronem membranas Pergami primùm, & quidem chartis serius inuentas, nulla porro super hoc diligentiore inquisitione facta. Qui, si præstantem generosi animi sui aciem, in ueritate indaganda, qua nihil pulchrius, nihil præstabilius esse potest, hac quoque parte occupare uoluisset, tam facilè sibi erat deprehendere, falsum esse quod à Varrone asseritur, quàm grauius scriptorum testimonijs sententiam eius de chartis infra conuellet. Nam membranarum usum multò ante quàm Ptolemaici, & Attalici reges de gremio exirent, orbi terrarum communicatum fuisse, non obscure testatur Herodotus, qui in Terpsichore scribit Ionas byblos dicere diphtheras prisca consuetudine, quòd aliquando byblorum penurià, hoc est papyri, pelibus uterentur tum caprinis, tum ouillis. Sed in re tanti momenti, præstat ipsummet historiae patrem sua differentem lingua audire: καὶ τὰς βιβλούς, φησὶ, διφθέρας καλέουσι ἀπὸ τῶν παλαιῶν ἰωνέων, ὅτι ποτὲ ἐν σπάνει βιβλῶν, ἐχρέ-

ἔχρῳντο διφθέρησι ἀγάησιτε καὶ οἰήσι. ἔτι δὲ καὶ τὸ κατ' ἐμὲ, πολλοὶ τῶν βαρβάρων ἐστοιῶντας διφθέρας γράφουσι. Prisca, inquit, consuetudine chartas Iones appellant pelles, quòd aliquando penuriâ chartarum, pellibus caprinis, ouillisque utebantur. Adhuc quoque ad meam usque memoriam multi barbarorum in talibus pellibus scribunt. Quæ uerba non solùm Varronem falsitatis coarguunt, quantum quidem ad membranas attinet, uerùm etiam sententiam eius de chartis prorsus subruunt atque euertunt. Ne uerò quispiam pro Varrone stans, diphtheras dicat fuisse non membranas, quæ postea Pergamenæ dictæ fuere, quòd ex urbe Pergami in Asia, ab Attalo rege missa est membranarum copia, sed rudes caprarum, ouiùmque pelles, audiatur quæso grauiissimum scriptorem Iosephum libro XII antiquitatum Iudaicarum, capite II, ex cuius disertâ iuxta atque luculenta attestatone cognoscet, diphtheras, quæ antiquitus ad scribendum adhibebantur, nihil à pergamenis discrepare. Loquitur autem de LXXII interpretibus à Iudæa Alexandriam ad Ptolemæum missis. ὡς δὲ παρήλθον μετὰ καὶ τῶν δώρων οἱ γέροντες, αἱ τῶ βασιλεῖ κομίσει ὁ ἀρχιερεὺς αὐτοῖς ἔδωκε, καὶ τῶν διφθερῶν, αἷς ἐγγεγραμμένους εἶχον τὰς νόμους χρυσοῖς γράμμασιν, ἐπηρώτησεν αὐτὰς περὶ τῶν βιβλίων. ὡς δ' ἀποκαλύψαντες τῶν ἐνελημάτων ἐπέδειξαν αὐτῶν, θαυμάσας ὁ βασιλεὺς τῆς ἰσχυρότητος τὰς ὑμένας, καὶ τῆς συμβολῆς τὸ ἀνεπίγνωτον, ἔτω γὰρ ἤρημοσο &c.

Quæ uerba Gelenius sic in Latinum conuertit: Ut uerò senes illi uenerunt cum muneribus à Pontifice missis, & cum membranis, quæ legem aureis litteris inscriptam continebant, primùm de libris eos rogauit: ut uerò ex inuolucris depromptos obtulerunt, multùm, diùque miratus membranæ subtilitatem, & commissuras, quæ ita latebant, ut uisu discerni non possent, gratias se illis habere dixit, qui uenerint, & maiores etiam ei qui

ei qui miserit, sed longè maximas deo, cuius leges at tulerint. Ex quibus uerbis palàm fit, diphtheras ueterum non modò non differre à membranis siue pergamenis postea dictis, uerùm etiam multò antiquiorem esse membranarum inuentionem quàm Varro tradidit. Nam Eleazarus princeps sacerdotũ per LXXII interpretes, sacros libros ad Ptolemæum Philadelphum tunc primum regnare incipientem, in membranis tenuissimis, ac incomprehensibili compagine glutinatis, aureis litteris descriptos misit. Atæmulationis, quæ inter hunc Ptolemæum, & Eumenem Pergami regem ob studiorum similitudinem in conquiendis toto terrarum orbe omnis generis libris suborta fuit, ferius aliquanto gliscere, incrementaque sumere coepit, quàm sacra uolumina in Græcum traducta fuerunt. Quò fit ut ferius etiam chartas Ptolemæus suppressere potuerit, & multò adhuc ferius Eumenes membranarum copiam fieri curauerit, qua chartarum penuria pensaretur. Equidem nequeo satis mirari, quibus coniecturis adductus Varro memoriæ prodidit, membranas ante Ptolemæum nondum fuisse repertas. Qui, si prouerbij illius uulgatissimi, Antiquiora diphthera, memor fuisset, nunquam profectò sententiam eam scriptis à se inseruisset. Si quidem Suidas ait, diphtheram, quam Argonautæ ex Colchide aduexerunt, librum fuisse ex membranis, qui artis eius, quam chymiam uocant, arcana pandebat, ut aurum esset faciendum, meritòque membranam eam appellatam esse auream, propter emolumentum, quod ex ea acquirebatur. Alij diphtheram interpretantur pellem capræ, quæ Iouem lactarit, in qua creditum est antiquitus, illum omnia scribere quæ fierent. Unde quæ nec in historicorum litteris exstant, nec in hominum memoria seruarentur, ea uelut

ex Iouis

ex Iouis diphtera petita dicebantur. Quanquam autem utraq; expositio profiteatur diu ante Ptolemæos in pellibus scriptitatum fuisse, quod mihi contra Varronis pronunciatum fatis est: tamen Suidæ opinioni nō parū fauere uidetur id, quod super ea uerba Apollonij ex secundo Argonauticorum, τὸν ῥά χρύσειον ἔθηκεν ἑρμείας, id est quem aureum utique posuit Mercurius, colligitur his uerbis ab interpretibus. λέγεται τῆ τῷ ἑρμῆ ἐπαφῇ, τὸ δέρας τῷ κριῷ γενέσθαι χρυσῶν: dicitur scilicet contractu Mercurij pellem arietis factam esse auream. Quibus uerbis uideri potest significari non illum deorum internuncium, atque interpretem, petaso, talaribus, & caduceo insignem, sed potius hydrargyrum, quo Chymici ad aurum conficiendum utuntur: hydrargyrum inquam, non illud uulgare, sed quod ab uulgari per ignem, & arenam albam septies mundatum est, & priuatim argentum uiuum sapientum, aqua mercurialis, materia metallorum, perpetua dispositio, materia prima artis, uitrum perenne incorruptūque, & oleum uitri appellatur. Hoc genere liquoris fiunt lampades perpetuò ardentes, quod penitus incredibile uideretur, nisi Hermolaus Barbarus, uir clarissimus, & de cuius fide nemo iure dubitauerit, libro corollariorum V, & Franciscus Maturantius, homo eruditissimus in epistola ad Alphenum amicum, iam dudum testati fuissent inueniri alicubi in subterraneis Italiae monumentis lucernas perpetuo fulgore lucentes, qualis fuit illa Maximi Olybij in agro Patauino iuxta oppidum Atheſte eruta, quam artifile supra mille & quingentos annos, tradit libri primi antiquitatum Patauinarum calce Bernardinus Scardeonus, uir singulari cū doctrina, tum probitate admiranda. Certè in historia est, Diocletianum Imperatorem ueterum scripta de fusione argenti, atque auri per

ri per totam Ægyptum conquisita concremasse, ne ex illa arte ditati Ægyptij, & pecuniæ freti copijs, deinceps contra Romanos rebellarent. Ut prope affirmare auserim, studium chymicæ artis apud barbaras gentes antiquissimum fuisse, ad Romanos verò, & Græcos derivatum tardius, præsertim cum Aristoteles quoque eius meminisse videatur. Nam *XXIII probl. XIII* quærens cur mare potis sit flammam emittere, aqua potabilis non item, causam reddit, quia oleum arte ex sale extrahi possit. Quod equidem oleum nemo sine chymica arte eliciet, etiamsi sale mille torcularibus quàm arctissimè comprimatur, atque adstringatur. At cum oleum flammam producat, non est à ratione alienum, posse & mare flammigerare, propter oleaceam quam in se continet partem. Quæ, cum potabilis aqua careat, flammam emittere nequit, quemadmodum neque marmor, neque glacies in flammam prorumpere possunt. Verùm enimvero quia illud philosophi problema paulò obscurius esse apparet, quàm ut apertum sensum constituat, ego, quò studiosis elegantioris philosophiæ gratum faciam, annitar lucem ei dare, atque id uel maximè oblectandi Nicasium Ellebodium eruditissimum hominem gratia, qui tametsi utranq; linguam excellenter calleat, ac philosophiam vnà cum medicina ita coniunxerit, ut dignus iudicatus sit, quem laurea corona mirifico omnium consensu donaret collegium medicorum Venetorum tam consummatæ doctrinæ hominum, ut nihil eos unquam latuisse sit suspicandum: tamen is superioribus mensibus me aliquanto morosius super eo interpellauit. Est itaque sciendum ex Aristotele libro meteorologicorum *IV*, capite *IX*, *καυσά*, id est ustilia in duplici esse differentia. Altera enim sunt *φλογισά* altera *ἀφλόγισα*: his fulgorem ignis haudquaquam concipientibus: illis con-

trà clarissimum eius lumen plenè reddentibus : hæc flammantia Latinè dixerim, illa non flammantia. Sed & illud quoque in memoria habere oportet, quod idem philosophus adstruit libro II de anima, contextu XLIII, aquam potabilem, & in summa omne humidum, ut ait Auerrhoës, ignis alimentum existere, atque ideo necessariò deuri: quanquam flammare non est necesse. Quibus ita positis, consequens est omnem quidem aquam cremari: non tamen omnem flammigerare, sed illam tantum quæ aliquid pingue, & oleaceum habet, qualis est aqua salsa. Apparet ergo uerbum καίεσθαι eo in problemate ab Aristotele positum esse tum pro prima, tum etiam pro secunda combustionis specie, ac proinde uacare me omni culpa, qui non deuri tantum, ut Gaza, verum etiam flammam emittere, produceréque transtuli. Est nanque aqua omnis καύσα, cum sit ignis pabulum, sed non omnis est φλογισα, quòd flammam haud omnis emittere potis est. Cæterum philosophus repetit hoc idem problema paullo inferius in eadem sectione, ex quo loco facilimum est integritati suæ restituere mendum, quod in priori problemate transcribentium incuria commissum erat & à Gaza minimè animaduersum. Vbi enim scriptum habetur, καὶ μᾶλλον γε δὴ, quòd Gaza, Et eò magis, vertit, legere oportet, καὶ μᾶλλον γε ὠδεις, id est, & magis terrestre, quemadmodum etiam antiquum interpretem legisse constat. Et cum subdit, καὶ ἕτερον ἕτερον μᾶλλον τῷ ἐγγυτέρῳ τῷ θερμῷ εἶναι, meminisse par est, uerba ea copulari ad proximè præcedentia, in quibus dicitur, quòd siccum aptius est ad urendū. Eò nanque respiciens Aristoteles, statim subiungit: Et alterum, scilicet siccum altero sicco, facilius crematur, prout nimirum calido fuerit vicinius, siue, quod idem est, prout magis calore per naturam sit particeps.

Tunc subiicit: τὸ ξηρότερον δὲ τῆς θαλάττης μᾶλλον ὑπάρχει, id est, mare autem aqua potabili est siccius: unde postmodum efficitur, ut etiam eâ combustionis specie cremari, quæ flammam reddit, aptius sit. Atque ita nihil illo in problemate relinquitur, quod non clarum, dilucidumque esse appareat: utinamque tam facile esset tollere contradictionem, quæ se ingerit in uerbis Aristotelis, & Theophrasti super deustione aquæ potabilis, quàm facile eximitur scrupus ab illo Aristotelis problemate. Siquidem Theophrastus in pulcherrimo illo libello, cuius index est, *περὶ πυρῶς*, ita deuri aquam potabilem ait, ut flammare etiam palàm perhibeat: *διὰ τὸ γὰρ, φησὶ, καὶ ὁ οἶνος ἐγκέομενος ἐπὶ τὴν φλόγα, καθάπερ τοῖς σπένδυσιν ἐκλάμπει. καὶ ἡ θάλαττα, ὅταν σβεννύωσιν. εἰ δ' ἔλαττον ἢ, καὶ τὸ ὕδωρ.* Redeo ad feriem, & continuationem sermonis Plinij: in quo illud dubium occurrit, Eumenésne fuerit is, ut Plinius ait, an Attalus, ut Ælianus, inter quem, & Ptolemæum secundum suborta fuit æmulatio circa bibliothecas. Sanè diuus Hieronymus in epistola ad Chromatium, ita hunc Plinij locum attingit, ut pro Æliano stare palàm uideatur. De quibus, inquit, hoc primùm quæror, cur tot interiacentibus spatijs maris, atque terrarum, tam paruum epistolam miseritis, nisi quòd ita merui, qui uobis (ut scribitis) ante non scripsi. Chartam defuisse non puto Ægypto ministrante commercia. Et si alicui Ptolemæus maria clausisset, tamen rex Attalus membranas à Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur, Vnde & Pergamenarum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi inuicem posteritate, seruatum est. Hactenus Hieronymus. Quod auctorum de membranis, & bibliothecis dissidium, non erit difficile tollere per ea, quæ scribuntur à Galeno in proœmio commentariorum ad II librum Hippo-

Hippocratis de natura humana, ubi mentionē faciens huius ipsius contentionis, qua, ut Plinius ait, Eumenes, & Ptolemæus. inter se certarunt, clarè demonstrat omnes Pergami reges uocatos fuisse Attalos, quemadmodum Ægypti Ptolemæos. Idem testatum facit Strabo libro tertiodecimo geographicorum, & apud Latinos Vitruuius in præfatione libri septimi. Plinius itaque proprium regis nomen reddidit, Ælianus, & Hieronymus commune omnibus Pergami regibus. Difficilius fortasse fuerit ostendere, quis primum libris conquirendis, & bibliothecis erigendis operam, studiūque impenderit. Equidem Strabo illo ipso quem modò indicavi loco, auctor est Aristotelem scholæ Peripateticorum principem libros primum omnium congregare cæpisse, atque Ægypti reges bibliothecæ syntaxin docuisse. Cuius asseuerationis utranque partem esse erroneam, falsamque, profiteri non dubito. Quomodo nanque Aristoteles, Ptolemæum secundum ab Alexandro Magno regem Ægypti, qui primus bibliothecam Alexandrinam instituit, eius bibliothecæ syntaxin docere potuit, si antequàm Ptolemæus iste cognomento Philadelphus regnum susciperet, Aristoteles iam ante annos prope XL in humanis esse desierat? Natus enim est Aristoteles anno primo nonagesimæ nonæ olympiadis, & cum esset annorum ferme sexagintatium è vita in Chalcide migravit, teste Apollodoro in Chronicis, quam sententiam sequitur etiam Diogenes Laërtius, nec dissentit Suidas, nisi quòd anno ætatis septuagesimo uitam cum morte permutasse, de quorūdam fide refert. Sed & si maximam annorum vitæ summam accipiamus, quem Aristoteles ultra septuaginta non prorogauit: adhuc tamen à morte eius ad primum regni Philadelphi annum intercident anni triginta.

Falsum est igitur eum docuisse reges Ægypti quo ordine bibliothecæ essent instituendæ. Nec est probabile, quod dici possit ab aliquo: Aristotelem Ptolemæo Lagi filio, primo regi Ægypti post mortem Alexandri Magni, præscripsisse ordinem bibliothecæ, quæ ab illo rege vix inchoata, ideoque tam obscura sit, quàm quæ adhuc quasi nulla fuit: Ptolemæum uerò Philadelphum secundum regem eiusdem prouinciæ post Alexandrum Magnum, tanto studio ad inchoatum à primo rege opus incubuisse, ut id non tantum perfecisse, sed etiam incepisse credatur: nec propterea negari posse, quin Aristoteles docuerit reges Ægypti, quo ordine bibliothecæ essent instituendæ. Nam ineptius est similitum, ordinem illarum rerum præscribere, quas quis adhuc nescit. Quomodo enim Aristoteles præscire potuit, quos libros conquirere posset tantus rex? Immo neque à se conscriptos libros coordinauit, sed ab alijs habet ordinem illum, quo nunc circumferuntur. Rex ille antequàm conquisiuerat libros fortè magis indiguit eiusmodi consiliarijs, qui eum docerent, quibus artibus extorqueret omnis generis libros, siquidem non omnes æquè libenter communicare uoluerunt suos libros. Post collectam autem tantam copiam librorum, ut ordinare eos necesse esset, quò faciles essent inuentu, quoties in aliquo aliquid considerare uolupte fuit, tandem demum occasio fuit consultandi. Ad eam consultationem autem Aristoteles iam adhiberi non potuit, quippe, qui modo ante multos annos excesserat è uiuis. Neque est ea res tanti momenti, ut propterea Aristoteles à mortuis excitandus, atque sic consulendus fuerit. Et licet traderetur à uiris fide dignis; quod Aristoteles hac ratione ad consultationem hanc uocatus sit: tamen negarem consilium illud ab eiusmodi consiliario datum

tum, esse Aristotelis Stagiritæ illius, quem principem suum esse iactitavit secta Peripateticorum: diceremq; esse potius consiliū larvæ cuiusdam, quæ specimen saltem Aristotelis illius præ se ferēs apparuerit, & consulerit. Non igitur neque sic probabile est, quod traditur Aristoteles reges Ægypti docuisse quo ordine bibliothecæ essent instituendæ. Verum super Aristotele, quando sit natus, mortuusq;, quibus præceptoribus usus; quomodo institutus, qualia, quot, & quo ordine scripserit, quæ operum suorum partitio, quis ordo, & summatim quidquid ad totum vitæ eius decursum, atque omnium ab eo scriptorum connexionem attinet, multa non minus eleganter, quàm doctè tredecim libris ei instituto priuatim dicatis comprehendit Franciscus Patricius, quem ego uirum testimonio splendido, plenòque ornare supersedeo, ne quis ab amore magis, quo eum prosequor incredibili, quàm à iudicio profectum caussari possit. Deinde uerò libris accumulandis, & bibliothecæ instituendæ, tantum abest ut Aristoteles omnium primus uacauerit, ut ne apud Græcos quidem primus fuerit. Nam Gellius libri sexti calce memorat Pisistratum tyrannum bibliothecam primū Athenis posuisse, quam Xerxes urbe potitus ad Persas transtulit, & Seleucus Nicanor multis post annis referendam Athenas curauit. Sacra autem Hebræorum uolumina I Esdræ V I, an non duarum Darij Persarum regis bibliothecarum, quarum altera erat Babyloni in Chaldæa, altera Ecbatanis in Media mentionem faciunt? Non dissimulabo tamen bibliothecam eo Esdræ loco significare potius libros dati & accepti. Siquidem olim duplices fuerunt bibliothecæ: aliæ erant in quibus reseruabantur libri, qui spectabant ad eruditionem: aliæ uerò in quibus reponere solebant libros, qui pertinebant ad rem nummariam.

Atque

Atque ita alij sunt libri rationum, & alij libri sapientiae, ac philosophiae. Esdras autem loquitur de libris rationum. Quin & Iurisconsulti docent bibliothecam significare & locum, & armarium, & libros. Bibliotheca (inquit Vlpianus libro XXXII pandectarum, qui est de legatis, & fideicommissis tertius, capite L) legata, utrum armarium solum, uel armaria, an uerò libri quoque contineantur, quaeritur? Et eleganter Nerua ait, interesse quid testator senserit. Nam & locum significare bibliothecam, & aliàs armarium, aliàs libros. Quod igitur scribit Sabinus, libros bibliothecam non sequi, non per omnia uerum est. Nam interdum armaria quoque debentur, quæ plerique bibliothecas appellant. Haecenus Vlpianus. A quo non dissentit Pompeius Festus, qui bibliothecas & apud Græcos, & apud Latinos, tam librorum magnum per se numerum, quàm locum ipsum, in quo libri collocati sunt, appellari testatur. Quis Romæ primus bibliothecam erexerit, dubitationem non habet, quando id præstitisse Asinium Pollionem testatur Plinius libro XXXV, capite II, cuius uerba, quòd multam amœnitatem habent, duxi adscribenda. Non est prætereundum ait, & nouitium inuentum. Siquidem non solum ex auro, argentòue, aut certè ex ære in bibliothecis dicantur illi, quorum immortales animæ in iisdem locis ibi loquuntur, quinimmo etiam quæ non sunt finguntur, pariuntque desideria non traditi uultus, sicut in Homero euenit: quo maius, ut equidem arbitror, nullum est felicitatis specimen, quàm semper omnes scire cupere qualis fuerit aliquis. Asinij Pollionis hoc Romæ inuentum, qui primus bibliothecam dicendo, ingenia hominum rempublicam fecit. An priores ceperint Alexãdria, & Pergami reges, qui bibliothecas magno certamine instituere, non facile dixerim.

dixerim. Hæc ille. Multas præterea fuisse Romæ bibliothecas nobilissimas, passim apud scriptores legimus, quas omnes nuperrimè elegantissimo tractatu conclusit Fulvius Ursinus in eo opere, quo imagines, & elogia uirorum illustrium, & eruditorum, ex antiquis lapidibus, & numismatibus expressa cum annotationibus publicauit, uir ingenij, eruditionisque gratia auctoritate magna præditus, non solum apud Alexandrum illum Farnesium Cardinalem ingeniorum acerrimum iudicem, cui est à secretis, uerum etiam apud totam Romam urbium; & orbis dominam, atque apud omnes totius Italiæ claros doctrina uiros. Ac fuit hoc ab antiquis temporibus sapientissimorum regum, & principum opus, bibliothecas condere, tanquam castella quædam, & armamentaria sapientiæ. Et, si certaminum uictores magnos honores meruerunt, ut in conuentu stantes (sicut Vitruuis ait) palma, & corona donarentur, & redeuntes in propriam patriam, quasi uictoria triumphantes quadrigis inueherentur, adhæc veste publica, perpetuòque victu alerentur: quanto magis efferendi sunt uiri illi, qui doctissimorum hominum scripta maximis impensis, & sumptibus profus incredibilibus anxie, ac sollicitius undique conquirunt, quo rempublicam ijs præfidijs communiant, quæ posteris sæculis profutura sint, & unde omnis uitæ lepor, humanitasque pendent. In quibus herclenemo palmam præriperit Ptolemæo illi Philadelpho, non solum ob reposita in Alexãdrina bibliotheca septingenta uoluminum millia, ut Gellius & Ammianus Marcellinus testatum fecerunt, uerum etiam quia primus sacra biblia ex Chaldæo Græca facere curauit: Pharum turrem inter septem orbis miracula relatam substruxit: & quod credere duriusculum esset, nisi à medicorum antistite Galeno secundo in III epidemiorum

miorum VII, & primo de natura humana luculenta oratione confirmatum esset, Atheniensibus annonæ penuria pressis non prius alimenta concessit, quàm sibi tragœdiarum Sophoclis, Euripidis, & Æschyli autographorum potestatem fecerât. Pro quibus tamen, præter vectigalium immunitatem, XV talenta iisdem oppigneravit: & eadem postea cum exscriptis exemplaribus illis dono dedit. Quo equidem Ptolomæi factò nullum puto generosius. Iulianus singulari ingenio, & eloquentia Imperator, quanto librorum studio arserit, ipsius prudentissimum hoc dictum testatur, quo exorditur epistolam ad Ecdicium præfectum Ægypti: ἄλλοι μὲν ἵππων, ἄλλοι δὲ ὄρνέων, ἄλλοι θηρίων ἐργῶσιν. ἐμοὶ δὲ βιβλίων κτήσεως ἐκ παιδαριῶν δεινὸς ἐντέτηκε πόθος. Quæ uerba Morentius vir doctissimus, sic Latine expressit: Quidam equis, alij auibus, nonnulli feris delectantur: ego verò inde usque à pueritia librorum cupiditate arsi. Quam suam ardentem cupiditatem egregiè manifestauit idem Imperator in ea epistola, qua mandat Porphyrio, ut mittat Antiochiam Georgij episcopi Alexandrini bibliothecam, graui poena irrogata, nisi integrè mitteretur. Georgij, inquit, magna sanè, & copiosa bibliotheca fuit, & philosophorum, & historicorum omni genere referta: sed de Galilæorum maximè doctrina permulti, & varij cōmentarij exstabāt. Quare totam eam bibliothecam perquire, & Antiochiam mitte. Scito autem te quoque grauiissimas poenas esse daturum, nisi omnem diligentiam in quærendo adhibueris, & quos suspicio erit quacunque ratione libros aliquos interuertisse, tum argumentis omnibus, tum iureiurando multiplici, tum multo magis seruorum quæstione, nisi queas conuincere, saltem ui cogas eos in medium proferre. Ad cuius epistolæ tam minax, & seuerum exemplum conscri-

conscribendum Iulianus videri possit impulsus, non
 tam naturâ alioquin litterarum ardentissima, quàm
 spe gloriæ maioris, persuasus euenturum sibi, quod
 Gordiano optimo, & nobilissimo Imperatori accidisse
 Iulius Capitolinus in eius vita memorat. Nam cum
 Seuerus Sammonicus, vir eruditissimus Gordiano iu-
 niori bibliothecam suam, in qua sexagintaduo millia
 optimorum voluminum censebantur, testamento re-
 liquisset, illico Gordianus ad coelum ferri cæpit.
 Quippe tantæ bibliothecæ copia, & splendore dona-
 tus, in famam hominum litteratorum decore peruenit.
 Nec fefellisset ista Iulianum persuasio, modò ingeniũ,
 indolémque egregiam ad veram pietatem, quam puer
 imbiberat, conuertisset. Quæ si semel agnita fuerit,
 & postea sponte excutiatur, omnium scelerum, malo-
 rúmque causa esse solet. Hinc illa nefaria eiusdem
 Iuliani morientis contra Christum exclamatio, Vicisti
 Galilæe. Christianos impio quodam odio adeo in-
 sectatus, vt studia, & militiam his interdixerit, ple-
 rosque præmijs, & illecebris, quasi machinis à uera
 pietate auerterit. Vnde postea effectum fuit, ut om-
 nes in eo maximo dignæ principe virtutes obscura-
 rentur, & chartis, quibus, vt Plinius ait, constat im-
 mortalitas hominum, fædè traductus, ab optimis
 quibusque scriptoribus non tam laudetur, efferatúr-
 que, quàm turpiter laceretur, ac deprimatur. Quod
 grauius iuxta atque veraciter facit Gregorius ille
 Nazanenus, vir ad mirandum doctus, bonus,
 piusque, in duabus illis inuectiuis, & infamatrici-
 bus orationibus, qui *σηλιτευτικοὶ* vocati sunt *λόγοι*.

MEMBRUM VII.

Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, triangulis lateribus, decem non amplius cubitorum longitudine in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens. Semine nullo, aut usu eius alio, quàm floris ad deos coronandos.

Correctio Guilandini.

Papyrus ergo nascitur in palustribus Ægypti, aut quiescentibus Nili aquis, ubi euagatæ stagnant, duo cubita non excedente altitudine gurgitum, brachiali radicis obliquæ crassitudine, decem non amplius cubitorum longitudine, triangulis lateribus in gracilitatem fastigiatum, thyrsi modo cacumen includens &c.

Commentarius Guilandini.

REceperat Plinius, priusquam stirpibus Ægypto proprijs coronidem imponeret, dicturum se de papyro, quod præstare uolens, descriptionem proponit, qualem apud Theophrastum inuenerat, à quo
libro

libro IIII historiae plantarum, capite IX his uerbis repræsentatur. Nascitur papyrus non in altitudine gurgitum, sed prope intra duo cubita, nonnunquam etiam minus: crassitudine radicis qua uola uiri robusti: longitudine super dena cubita prouenit: super terram ipsam radices obliquas, tenues, densasque in limbum demittens: sursum quos papyros dixeret profert, triquetros, angulatos, magnitudine quaternorum ferme cubitorum, coma inutili, exiliisque fastigiatis, fructus nullius fecundos, ex multisque radicis partibus erumpentes. Ex qua Theophrasti oratione facile est cuius intelligere, qua ego ratione persuasus, duo in Plinio uerba sede non sua iacentia, aliò reponenda censuerim. Cùm enim in Ægypto peregrinarer, & magna cura in omnes eius regionis stirpes inquirerem, nunquam potui in papyrum incidere, cuius thyrsi, seu uirgæ ad summum septem cubita excederent. Quare cogitare meam cepi, uel non intellexisse Plinium quæ à Theophrasto dicuntur, cuius criminis tantum uirum reum agere pudet, uel ei certè transcribentium (incuriáne dicam an inscitia?) vim esse factam: hoc enim longitudinem decem cubitorum radicibus attributam ad scapos hastiliæ seu caules imperitè nimis transtulisse mihi persuadeo. Est uero papyrus duplex quemadmodum secundi membri commentario ex Eustathio annotaui: una, quæ propriè uocatur biblus Ægyptia, non nisi in Ægypto, & India Straboni nascens, tametsi Theophrastus in Syria quoque prouenire tradit, Plinius etiam in Babylone: altera, quæ extra Ægyptum in Italia etiam gignitur unà cum typha, & anthela, uel ut Guarinus & Trifernates apud Strabonem interpretati sunt, unà cum cremio, & ulua, atque à Theophrasto priuatim sari appellatur, ab Eustathio biblus altera. Ex priore fiebāt quondam chartæ: ex posteriore non item.

Quod nescientes nonnulli, crediderunt papyrum, quæ bibulus est Ægyptia, prouenire in Italia, quo nihil est falsum magis. Sari, inquit Theophrastus loco citato, in aqua prouenit, circa paludes, planaque, ubi Nilus recesserit. Habet radicem præduram, flexuosamq; : ex qua, quæ Saria uocant, exeunt: his longitudo duum cubitorum, crassitudo pollicaris. Triangulum id quoque papyri modo, & comam similem gerit. Qui manducant, eius quoque manducamentum exspuunt. Radice fabri ferrarij utuntur: carbonem enim optimum facit, propter ligni duritiam. Hoc Sari, illa est planta, quam Sicilia, in qua copiosè nascitur, Calabria, & Apulia uulgò paperum nominat, unius litteræ diuersitate à papyro, quam Strabo libro V in quibusdam Hetruriæ lacubus inueniri testatur ijs verbis: Ad agri beatitudinem accedunt, & lacus magni, & multi, qui & nauigantur, & multa opsonia, palustrésque auiculas nutriunt. Typha etiam, & papyrus, & anthela copiosè Romam per fluuios deportantur, quos lacus usque in Tiberim effundunt. Vbi papyrum non licet exponere pro bibulo, ex qua chartæ fiebant, utpote quam bibulum idem auctor libro ultimo, non nisi in Ægypto, & sola India gigni pro constanti affirmat. Verùm cum Theophrastus sari faciat similitimum bibulo, suspicor utranque plantam ob eam quam inter se habent affinitatem, uno, eodémque papyri nomine appellatam fuisse, quando & Eustathius prima & uicesima Odyssæa, bibli duo genera statuit: alteram Ægyptiam, ex qua chartæ: alteram ei similitimam, quam ego pro Sari interpretor. Ne autem papyrum apud Alcæum, & Anacreontem pro sari accipiam, in caussa est, quòd nusquam legerim apud Strabone antiquiores, uocabulum id in alia significatione, quàm pro una bibulo, ex qua chartæ conficiebantur, usurpari. At postero-

steriores papyrum non modò pro sari enunciauerunt, uerùm etiam pro biblo, ex qua chartæ. Papyrum quidem nullus Latinorum pro sari extulit, licet pro biblo Ægyptia permulti. Idem nouere papyri sex alias significationes, quarum duas tantùm apud Græcos legisse memini. Nam Latini imitati Græcos, non solum totam bibli stirpem omnibus suis partibus constantem appellant papyrum, sed etiam priuatim eiusdem bibli scapum, caulémue. Plinius libro XII, capite XI: Præparatur ex papyro chartæ, diuiso acu in prætenues, sed quàm latissimas phyluras. Ibidem: Ex ipso quidem papyro nauigia texunt. Rursus capite XII eiusdem libri: Cùm primò supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis. Quibus in locis papyrum uocat non radices, non folia, quæ ambo, tum ad textum, tum ad chartam faciendam inutilia sunt, sed scapum, qui solus utrique ei usui deseruit. Quinetiam Alexander in problematis, Theophrastus, Galenus, Oribasius, Paullus, medici omnes papyri nomine ipsum plantæ caulem appellasse deprehenduntur. Certè Dioscorides, qui fistulas papyro recludit, eademque in cineres redacta, depascencia ulcere aspergit, non nisi scapum bibli intelligit. Est enim scapus ex rara, & fungosa substantia constitutus, cuius hiantes, & laxæ interius cavitates copioso humore explentur, qui simul atque euanuit, tota caulis crassities concidens, redditur multò quàm erat tenuior atque subtilior. Eum scapum, quòd nec recens, nec natiuo succo turgens, sed aridus magis atque exsuccus in Græciam importaretur, iubet Dioscorides aquæ immersum, madefactumque filo ualidè constringere, & sic aëri deficcandum exponere. Postquàm enim uinculis hoc modo arctè colligatus inaruerit, si soluatur, inque fistulam, uel in quæcunque vlcera, quorum labra im-

bra importunè contrahuntur, indatur, sensim ulceris humiditate intumescens, ad pristinam tandem magnitudinem, quam præferebat antequàm filo uinciretur, reuertitur, atque sic oras fistularum diducit, ac laxiores efficit. In quem vsum chirurgi hac tempestate interiorem milij Indici medullam non sine felici successu assumunt. Quod equidem eo libentius refero, quòd mihi refricat, renouátque memoriam pariter ac desiderium Gabrielis Falloppij Mutinensis, magni mei dum hac luce frueretur mœcenatis, quem ego uirum totius Italiae publico, summoque honore nomino. Nullum enim vnquam chirurgum hoc ipso, Italia produxit omnibus animi ingenijque dotibus absolutiorem, absit inuidia dicto: & si ad laudem facit, Hydrocremasto Taurino tantò maiorem, quantò minus uerecundum est, uelle docere quod non didiceris, ac spartam, quam sis nactus, impotenter ornare. Sed ne singulas eius laudes oratione exsequar, apponam elogiũ, quod eius imagini meo in musæo subscripsi, ex quo nemo non intelliget, quantis vir ille virtutibus instructus fuerit. Salue Gabriel Falloppi scholæ Patauinæ medicorum omnium, omnibus numeris longè absolutissime: ingeniorum liberalis educator: artiumque, & vtriusque linguæ perite: ac unice veræ virtutis æstimator. Salue iterum anatomicorum, atque herbariorum coryphæ, cum, te viuento, non Italia modò tua, sed omnis quoque Europa salutari, & admiranda prorsus doctrina floruerit: scilicet vt mox orbata te doctore, & uindice, in densissimam obscuritatis caliginem, & veteres illas tenebras incideret. Salue itidem, qui feliciter, & exercuisti medicinam, & luculenter docuisti in clarissimis Italiae gymnasijs annos XIIIX, detectis, damnatis, proscriptis, è medio sublatis errorum millibus multis, æquato non modò Herophili rerum fulgore, sed etiam

Diosco-

Dioscoridis prope, & magni Asclepiadis. Verùm satis tibi non erat tot nominibus ad æternam gloriam contendisse, nisi etiam Melchiorem Guilandinum graui ære obstrictum, ex manibus Numidarum, Maurorumque gratis redimeres. Quod ille generosi animi tui liberale donum, si non, ut par est, dignè olim pensabit, certè nulli vnquam obliuioni tradet, sed, quemadmodum dicitur, trabali clauo figet, atque optima fide æternùm suspendet. Nunc ad scapum papyri, pro quo, dum ego tyro essem, & medicinæ dogmatum rudis adhuc, memini in dilatandis fistularum, vlcerumque oris medullam milij Indici assumere Falloppium illum, quem multa conscribere conantem de ea medicinæ parte, quæ manibus exercetur, fatorum inuidia terris eripuit, nondum annos natum quadraginta. Ex ijs quæ de scapo papyri commemorauit, lux infertur Alexandro pariter & Dioscoridi: Alexandro quidem primo problematum XCIII, in quo quærit, cur aluo suppressa, & nihil reddente, papyrus conuoluta in longum ad instar cylindri, intrusaque in anum profit. Nam quòd scapus papyri non teres à natura productus sit, sed triangularis, expediat verò, quæ in sedem intrudi debent, teretia esse, ideo ligaturis, vinculisque vtile est, eum ad teretem figuram redigere, assicatumque, & oleo illitum in anum, cùm res postulat, reponere. Siquidem, ait Alexander, musculos sedis collapsos, compressosque diducit humefacta papyrus, & excitat. Quod ipsum etiam in vlceribus facit, quorum oræ importunè contrahuntur, & conuenient. Diductis autem musculis, fœces excedunt, & quidquid affligit, reijcitur. Rectè itaque Gaza σφαιρωσαντες, Latine dixit conuolutum in longum, tametsi σφαῖρα significat pilam, globumue. Dioscorides autem illustratur, apud quem rectè legitur σκευασθῆτα,
id est

id est confecta siue apparatus, pro quo Marcellus, & Cornarius malè substituerunt *σκελετευθεΐσα*, id est afficcata, quando & Alexander eodem quem proximè indicavi libro, dicat *διάβροχον ὕδατος παρασκευάζειν τὸ στυπῆον*, stupam aqua madefacere. Sensus verò verborum Dioscoridis hic est: scapus papyri ritè ante omnia apparatus, atque compressus, humectatur nostra industria: deinde filo constrictus obuoluitur: mox ficcari permittitur: demum exficcatus, fistulis imponitur amoto filo. Quam uerborum Dioscoridis expositionem mirificè confirmat Serapio in opere de simplici medicina, capite CI, quod de Burdi inscribitur: Burdi, inquit citato nominatim Dioscoride, est notum, & ex eo fiunt chartæ: & utuntur eo medici, quando uolunt dilatare orificia fistularum: & quando uolunt eo uti, infundunt eum primo in aqua, & postea ligant super eum linum, & dimittunt donec desiccetur, & postea dissoluunt, & ponunt in fistulis: quoniam quando manet intus, impletur humiditate, & tumescit, & dilatat. Hæc ille. A quo non dissentit Auienna libro II canonis, capite DXLIV, quem studiosus lector consulere poterit unà cum Plinio libro XXIV, capite XI, scribente papyrum, præcipuæ esse utilitatis cum inaruit, ad laxandas, ficcandasque fistulas, & intumescendo ad introitum medicamentorum aperiendas. Galenus libro VIII de simplicium medicamentorum facultatibus tradit papyrum oxycrato, uinòue maceratum recentia ulcera glutinare circinatim circumpositum: quod præstare credendum est partim humiditatem ebibendo, & labra hiantia adducendo, partim, ut Galenus ait, medicamenta sanantia continendo. Sed & Aristotelis item error ex dictis à me de papyro palàm innotescit, negantis decimosexto problematum VIII, ullius plantæ cau-

les,

les, truncosue forma triangulari, aut multiangulari constare. Quam philosophi asseuerationem redarguit *αυτοψία* seu proprius aspectus, & oculata fides caulium papyri, sareos, cyperi, mamiræ, holoconitidis, clymeni, buni, ballotæ, marrubij, melissophylli, anagallidis vtriusque, hormini vtriusque, cardiacæ, fideritidis heracleæ, scordij, pycnocomi, æthiopidis, & ne quid exemplorum etiam rusticis cognitorum desit, rubiæ, betonicæ, ebuli, saluiæ, fabæ, quæ stirpes omnes, caules partim quadratos, partim triangulos habent. Quare cum falsum sit quod ab Aristotele affirmatur de plantarum caulibus, poterit posthac Matthæolus audacter, & tuto in eos animaduvertere, qui arundines illas, quas Indicas vocant, quibus magnates debilem lapsantemque gressum fulciunt, quod non triangulares, sed teretes sint, antiquorum papyrum non rectè statuerunt. Cæterum altera papyri significatio est, qua Latinis extimus, summusque scapi papyri cortex instar stirpi lenis glabæque uenit. Plinius libro XIII, capite XII: Post hanc papyrum est, extremumque eius stirpo simile, ac ne ad funes quidem nisi in humore utile. Tertio significat papyrus simplicem phyluram, quam etiam tæniam, bracteam, laminamque nuncupamus, quæ ab interiore scapi parte detracta, & glutine duplicata, præstabat dictam propriè chartam, Nam veteres, ut suo loco patebit, chartam concinabant ex duabus bracteis inter se conglutinatis, quarum altera recta secundum naturalem scapi situm extendebatur, altera positione transversa eidem inducebatur. Ulpianus de legatis III, qui est pandectarum XXXII, capite L: Chartis legatis, neque papyrum ad chartas paratum, neque chartæ nondum perfectæ continebuntur. Ideoque Tranquillus, qui litteris consignauit Neronem plumbeam chartam supino pectore sustinuisse,

stinuisse, si pro charta dixisset plumbeam papyrum, cul pari iure non posset. Quartò accipitur papyrus à Latinis pro charta perfecta & omnibus suis numeris absoluta. Martialis libro III ad librum suum:

Cordylas madida tegas papyro.

Idem Xeniorum principio:

Perdite Niliacas musæ mea damna papyros.

Apuleius in exordio asini aurei: At ego tibi sermone isto Milesio uarias fabulas conferam, aurésque tuas beneuolas lepido susurro permulceam, modò si papyrum Ægyptiam argutia Nilotici calami inscriptam nõ spreueris inspicere. Quintò significat & radicem papyri, qua Ægypti etiamnum pro ligno ignis gratia utuntur, quemadmodum quondam fecisse testatur Theophrastus, Dioscorides, Plinius. Proinde Martialis libro VIII ad Titulum, innuens ueteres usos esse papyro ad rogam, denotauit non superficiem eius stirpis, sed radices:

Fraëtus papyro dum tibi torus crescit.

Quæ caussa est cur Iurisconsultus libro proximè citato, capite LIII papyrum contineri ligni appellatione censeat. Lignorum, inquit, appellatione in quibusdam regionibus, ut in Ægypto ubi arundine pro ligno utuntur, & arundines, & papyrum comburitur, & herbulæ quædam, vel spinæ, uel uepres continebuntur. Ultimò capitur papyrus à Latinis & pro vinculo ex biblo Ægyptia intorto. Columella libro VI eiusdem numeri capite: Atque ita sub cauda sanguis emittitur, qui cum satis profluxit, inhibetur papyri ligamine. Nam intellexisse eum de papyro, quæ erat materia chartarum, non modò uerba Anacreontis, & Alcæi in secundum à me commentarium transcripta possunt ostendere, sed etiam Nicander videtur innuere, qui

docens

docens remedia aduersus lethale uirus buprestidis, iubet ut uomitum concitemus per detrusam in fauces pennam, aut intortum ἀπὸ βίβλος σρεπτόν, id est ex papyro funiculum. Reliqua sunt duo adhuc papyri significata, quæ ad septem ex commemoratis adijcienda censui, ne impingens in ea lector decipiatur, credens aliquod de prædictis indicari. Nam papyrus cuius meminit Auicenna libro canonis IIII, fen I, capite X, quod prænotatur de curationibus febrium acutarum, multum differt ab omnibus septem papyri significationibus. Si, inquit, domus est proximi temporis ex quo linita fuerit luto, & propriè illo, in quo ponitur loco paleæ cottum papyri, tunc est melius. Vbi cottum papyri appellatur densa typhæ palustris panicula, quæ in pappos soluitur, qui in aures illapsi, exsurgunt. Siquidem tum biblus, tum sari crinitam tantummodo iubam sustinent, cui nulla penitus lanugo infidet, adeo ut ea iubarum capillamenta nec humano quidem artificio quantumuis diligenter attrita, in lanuginem dissolui valeant. Accedit ad gratiam, quòd papyrus non magis gignitur locis illis, in quibus Auicenna natus est, quàm sycomorus, & cassia stercoraria in Europa. Denique papyrum nuncupatur hodie ab omnibus & hoc chartæ genus, in quam hæc litterarum elementa depingo, quam ex linteolis ueteribus detritis, nulliusque amplius usus, ac postea in lanuginem contritis passim confici, nemo est quem fugiat. Sed institutum repeto, ne fortè, dum manum poscor, ut dicitur, pedem porrigam. Quod ad papyri descriptionem à Plinio propositam attinet, eam tam claram perspicuamque faciunt uerba Theophrasti, à me statim in exordio huius commentarij adducta, ut inutilem sim operam positurus, si diutius in ea declaranda immorari uelim. Nisi quòd Plinium asserere ab errore non

possum, qui quatuor Theophrasti uerba, *κόμην ἔχον-
 τας ἀχρεΐαν, ἀσθενή*, id est comam inutilem, debilem-
 que sustinentes, Latinè dixerit, thyrsi modo cacumen
 includens. Quod neque dictis à Theophrasto qua-
 drat, qui papyrum gestare comam, non verò globum,
 aut spicam tradit, quibus thyrsus includitur, neque ue-
 ritati respondet, quæ Theophrasti sententiam palàm
 defendit, pro qua etiam stat Strabo geographicorum
 ultimo, papyro *χαίτη*, id est setam iubamue tribuens.
 At quantum sit discrimen inter comam siue iubam, &
 globum, spicamque, etiam utroque lumine orbi noue-
 runt. Certè thyrso modò globum, modò spicam im-
 poni moris fuisse, præterquam quòd antiqua marmora
 ostendunt, multa quoque auctorum loca fidem facere
 possunt. Et ne à Plinio discedam: quod Theophrastus
 in colocasia siue faba Ægyptia *κωδίων περιφερές*, id est
 caput rotundum globosumq; uocauerat, Dioscoridi
σφυκίον ἢ φύσκιον dictū, Plinius libro XXI, capite XV
 apertè thyrsum nuncupat. Rursus quod Dioscorides
 de Alismate scripserat, *καυλὸς θυρσοειδής, ἔχων κεφάλια*,
 à Plinio libro XXV, capite X redditur, alisma cōstant
 capite thyrsi. Idem Dioscorides admonet acanthum
 gestare *θυρσοειδὴ κεφαλῶν*, id est caput thyrsi specie. Ve-
 rùm vertex acanthi domesticæ, & alismatis præfert spi-
 cæ imaginem: colocasiæ uerò, & acanthi syluestris,
 globi. Græci etiam *κωνοφόρος*, hoc est coniferos uo-
 cant eos, qui in Bacchi exercitu, dum in Indiam pro-
 ficisceretur, thyrsos ferebant, quòd thyrsi pinæ nucis
 speciem habeant, quæ *κῶνος* à Theophrasto nomina-
 tur. Ego de thyrso multa meis in epistolis, quas
 adhinc annos quatuordecim publicauī, quas si cui con-
 sulere uacat, inueniet, nisi fallor, quæ ad plenariam
 de thyrso cognitionem faciunt. Illud pro auctario ad-
 diderim Iudith postquam amputatum Holofernis ca-
 put

put Betuliam asportavit, intulitque, solenne festum Deo optimo maximo celebrauit, in quo tam ipsa quàm cæteræ mulieres thyrsis armatæ chorum duxisse narrantur capite penultimo libri Judith, quæ historia de Septuaginta uersione accepta in uulgata Latinorum editione desideratur. Ad quem locum respiciens Plutarchus symposiacorum IIII, problemate V de Hebræorum ritibus, sacrisque uerba faciens, in hæc uerba scriptum reliquit *ἐστὶ καὶ κραδιφορία τις ἑορτὴ, καὶ θυρσοφορία παρ' αὐτοῖς, ἐν ἣ θύρσους ἔχοντες εἰς τὸ ἱερόν εἰσι-
ᾶσι.* Quod Latinè dixerim: Est etiam solennitas quædam apud eos, quæ à gestatis ramis, thyrsisque denominari possit, in qua cum thyrsis templum frequentant. Ideoque legitur III Machabæorum VI Iudæos agitando Bacchanaliorum solenni coactos fuisse ab Antiocho hedera coronatos Baccho pompam ducere. *γενομένης δὲ Διονυσίων ἑορτῆς, ἠναγκάζοντο οἱ Ἰουδαῖοι κισσὸς ἔχοντες πομπέειν πρὸς Διονύσιον.* Cuius dei telum esse thyrsum hedera obuinctum, testatur Macrobius libro VII saturnaliorum, capite I: Vt liber, inquit, pater thyrso ferit per obligationem circumfusæ hederæ latente mucrone. Et libro I eorundem saturnaliorum, capitis XIX principio: Colitur apud Lacedæmonios simulacrum Liberi patris hasta insigne, non thyrso. Sed cum thyrsum tenet, quid aliud quàm latens telum geritur, cuius mucro hedera ambiente protegitur? Ex quibus locis euidenter admodum apparet, thyrsi cacumen non modò non mollem, & ad feriendum ineptam comam sustinuisse, sed magis exacuto uertice, & minaci summitate omnibus timendum fuisse. Vnde etiam apud Euripidem Bacchæ, alioquin inermes, nullòq; ferro horribiles, thyrsis obuios uerberant, atque uulnera etiam infligunt, Catullus in Argonauticis:

Horum

Horum pars testā quatiēbant cuspide thyrsos.

Itaque Mantuanus poëta ecloga V thyrsos periphrastice appellat hastas.

Et folijs lentas intexere mollibus hastas.

Cæterum cur Plinius libro XV, capite XXVIII papyri thyrsum siue caulem uocauerit pomum, declarant quæ idē auctor libro XIII, capite XI ex Theophrasto transcripsit, qui ait Ægyptios papyri caules, & crudos, & elixos, & assos manducare, succo tantum deuorato, manso autem reiecto. Nemo tamen existimet Ægyptios totum integrumque thyrsum deuorare, cuius illos proximam tantum radici partem in cibum assumere uidi. Quod Herodotus quoque testatum facit in Euterpe ijs uerbis: Iam uerò Ægyptij biblum annum ubi ē paludibus excerpserunt, superiorem eius partem amputant, quam in aliud quiddam conuertunt: quod relictum est inferius, longitudine cubitali, id edunt pariter, ac uendunt. Eo, si qui admodum suaui uti cupiunt, in luculento furno torrefactum ita comedunt. Quare errat Dioscorides, qui que eum sequitur Pierius Valerianus in hieroglyphicis radices mandi memorantes, quas Ægyptij non mensis, sed ignibus suam obduritiem admouent. Est nanque radix, quod uel terra occultitur, uel saltem proxime eam attingit, atque in quod alimentum nullo alio medio ē terra, aquaue attrahitur. Verum papyri particula, qua Ægyptii uescuntur, neque intra terram absconditur, neque ei proximè cohærescit, neque item pabulum ex ea assumit, sed nutritur succo alimentari subiectarum decem cubitorum radicum, in quas crudum adhuc alimentum immediatè incurrit. Eæ radices haud infiguntur terræ paxilli modo, neque in rectum, sed obliquum aguntur, & summo cespite gradientes, expellunt copiosas utroque ab latere radículas, quibus contra uentorum impe-

impetum, & aquarum Nili incursum seipsas tuentur atque communiunt. A maioribus emergunt thyrsi triangulares, & folia typhæ palustri similia, siue, ut dicit Elkauī, qui & Bubikir appellatur in libro de simplicibus medicamentis, duobus locis, capite CXLVII & DXLVII, gladiolo: minimè tamen acuta, sed obtusa. Pars thyrsi inferior, quia mollis est, & copioso, dulcique succo abundat, æstur ab Ægyptijs, ideoque totus, & integer thyrsus uocatus est ab Æschylo καρπός, id est fructus illo in Supplicibus senario.

Βιβλ. δὲ καρπός ἢ κρατὶ σάχυν μέγαν,
de quo supra fusius. Superior quem usum habeat, quod nunc consequitur membrum aperiet, unà cū alijs quibusdam.

MEMBRUM VIII.

Radicibus incolæ pro ligno utuntur: nec ignis tantum gratia, sed ad alia quoque utensilia uasorum. Ex ipso quidem papyro nauigia texunt. Et è libro uela, tegetesque, nec non & vestem, atque stragula, ac funes. Mandunt quoque crudum, decoctumque, succum tantum deuorantes.

Commentarius Guilandini.

Quemadmodum nulla perniciēs uitæ maior inueniri potest, quàm in malitia, ignorantiaque simulacro intelligentiæ: ex quo ista innumerabilia nascuntur,

scuntur, ut turpia pro honestis, iniusta pro iustis, ignota pro exploratis, & falsa pro ueris accipiantur: sic certè uenia digni esse videantur, qui non decipiendi proposito, sed studio iuuandi posteritatem, aberasse aliquando à ueritate deprehenduntur. Nam, ut ait Aristoteles libro de prima philosophia II, non solùm illis agenda sunt gratiæ, quorum opinionibus quis acquiescere aufit, sed illis quoque qui crassa, & pingui minerua de rebus differuerunt. Siquidem etiam isti communem hominum uitam adiuuisse uidentur, habitum nostrum exercendo. Si enim Timotheus non fuisset, inquit, multum melodiæ nequaquam habuissemus. Si tamen Phrynis non exstitisset, ne Timotheus quidem. Quòd si hoc Aristoteles ille, qui solus hodie philosophi nomine dignus habetur, dicendum sibi putauit pro peccatis Phrynis, & Timothei, quantò ego caussatius Plinium excusandum reor, qui vno atque altero Theophrasti uerbo non intellecto moneta Latina percutit, quæ auctor ille ne quidem per somnium unquam cogitauit. Sed producam ipsissima Theophrasti uerba paullò aliter quàm Gaza conuertit explicata, ut appareat quæcunque Plinius in papyro describenda refert, inde ad uerbum accepta esse. Radicibus, inquit eodem loco quem inter initia præcedentis commentarij indicaui, pro ligno utuntur, non tantùm ad vrendum, sed ad utensilia quoque uaria facienda: quippe lignum multum, probùmque præstant. Papyrus ipsa ad plurima utilis: etenim ex ea nauigia faciunt. Etiam è biblo uela, tegetésque texunt, & uestem quandam, atque stragula, ac funes, aliáque plura: & quidem externis hominibus biblia euidentissima ex biblo texuntur. Sed papyrus summam, frequentissimámque opem, & in re cibaria præstat. Omnes enim incolæ, & crudam, & elixam, & assam manducant

cant, & succum absorbent, mansum autem exspuunt. Talis papyrus est, talisque usus præbet. Hactenus Theophrastus. In cuius oratione vnum occurrit uerbum, quod neque Plinius, neque Gaza, neque ullus ex omnibus quotquot hodie exstant scriptoribus intellexisse uidetur. Nam quòd Theophrastus hic tradit: Etiam è biblo uela, tegetesque texunt, & vestem quandam, atque stragula, ac funes, aliaque plura: id Plinius his verbis exprimit: Et è libro uela, tegetesque, nec non & vestem, atque stragula, ac funes. Hunc uidetur sequuti Gaza, & alij, qui βιβλον, ex qua βιβλια, id est chartæ fiebant, pro libro siue cortice interpretantur. Sed in eo omnes isti grauius delinquunt quàm ut ulla honesta ratione excusari possint. Nam è diametro pugnat hoc cum ijs, quæ Plinius de chartarum confectura annotata reliquit. Præparantur, inquit, ex papyro chartæ, diuiso scapo in prætenues, sed quàm latissimas philuras. Principatus medio, atque inde scissuræ ordine. Nunquam plures scapo philuræ, quàm vicenæ. Nec his contentus adijcit: extremum papyri corticem scirpo similem tantùm abesse, ut idoneus sit ad conficiendam chartam, ut ne ad funes quidem nisi in humore utilis esse soleat. Verùm, si vox βιβλος in illo Theophrasti loco cum Plinio interpretanda est liber: iam Theophrastus cum ibidem etiam subiungens scribit è biblo parari βιβλια externis hominibus euidentiissima: affirmat ex cortice fieri chartam materiam uoluminum, & omnis generis codicum. Hæc verò διὰ πάσων secum pugnare quis non uidet? Quod enim Plinius satis manifestè negat, id Theophrastus iuxta Plinii interpretationem constantissimè affirmat. Sed Plinius uidetur hæc uerba pro inferticijs, & spurijs habuisse: ideoque etiam omnino neglexisse ubi hunc Theophrasti locum Latina moneta percussum in suum

opus transtulit. Quasi verò Plinius hac ratione satis excusatus sit in eo, quòd credidit spuria esse ea verba, quæ tamen potissimum vsu plantæ illius, de quo agit Theophrastus ibidem expediant. Decuitne Plinium tanto auctori cuius uerba propemodũ singula in suum opus translata, suo operi decori esse existimauit, huiusmodi notam inurere: quòd nempe potissimum quiddam omiserit? An verò etiam is non fuit istius plantæ vsus potissimus, quòd ex ea confecta est charta? Quibus igitur alijs verbis Theophrastus hunc ipsum exposuit: si hæc uerba sunt insertitia, & aliena, & non ipsius Theophrasti? Veniam fanè, quam Aristoteles cõsuevit dãdam esse Phryni, & Timotheo, libèter damus etiam Plinio, & agnoscimus, quòd nimis somnolentus fuerit, dum hunc locum Theophrasti interpretatus est. Ut autem explicare possim, quomodo ratiocinatus sit Plinius in ista sua somnolentia, & quid eum primum à ueritatis tramite incautum seduxerit: utendum mihi est uoce subiectum, lectòrque primum omnium admonendus, quòd uox illa in hac disputationis parte accipienda sit in eam sententiam, in qua ea utuntur logici, qui propositionis categoricæ partes numerant uel subiectum, & prædicatum tantum, uel simul etiam copulam. Deinde meminerit lectòr, quòd Plinio, postquam uerba illa, Ex ipso quidem papyro nauigia texunt, de Theophrasto in suum opus transtulisset, & deinceps in Theophrasto inueniret scriptum, quòd è biblo uela, tegetésque & alia pararentur: somnus obrepserit. Nam non est existimandum quòd Plinius animo fallendi nos mutationẽ illam illarum nomenclaturarum, quæ loca subiectorum in contextu Theophrasti tenent, ad diuersitatem rerum applicare uoluerit. Sed, quia dormitauit, aut fanè alijs quibusdam rebus à propositis speculationibus distractus fuit (quòd ipsum e-

quidem

quidem, quia eundem, quem somnolentia, effectum dare potest, etiam libet somnolentiam vocare) ideo in ista sua somnolentia putauit, sicuti iam in loco subiecti est aliud nomen, quam fuit in præcedente oratione, ita rem ipsam etiam nunc aliam significari à Theophrasto. Atque hoc est deuium illud, quod Plinium somnolentum, & incautum tam procul seduxit à veritatis tramite. Ex hoc enim inconueniente imprudenter per somnolentiam præsupposito, non est mirum quòd deinceps etiam dormitans cortici magnificos illos usus adscripsit, quos, postquam edormiuiisset, nec recordaretur quid dormitans scripserit, perspicuè negauit inesse cortici, ubi tradit modum parandæ chartæ, dum inquit: extremum scirpo simile ne ad funes quidem nisi in humore esse utile. Quòd verò cortici potius, quam alteri cuidam parti usus illos assignauit, ne vigilans quidem ex illa hypothesi aliter statuere possit: radici enim, vel iubæ omnino nulla ratione ea conuenire possunt: cum tamen interim cortici vel ea ratione, quòd saltem ad aliquos funes, in humore nempe, eius usus est, conuenire potest. In ista verò eius somnolentia præterea etiam sic fortè ratiocinatus est: vox *βιβλος*, quæ in hac oratione subiecti locum tenet, Græcis plerunq; librum significat: voce liber non rarò corticem innuimus: itaque pro voce *βιβλος* in meum opus transferenda est uox liber, quæ potest intelligi de cortice. Cum uerò ulterius progressus in Theophrasto etiam scriptum inueniret, è biblo parari biblia, euidentissima etiam externis nationibus: non est mirum; quòd, præsuppositis illis, quæ commemorata sunt, pro spurijis haberet ea, quæ tamen potissima sunt: siquidem ea ex illis hypothesibus non quod Theophrastus docere uoluit, sed lōgè diuersissima non tantum à Theophrasto, sed ab ipsa etiam rei veritate significant. Quid

enim magis dissonum, quàm dicere ex cortice parari chartam materiam potissimum uoluminum, & omnis generis codicum? Sed id tamen ex illis hypothefibus Plinij consequitur: eaque de causa hæc uerba ei uisa sunt esse non Theophrasti genuina, sed à librario quodam stultè inserta. Verùm enim uero Theophrastus non est accusandus, quòd usum plantæ celeberrimum, ex quo assignato quis facilius intelligere potest, de qua re agatur: quo audito, qui uis etiam attentius audit reliqua, quæ de eadem planta dicuntur: plantæ inquam cuius usus enumerare præcipuè instituerat: eius inquam plantæ usum potissimum, & celeberrimum omiserit, atque neglexerit. Hac autem de causa nec uerba illa, quibus usum stirpis illius antesignanum patefacit (ut sunt, quòd è biblo conficiantur biblia etiam externis nationibus euidentissima) pro insertitijs uel spurijis habenda sunt. Porro autem quia uerba hæc non sunt aliena: Plinius uero chartam ex nobiliori parte scapi parari solitam esse narrat: uox *βιβλος*, quam subaudire oportet, etiam hoc loco non de cortice, qui ne ad funes quidem nisi in humore utilis est, sed de nobilissima istius plantæ parte accipienda est. Quapropter etiam non est ullo modo dubitandū, quin in uerbis proximè præcedentibus quoque eadem illa vox nobiliorem illam plantæ partem significet: præsertim cum valde eximij sint etiam isti usus, eosque Plinius etiam neget inesse cortici, ubi agit de modo conficiendi chartam, ut aliquoties modò dictum est superius: nec quisquam moueri debet, sicut Plinius, propter mutationem illam nominum locum subiecti tenentium, ut credat res etiam diuersas intelligi: immo potius recordetur eorum, quæ supra tradita sunt de duabus his uocibus *βιβλος*, & *πάπυρος*: inde enim clarissimè patescit in nomenclaturis saltem esse differentiam

tiam, rem autem ipsam esse vnam & eãdem. Varietas autem & mutatio hæc nominum in re eadem, non est peculiare quiddam huius saltem loci in Theophrasto, sed passim alibi etiam in eodem auctore occurrit. Nam libro I de historia plantarum, capite XV idem hic auctor post enumeratas arbores æterna coma virentes, in quibus adrachnen, & comarum esse dixerat, mox in eodem versu quasi corrigens se, ait adrachnen, & cœnarum folia inferiora abijcere, licet cacumine frondem nunquam amittant. Non autem neque in hoc loco pro varietate nominum res etiam varias significari à Theophrasto, sed & voce comarum, & voce cœnarum designari vnam & eandem arborem, quæ à Latinis & arbutus, & vnedo appellatur, non tantum ex ipso Theophrasto diligens lector facile animaduertit: sed testimonio etiam Plinij, qui in hoc loco non ita dormitavit, vt in doctrina de Papyro, in ea sententia confirmari potest. Is enim libro XVI, capite XXI agens de arboribus, quibus folia non decidunt, eum Theophrasti locum his verbis explicauit. Inter vtraque genera sunt adrachne in Græcia, & vbiq; vnedo. Reliqua enim folia decidunt his, præterquam in cacuminibus. Vt non parua admiratio me capiat, Theodorum, qui hoc loco *δῖναρον* felicissimè vnedonem reddiderat, eiusdem libri capite VIII *μηλέαν* magno errore vnedonē interpretari, vbi malus erat dicendū, culpa transcribentium, quos *μηλέαν* pro *μηλέαν* supposuisse, liquidò cōuincitur ex Plinio illo ipso quem proximè citavi libro, capite XXXI. Est quoque vbi Plinius *ἀδράχνην* Latine dixit vnedonem, quod si sciisset Theodorus, nouitium potulacæ vocabulum Latio donare fastidiuisset. Sic xiphos, xiphion, & phasgannon, quibus vocibus Theophrastus ita vtitur, ut tres stirpes esse videantur, nomina sunt vnus tantum plantæ.

τα. Idem philosophus καρύαν εὐβοϊκῶν, διὸς βάλανον, εὐβοϊκόν, & κάρυον κατ'αντίκον distinctis sanè locis nominat, quamuis dictiones istæ omnes non nisi vnã castaneam significant. Possem eius generis plura ex eo scriptore proferre, nisi loco oportuniori reseruanda putarem. Non sic Dioscorides, quem nusquam vnus plantæ duas appellationes locis separatis posuisse inuenies; quod sicubi fecit, vt fecisse non dubito, neque sciens, neque abundè diligens, sed planè nescius fecit, credens duo eiusdem gallinæ oua à differentibus specie auibus esse prognata. Neque est quòd quis mihi hoc loco obijciat ex Matthæolo ixiam, de qua Dioscorides in sexto pertractat, nominari ab eodem in tertio chamæleontem inueniens. Primùm enim non est idem Dioscorides, ad quem sextus de uenenis pertinet, cum eo, qui quinque libros de materia medica concinnauit. Deinde verò cum Matthæolus in penultima recognitione suæ in Dioscoridem farraginis, quæ anno quinquagesimo octauo supra sesquimillesimum prodijt, gramem Galeno colophum impegisset, quòd is, vt tunc ei videbatur, chamæleontem album ex lethalibus & mortiferis stirpibus esse ignorauerit, admonitus Theone meo, iniuriam quidem Galeno factam in postrema editione, quam anno sexagesimo quinto publicauit, tacitè absterfit, sed ita vt malam sententiam propemodum in deteriore commutasse videatur. Nam agnoscens culpam, sed confiteri erubescens, vt veteri errori quoquo modo patrocinaretur, ac eum excusabilem faceret, ait scripsisse quidẽ se antè ixiam esse viscum chamæleontis (verùm cuius chamæleontis, urbanè præterit) non ob id tamen sibi vitio vertendum esse, præsertim cum non minus venenosum esse sciat huiusce plantæ gummi, quàm sit ipsa radix. O iniquitatem insignem. An non antea scripserat ixiam esse viscum

viscum chamæleontis albi? Quomodo ergo audet impotens antiquo errori patrocinium per nouum peccatum, & quidem priore multò grauius adornare? Siquidem & gummi, ipsamque radicem, ex qua illud manat, venenum esse sancit, quod non modò falsum est, sed etiam suæ sententiæ contrarium, quando libro tertio album chamæleontem negat esse venenum, oratione directò pugnante cùm pronunciato, quod in penultima recognitione statuerat. Sed Matthæolo fortasse venia danda est, qui ob ingrauescentem iam supra septuaginta annorum ætatem, minus acutè tam animi quàm corporis luminibus cernit. Quæ decrepitudinis suæ cæcitas permutauit eum ex albo in nigrum chamæleontem, quem nunc, si dijs placet, ixiam esse defendit, nondum itione facta in meam, veritatisque sententiam, qua docui ixiam, chamæleontem album, nigrumque, tres plantas esse non duas. Falsò autem mihi tribuit, scripsisse me ixiam Dioscoridis, vocari à Theophrasto ixinam, à qua sententia semper abhorui. Scripsi nanque, & nunc quoque assero, tres esse stirpes specie differentes, ixiam, chamæleontem album, atrumque; & insuper Gazam notauit, qui *ἰξιύλω*, & *ἰξιόν* nullo discrimine carduum pineam exposuit. Quin in maximis versatur tenebris ipse Matthæolus, qui ixinam, & chamæleontem album vnam eandemque Theophrasto plantam alternare existimat: Etenim ixina auctore Theophrasto libro VI de historia plantarum, capite IV haud multis prouenire locis potest: chamæleon verò vterque, eodem teste libro IX, capite III, nascuntur æquè omnibus locis. Adhæc ixina cauligera est, quippe quæ lacrymam, ut ait Theophrastus libro proximè citato, capite I, ex caule fundit: chamæleon verò albus caule caret, & viscum de radice expellit, si fides est Dioscoridi. Præterea ixina à Theo-

à Theophrasto aliter acanus uocatur : at chamæleon
 albus, eodem auctore, habet caput acano simile : fie-
 ri ergo non potest ut ixina, & albus chamæleon una
 tantum sit planta. Sed, ut dixi, Matthæolo uenia-
 danda est, qui auidè undique colligit, & nihil intel-
 ligit. Nam qui alicubi metipse ingenuè fateatur,
 concinnatos à se in Dioscoridem commentarios, non
 eruditis, & acri lotis aceto auribus scriptos esse, sed
 imperitis rudibusque hominibus, quomodo non ue-
 nia dignus erit? Monui etiam non debere quenquam
 moueri mutatione seu varietate illa nominum, quæ oc-
 currunt in Theophrasto, ut propterea credat res diuer-
 sas ibi significari : siquidem usitatissimum sit Theophra-
 sto unam rem uariatis subinde nominibus designare.
 Comprobauit quoque nihil aliud uoce, biblus, signi-
 ficari ibidem apud Theophrastum quàm scapum papy-
 ri, sicut etiam uoce papyrus ibidem ferè nihil aliud si-
 gnificatur. Præter hæc autem etiam notatu dignum
 est, quòd Theophrastus maluerit dicere (quanquam
 implicite & abscondite) ex biblo parari biblia, ut ita
 non tantum ex qua materia parata sint biblia, sed etiam
 quare biblia sic appellata sint simul & semel indicaret.
 Paullò uerò antè patentius & expeditius eadem uoce,
 hac de causa utitur Theophrastus, quia pleraque, quæ
 ibi ex biblo confici tradit, biblijs sunt similia in eo,
 quòd sicuti chartæ, ita etiam ea pleraque complicari
 & conuolui solent. Quamobrem iam etiam minus
 aliquem moueat mutatio illa nomenclaturarum, ut
 credat cum Plinio & alijs idem cum illo sentientibus
 res ipsas etiam diuersas esse: nec dubito, quin ut quis-
 que est doctissimus, ita sententiæ à me traditæ accedet
 promptissimè : nisi quòd haud defuturos prospicio, qui
 à me edocti ausint posthac studio contradicendi magis
 quàm ueritatem eruendi mecum contendere, uerba il-
 la Theo-

la Theophrasti, καὶ ἐμφανέσεται δὴ τοῖς ἔξω τὰ βιβλία, connecti non cum πλέκασι, sed cum ποιῶσι. Quam sententiam ideo sequi non possum, quod βιβλον Græcis significare corticem, nusquam legerim. Cæterum præter chartas, uela, funes, armamenta nautica uaria, tegetes, indumenta, stragula, quæ omnia ex scapo papyri apparabantur, fiebant etiam ipsa nauigia, quæ & si à Plinio libro VII, capite XXII appellantur naues papyraceæ, tamen existimandum non est toto corpore ex papyro suta atq; compacta fuisse. Sed quemadmodum narrat Herodotus libro II, nauigia quidem Ægyptiorum oneraria, sunt facta ex spina, cuius figura simillimâ est loto Cyrenææ, & cuius lacryma gummi est. Ex hac spina ligna concidunt, quæ magnitudinè bicubitali, in formam lateris componunt, hunc in modum compingentes. Cuneis frequentibus, & longis circumnectunt bicubitalia ligna: ubi hunc in modum compegerunt, desuper frequentia transtra extendunt. Curuatis autem in arcus lignis non utuntur, sed introrsum compages biblo innectunt. Gubernaculum unum faciunt, & hoc per carinam transit. Malo quoque spineo, & uelis ex biblo utuntur. Proinde Esaias propheta interminaturus Ægypto, exorditur caput XIX his verbis: Væ terræ cymbalo alarum, quæ est trans flumina Æthiopiæ, quæ mittit in mare legatos, & in uasis papyri super aquas. Vbi Septuaginta pro uasis papyri, habent ἐπιστολὰς βιβλίνας, quas ego interpretor ἐντολὰς βιβλίνας, id est mandata in chartis descripta. Ut uel vnus hic locus sufficere possit non moroso, & obstipa ceruice lectori, ad refellendum Varronem, fidem suam interponentem non ante Ptolemæum Philadelphum in chartis esse scriptitatum. Illustrauit etiam naues papyraceas Moyfis adhuc infantis in aquam abiectio, quem ἐν θίβῃ παπίου, id est

id est in fiscella papyracea, vel, ut vulgata editio habet, stirpea, ad Nilum Ægypti fluuium expositum fuisse, legitur Exodi secundo. Cúmque iam celare non posset, inquit propheta, sumpsit fiscellam scirpeam, & liniuit eam bitumine, ac pice, posuítque intus infantulum, & exposuit eum in carecto ripæ fluminis. Vocabulum Hebraicum ibi est GOME, quod Rabi David Kimhi exponit plantam leuissimam, vnde fiunt naues. Iosephus libro II archeologias, capite V describens arculam, in qua Moyse in Nilum depositus fuerat, vocat eam *πλέγμα βιβλινον ἐμφερές τῆ κατασκευῆ κοιτίδι*, id est texturam papyraceam similem compagi cunæ. Quem locum Gelenius, qui libros eos in Latinum vertit haud bona fide reddidit. Equidem quod Cicero de Senectute in cunis uagire dixerat, Gaza appositè *ἐν κοιτίδι βαβάζην* transtulit. Ad stipulatur Iosepho Clemēs Alexandrinus libro I Stromatum in hæc verba scribens: *ἐκ βίβλων τῆς ἐπιχωρίου σκεῦος ποιησάμενοι, τὸν Μωυσῶ ἐνθέμενοι*. Quod Clementi est *σκεῦος*, & Iosepho *πλέγμα*, Septuaginta simpliciter *θίβλω* appellauerunt: quam dictionem Hesychius interpretatur *πλεκτὸν τι κιβωτοειδές, ὡς γλωσσοκομεῖον*. Athenæus dipnosophistarum tertio: *ὑελῶς πίνυξ ἐν θίβῃ κατακέμενος ἀργυρᾶ*, uas significat siue thecam, quæ amplexabatur discum uitreum ne frangeretur in ferculis ferendis. A Plinio nominatur repositorium libro XXIIIX, capite II, quod repositorium super antiquorum mensas reponebatur ad fercula collocanda, quæ subinde cum ipso repositorio afferebantur, & auferebantur. Bibente, inquit, conuiuia mensam, uel repositorium tolli, inauspicatissimum iudicatur. Et libro IX, capite XI: Testudinum putamina secare in laminas, lectosque, & repositoria his vestire Carbilius Pollio instituit prodigi, & sagacis

ad

ad luxuriæ instrumenta ingenij. Lucanus libro III
de bello ciuili:

Conferitur bibula Memphitis cymba papyro.

Vbi pro Conferitur sunt qui legant Conficitur, quòd conferere naues pro conglutinare compingeréq; naues, non conuenire Latiali sermoni arbitrantur. Equidem idem auctor in V puppes confertas dixit, quemadmodum & pugnam conferere eleganter dicimus,

Latumque per æquor

Vt terrestre coit confertis puppibus agmen.

Sed confertis ibi denotat vicinis connexisue, non autem compactis atque confectis. Ego tamen Conferitur defendo auctoritate Pompei Festi, quem Pacuuij spartea serilla declarantem, animaduerto Latinè dicere nauigia, funésque conferere. Liberum esto suum cuique iudicium. Aristides sacrorum sermonum primo narrat Æsculapium in vlceris curatione dedisse sibi cùm alia remedia, tum calceos Ægyptios, quibus utuntur sacerdotes. Quo loco per calceos Ægyptios, quibus Ægyptiorum sacrificuli quondam induebantur, significari papyrum cognoscitur ex Herodoto, qui eodem, quem paullo ante demonstraui, libro Ægyptiorum flaminibus alios quàm biblinos seu papyraceos calceos gestare fas fuisse negat. Non præterierim quod ab Oro Apolline libro primo hieroglyphicorum refertur, docente Ægyptios antiquam originem significare picto papyri fasciculo, innuentes primum nutrimentum, cuius sicut & genituræ non facile quis initium inuenerit. Interpres ibi τροφὰς non rectè educationem conuertit, cùm alimenta esset dicendum, quæ Ægyptios ex papyro assumpsisse multorum testimonio comprobauit. Sed ut medicis quoque inferuiam, admonendos eos habeo, non succedere papyrum nostram in locum papyri antiquorum, tum quia

ad fistulas aperiendas inepta est, quippe quæ humorem imbibere, ac intumescere nesciat; tum quia si uratur, pæne tota euanescit: tum etiam quia frigida facultate pollet non calida. Chartam autem, antiquorum primum caliditatis gradum occupare, ficcitatisque secundum, testatur Auicenna libro II canonis; capite CLXXVII. Veruntamen cum eiusdem libri capite DXLIV scribat papyrum frigida qualitate pollere, posset quis non sine graui ratione ambigere num reuera calida sit an frigida veterum papyrus. Quam hæsitacionem esse leuiusculam intelliget quem non pigebit animum ad coriandrum aduertere. Dum enim coriandrum recens est, ac alimentari succo plenum, percipitur & magnopere foetere, & vsque adeo refrigerare, vt in naturam veneni degeneret. At exsiccatum non modò non refrigerat, sed contrà calefacit, nec iam foetet, sed aroma redolet, nec modò non venenati quidquam obtinet, sed venenis etiam quibusdam non parum resistit. Similiter papyrus dum natiuo humore etiamnum madet, refrigerandi potentiam nanciscitur, reddita uerò aridior, calida esse incipit. Quare in medicamenta quæ papyrum siue chartam recipiunt, nostra quæ tam recens quàm inueterata semper refrigerat, atque in uestione ferè penitus euanescit, etiamsi quis magno cumulo comburat, assumi non debet. Equidem quandocunque papyri antiquorum indiget vsus, poterimus pro ea tutò substituere typham, nusquam non in aquosis Europæ nascentem.

MEMBRVM IX.

Nascitur & in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque alijs usus est

est quàm inde funibus rex Antigonus in naualibus rebus, nondum sparto communicato. Nuper & in Euphrate nascens circa Babylonem papyrum intellectum est eundem usum habere chartæ. Et tamen adhuc malunt Parthi vestibus litteras intexere.

Commentarius Guilandini.

Quantum momenti afferant locorum situs, cœlorumque tractus diuersi ad alendas, progignendas, peruertendasque quàm plurimas in mundo hoc inferiore aspectabilium rerum species, neminem esse tam leuiter in optimorum lectione auctorum exercitum arbitror, quin legerit aliquando hederam nusquã trans Euphratem tota Asia præterquam in uno monte Mero inueniri, eandemque summo Harpali studio, & planè exquisitissimo cultus mangonio in Media, & apud Babylonios propagari non potuisse. Nisi enim dissidentes terrarum partes non essent dissimilibus humorum generibus disparatæ, quibus stirpes nutriuntur: ac nisi inclinatio cœlorum, solisque impetus rectis, aut obliquis radijs ferirent, vnde variè elementa miscentur, non tantùm ex Sinarum regione rhabarbarum, quo utimur, & china radix peterentur, neque in sola America guaiacum, & lignum sanctum virent, neque in vnis Arabijs thus, & myrrha sudore promanarent, neque in Europa spartum non nisi in Hispania nasceretur. Quin experimento quoque uidemus
 corpora

corpora extra sedes suas à natura primò inditas collo-
 cata, labi, & interire, quoniam à loco tanquam à prin-
 cipio sui ortus longè posita sint. Vnde non stirpium so-
 lum plurimæ translatae, in Europa viuere nequeunt, in
 quæis sunt sycomorus, spina Arabica, cassia stercora-
 ria, perseæ, balsamum: verùm etiam animalia si locum
 commutauerint, gignendi vires amittunt. Quæ caus-
 sa est cur rhinocerontes, & elephanti extra prima cli-
 mata rarò generantur, vltra quartum nunquam: leo-
 nes, & tigres in sexto, & septimo non reperiuntur: alces,
 uri, bisontes non extra ea. Sic papyrum, ex qua char-
 tæ quondam fiebant, prouenire alibi quàm in Ægyp-
 to, India, Babylone, & Syria cœle nunquam fuit in-
 tellectum. Pariter odoratus ille calamus, de quo Pli-
 nius hic meminit, tam pertinaci amore deperit Gene-
 sareticum Syriæ lacum, à Matthæo mare Galilææ uoca-
 tum, ab Iohanne Tiberiadis, ut iuxta eum tantùm, nec
 alibi odore præditus nasci uelit, cætero qui à nostrati-
 bus calamis nihilo differens, si Theophrasto, Vitru-
 uio, atque ipsi adeo Plinio credimus. Nam calamus
 aromaticus, quem Dioscorides in India gigni tradit,
 vbi ingens eius est prouentus, tantùm abest ut in Sy-
 riâ proueniat, ut nec usquam in Arabia, nisi ex India
 importatus, inueniatur. Quod cum ignorauerit Plinius,
 & res specie diuersas pro vna acceperit, mirum non est
 scribere eum libro XII, capite XXII calamum odora-
 tum, qui in India, atq; Syria nascitur, pullulare quoque
 in Arabia, errore per Plutarchum quoque confirmato
 in libello, cui titulus est, Quod bruta ratione utuntur:
 Sanè cum ego annos abhinc XII Damasco profici-
 scerer Hierosolymam, hæsi inuitus apud lacum Gene-
 sareticum, & Caparnaitas Christi miraculis celebres
 decem integros dies, quos medicorum calamo, iun-
 còque odoratis quærendis illis frustra impendi. Ve-
 runtamen

runtamen uerissima esse cognoui, quæ scribit Theophrastus libro IX de historia plantarum, capite VII, repetitque libro ultimo de causis plantarum, capite XXVII, calamum, & iuncum odoratos, qui in Aulone Syriae proueniunt, nihil à communibus calamis, iuncisque discrepare: tametsi odorem, quem narrat ingredientibus locum statim occurrere, neque ego potuerim, neque alij item qui mecum erant percipere. Sed hoc Theophrastum ex aliorum fide prodidisse credamus. Ipse suam sententiam dicturus capite XXI eiusdem libri, quem postremo citauit, negat calamum, & iuncum odoratos quidquam olere uirides: quanto ergo minus terræ hærentes? Quod rectè, uerèque ab eo assertum esse experimentum comprobauit, cum calamum, iuncumque iuxta Tiberiadem lectos, nostratibus nihilo dissimiles, mecumque Hierosolymam asportatos, leuem quandam fragrantiam post quadragessimum diem spirare deprehendi. De ijs intellexit Strabo libro XVI iuncum aromaticum, calamumque gigni ad lacum Genesareticum memorans. At calamus aromaticus, quem medici magnificant, qui que in sola India nascitur, vulgò in omnibus Ægypti, Syriae, Iudææ, Mesopotamiæ, & Arabiae pharmacopolijs uenalis inuenitur, ijs ipsis quas Dioscorides retulit notis. Incolæ earum regionum Cassab ossiri, & Cassab alderira nuncupant. Qui plura de eo cognoscere cupit, consulat Garciam Hortum proregum Lusitanicorum in India medicum, in eo opere, quod de simplicibus medicamentis apud Indos nascentibus Lusitanico sermone publicauit, & studio, atque diligentia Caroli Clusij viri doctissimi Latinum legimus. Non alienum videtur, hoc loco repellere errorem Eustathij, qui *Κάλαμον ἐρυθραῖον*, id est calamum rubrum apud Dionysium in libello de situ orbis pro aromati-

co calamo rectè quidem interpretatur, verùm vocari rubrum, quòd India vsque ad rubrum perueniat oceanum falsò asserit. Nam India non modò non attingit mare rubrum, sed multis passuum millibus ab eo abest: neque calamus aromaticus rubri appellationem ob aliud sortitus est, quàm quòd sit colore *κίρρος*, id est fuluus ruffùsue ut scribit Dioscorides. Etsi autem Dionysius calamum istum nasci in India uerè dixit, quando tamen inter Arabiae etiam stirpes eum annumerat, non minus decipitur, quàm cùm cassiam in eadem Arabia gigni canit, quam peti ex insulis longissimè ab Arabia remotis, admirandis Lusitanorum nauigationibus exploratum habemus. Equidem calamum, quem priscorum monumenta efferunt, non esse reponendum inter eas plantas, quæ in Syria gignuntur, non obscure colligitur ex Ieremia propheta, quando capite VI in persona Dei optimi maximi sacrificia Iudæorum ijs uerbis reijcit. Ut quid mihi thus de Saba affertis, & calamum suaue olentem de terra longinqua? Apfyrus quoque in compositione pulueris quadrigarij, referente Vegetio libro ultimo artis ueterinariae, capite XIII manifestè discreuit inter calamum aromaticum, & calamum Syriacum, quorum ego alterum interpretandum reor pro Indico, alterum pro uulgari calamo, sed in Aulone nato. Calamus odoratus, inquit Plinius loco citato, qui in Syria nascitur, iuncùsque, nihil a cæteris sui generis differunt aspectu, sed calamus præstantior odore, statimque è longinquo inuitat. Cui sententiæ præter Theophrastum locis indicatis subscribit quoque Vitruuius libro VIII, capite III. Porro autem qui sint Indici calami, quos Democritus geponicorum II uocari balitas, & mestocalamos ait, diuinare non possum, nisi, quod ferè suspicor, legendum sit non mestocalamus, sed nastocalamus: nec balita,

lita, sed belita, ἀπὸ τῶν βέλων, id est à sagittis, quas Dioscorides factitari ex nasto memorat. Plura de calamis, ac stirpium per loca mutationibus dicere conantem prohibet spartum, quod ante Pœnorum arma, quibus, dudum uita functo Antigono, primùm Hispaniam affligerunt, in Græcia notum fuisse negat Plinius non solùm hoc loco, verùm etiam libro XIX, capite II. Sparti, inquit, vsus multa Homeri post sæcula captus est: nec ante Pœnorum arma, quæ primùm Hispaniæ intulerunt. Verùm enim uero exigere mihi res uideatur, ut quoniam de sparto apud omnes promiscuè scriptores mentionem fieri contingit, super eo nonnulla hîc aperire, quæ neminem ex recentioribus hæctenus deprehendisse animaduerto. Antequàm ab Indica peregrinatione, quam superioribus annis magno animo, sed euentu infelici ingressus fueram, in Europam reuertissem, nihil certi de sparto statutum habebam, quòd dissonantes auctorum locos intelligere nescirem, nondum uiso aliarum gentium sparto. Sed cùm Dei optimi maximi indulgentia reducem me ex Asia, Africâque in Italiam fecisset, cœpi intelligere sparti non modò reuera tria à scriptoribus genera attingi, verùm etiam quod Dioscorides delineauit sine folijs, flore leucoij, siliquis phaseli, nusquam in Europa gigni. Ex his vnum est, quod in Hispania, & Africa oritur, iuncus propriè aridi soli, uni terræ dato vitio, neque folium, neque florem, neque semen ferens, sterilitate æterna infame. Hinc strata agrestibus eorum: hinc ignes, facèsque hinc calceamina, pilei, sportæ, urnæ, amphoræ, corbes, funes, & nauium armamenta, rudentes, prynnesiâque: animalibus noxium præterquàm cacuminum teneritate. De hoc intellexit Plinius tum hîc, tum quotiescunque sparti meminit, præterquàm vno loco tantùm, quem statim indicabo. Ad-

hæc Cato, Varro, Paladius Columella, Liuius, Iustinus historicus, Verrius, Pacuuius, Latini omnes appellatione sparti, natam in Hispania stirpem denotasse videntur, à Vitruuio libro VII architecturæ, capite III priuatim dictum spartum Hispanicum. Afferibus inquit, dispositis, tum tomice ex sparto Hispanico, arundines Græcæ tufæ ad eos (uti forma postulat) religentur. Iustinus libro ultimo historiarum de Hispania agens: Iam lini, spartique uis ingens, minij certè nulla feracior terra. Liuius decadis III libro II: Inde iam præda grauis ad Longunticam peruenit classis: vbi vis magna sparti, fuit ad rem nauticam congesta ab Asdrubale. Serilla, inquit Pompeius Festus, appellari putat Verrius nauigia Istrica, ac Liburnica, quòd lino, ac sparto condensantur: à conferendo, & contendo dicta: quia dicat Pacuuius in Niptris: Nec vlla subscus cohibet compagem aluei, sed suta lino, & sparteis serilibus: cùm περιφρασιως, & ficto vocabulo vsus sit pro funiculis, qui sparto conferuntur. Columella libro VI, capite XI de bouum claudicantium remedijs differens: At si iam in vngulis est, inter duos vngues cultello leuiter aperies. Postea linamenta sale, atque aceto imbuta applicantur, ac solea sparteæ pes induitur. Et capite XIV: Deinde sparteæ calceata per triduum suffuso aceto curatur. Idem libro XII, capite XIX: Isque qui præerit huic decoquendo, cola iuncea, vel sparteæ ex crudo, id est non malleato sparto præparata habeat. Palladius libro I, capite XXIV: Columbæ à mustelis tutæ fient, si inter eas frutex virgosus sine folijs, asper, vel vetus sparteæ proijciatur, qua animalia calceantur. Varro vicesimo quinto humanarum citante Gellio libro XVII, capite III: In Græcia sparti copia modò cæpit esse ex Hispania. Sparteas urnas, amphoras, funes annumerat

rat in suppellectili villatica Cato capite III, & XI de
 re rustica. Asconius Pedianus in secunda Verrina-
 rum Ciceronis docet fiscum, fiscinam, fiscellam, spar-
 tea esse utensilia ad maioris summæ pecunias capien-
 das: quanquam locus ille mendis non caret, ut ubi-
 que ferme miserè corruptus est optimus ille Ciceronis
 interpret. Græci quodocunque sparti huius memi-
 nerunt, non simpliciter spartum, ut Latini, sed cum
 additione Hibericum, aut schoenoplocicum appella-
 se deprehenduntur: tametsi Strabo libro III de Hi-
 spania uerba faciens habet non modò *σπάρτον σχοινο-*
πλοκικῶ, verùm etiam *γῆν σπαρτοφόρον*, terram spar-
 tiferam, quam & *σπαρτάριον πεδῖον*, id est solum siue
 campum spartarium ibidem nuncupat: in quo inter-
 pres decipitur *σπάρτον σχοινοπλοκικῶ* implicatum
 sparto iuncum exponens, cùm dicere oportuisset, spar-
 tum ex quo necuntur funes. Spartum autem Hibe-
 ricum in magna apud antiquos fama fuisse refert Eu-
 stathius ad secundam Iliadem. De hoc nulla, quod
 equidem sciam, apud medicos Græcos mentio exstat,
 multum sparto, quod in eorum monumentis occurrit,
 ab Hispanico diuerso. Quod ne sine ratione à me
 dictum videatur, operæpretium est intelligere sparti
 à medicis Græcis duo celebrari genera: unum quod
 à Dioscoride describitur folijs viduum, flore leucoij,
 filiquis phaseli, hoc est pisi vulgaris, semine lenticulæ,
 mihi extra Asiam minorem, Ciliciam, Syriam, &
 Arabiam nusquam uisum. Hoc quia Asianis præstat
 usum uinculorum ad uites alligandas: Galenus libro
 VIII de simplicium medicamentorum facultatibus
 priuatim appellat *σπάρτῳ ἀμπελοπλοκικῶ*, spartum
 scilicet quo uites uinciuntur. *Σπάρτη, φησὶ, ἢ τὰς ἀμ-*
πέλους παρ' ἡμῖν δεσμοῖσι: spartum, ait, quo uites apud
 nos ligant. Quod Dioscorides quoque prior eo di-

xerat, quem ex Cilicia oriundum fuisse constat. Eius sparti nullus Latinorum meminit, nisi sicubi Plinius facultates illius per errorem genistæ tribuit, quæ genista constituit alterum medicorum Græcorum spartum. Etsi uerò istam Latinorum genistam medici Græci spartum nuncupant, tamen de eius efficacitate, uiribusque ne hilum differunt, quemadmodum neque de Hispanico sparto, quod in tanto silentio etiam penitus ignorasse, aut saltem neglexisse uideri possunt. Est autem genista in Italia, Græcia, Hispania, tota Asia minore notissimus frutex, cuius rami in plurimas uirgas diuiduntur, longitudine cubitales, iunctorum æmulas, tenues, lentas, flexiles, onustas folijs portulacæ oblongis, angustisque, & fugacibus. Flores fert pisi, Maio, & Iunio mensibus, aureo colore splendentes, quibus succedunt filiquæ longæ, incuruæ, dolicho siue similaci hortensi, hoc est phaseolis uulgaribus quadantenus similes, in quæis femina nigricantia, compressa, magnitudine, & pæne figura securidacæ similia: Itali genestram, Græci spartum etiamnum appellant, atque utrique uitibus alligandis eam accommodant. Circumferitur aluarijs, quòd flores apibus gratissimi sunt. Ex uirgis aqua maceratis fiunt funes, eadèmq; præparatæ torquentur in fila crassiora faccis conficiendis aptissima. Differt à priore medicorum sparto folijs, floribus, filiquis, semine, denique natalibus, cùm passim in Europa, Asia, & Africa nascatur, illo vix alibi quàm in Asia pullulante. Galenus, quem non latebat duo esse sparti genera uitibus uinciendis idonea, sed alterum medicis expetitum, alterum neglectum, quemadmodum illud in censu medicamentorum simplicium uocat spartum, quo uites apud Asianos alligantur, sic hoc libro I de alimentorum facultatibus, capite IX appellat spartum, quo iumentis

tis soleæ nectuntur . Καθάπερ, φησὶ, ὁ σπάρτος ὀνομα-
 ζόμενος ἐστὶν , ἐξ ἧς πλέκασιν ὑποδήματα τοῖς ὑποζυγίοις :
 Quale, inquit, est spartum uocitatum, ex quo iumentis
 soleæ nectuntur . Quod si Galenus spartum , quo in
 Asia uites uinciebant , eandem esse plantam putasset
 cum eo, quod extra Asiam eundem quidem usum præ-
 stabat, sed præter eum quadrupedum quoque calcea-
 mentis solisue adhibebatur, non tam dissimilibus uer-
 bis utroque loco, nec foeminini in masculinum permu-
 tatione usus fuisset . Quanquam autem paullo antè ex
 Columella retulerim , soleas iumentorum ex sparto
 Hispanico fieri, Galenum tamen intellexisse non hoc,
 sed genistam suspicor, adductus auctoritate Varronis,
 & Plinij ; qui spartum Hispanicum ante secundum bel-
 lum Punicum, quo primùm tempore Carthaginenses
 Hispaniam infesto Marte urgere cæperunt, in Græcia,
 & Asia compertum fuisse negant . At belli illius Pu-
 nici secundi Amilcarem maximam causam exstitisse ;
 quantumuis decennio ante mortuum, multis argumen-
 tis ratum facit Polybius in tertio historiarum libro,
 cùm sparto in Asia multò antè iumenta calcearentur .
 Nam Aristoteles libro II de historia animalium, ca-
 pite I testatum reliquit camelos, quia pedes eorum
 vestigio sint carnosì, calceari carbatinis, ne scilicet in
 exercitu longiore itinere fatiscant . Vbi per carbati-
 nas, quæ, vt habet Pollux libro VII onomastici, cal-
 ceamenti genus sunt rustici, non possumus intelligere
 carbasum genus lini tenuissimi in Hispania reperti, qua
 antiqui opulentia causa amiciebantur ut serico: unde
 Virgilius XI æneidos

tum croceam chlamidem, sinusque crepantes

Carbaseos, fuluo in nodum collegerat auro.

Quintus Curtius libro VIII: Indi corpora usque ad
 pedes carbaso uelant . Et paullo post: Rex Indorum
 aurea

aurea lectica margaritis circumpendentibus recubat. Distincta sunt auro, & purpura carbasa, quæ indutus est. Sed nec amiantum Dioscoridi dictum, & à Pausania linum carpasium nuncupatum, à Plinio verò vivum, & asbestinum accipere licet, quando, ut idem ait Plinius, lino ei datur principatus in toto orbe, & rarum inuentu est, nec nisi in desertis, adustisque sole Indiæ locis nascitur, ubi non cadunt imbres, inter diros serpentes, & cum inuentum fuerit, æquat pretium excellentium margaritarum. Reliquum ergo fit ut genus aliquod sparti intelligamus, non quidem Hispanicum, quod Græcia iuxta atque Asia ante Antigonum, & secundum bellum Punicum ignoravit, ergo alterum, hoc est Latinorum genistam, de qua loqui Galenum soleas quadrupedum ex sparto concinnantem dixi, & ex qua in Asia fieri lina ad retia præcipua, in piscando durantia, frutice madefacto decem diebus, scribit Plinius capite primo eiusdem libri, quem postremò nominavi. Quæ Plinij attestatio nequit ad spartum Hispanicum pertinere, quando idem auctor libro XXIV, capite IX non tam addubitaui, quàm palàm distinxit inter genistam, & spartum in Hispania nascens. Dubito, inquit, nunquid genistam designauerit Homerus, cum dixit nauium sparta dissoluta: nondum enim fuisse Africanum, vel Hispanum spartum in usu certum est. Et cum sutiles fierent naues, lino tamen non sparto unquam futas. In quo vehementer admiror Plinium, spartum, quod Homerus designauit, dubitantem num sit genista, cum ea de re dubitandum non erat siquidem quod ait naues lino non sparto futas fuisse, partim verum est, partim falsum. Verum quidem naues Homeri tempore sparto Hispanico futas non fuisse, falsum autem linum satium à poëta uocari spartum. Locus est in secunda Iliade:

καὶ δὴ δῆρα σέσηπε νεῶν, καὶ σπάργανα λέλυνται:

Id est, Tignaque sunt nauium putrefacta, & sparta soluta. Quem versum M Varro apud Gellium loco commemorato ijs verbis illustrauit: Ego sparta apud Homerum non plus spartum significare puto, quam σπάργανα, qui dicuntur in agro Thebano nati. In Græcia sparticipia modò coepit esse ex Hispania. Neque ea ipsa facultate vsi Liburni, sed hi plerunque naues loris suebant, Græci magis cannabo, & stuppa, cæterisque fatiuis rebus, à quibus σπάργανα appellabant. Hæc Varro, atque hunc sequutus Plinius libro XIX, capituli primi calce, sparta interpretatur fata, quasi non σπάργανα accentu in priore, sed σπαρτὰ accentu in ultima legendum foret, sententia per Gellium quoque confirmata. Sed decipiuntur qui ita sentiunt. Etenim sparta apud poëtam neque linum, neque cannabem, neque omnino fata significant, sed funes ex sparto constantes, hoc est de genista compactos. Sanè Plinius eiusdem libri, quem proximè allegauit capite II Græcos iunco ad funes usos nomini credi uult, quo stirpem eam appellant, & nos sparta pro funibus interpretari uerebimur? Atqui Eustathius ibi σπάργανα exponit τὰ ἐκ σπάργων τῆ φυτῆ σχοινία, id est funes de sparto planta intortos. Cæterùm restes uocari σπάργανα more antiquo adstruitur ibidem ab Eustathio, & licet cognoscere tum ex Dorica quadã paroemia, quæ refertur ab Apollonij scholiographis, τὸν λίθον ποτὶ τὸν σπάργανον ἄγειν, id est, lapidem ad funiculum admouere: qua monemur nihil præpostero ordine, sed omnia rite agere: tum ex sacris Hebræorum litteris, in quibus funes non rarò σπαρτία ab Septuaginta interpretibus appellantur. Iosue capite II: Innoxij erimus à iuramento hoc, quo adiurasti nos, si, ingredientibus nobis ciuitatem, fuerit τὸ σπαρτίον τὸ κόκκινον, funis iste coccineus in fenestra

stra ligatus, per quē nos demifisti. Qui locus ut palām redarguit Varronem, Plinium, Gellium, sparta pro cannabe, stuppa, linóue, aut satis exponentes, sic certē spartum, qualecunque tandem fuerit, multò ante Antigonum, & bellum Punicum secundum torqueri in funes consueuisse, euincit. Quod & Plinius ipse probare uidetur, cū ex genista in Asia fieri lina, castesque testatur, & quando genistam libro XI, capite VIII expresse spartum nominasse deprehenditur. Ceras, inquit, ex omnium arborum, fatorūque floribus conficiunt apes excepta rumice, & chenopode, Herbarum hæc genera. Falsò excipitur & spartum, quippè cū in Hispania multa in spartarijs mella herbam eam sapiant. Vbi spartum significare genistam non dubito, quam idem auctor apibus gratissimam, circāque aluearia conferi perhibet. De genista quoque loquutus est Varro libro I rerum rusticarum, capite XXIII spartum semine conferens. Alia, inquit, alio loco ferenda, ut habeas vimina, vnde viendo quid facias, ut scirpeas, vallos, crates. Alio loco ut seras, & colas syluam cæduam: alio ubi aucupere. Sic vbi cannabem, linum, iuncum, spartum, vnde lineas restes, funes facias, quoque nectas bobus soleas. Sic nanque legendum arbitror, non ut impressi habent codices, quibus nectas boues paleas. Siquidem laborantes ex pedibus boues solea sparteā indui ex Columella docui, non obstante quòd spartum Hispanicum in eo accipiam. Quod ne in Plinio, & Varrone intelligam, in causa est florum, seminumque defectus: ne spartum Dioscoridis, quia id in Hispania gigni recentiores falsò sibi persuaserunt. Leuior autem est illa Plinij coniectura, qua utitur ad corroborandam suam pariter & Varronis opinionem, spartum regnante Antigono nondum agnitum fuisse, quòd Theophrastus nullam omni-

nino mentionem eius faciat, cuncta cura magna persequutus quadringentis nonaginta annis ante se. Etsi enim Theophrastus spartum silentio præterijt, tamen magister eius Aristoteles libro IX de historia animalium, capite XL docet apes ex floribus sparti ceram conficere. Qui philosophi locus damnat simul atque defendit Plinium: damnat quidem quòd spartum simpliciter post Antigonum in Græcia innotuisse ait: defendit autem quia spartum, quod ante Antigonum in Græcia celebrabatur, non erat Hispanicum, utpote floribus destitutum, sed genista floribus abundans, atque in Græcia nascens. Præterea collustrat locus ille verba Plinij proximè declarata, spartum, ex quo apes in Hispania ceram colligunt, inter florentes consistere stirpes, & planè cum genista conuenire. Sed enim falluntur Marcellus Virgilius, & Stephanus Aqueus lino-spartum apud Theophrastum pro sparto, quæ genista sit, interpretantes, decepti auctoritate Gazæ, qui lino-genistam pro linum satium transtulit. Nam quod Theophrastus lino-spartum composito nomine dixit, Dioscorides in Thymelæa diuisim spartum linum extulit, Neq; obstat quidquã multitudo corticum, quibus linum satium non tam densè atq; cepa uestitur, quando sat est, quòd abieti, uiti, & tritico non concedit, quas stirpes inter polylopa idem Theophrastus reponit. Finem de sparto faciam, ubi annotauero spattum, & spartium in mechanicis Aristotelis appellari lingu- lam cum axe, circa quem iugum libræ rotatur, quando scilicet æquatis utrinque lancibus, altera ex eis in alterutram partem declinat. Quidam à Latinis trutinam dici arbitrantur. In hæc diuertere habui necesse propter eos, qui spartum Hispanicum, plantam alioqui sterilissimam, floribus, thecis, feminibus onustam publicatis iconibus spectandam proposuerunt. Sed & il-

Iud quoque priusquam de sparto dicere desino, lectorem, loci Strabonis supra à me citati propinquitate adductus, commonendum habeo. Cùm enim Strabo illo ipso in loco dixisset excurrere per campum Spartarium montem Orospedam, statim subiungit, eum terrarum tractum, quem Iberus interluit, multarum gentium esse sedem ac domicilium, in quæis notissima fama Iaccetanam existere. Hanc ab Pyrenes radicibus extendi in planiciem usque ad Ilerdæ, & Ileoscæ Ilergetum non procul ab Ibero regiones, orasue terrarum. Quibus in ciuitatibus Sertorius uir summæ quidem, sed calamitosæ uirtutis extremum depugnauerit, demumque morbo perierit. Siquidem uerò Plutarchus, Appianus, Florus, Eutropius testantur Sertorium non inualetudine aliqua sublatum, sed ferro per domesticam fraudem à Perpenna trucidatum, fuisse, apparet Strabonem aliàs ueritatis studiosissimū, quique Sertorianis temporibus proximus fuit, rem aliter quam gesta fuit, quamque posteriores uno ore omnes narrauerunt, proderere non potuisse. In quod cùm oculos, animūque aduertisset Claudius Puteanus nobili apud Parisiorum Lutetiam familia natus, iuuenis cùm multarum rerum scientia præclarè instructus, & Latinè, atque Græcè, omnisque uetustatis insigniter doctus, tum morum probitate, & animi candore suspiciendus, sagaciter admodum deprehendit, relata à me Strabonis sententiam duplici uitio laborare, tum quia nullus est non in tractu modo Ilergetum populorum, sed ne in uniuersa quidem Hispania locus, qui Ileosca appellatur, tum quia Sertorium ferro non morbo occubuisse certum est. Itaque Puteanus ille, quo cum iucunda mihi necessitudo intercedit, rectè censet pro Ileosca legendum esse Osca, à qua Oscenses dicuntur Plinio, quemadmodum idem au-

ctor

Etor ab Ilerda Ilerdenses indigitat, quorum utrorumque ciuitates nominatim Ilergetibus Ptolemæus adscribit: ac pro *ἐτελεύτα δὲ νόσῳ*, id est perijt uerò morbo: acutissimè, *ἐτελεύτα δ' ἐν ὄσκη*, id est perijt uerò Oscæ, reponit. Etenim Oscam fuisse ex præcipuis, & tutissimis Sertorij receptaculis, non obscurè colligitur ex Plutarcho in eius uita, scribente Sertorium Hispanorum filios, qui Oscæ educabantur, partim iugulasse, partim sub corona uendidisse. Ut uerisimile esse uideatur ipsum quoque Sertorium Oscæ interfectum fuisse. Cæterùm Ilergetum Hispaniæ populorum, qui modò Nauarienses dicuntur, meminerunt post Strabonem Plinius quoque, & Liuius aliquoties. Redeo ad papyrum, quam Plinius ait nasci etiam in Syria, circa quem odoratus ille calamus lacum. Neque alijs usum esse, quàm inde funibus regem Antigonum. Quæ omnia transcripsisse eum apparet ex Theophrasti quarto de historia plantarum capite IX, ubi in hæc uerba legitur. Nascitur & in Syria papyrus, circa locum, quo & calamus odoratus: unde & Antigonus in re nuali funes fecisse proditur. Quod uerò subiungit Plinius, papyrum gigni quoque in Euphrate circa Babylonem, testor uidisse me in Chaldæa, quâ duo amnes Tigris, & Euphrates concurrunt, per amplas paludes, ex quibus papyrus nihilo discrepantem à Niliaca, Gennefareticâque meis manibus erui atque euulsi. Siquidem uerò Mesopotamia posita erat in confinio Romani, & Parthici imperiorum, ac semper utracunque gentium excursionibus patuit, miratur Plinius maluisse Parthos, penes quos, uelut diuisione orbis cum Romanis facta, tunc orientis imperium erat, & qui ea Mesopotamiæ parte potiebantur, ubi papyrus copiosè oritur, litteras uestibus intexere, quàm chartas ex scapo papyri conferere atque conficere. Scri-

bit Iustinus libro XL I historiarum uestem Parthi
 olim quidem sui moris fuisse, sed posteaquam acces-
 sere opes bello partæ, ut Medis, perlucidam, ac flui-
 dam. Medicam uerò uestem eandem esse cum Sericam auctor est Procopius libro II de bello Vandalico.
 Vandali, inquit, omnium sunt quos sciam mollissimi,
 atque delicatissimi. Mensa quotidie copiosa utun-
 tur, tum omnium rerum, quas Africa fert referta.
 Gestant uestem Medicam, ac sumptuosam, quam Sericam uocant, Idem libro I de bello Persico: Re-
 gnantibus apud Æthiopes Hellisthæo, apud Home-
 ritas uerò Esimiphæo, Iustinianus imperator Iulia-
 num legatum reges ambos rogatum misit ob commu-
 nem in Christum fidem, ut sibi contra Persas essent
 auxilio: ut Æthiopes quidem ex Indis sericum mer-
 cantes, ac Romæis mittentes, ipsi quidem pecuniæ ma-
 ximæ sint domini: Romæis uerò causa existant, ut non
 amplius nummos in hostes serici emendi gratia trans-
 ferre cogantur: ex quo uestem conficere consueuerunt,
 quam olim Medicam, nunc uerò Sericam uocant. In
 hanc materiam intexuisse Parthos litteras, quas ad
 Romanorum Imperatores de belli, pacisque condi-
 tionibus sancendis missitabant, probabile uideri po-
 test, quando ob naturalem animi fastum, & duo de
 viginti regnorum amplitudinem, nulla re Romanis
 inferiores uideri uellent.

M E M B R U M X.

Præparantur ex eo chartæ, diuiso acu
 in prætenues, sed quàm latissimas philu-
 ras. Principatus medio, atque inde scis-
 suræ ordine.

Corre-

Correctio Guilandini.

Præparantur ex eo chartæ, diuiso scapo in prætenues, sed quàm longissimas philuras. Principatus &c.

Commentarius Guilandini.

EXpositis hucusque ab auctore quæ ad chartarum inuentionem, plantæ unde conficiebantur delineationem, & locum natalem attinebant, nunc genera, differentias, & rationem confecturæ earum docere contendit. Ad quarum ego rerum declarationem antequàm accedam, commonendus mihi est lector, multas in ijs quæ deinceps sequentur Plinij uerbis ambiguitates occurrere, quas omnes facilè superabit, quisquis duodecim eo in scriptore uerba, quibus posthac utetur, rite intellexerit. Quæ ne frequenti, ideóque tædiosa iteratione subinde repetere necesse habeam, operæpretium est semel hîc adscribere, eo prorsus ordine, quo in Plinij oratione posita inueniuntur. Sunt autem hæc : philura, ramentum, papyrum, tabula, scheda, cutis, plagula, corium, statumen, subtegmen, pagina, tænia. Quæ dictiones omnes tantùm abest ut prolixius à me enodari debeant, quod ego munus grammaticis relinquo, ut nullum etiam lectori negotium, mea sententia, possint faceffere, quando una tantùm omnibus res indicatur, Plinio bracteam singularem, laminamue simplicem, & qualis à scapo papyri auellitur, appellante totidem ferme nominibus, quot bractæ à scapo abstrahuntur, nullo nisi schedæ bis repetito. Scapus nanque, hoc est caulis papyri, amputatis utrinque extremitatibus, utpote minus ad chartas conficiendas idoneis, diuidebatur secundùm longitudinem in duas partes æquales, à quibus postea abripiebantur

bantur singulares philuræ, siue bracteæ, quæ quô longius ab extimo scapi cortice distabant, eò erant præstantiores, & quô cortici appropinquabant magis, eò deteriores: vnde varia chartarum genera apparabantur. Hoc enim illud est quod dicit Plinius: principatus medio, atque inde scissuræ ordine. Et mox: post hanc Saitica, ex uilioribus ramentis: propiorq; etiamnum cortici Tæmotica. Iterumque: iunguntur inter se plagulæ, proximarum semper diminutione ad deterimas. Nunquam plures scapo quam vicenæ. Vnde nos primam correctionis nostræ occasionem hausimus, qui non diuiso acu in quàm latissimas philuras, ut impressi habent codices, sed diuiso scapo in quàm longissimas philuras legendum esse censemus, quando & dicat auctor schedas, hoc est bracteas tanta constare longitudine, quanta potuit esse scapi ipsius papyri, segmentibus, id est extremitatibus vtrinque amputatis. Etenim extremitates caulium papyri amputabantur, quòd essent ad chartarum usum ineptæ, altera quidem, quàm pomum vocari dixi, propter nimiam meatuum laxitatem, qui nec in arefactis philuris coire solent: altera, quæ comam inutilem, debilemque sustinet, siue, ut Plinij verbis utar, quæ thyrsi modo cacumen includit, propter gracilitatem, bracteas nec semidigitum latus continens, & ob ariditatem alioqui diuidentibus minus obediens. Nec valeo intelligere quomodo à scapo quadricubitali, qui, quàm crassissimus est, manu comprehensus ambitur, queant auelli philuræ latæ magis quàm longæ, aut saltem quæ quàm latissimæ dici mereantur. Taceo quòd opus fuit ferro acutissimo, subtilissimoque tres digitos lato, quo ramenta siue philuræ à scapo diuellebantur, acu eam ad rem nihil emolumentum præstante, sed inutili prorsus abijciendaque.

MEMBRVM XI.

Hieratica appellatur antiquitus, religiosi tantum voluminibus dicata, quæ ab adulatione Augusti nomen accepit, sicut secunda Liuiæ à coniuge eius. Ita descendit Hieratica in tertium nomen.

Commentarius Guilandini.

ET si Adrianus Turnebus eximia atque præstanti doctrina, clarissimumque Gallia suæ ornamentum, in libris sex de triginta Aduersariorum eruditissimis, multa feliciter in veterum monumentis emendauerit, restituerit, explicauerit: tamen in huius loci enarratione tantum abest ut aliquid dignum laude præstiterit, ut multæ etiam culpæ obnoxium se fecisseprehendatur. Etenim genus chartæ, quam Plinius ait dici antiquitus Hieraticam ob sacrorum uoluminum honorem: recentius verò ab geminata adulatione modò Augustam, modò Liuianam: ipse libro VII, capite II pro tribus chartarum generibus magno, & pudendo errore annumerat. Fefellit hominem uocabulum SECUNDA, quod ratus rectum casum esse, Liuianam ab Augusta separauit, atque hanc ab Hieratica, cum sit obliquorum ultimus, possitque etiam SECUNDO, ut aduerbium legi. Sententia nanque est, chartam, qua prisci mortales ad religiosa volumina utebantur, prius Hieraticam fuisse nominatam, posterius adulatorijs nominibus Augustam, Liuianamque: hoc est ab prima adulatione accepisse nomen Augusti, sicut ab
secunda

secunda adulatione Liuiæ, atque ita Hieraticam triplici appellatione inclaruisse. Nec contentus Turnebus ex unico isto chartæ genere, tres in Plinio species fecisse, quartam insuper adiicit, quam à Lucano Memphiticam uocari putat isto versu:

Conficitur bibula Memphitis charta papyro.

Sed imposuit homini Isidorus, qui libro VI etymologiarum, capite X illum Lucani versum haud bona fide reddidit, in cuius IIII de bello ciuili ita legitur:

Conferitur bibula Memphitis cymba papyro.

De quo nos in superioribus plura. Nulla igitur est Lucano charta Memphitica, quemadmodum neque Augusta, neque Liuiana Plinio, quæ non sit eadem cum Hieratica. Nam Plinius ostendens inferius quanta esset chartæ vniuscuiusque latitudo, nullam prorsus Augustæ, Liuianæue mentionem fecisse inuenitur, quòd nimirum eandem esse cum Hieratica nouisset, atque dixisset. Magna, inquit, in latitudine chartarum differentia. Tredecim digitorum optimis. Duo detrahuntur Hiericæ. Famiana denos habet. Et vno minus Amphitheatrica. Pauciores Saitica, nec malleo sufficit. Nam emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocollis. Hactenus ille. Vbi optimam vocauit, quæ in sequentibus Claudia appellatur, quam Claudium Cæsarem primò confecisse ex Augusta, siue Hieratica ait, adiecta ad binas eius philuras, quibus conferta erat, tertia bractea, & ad vndecim digitorum latitudinem, aliorum duorum mensura. Cæterùm Strabo geographicorum vltimo non tam chartæ genus, quàm ipsam papyri stirpem appellat Hieraticam, quam & abundare tradit in parte Deltae, quæ dicitur inferior, quoniam ibi præcipuè colatur: & duorum esse generum, deteriore, & me-

& meliorem, quæ Hieratica dicatur, vnde & nomen chartæ præstantiori Plinium imposuisse arbitror.

MEMBRVM XII.

Proximum Amphitheatricæ datum fuerat à confecturæ loco.

Correctio Guilandini.

Proximum Athribiticæ datum fuerat &c.

Commentarius Guilandini.

Quemadmodum qui proximis litori uadis induti mare pedibus ingrediuntur, quô longius à tellure abscefferint, in uastio rem se altitudinem, ac uelut profundum immergunt: non dissimiliter mihi in his commentarijs euenire animaduerto, quòd scribendo progrediens, subinde in nouas syrtes inuehor, & crescunt pæne difficultates, quæ primas quasque perficiendo minui uidebantur. Equidem diu, multumque me sollicitum tenuit, qui nam in Ægypto locus fuerit Amphitheatrum, à quo charta Amphitheatrica nomen accepisse scribitur, cui auctor secundas ab Hieratica tribuit. Cùm enim chartam omnem non nisi una in Ægypto confici quondam cõsuesse diuersis auctorum testimonijs innotescat, extra uerò eam interpolari, atque retexi potuisse nihil prohibeat, & Plinius dicat, apparet Amphitheatricam, quæ ex recuratis non erat sed inter primarias, minimèque immutatas, necessa-

necessariò in Ægypto confectam fuisse, atque ideo nomen non nisi ab eius regionis loco inuenisse. Verùm cum nullus prorsus in tota Ægypto locus habeatur, unde nomenclatura illa fluere potuerit, in sententiam venio scripsisse Plinium non Amphitheatricam, sed magis Athribiticã, à nomo siue præfectura Ægypti Athribitica, cuius Strabo libro ultimo, Ptolemæus quarto geographicorum, & Stephanus ex Artemidoro in dictione *Ἀθριβίτις* meminerunt. Quinetiam Plinius libro V, capite X habet Athribin Ægypti oppidum, memoratum quoque Ptolemæo vnà cum fluuio Athribitico Deltam irrigante. Strabo item scribit Athribitas colere pro deo murem araneum, & ciuitatem eorum Athribin appellari: etiamsi *ἐν ᾧ Ἀθριβίτις πόλις*, Græca Basiliensis editio non habeat, cui Latina ex altera parte respondens non conuenit. Ab hoc oppido puto vocari chartam Athribiticam, quemadmodum & præfecturam, fluuiumque, qui Deltam perreptans originem à Nilo accipit. Sanè si legamus à præfecturæ loco dictam esse Amphitheatricam, & sensus verborum constabit, & maior erit Plinianæ orationis maiestas, nec dubitari iure poterit, quia aut Athribitica, aut alterius præfecturæ nomenclatio substitui debeat. Plinius libro indicato, capite IX: Ægyptus, inquit, diuiditur in præfecturas oppidorum, quas nomos uocant. Eorum nomorum refert Diodorus libro II rerum antiquarum, capite I Sesostrim præstantissimum, ac potentissimum Ægypti regem sex & triginta constituisse. Sed interpret æquiuocatione deceptus, leges pro præfecturis transtulit, cum tamen apud Græcos, nomos pro præfectura accentum in posteriore syllaba habeat: pro lege verò in priore. Nomos Herodotus, & satrapias pro eodem posuit, Darij regnum in uiginti satrapias diuidens, totidémque nomos, id est regiones: unde

vnde nomarchæ earum regionum præfecti, quos Turcæ hodie Bassas appellant, nihilo satrapiarum numero Darij regno inferiores. Verùm enimvero si cui receptam in Plinio lectionem, utpote ter repetitam, tueri libeat, cogitet Amphitheatricam dici non potuisse ab Amphitheatro Romano, quod nunc Colissæum vocant, tum ob rationem, quam dixi, tum quia illud Plinio naturalem historiam condente, publicantéq; nondum in naturam venerat, non tacituro profectò tam admirabilis ædificij substructionem planè insanam, qui tam diligentem M Scauri, C Curionis, & Magni Pompeij theatrorum mentionem prodere censuerit. Vbi commonendus est mihi lector, molem, quam Pompeius gradibus mansuris perpetuam primus ædificauit, ob quamq; publicè accusatus, ac reprehensus fuit, vocari quidè theatrum à Plutarcho in eius uita, itémq; à Dione libro XXXIX historiarum, atque à Tertulliano in libro de spectaculis, nec non ab Ammiano Marcellino libro XVI, ab alijsque multis, à Plinio autem libro XXXVI, capite XV amphitheatrum: vt in dubium venire possit, theatrum ne an amphitheatrum fuerit, quod Pompeius spectaculorum gratia dedicauit. Amphitheatrum enim tanquam duplex theatrum erat, è duobus theatris iunctis, quorum forma hemicyclum reddebat, confectum, velut ex Plinio eodem loco, quem proximè nominavi colligitur. Theatra, inquit, duo fecit M Scaurus amplissima è ligno, cardinum singulorum versatili suspensa libramento: in quibus vtrisque antemeridiano ludorum spectaculo edito inter sese auersis, ne inuicem obstreperent scenæ, & repente circumactis vt contrà starent, postremo iam die descendentes tabulis, & cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat, ipsum magis autoratum populum Roma-

num circumferens. Calphurnius,

Et geminis medium se molibus alligat ouum.

Nam duobus theatris ouum alligari, & rotundari amphitheatrum dicit. Quare aut mendum occupasse Plinianum codicem dicemus, aut amphitheatrum non semper rotundam, ouatamue figuram obtinuisse, qualem præfert, quod hodie spectatur Romæ, Veronæ, Po-læ, Nemausi, alibi. Cui coniecturæ meæ videtur suffragium porrigere Dion, qui libro XLIII Romanæ historiæ amphitheatrum ex hoc dici perhibet, quod per ambitum sedilia disponantur absque scena. *Θέατρον τι, φησὶ, κυνηγετικὸν ἰκρίώσας, ὃ καὶ ἀμφιθέατρον ἐκ τῶ πέριξ πανταχόθεν ἔδρας ἀνευ σκηνῆς ἔχειν, προσεῖρήθη.* id est, ædificauit Iulius Cæsar theatrum venatorium, quod, quia vndiquaque habet sedilia absque scena, amphitheatrum cognominatum est. Suidas quoque amphiteatrum non à figuræ imagine dici putat, sed quod vndiquaque circumspici possit. Cæterum Cæsarem amphitheatri molem in campo Martio posuisse, testatur Tacitus in gestis Neronis, quam Tranquillus imperfectam postea ab Augusto Mausoleum ædificaturo destructam dicit. Idem in Octauio testatur Statilium Taurum aliud edificasse, quod ipsum quoque in campo Martio fuisse, atque Cæsare adhuc quartum consulatum gerente eundem Statilium suis sumptibus absoluisse, prodidit Dion libro LI. Tertium cepit Vespasianus urbe media, vt destinasse compere-rat Augustum, quod & Titus absoluit: etiamsi Martialis eius laudem Domitiano assentando tribuit, nunc Colissæi nomine notissimum. Versus Martialis sunt hi:

Barbara pyramidum sileat miracula Memphis,

Assirius iactet nec Babylona labor.

Omnis Casareo cedat labor amphitheatro

Vnum pro cunctis fama loquatur opus.

De hoc amphitheatro intellexit Tertullianus loco supra demonstrato ijs verbis : Quid ergo de horrido loco perorem , quem nec periuria sustinent? Pluribus enim & asperioribus nominibus Amphitheatrum consecratur, quàm Capitolium omnium dæmonum templum . Tot illic immundi spiritus confidunt, quot homines capit. Plenum admiratione quod Tranquillus in Tiberio annotavit ; apud Fidenas supra viginti hominum millia gladiatorio munere amphitheatri ruina perijsse . Sed de amphitheatro in transcurso plus factis . Chartam Amphitheatricam respondere ex nostris arbitror , quam plerique omnes communem indignant : quemadmodum Hieraticam siue Augustam Livianamue, quæ fina, & epistolaris nuncupatur.

MEMBRUM XIII.

Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina , tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit . Quæ non esset ita recurata , in suo mansit Amphitheatrica .

Commentarius Guilandini.

QUÀ rudis & impolitus adamas, smaragdus, opalus, carbunculus, gemmæ aliæ, à scalptis & perpolitis differunt , quaque mulier animalium fastosissimum surgens è strato dissidet à se ipsa postquam crines fluentes composuit, vultum lauit, & molli ac splendido amictu induta est : eà charta Fanniana ab Amphitheatrica

theatrica descrepat, cæteroquin numeralem ab ea differentiam faciens. Nam Fannius poliendo Romæ chartam Amphitheatricam, cùm ex proletaria, deterioreque augustiorem atque elegantiozem conformasset, uisus est nouam speciem constituisse, Fannianam de suo nomine appellans, relicta in suo Amphitheatrica non interpoli, quæque mangonium sui artificij experta non erat. Cæterùm Fannium hunc puto esse eundem cum Q. Rhemnio Fannio Palæmone celebri grammatico, quem Tranquillus in libello de illustribus grammaticis scribit officinas promercalium chartarum, vestiùmque exercuisse. Ita nanque locum illum legendum arbitror, non quemadmodum Volaterranus libri XIX urbanorum commentariorum principio, carniùmque vestiùmque. Plinius libro XIV, capite IV, necnon & Quintilianus libro I institutionum oratoriarum, capite IV, ita Fannij meminere, ut eum eodem cum ipsis tempore floruisse appareat. Ut non possim non mirari attestationem recentioris cuiusdam, quâ, quis fuerit Rhemnius Fannius Palæmon, & quibus vixerit temporibus, neminem nouisse hodie, improuidè, ne dicam imperitè nimis asserit. An non idem Tranquillus Veicetinum fuisse ait? mulieris quidem uernam, sed manumissum, docuisse Romæ, ac principem locum inter grammaticos tenuisse: quanquam infamem omnibus vitijs, palàmque & Tiberio, & mox Claudio dicentibus, nemini minus institutionem puerorum, uel iuuenum committendam. Arrogantia fuit tanta, ut M. Varronem porcum appellaret: secum & natas, & morituras litteras iactaret. Nomen suum in Bucolicis non temere positum, sed præfagiente Virgilio fore quandoque omnium poëtarum, ac poëmatum Palæmonem iudicem. Gloriabatur etiam latrones quondam sibi propter nominis celebritatem paruisse. Luxuriæ ita

riæ ita indulfit, vt sæpius in die lauaretur, nec sufficeret sumptibus: tametsi ex schola quadragena annua caperet, ac non multò minus ex re familiari, cuius diligentissimus erat. Sed maximè flagrabat libidibus, ideóque dicto non infaceto notatum ferunt cuiusdam, qui cùm in turba osculū sibi ingerentem quamquam refugiens deuitare non posset, Vistu, inquit, magister quoties festinantem aliquem vides abligurire? Exstat adhuc de multis ingenij sui monumentis fragmentum quoddam imperfecti carminis de ponderibus, & mensuris, quod aliquandiu sine titulo prostitit inter Prisciani scripta, vnde eiusdem Prisciani opus esse multi putauerunt. Tribuitur etiam ei de summa grammaticæ libellus excusus olim Basileæ apud Adam Petri cum aliquot aliis antiquis grammaticis. Multum ab hoc dissidet Fannius ille, cuius scripta citantur apud Plutarchum in vita Gracchorum: multum etiam cuius meminit Horatius in Sermonibus poëtam ineptum nominans: nec non multum qui deprehensus in coniuratione aduersus Augustum sibi mortem consciiuit, de quo Martialis libro II,

Hostem cùm fugeret se Fannius ipse peremit.

Hic rogo, num furor est, ne moriari, mori?

Fannij quoque duo inter oratores Ciceroni numerantur in Bruto, quorum C. Fannius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de socijs, & nomine Latino, contra Gracchum reliquit, sanè bonam, & nobilem. Alter autem C. Fannius M. F. C. Lælij gener, & moribus, & ipso dicendi genere durior. Macrobius libro III Saturnaliorum, capite XVII citat Gellium historiographum Romanæ historiæ, ut scribit Valerius, qui dicat Fanniam legem, qua sumptus conuiuiorum taxabuntur assibus centum, quemadmodum lege

lege Orchia numerus tantummodo coenantium cohibebatur, latam esse anno post Romam conditam LXXXVIII. De hac lege Sammonicus Serenus ita refert: Lex Fannia sanctissimi Augusti ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum. Neque enim Prætores, aut Tribuni, ut plerasque alias, sed ex omnium bonorum consilio, & sententia ipsi consules pertulere: cum respublica ex luxuria conuiuiorum maiora, quam credi potest, detrimenta pateretur. Siquidem eò res redierat, ut gula illecti plerique ingenij pueri pudicitiam, & libertatem suam uenditarent: plerique ex plebe Romana uino madidi in comitium uenirent, & ebrij de reipublicæ salute consulerent. Hactenus Sammonicus. Et meminit Gellius libro II, capite XXIV, errasse memorans quosdam commentariorum in Lucilium poetam uetustissimum, qui que primus Latinorum Satyram condidit, scriptores, quòd exponentes illa uerba,

Fannij centussis que misellos:

putauerunt Fannia lege perpetuos in omne dierum genus centenos æris statutos, cum non nisi ludis Romanis, item ludis plebeis, & Saturnalibus, & alijs quibusdam diebus ea summa impendi concederetur. Plinius quoque libro X, capite L mentionem facit legis Fanniæ ijs uerbis: Gallinas faginare Deliaci capere: unde pestis exorta, optimas aues, & suo opte corpore unctas deuorandi. Hoc primum antiquis coenarum interdictis exceptum inuenio iam lege C Fannij Cons XI annis ante tertium Punicum bellum, ne quid uolucrum poneretur, præter unam gallinam, quæ non esset altilis: quod deinde caput translatum, per omnes leges ambulauit. Sunt ex eruditis, qui credant Fannium Palæmonem denotari apud Plinium libro XXIV, capitis XVII calce, quibus ego non accedo.

accédo. Verba Plinij sunt ista : Plantis magicis adiecit anacampferotem celebrer arte grammatica paullò antè, cuius omnino tactu redirent amore vel cum odio depositi. In quibus neque mendum inesse, neque Palæmonem ijs demonstrari, sed magis Appionem grammaticæ artis scientissimum arbitror quem, vt idem Plinius scriptum reliquit in præfatione ad Vespasianum, Tiberius Cæsar cymbalum mundi vocare solebat, cum publicæ famæ tympanum potius videri potuisset, & quem se adolescente vidisse testatur libro XXX, capite II, & prodidisse eum cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur osirites, diuinam, & contra omnia veneficia, sed si ea crueretur, statim eum, qui eruisset, mori. Addit euocasse eum umbras ad percontandum Homerum, quæ patria, quibusque parentibus genitus esset, non tamen ausum profiteri, quid sibi respondisse diceret. Ego cynocephaliam, quæ in Ægypto osirites diceretur, eandem esse stirpem cum ea, quam Iosephus Baharas appellat, in superioribus annotaui. Ælianus vocat cynospastum terrestrem, Democritus aglaophotim, & marmaritim, Homerus moly, Prophetæ selenogonon, Galenus pœoniam, Arabes denique, Persæ, Æthiopes Bahár accentu in vltima. Non omittam Appionem istum ita cognominatum esse Pleistonien, quemadmodum Thessalus Iatronien se dici volebat, hic quidem à deuictis medicis, ille ab aliorum plurimorum victoria. Appion, inquit Plinius libro ultimo, capite V, cognominatus Pleistonien, paullò antè scriptum reliquit, esse etiam nunc in labyrintho Ægypti colosseum Serapim è smaragdo nouem cubitorum. Qui locus ei prorsus similis est, quem proximè à nonnullis pro deprauato haberi dixi. Idem auctor libro XXXV, capite X narrat Appionem grammaticum litteris commendasse, Apel-

lem imagines adeo similitudinis indiscretæ pinxisse, ut quidam ex facie hominum addiuinans (quos metoposcopos vocant) ex ijs dixerit aut futuræ mortis annos, aut præteritæ.

M E M B R U M X I I I I .

Post hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis. Propiorque etiamnum cortici Tæniotica, à uicino loco, pondere iam hæc, non bonitate venalis. Nam Emporetica inutilis scribendo, inuolucris chartarum segestriumque in mercibus usum præbet, & ideo à mercatoribus cognominata.

Correctio Guilandini.

Post hanc Saitica, ab oppido, ubi maxima fertilitas, ex vilioribus ramentis. Propiorque etiamnum cortici Tanitica, à uicino loco &c.

Commentarius Guilandini.

Proximum ab amphitheatrica locum vendicat sibi charta Saitica, ab oppido Sai, de quo nos in quinto huius operis commentario pluscula. Fiebat ex vilioribus ramentis, quæ quid hoc loco significant, decimus commentarius aperit. Nonius annotat tamen
tum

tum dici quasi proiectitium quoddam purgamentum, qui, si tenuem cuiusque rei particulam definiuisset, à radendo dictam, certiora utique docuisset. Saiticam sequitur Tanitica, à ciuitate Tani, quam vocari hodie Damiatam, eodem commentario fusius attigi. Neq; consentio Hermolao alioquin doctissimo, oculatissimoque, qui non Tanitica, sed Tæniotica legendum putat, à loco, qui, ut auctor est Athenæus libri primi calce, propter angustam longitudinem Tænia uocabatur. Nam cum Plinius prius dixerit papyrum in Ægypto non gigni extra Deltam, locus verò, cui Tæniæ nomen est, habeatur non in Delta, sed extra Deltam: sitque aut circa lacum Mariam (vnde Marioticum quoque vinum Straboni celebratum, & vitis Mariotis alba Virgilio, pudendo alioqui grammaticorum errore, qui apud poëtam vitem in Epiro natam accipiunt) aut inter Alexandriam, & Canopum, aut certè sit ipsemet isthmus, qui Pharum Alexandriæ coniungit, fieri non potest ut quis rectè Tæniotica ex Isidoro reponat, quæ Hermolaus suppresso nomine sequitur. Tænia, inquit Athenæus, est spatium oblongum circa ipsos Mariæ locos, à quo vini genus Tænioticum, quod Mariotico est præstantius. Quibus verbis infertur claritas Straboni libro VII, vbi ait Achillis dromum siue cursum, esse tæniam quandam terrenam ad mille stadia in mare porrectam, latitudine eius nusquam duo excedente stadia. Quin scribit etiam Philo libro I I de vita Moyfis, ante urbem Alexandriam sitam esse Pharum insulam, quæ per longam, & tæniæ similem ceruicem adeatur. Et Strabo libro vltimo angustum quendam terræ tractum inter Pharum, & Canopum, hinc mari, illinc fossa ambîtum, appellat ταινίαν: quamuis impressi quidam codices perperam τεχνίαν habeant. Quare Eustathius in ijs, quæ ad Dionisium de situ orbis elu-

cubrauit, tæniam scitè interpretatus est fasciam. Gades, inquit, insula est prope oceanum, protensa secundum veteres velut ταινία, qualiq̄ue segmentum telæ seu panni angustum, ὅπερ ἡμεῖς φασκίαν φαιμέν, quod nos fasciam dicimus. Et alibi: οἰόν τις ταινία, ἢτοι φασκία, id est ceu tænia quædam, siue fascia. Pompeius Festus annotat tænias Græcam vocem sic interpretari Verrium, vt dicat ornamentum esse lanceum capitis honorati. Ennius in Alexandro: Volans de cœlo cum corona, & tænijs. Accius in Neoptolemo: Decorare est satius, quàm urbem tænijs. Cæcilius in Androgyno: Dum tæniam, qua vulnus vinciret, petit. Virgilius in VII Æneidos: Fit longæ tænia vittæ. In quibus Virgilij, & Cæcilij verbis tænia nō nisi fasciam significat, hoc est vinculum longum, angustumque, obducendis, illigandisque rebus aptum. Qua in significatione Galenus etiam, & Hippocrates in libro de fracturis vsus est sæpius: nec non & Plinius in hoc ipso de papyro tractatu, cum ait: Deprehenditur & lentigo oculis, sed inferta medijs glutinamentis, tænia fungo papyri bibula. Vbi tænia denotat ramentum, siue philuram, bracteamue, quæ à papyri scapo auulsa & Nili aqua madefacta, præstat materiam chartæ propriè nuncupatæ, quam ex duplicatis tænijs, membranisue confici dixi, iterumque dicam. Tæniæ etiam Aristoteli sunt pisces quidam oblongi, à Theodoro vitæ appellati, quos nasci præstantissimos circa Canopum Alexandriæ, & apud Seleuciam Antiochiæ auctor est Athenæus libro VII, capite XXXVII. Cæterum omnium deterrima est Emporetica, ἀπὸ τῶν ἐμπορέων, id est à mercatoribus cognominata, tum quia scripturæ inepta erat, tum quia conficiebatur ex scheda, quæ extremo scapi cortici proximè adiacebat. Etenim, vti decimi membri commentario annotaui,

quò

quò quæque plâgularum, siue philurarum longius à cortice ad thyrſi interiora recedit, eò est melior præstantiôrque pro chartarum confecturæ materia: quòq; cortici appropinquat magis, eò deterior ac vilior: unde postmodum varia chartarum genera conficiuntur, pro tunicarum papyri nobilitate, ignobilitatêue. Quò respiciens auctor, scribit post Amphitheatricam succedere Saiticam, quòd sit ex vilioribus ramentis, hoc est schedis, laminisue confecta: post Saiticam verò venire Taniticam, utpote ex pagellis cortici etiamnum prioribus constantem: demum postremas tenere Emporeticam, vel emporeticam, quæ, quòd scripturæ inepta est, mercibus inuolucra præbet. Sunt enim segestria, docente Varrone libro IIII de lingua Latina, ferè stramenta è segete, quæ lecticam inuoluebant: adeòq; inuolucra quæuis mercium, quibus inuoluuntur, & segeruntur, Græcis ἐναλήματα dicta, vocari segestria possunt. Chartam Emporeticam appellaue- rim, quam vulgus Italicum carta destraccio indigitat: quemadmodum Saiticam, & Taniticam deteriora quædam chartæ communis genera: quæque in hac eximiè excellit Fannianam.

MEMBRVM XV.

Post hanc papyrum est, extremumque eius scirpo simile, ac ne ad funes quidem nisi in humore utile.

Commentarius Guilandini.

CUm supra de varijs papyri significationibus agerem, docui uenire aliquando eo nomine summum

mum stirpis papyri corticem, quique suo ambitu alias omnes thyrsi bractæas claudit atque inuoluit. In qua significatione accipiens hoc loco auctor, ait post tæniam, de qua charta emporetica concinnabatur, è vestigio succedere totius scapi corticem, cuius exterior superficies ob eximium quem obtinet læuorem, magnam habet cum marisco similitudinem. Etenim scheda siue philuræ, vt dixi, ita à thyrso duas in partes æquales secundum longitudinem diuiso auellebantur, quemadmodum si quis collocato ad rectum situm cepæ bulbo, eodémque bipartito discisso, mox occipiat cartilagineas quibus totus constat tunicas singulatim abripere, sumpto principio ab intimis, & centro bulbi proximis, quoad desinat in distantissimum, & omnium extremum corticem. Eius corticis superficiem exteriorem Plinius vocat hic extremum, non aliter quàm Cicero primo de diuinatione, quod finitum est, id habere extremum, quódque non habet extremum, id infinitum esse dicit. Idem de vniuersitate: Mundus, inquit, globosus est fabricatus quod *σφαιροειδής* Græci uocant: cuius omnis extremitas paribus à medio radijs attingitur: idque ita tornauit, vt nihil effici possit rotundius. Cæterum quanta sit scirpi, hoc est, vt ego interpretor, marisci læuitas ac complanatio, facile intelliget, quisquis animum aduertet ad priscorum loquendi morem, quo nodum in scirpo quærere dicebant, qui ubi minimè opus erat scrupulosiores videbantur, & in re facili difficultatem indagabant. Hieronymus ad Pammachium contra Iohannem: Qui inimicus est, etiam in scirpo nodum quærît. Etsi verò recentiores scirpum passim pro iunco interpretantur, tamen veterum optimi quique scirpum à iunco apertè discreuerunt. Varro libro I de re rustica, capite XXII: Quæ nasci in fundo, ac fieri à domesticis poterunt, eorum

rum ne quid ematur, ista ferè sunt, quæ ex uiminibus, & materia rustica fiunt, ut corbes, fiscinæ, tribula, mallei, & rastelli. Sic quæ fiunt è cannabe, lino, iunco, palma, scirpo, ut funes, restes, tegetes. Quæ postrema Varronis verba integrè adducit Nonius Marcellus ubi de tegetibus differit, nisi quòd mēdosè apud eum, de cannabino iunco legitur, errore iam olim à Petro Victorio, uiro undiquaque doctissimo, & de litteris optimè merito in explicationibus suarum in antiquos de agricultura scriptores castigationum deprehenso, ac diligenter annotato. Columella libro VII, capite IX: Nanque & id fecisse maximè per æstatem profuit, & dulces eruisse radículas aquatilis syluæ, tanquam scirpi, iunciq̄ue, & degeneris arundinis, quam vulgus cannam vocat. Sidonius Apollinaris libro I epistolarum, ad Heronium: Vluosum Lambrum, cæruleum Aduam, uelocem Athesim, pigrum Mincium, qui Ligusticis, Euganeisq̄ue montibus oriebantur, paullum per ostia aduersa subuectus in suis etiam gurgitibus in spexi. Quorum ripæ, thoriq̄ue passim quernis, acernisq̄ue nemoribus uestiebantur: hic auium resonans dulce concentus, quibus nunc in concauis arundinibus, nunc quoque in iuncis pungentibus, nunc in scirpis enodibus, nidorum strues imposita nutabat. Quæ cuncta virgula tumultuatim super amnicos margines foli bibuli succo fota fruticauerant. Ex quibus auctorum uerbis nemo est qui non intelligit discrimen esse inter scirpum, & iuncum propriè dictum. Siquidem uerò Festus scirpum esse ait id, quod in palustribus locis nascitur læue, & procerum, vnde tegetes fiunt: atque Plinius libro XXI, capite XVIII ex omnibus iunctorum generibus unum mariscum (quem etiam à Græcis holoschoenum dici puto, etiamsi ille aliter sentire uidetur) non parùm commendat ad uitalia, & ad texen-

das te-

das tegetes, facile mihi persuadeo, quem uetustissimi scirpum nominauere, posterius mariscum dici coepisse. Sed ne ego quoque nodum in scirpo quærere dicar, híc de scirpo finem dicendi faciam, mox atque locum apud Isidorum libro XVII etymologiarum, capite IX suæ integritati restituero. Iuncus, inquit, dicitur eò quòd iunctis radicibus hæreat. Scirpus, à quo segetes teguntur, sine nodo. Vbi extrema uerba paullo aüter legere oportet. Scirpus, è quo tegetes texuntur, sine nodo.

MEMBRVM XVI.

Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uim glutini præbet, cum primò supina tabula scheda adlinitur, longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus utrinque amputatis. Transuersa postea crates peragitur. Premitur deinde prælis, & siccantur solè plagulæ; atque inter se iunguntur, proximarum semper bonitatis diminutione ad deterri-
mas. Nunquam plures scapo quam uicene.

Correctio Guilandini.

Texuntur omnes tabulæ madentes Nili aqua. Turbidus liquor uicem glutinis præbet. Cum primò supina
na

na tabulâ schéda adlinitur (longitudine papyri, quæ potuit esse segminibus vtrisque amputatis) transuêrsa postea cute peragitur. Premuntur deinde prelis, & sicantur sutæ plagulæ, atque &c.

Commentarius Guilandini.

H Actenus de inuentione papyri, membranarumque, & rebus, in quas scribebatur antequàm chartarum usus innotuisset, ac plantæ ipsius delineatione, natalibusque, & chartarum item generibus, atque differentijs. Nunc auctor nouo quodammodo facto principio, memor quòd dixerat ex diuiso papyri scapo in prætenues, sed quàm longissimas philuras præparari chartas, ad rationem confecturæ earum aggreditur. Quanquam autem id adeo obscure præstat, ut hoc ipsum in quo nunc uersor membrum, maximis, atque clarissimis uiris aberrandi ansam dederit: tamen quisquis memoria tenebit, quæ in decimo huius tractationis commentario diligenter obseruanda esse admonui, facillè occurrantes scrupos eximet, quibus alij pares esse non potuerunt. Quod itaque ibi prolixius attigi, hîc paucis repetendum esse duxi, ne quæ ad plenam propositorum uerborum intelligentiam conducere uidentur, lector, minus decenter suo à me omissa loco iurè merito conqueri queat. Quicumque prisca mortalium ætatis chartam conspexerunt, cuius multæ etiamnum in diuersis Italiae, Græciæ, Ægypti, atque Arabiae sanctuarijs reliquæ supersunt, facillè potuerunt animaduertere, eam non esse uniformem ab utroque latere, ut est, qua nunc utimur, charta, sed cuius studiosè consideranti exhibere geminas bractæas, quæ ita conglutinatae sunt, ut earum ductus seu fibræ angulos rectos,

Y alicubi

alicubi binos, plurimum uerò quaternos inuicem constant: sicuti etiam telæ quæcunq; duabus quibusdam constant laminis, quæ è filis coordinatis constitutæ esse cogitari possunt, ut bractæ papyri è suis etiã illis fibris quasi coagmentatæ sunt. Verum in hoc antiquorum charta à telis differt, quòd telarum fibræ, id est fila, inuicem ad angulos rectos intertextæ sunt, bractearum autem papyracearum sine intertextura quidem, at eodem modo ad angulos rectos inuicem applicatæ & unitæ sunt. Eæ bractæ necdum artificio duplicatæ, sed simplices, & quales à thyrso papyri auulsi fuerunt, appellantur à Plinio duodecim nominibus, quæ quia momentum omne ducunt in argumento nobis proposito, ea iterum atque iterum inculcasse putauì operæ fore pretium. Sunt autem hæc eodem prorsus ordine repetita, quo antè à me proposita fuerunt: philura, ramentum, papyrum, tabula, scheda, cutis, plagula, corium, statumen, subtegmen, pagina, tænia. Quibus uocabulis omnibus non nisi singulares (ut dixi) inconditæ atque incompositæ scapi papyri bractæ siue membranæ tenuissimæ significantur, aliàs tunicæ etiam à Latinis nuncupatæ. Stadius Papinius libri Sylvarum quarti calce,

Non repliætæ

Bulborum tunica, nec oua tantum.

Plinius libro XII, capite XIX: Probatur casia breui tunicarum fistula, & non fragili. Idem libro XI, capite XXXVII: Tenuibus multisque membranis oculos natura composuit, callosis contra frigora, calorésque in extremo tunicis. Quod cum ignorauerit Adrianus Turnebus, lux utriusque linguæ fulgentissima, ac unicum omnis politioris doctrinæ ornamentum, mirum non est corrupisse eum libro VII aduersariorum, capite II unà cum Ruellio libro de natura stirpium

stirpium I, capite CIX genuinam Plinij orationem, atque tabulam hoc loco exposuisse pro asserè ligneo: quando, inquit, in tabula chartæ ponebãtur, in qua turbida Nili aqua glutinabantur. Sed errant uehementer qui ita existimant, siquidẽ tabulæ madentes, non erant asseres madidi, quorum nusquam auctor meminit: uerum erant philuræ siue pagellæ à caule papyri distractæ, ex quibus alteris recto situ substratis, & alteris transuersa positione superiniectis, chartæ conficiebantur: uel, ut Plinius ait, texebantur, præbente glutinis uicem Nili aqua, non illa clara & limpida, sed turbido liquore, ac pingui terrarum succo coinquinata. Cæterum schedæ, quæ primò supina tabulâ, id est recto philuræ situ substernebantur, ea longitudine, quam thyrsus papyri, præfectis hinc inde extremitatibus, præferebat, quemadmodum in præcedentibus dixi, citò mox alteris pagellis in transuersum superinductis, perfectionem suam consequebantur, à qua demum accipiebant, ut chartæ uocarentur, essentque. Etenim ubi codices impressi magno consensu habent transuersa postea crates peragitur, ego inspecta diligenter chartarum structura ante annos mille concinnatarum, deprehendi legendum esse transuersa postea cute peragitur. Neque uideri debet nouum philuram papyri appellari à Plinio cutem, quando eandem quoque corium nuncupasse legitur in hoc ipso de papyro tractatu ijs uerbis; Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Ad hæc usurpat idem auctor non raro cutem pro cortice membranaceo & tenuissimo, præsertimque libro XIII, capite IIII de dactylis, qui sunt palmarum fructus, differens. In totum, inquit, arentes Thebaides, atque Arabicæ, macro corpore, exiles, & assiduo uapore torrentes, crustam uerius, quàm cutem abducunt. Et libro XII, capite XIX:

Casia tenui cute uerius, quàm cortice uestitur. Quòd uerò dictionem supîna interpretatus sum recto, nemo iure culpandum esse putabit, si modò aciem acrem in priscorum chartæ cōfecturam intenderit, atque in memoriam reuocauerit, dixisse Liuium manus supinas ad cœlum tendere, pro manibus in sublimè erectis orare. Libro VI de bello Punico: Vndique matronæ in publicum effusæ circa deûm delubra discurrunt, crinibus passis aras uerrentes, nixæ genibus, supinas manus ad cœlum, ac deos tendētes. Rursus autem quòd pro uim glutini præbēt, reposuerim uicem glutinis præbet, extra culpam fore cōfido, quando aqua neq; est gluten, neq; dici potest: sed quòd subire ualeat uicem glutinis, red dita præsertim turbidior ex pinguioris admixtione glæbæ, ecquis ibit inficias? Accedit formulam loquendi istam, neque nouam esse, neque à Pliniana dicendi grauitate alienam, in cuius illa monumentis non rarò occurrit. Libro XVI, capite XXXVI: Calami Indici hastarum uicem præbent additis cuspidibus. Et libro XXIII capitis quarti calce: Nuclei palmarum cremati in fictili nouo, cinere loto, spodij uicem efficiunt, miscenturque collyrijs. Item capite VII eiusdem libri: Spodij uicem exhibet fruticum à radice exeuntium cinis. Quemadmodum autem nucleorum palmarum, & aliorum fruticum cinis, non est spodium, sed tantùm spodij uicem subit: ita turbidus Nili liquor, non est gluten, sed solùm uicem glutinis præstat ad ferruminandas superiores, inferiorésque chartarum paginas. A qua chartarum ex duabus paginulis constructione Plinius libro II, capite VII eleganter admodum dixit fortunam in tota ratione mortalium, solam utranque paginam facere: propterea quòd qui antiquitus chartam concinnarent, paginas papyri fortuitò oblatas, nullo delectu tum superiores, tum inferiores faciiebant,

ciebant, aut aliter quàm fortuna, quos uult, extollit, & quos uult, deprimit, bonos euertit, eligit improbos, & quos in altum euexit, mox præcipites lapsu grauiore ruere facit, atque in summa nec discrimen habet, nec recta iudicat, cæca, temeraria, inconsiderata, amens. Porro autem sūtæ, hoc est textæ siue compositæ ad eum quem dixi modum pagellæ, statim supponebantur prelis, & ualide comprimebantur, ut redundans aquæ humiditas emanaret atque deflueret, quod auctor ficcare appellat, demùmque in umbra arefiebant. Nam ut credam chartam sub sole ficcari consueffe, adduci non possum, quando omnia quæ aqua cõglutinauit, si solaribus radijs exponantur, non tam coire arctius, & cohære inter se tenacius solent, quàm contrà religari; dissilire, ac planè dissolui, sole humidum aqueũ, quod pro glutine additum erat, exhauriente, atque in vaporem conuertente: vnde quæ paullo ante firmiter inter se cohærebant, mox in partes diuelli & replumbari contingit. Scio quidem legi in Plinio, asarum in sole ficcari, & ichneumonem inersum limo sæpius, se ficcare sole: tamen est quoque apud eundem, nardum Gallicũ in umbra ficcari, & ficum Ægyptiã stagnis aquisue. Cæsa, inquit libro XIII, cap. VII, statim stagnis mergitur: hoc est eius ficcari. Et primò sidit, postea fluitare incipit: certòq; siccat eam alienus humor, qui aliam omnem rigat. Quem locum alioqui deprauatum in editionibus vulgatis, nos primùm ita restituimus, nec aliter legendum esse censemus. Non dissimiliter de epityro, quod condituræ Græcæ genus erat, scribit Columella libro XII, capite XLVII: Oliua pausea, vel orchita cùm primùm ex albo decoloratur, fitque luteola, sereno cœlo manu distringitur, & in vannis vno die sub umbra expanditur: & si qui adhærent pediculi, foliæque, aut surculi, leguntur. Postero die cribra-

tur,

tur, & nouo fisco inclusa prelo supponitur, vehementerque premitur, vt exsudet quantuluncunque habet amurcæ. Patimur autem nonnunquam tota nocte, & postero die pondere pressam baccam velut exsaniari. Summa summarum ego verbum siccantur, accipio pro exsaniatur, quãdo scilicet res exsudato humore aridiores redduntur: & pro Sole, subijcio sutæ, psuasus Pliniũ dictionem texuntur, de industria cõuertisse in suuntur, quibus vocibus duabus nihil aliud significatur quàm cõficiuntur cõferunturue. Virgilius III Georgicorũ.

*Ipsa autem seu corticibus tibi suta cauatis,
Seu lento fuerint aluearia uimine texta,
Angustos habeant aditus.*

Cicero II de natura deorum: Cultus dico agrorum exstructiones tectorum, tegumenta corporum vel texta, vel suta, omnemque fabricam æris, & ferri. Plinius libro XXIII, capite IX de genista agens: Dubito an hæc sit quam Græci auctores sparton appellaue-
re, cum ex ea lina piscatoria apud eos factitari docue-
rim: & nunquid hanc designauerit Homerus, cum dixit
nauium sparta dissoluta. Nondum enim fuisse Africa-
num, vel Hispanum spartum in usu certum est. Et cum
futiles fierent naues, lino tamen non sparto vnquam su-
tas. Statius eodem quem supra indicaui loco:

*Vsq̄ue adeo'ne defuerunt
Cæsis pilea suta de lacernis?*

Quid si legamus, siccantur udæ plagulæ? Vdum enim significare idem quod humidum, nemo nisi Matthæo-
lus ignorare potest, qui udum interpretatur velum.
Cæterum de plagulis, quid significant auctori, dixi.
Non probo autem illorum sententiam, qui plagellas,
veletiam pagellas legendum contendunt. Nam pla-
gulæ, auctore Nonio, diminutium est à plagis, quæ
erant grande linteum tegmen, quod torale, & lecti-
cariam

cariam sindonem dicimus: Tranquillus in Tito, capite X: Deinde ad primam statim mansionem febrim nactus, cum inde lectica transferretur, suspexisse dicitur dimotis plagulis coelum. Ulpianus pandectarum libro XXXIII, titulo II, capite XXIII: Muliebria sunt, quae matris familias causa comparata sunt, quibus vir non facile uti potest sine vituperatione: ueluti stolae, pallia, tunicae, zonae, mitrae (quae magis capitis tegendi, quam ornandi causa sunt comparata) plagulae, penulae. Varro libro VIII de lingua Latina: Si quis tunicam in usu ita consuit, ut altera plagula sit angustis clavis, altera latis, utraque pars in suo genere caret analogia. Liuius libro IX de bello Macedonico: Luxuriae enim peregrinae origo, ab exercitu Asiatico inuenta in urbem est. Ij primum lectos aetatos, uel stem stragulam pretiosam, plagulas, & alia textilia, & quae tum magnificae suppellectilis habebantur, monopodia, & abacos, Romam aduexerunt. Ab hac plagularum siue linteorum similitudine, quae lectis, lecticisque olim iniiciebantur, Plinius plagulas uocauit illas membranas, ex quibus a scapo papyri diuulsis chartae praeparari solebant. Qui plura de plagis, plagulisque nosse uelit, exquirat grammaticos, & lexicographos, multiplicem earum uocum significationem diligenter atuentes. Demum uero quae de plagularum inter se iunctione, numero uicenario, & bonitatis earundem diminutione ad deterrimas ab auctore narrantur, nulli obscuriora, aut parum aperta uideri poterunt, modo non obliuioni tradiderit, quae in decimi expositione membri conieci, unde ijs omnibus lux infertur clarissima. Illud tacitus haud praetermittam, segmina hic uocari, quae libro XXVIII, capitis VII calce resegmina appellantur, quidquid scilicet ut superfluum a rebus amputatur. Ex homine, inquit, omnium digitorum

resegmina

refegmina vnguium, ad cauernas fornicarum abijci iubent, eamque quæ prima coeperit trahere, correptam subnecti collo, ita discuti morbum. Plautus in Aulularia actus secundi principio præfegmina pro eodem dixit.

*Quin ipse pridem tonsor vngues dempserat,
Collegit, omnia abstulit præfegmina.*

Fabius Pictor, referrente Gellio libro X, capite XV, fegmina non aliter quàm Plinius extulit: Vnguium Dialis, & capilli fegmina, subter arborem filiquam terra operiuntur. Quare efficitur indifferenter posse in Plinio legi fegmina, refegmina, præfegmina, sensu semper manente eodem. A fegminibus dicta esse suspicor fagmina, vna tantùm mutata littera, quæ, vt Festus annotat, erant uerbenæ, id est herbæ puræ, quia ex loco sancto secabantur à Consule, Prætoréue legatis proficiscentibus ad foedus faciendum, bellumque indicendum. Martianus libro pandectarum I, titulo, & capite VIII: Sanctum dictum est à fagminibus. Sunt autem fagmina quædam herbæ, quas legati populi Romani ferre solent, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ferunt ea, quæ uocantur cerycia. Hactenus Iurisconsultus. De uerbena scribit Seruius ad illum Maronis uersum *Æneidos* ultimo.

Velati limo, & uerbena tempora uincti:

Propriè esse herbam sacram, sumptam de loco sacro Capitoli, qua coronabantur fetiales, & pater patratus foedera facturi uel bella indicturi. Ex quibus omnibus apparet fagmina, & uerbenas idem significare: quod etiam testatum facit Plinius libro XXII, capite II ijs uerbis: Auctores imperij Romani, conditorésque immensum quiddam & hinc sumpserunt, quoniam non aliunde fagmina in remedijs publicis fuere, & in sacris, legationibusque uerbenæ. Certè utroque nomine
idem

idem significatur, hoc est gramen ex arce cum sua terra euulsum: ac semper & legati cum ad hostes, clarigatumque mitterentur, id est res raptas clarè repetitum, vnus utique uerbenarius uocabatur. Idem libro XXV, capite IX: Nulla Romanæ nobilitatis plus habet, quam hierobotane. Aliqui peristereon, nostri uerbenacam uocant. Hæc est quam legatos ferre ad hostes indicauimus. Hac Iouis mēsa uerritur, domus purgantur, lustranturque. Qui locus euidenter admodum eos redarguit, qui differre arbitrantur uerbenam, & uerbenacam: quādoquidē his uocibus duabus unam tantum, eandemque stirpis speciem indicari, præterquam quòd Plinij testimonio ostendi, etiam Marcelli medici fide confirmare ualeo. In libro nanque de medicamentis, capite XXVI in hæc uerba scribit: Eodem modo data hierobotane prodest, quam nos uerbenacam dicimus. Et capite X: Si & per nares, & per os sanguis fluat, herba uerbena, quam Græci hierobotanen dicunt, cum suis radicibus ex aqua decocta, & percolata potatur. Proinde corrigendus erit locus in eodem cuius postremò memini capite, ubi legitur uerbenam Græcè dici polygonon, quam polygonon Latini non uerbenam, uerbenacamue appellant, sed proserpinacam, si Apuleio credimus: quanquam ijdem sanguinariam quoque, & sanguinalem, ut Celsus habet, cognominant. Cæterum Isidorus libro XVII etymologiarum, capite IX annotat hierobotanen, quæ sit uerbena, à pontificibus uocari sagmen. De segminibus mentionem habet Liuius primo ab Vrbe: Iubésne me rex cum patre patrato populi Albani foedus ferire? Iubente rege: sagmina, inquit, te rex posco. Rex ait: puram tollito. Fetialis ex arce graminis herbam puram attulit: ita postea regem interrogauit. Rex, facisne metu regium nuncium, populi que Romani quiritium,

tium, uasa, comitesque meos? Rex respondit: quod sine fraude mea, populi que Romani quirritium fiat, facio. Et libro X ad finem secundi belli Punici: Ut priuos lapides silices, priuasque verbenas secum ferrent: uti Prætor Romanus his imperaret: ut foedus ferrent: sibi illi Prætorem sagmina poscerent. Herbae id genus ex arce sumptum, dari fetialibus solet. Næuius apud Festum Pompeium: Ius sacratum Iouis iurandum sagmine. Ibidem: Struppos, atque uerbenas sagmina sumpserunt. Vbi in impressis codicibus pro struppos habetur scabos uel scapos, ne quis impudentiæ imputet, quod ego scienter immutauit. Struppi enim vocabantur, eodem Festo auctore, in puluinaribus fasciculi de verbenis facti, qui pro deorum capitibus ponebantur. Animaduertere etiam oportet Næuium, Liuiumque appellasse verbenas, non sanè herbam, quæ sic priuatim scriptoribus dicitur, sed quarumcunque sacrarum arborum ramos, uirgasque. Nam verbenæ, auctore Seruio eodem loco, quem paullo antè indicaui, abusiue vocantur omnes frondes sacræ, ut est laurus, oliua, uel myrtus: ut apud Terentium in Andria: Ex ara hinc fume verbenas tibi. Myrtum enim fuisse Menander testatur, de quo Terentius transtulit. Donatus etiam verbenas ait esse omnes herbas, & frondes festas ad aras coronandas, ex aliquo loco puro decerptas: dictasque autumat esse quasi herbenas. In eadè significatione accipitur à poëta in Pharmaceutria:

Verbenasque adole pingues, & mascula thura.

Siquidem rami oleæ, myrti, lauri, aliarum plurium, suam ob pinguitudinem facile succenduntur, atque flammam concipiunt. Tranquillus quoque in miraculis Vespasiani, nomine verbenarum non nisi puras, sacrasque frondes intellexisse uidetur. Hic, inquit, cum de firmitate imperij capturus augurium, ædem Serapidis,

dis, summotis omnibus, solus intrasset, ac propitiato multum deo, tandem se conuertisset, uerbenas, coronasque, & panificia, ut illic assolet, Basilides libertus obtulisse ei visus est: quem neque admissum a quoquam, & iampridem propter neruorum valetudinem vix ingredi, longèque abesse constabat. Dioscorides narrat si aqua spargatur triclinium, qua immaduerit hierobotane, lætiores conuiuas fieri. Quem locum expressum a Plutarcho sub initium problematum symposiacorum, sed transcribentium incuria foedè lacertum, sic ex Dioscoride farciendum esse moneo: *οἱ μὲν ἔν τὰ βύγλωσσα καταμιγνύντες, εἰς τὸν οἶνον, καὶ τοῖς ἀποβρέγμασι τῶν περισερεῶνων, καὶ ἀδιάντων τὰ ἑδάφη ῥαῖοντες,* & quæ sequuntur, quanquam Eustathius ad sextam Odysseæ rhapsodiam citat Pausaniam, qui *ἀρισερεῶνα* dicat esse plantam expiationibus utilem, quam interpretari pro peristereone nihil prohibet, cum Dioscorides hierobotanen ad amuleta, expiationesque adhiberi solenne fuisse memoret. Quin illud mirandum magis, Matthæolum non prius dictam Dioscoridi hierobotanen agnouisse, quam palàm vapulasset in viridario medicorum Patauino, munere Guilandini docendi publico ex Senatus Veneti consulto, errore isto etiamnum effulgente in commentariorum suorum expurgatione postrema, in qua hierobotanes icon, perperam verbenaca inscribitur. Nec minus a veritate aberrat Pierius Valerianus, qui libro LVIII hieroglyphicorum, verbenacæ speciem statuit stirpem illam notissimam, nuncupatam vulgò sclaream, scarleam, galitricum, matrisaluiam, centrum galli, & oruallam: creditam a nonnullis hominum fatium Dioscoridis, ab alijs alectorolophon Plinij. Sed sagminibus in transcursu ad hunc modum declaratis, hic membro isti colophonem statuo.

MEMBRVM XVII.

Magna in latitudine earum differentia. Tredecim digitorum optimis. Duo detrahuntur Hieraticæ. Fanniana denos habet. Et uno minus Amphitheatrica. Pauciores Saitica, nec malleo sufficit. Nam Emporeticæ breuitas sex digitos non excedit. Præterea spectatur in chartis tenuitas, densitas, candor, læuor.

Commentarius Guilandini.

Postquam auctor absoluit quæ ad modum conficiendi chartas attinere videbantur, nunc notas, & differentias persequitur, quibus meliores à deterioribus, & singulæ inter se distinguebantur. In chartis enim non solum commendabantur tenuitas, densitas, candor, læuor, quæ omnia in nostra quoque papyro laudantur, sed permagni intererat, si latitudinem adeptæ erant præ alijs ampliorem. Ea traditur fuisse tredecim digitorum laudatissimis, hoc est, ut ego interpretor, Claudiæ, quam auctor omnibus prælatam esse testatur: Hieraticæ, id est Augustæ, Liuiæve undecim: Fannianæ decem: Amphitheatricæ nouem: Saitica, quòd inter scriptorias esset angustissima, mallei, quo tunde- batur, diametrum non adæquabat. Vnde colligimus fuisse etiam apud veteres in more positum chartas malleo excutere, & rugatas extendere ictibus, complanareque. Apparet id testimonio Vlpiani Iurisconsulti
libro

libro pandectarum XXXII, siue de legatis, & fidei-
 commissis III, capite L, libros malleatos, & non
 malleatos annumerantis. Vnde, inquit, non malè
 quæritur: si libri legati sint, an non contineantur nec-
 dum perscripti? & non puto contineri: non magis,
 quàm vestis appellatione nondum detextam. Sed per-
 scripti libri nondum malleati, vel ornati continebun-
 tur. Verùm Plinius quoque agens inferius de glutino;
 quo chartæ deteriores iterum texebantur, in hæc ver-
 ba infit. Postea malleo tenuatur, & iterum glutino per-
 curritur: iterumque constricta erugatur atque extendi-
 tur malleo. Denique Emporetica quòd minimam la-
 titudinem obtineret, atque inter omnes arctissima exi-
 steret, sex digitos non superabat. Breuitatis namque
 nomine hîc significatur angustia atque contractio, op-
 poniturque dictio illa hoc loco non tam longitudini,
 quàm latitudini. In qua significatione dixit etiam bre-
 uissimum Plinius iunior libro epistolarum X, de lacu
 Nicomedensium ad Traianum perscribens: Tu qui-
 dem Domine prouidentissime vereris ne commissus
 flumini, atque ita mari, lacus effluat. Sed ego in re præ-
 senti inuenisse videor, quemadmodum huic periculo
 occurrerem. Potest enim lacus fossa vsque ad flumen
 adduci, nec tamen in flumen emitti, sed relicto quasi
 margine contineri pariter, & dirimi. Sic conseque-
 mur, vt nec vacuo videatur flumini mistus, & sit perin-
 de ac si misceatur. Erit enim facile per illam breuissi-
 mam terram, quæ interiacebit, aduecta fossa onera
 transportare in flumen. Hactenus Plinius. Qui terram
 breuissimam appellauit, non in comparatione ad lon-
 gissimam, sed quæ latiore arctior atque angustior appa-
 reat. Pariter noster auctor Emporeticam, quæ latitu-
 dine cæteris omnibus inferior erat, rectè breuissimam
 esse dicere potuit.

MEMBRUM XVIII.

Primum mutavit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens literas, lituræ metum afferebat aduersis. Et aliàs indecoro visu pertranslucida. Igitur & secundo corio statumina facta sunt è primo subtegmine. Auxit & latitudinem.

Correctio Guilandini.

Primum mutavit Claudius Cæsar. Nimia quippe Augustæ tenuitas tolerandis non sufficiebat calamis. Ad hoc transmittens litteras, lituræ metum afferebat aduersa. Et aliàs &c.

Commentarius Guilandini.

Quoniam in superioribus dixerat auctor, quòd chartæ duabus ex bracteis concinnari solebant, turbida Nil agglutinatis, quarum altera recto situ substernebatur, altera transuerso inducebatur: nunc ostendit chartam Claudiam, quam proximo membro optimam vocauerat, primò confectam fuisse à Claudio Cæfare, qui duabus philuris, quibus Augusta siue Hieratica conferta erat, tertiam insuper membranam iniecit, & latitudinem ab undecim digitis vsque ad tredecim auxit. Ex quibus summæ, & infimæ tæniæ nactæ erant
positio-

positionem rectam, quæque inter vtrasque schedæ claudantur, medium sortitæ locum, transfuersam. Plagulas nanque in medio rectarum vtrinque paginarum transfuerso positu iacentes, auctor vocat secundum corium, quòd scilicet dum Claudia confereretur, secundò imponerentur, quemadmodum ramenta, quæ primò explicabantur subtegmen, & quæ postremò iniiciebantur statumen appellat. Ad quæ cum minus animaduertisset Turnebus eodem loco, cuius in præcedentibus aliquoties memini, germanam auctoris lectionem foedè admodum corrumpit, quam ad hunc sanari modum posse cõtendit, vbi medicina opus non erat. Igitur è secundo corio statumina facta sunt, è primo subtegmina. Quasi verò charta Claudia duabus ex philuris confecta fuerit, quam auctor triplici bractearum structura consutam fuisse demonstrat. Quapropter primum quoque locum iure occupauit Claudia, non solùm quia conferta erat bracteis trilicibus, sed etiam quia cæteras latitudine excedebat, qua nota vnis tantùm macrocollis inferiorem fuisse puto. Etsi verò statumen architecti appellât infimum pauimètorum stratum, quo ante ruderis inductionem solum consternitur, quemadmodum tradit Vitruuius libro VII architecturæ; capite I: tamen à Plinio suprema chartæ Claudiæ pagella, quæ scilicet nouissimè apposita fuit, sic nuncupatur: partim quòd dijudicare difficile erat, & fortasse impossibile, vtra nam folij facies deberet superior, inferiorue censerì, propter rectum vtrinque paginularum ductum: partim quòd quamuis cutis, quæ postremò adlinebatur, alijs duabus superior dici poterat, quia tamen contingebat fieri eandem etiam inferiorem, dum vtraque superficies litteris exarabatur, ideo ne vnus dictionis bis mentionem faceret, quod declinare summa Plinio religio est, statumen ap-

pella-

pellauit, quod in eodem versu corium atque subtēgmen cognominat. Subtegmen quidem, quod positum fit quasi sub tegmine aliarum duarum superiacentium membranarum: statumen autem quia tabulas siue tunicas transfuerso ordine ductas non aliter fulcit, quam ridicæ, hoc est pali seu pedamenta uites, uitium iuga, & perticas sustinent: quas ridicas Columella statumina nominare consueuit. Libro III agriculturæ, capite XVI: Cùm mensē trigessimū excesserit posita uinea, id est tertio autumno, uehementioribus statuminibus statim impedanda est. Et mox Statuminibus deinde firmiora iuga sunt alliganda, eaq; uel saligneis perticis, uel compluribus quasi fasciculis arundinum connectuntur. Ideoque Plinius libro XVIII, capitis sexti calce demonstrans ut fossæ exstrui debent, statuminari dixit pro firmari atque subrigi, ora inquiring utrinque lapidibus statuminari, & alio superintegi. Cæterum ex ijs, quæ auctor de charta Augusta commemorat, quod litteras transmitteret, quodque inuersa lituræ metum afferret, non obscure colligitur in errore uersari eos, qui ueteres una tantum ex parte scriptitasse contendunt. Iuuenalis satyra I:

Scriptus & à tergo, necdum finitus Orestes.

Martialis libro VIII de Picente:

*Scribit in auersa Picens epigrammata charta,
Et dolet, auerso quod facit illa deo.*

Plinius iunior libro III epistolarum, de Plinio auunculo loquens: Hac intentione tot ista uolumina peregit, electorumque commentarios centumsexaginta mihi reliquit, opisthographos quidem, & minutissime scriptos. Ulpianus libro pandectarum XXXVII, titulo XI, capite III: Chartæ appellatio & ad nouam chartam refertur, & ad deletitiam. Proinde &

si in

si in opisthographo quis testatus sit, hinc peti potest bonorum possessio. Nam opisthographum fuisse chartam, quæ utraque facie, & diuerso latere scripturæ ad-mouebatur, hoc est intus, & à tergo, non minus copiosè quàm doctè ostendit libro II genialium dierum, capite XXX Alexander Neapolitanus diuini humanique iuris, & vtriusque linguæ, ac totius antiquitatis callentissimus. Quemadmodum uerò ærarium apud Athenienses ob id opisthodomos dicebatur, quòd esset post ædem Mineræ: sic opisthographa dici cæpisse probabile videri possit, quòd postquam anterior folij pagina exarata erat, à tergo quoque, atque sic utrinque inscriberetur. Cicero nuncupare uidetur aduersaria, quòd scripta sint non solum in superficie auersa, sed etiam in aduersa. Voco superficiem auersam, quæ librum euoluenti à dextris in sinistras proijcitur, quemadmodum quæ à sinistris in dextras, aduersam: quanquam non sum oblitus epigrammatarium in relato à me disticho per chartam auersam intellexisse paginam chartæ posteriorem seu dorsum. Sed poëta dictionem auersus in primaria ibi significatione accipit, nulla dextri, uel sinistri consideratione habita, pro eo qui partem posteriorem, & tergum ostendit. Plinius libro XI, capite XXXVII: Canities homini tantum, & equis: sed homini semper à priore parte capitis, tum deinde ab auersa. Nam uelut pala in annulo cum ad palmam conuoluitur, Ciceroni conuerti dicitur: & cum in lucem euoluitur, inuerti: sic idem chartæ folium, si ad sinistram contorserimus, aduertere dicemur: si ad dextram, auertere. Libro III officiorum de Gyge à Platone inducto loquens: Ibi cum palam eius annuli ad palmam conuerterat, à nullo uidebatur, ipse autem omnia uidebat: idem rursus uidebatur, cum in lucem annulum inuerterat. Colu-

mella libro I, capite V: Cauendum erit, ut à tergo potius, quàm præ se flumen habeat, & ut ædificij frontis auersa sit ab infestis eius regionis uentis, & amicissimis aduersa. Quibus uerbis Columella anteriorem ædificij partem, quâ ingressus patet, uocauit aduersam: posteriorem, in quam progrediendo itur, auersam. At Plinius aduersam chartæ faciem appellat, ad quam scribendo calamus properat, & quæ, nisi ad nos aduersa fuerit, exarari litteris nequeat. Adrianus Turnebus, qui censet legendum ex auersis, non tam emendasse Plinium, quàm deprauasse uideri potest. Nam si pro aduersis legamus aduersa, ut mihi quidem uidetur, atque exponamus chartam Augustam conuersam seu inuersam consueuisse lituræ metum scribentibus incutere, constituemus sensum maximè perspicuum atque illustrem. Etenim qui charta bibula, & transmittente litteras utuntur, cum à tergo scribere occipiunt, palàm obscurant, superinducunt, delent, atque cancellant, quod prius in anteriore facie exarauerant. Id enim Plinius lituræ metum afferre dicit, pro quo Sidonius Apollinaris liturare usurpat libro IX epistolarum ad Faustinum Papam: Tunc uel certius te probasse reliqua gaudebo, si liturasse aliquâ cognouero.

MEMBRVM XIX.

Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocolis. Sed ratio deprehendit uitium, unius schedæ reuulsione plures infestante paginas. Ob hoc prælata omnibus Clau-
dia.

dia! Augustæ in epistolis authoritas relicta. Liuiana suam tenuit, cui nihil è prima erat, sed omnia è secunda.

Correctio Guilandini.

Pedalis erat mensura, & cubitalis macrocollis. Sed ratio deprehendit uitium, unius schedæ reuulsione plures infectante paginas. Ob hoc prælata omnibus Claudia. Augustæ in epistolis auctoritas relicta. Fanniana suam tenuit &c.

Commentarius Guilandini.

OMnium chartarum, quas Plinius tribus hisce de papyro capitibus nominatim persequitur, octauum, & ultimum genus est Macrocollum, à maioribus corijs seu bracteis cognominatum. Nam κόλλα, auctore Hesychio, significat dorsi bouis corium, ex quo glutinum excoquitur: μακρά autem idem interpretatur μεγάλα, à recepta apud veteres consuetudine, qua condemnati μακράν γραμμῶν trahere dicebantur, quemadmodum qui absoluti fuissent μικράν. Quamquam autem Macrocolla magnitudine reliquas chartarum species longè excelleret, quippe quæ mensuram sexdecim digitorum, nec rarò quatuor supra uiginti attingebant: tamen quòd uolentes unam ex eis membranam rescindere, non sine aliarum iniuria tæniarum, & plurium dilaceratione plagularum moliri id possent, inter illaudatas habebatur. Ob hoc prælata omnibus Claudia, tum quia non suberat isti vitio, tum quia cæteris tantò erat præstantior, quantò

maiore constabat latitudine, tum etiam quia litteris excipiendis tutissimam esse ob triplicem bractearum confertionem experientia comprobauerat: conspicuo alioquin lapsu Nicolai Perotti pontificis Sypontini, Claudiam cum macrocollo eandem statuentis. Nam si Claudia, quam Claudius Cæsar primò excogitasse scribitur, eadem sit cum macrocollo, quomodo potuit meminisse macrocolli Cicero? quem Eusebius in Chronicis tradit è uita migrasse annos circiter octuaginta priusquam Claudius regnare cæpisset. At Atticum libro XVI: Sed tamen idem σύνταγμα nisi ad te retractatius, & quidem ἀρχέτυπον ipsum crebris locis inculcatum, & resectum. Hunc tu tralatum in macrocollum, lege in arcano conuiuio tuis. Et libro XIII earundem epistolarum: Sed tamen ego non despero probatum iri Varroni: & id, quoniam impensam facimus in macrocolla, facilè patior teneri. Accedit ad gratiam, quòd Catullum, qui in humanis esse desijt, antequàm Claudius nasceretur, per chartam regiam, non aliam quàm macrocollum intellexisse, eruditi uno ore omnes perhibent, neque Perottus it inficias. Ad Varum:

Puto esse ego illi millia aut decem, aut plura

Per scripta: nec sic, ut fit, in palimpsesto

Relata: chartæ regiae: noui libri &c.

Qui ergo Perottus, atque alij non pauci clarissimi viri regiam, & macrocollum pro Claudia interpretantur? Nisi quòd interdum ea culpa summis in ingenijs deprehenditur, ut ambitione instincti omnia magis confectari, quàm verisimilimum quodque amplexari cupiant, quasi diligentiores se, doctioresque, quàm considerationes existimari maluerint. Certè Macrocollum neque est Claudia, neque altera ex altera fiebat: sed Claudia concinnabatur ex Augusta, quæ eadem

dem erat cum Liuia, quæ & Hieratica dicitur, cui auctoritas in epistolis relicta: unde etiam epistolaris appellatur à Martiale libro ultimo, quemadmodum libro nono salutatrix quoque ab eodem dicitur, quod scilicet epistolæ adscriptam in limine salutem haberent.

*Marcus amat nostras Antonius Attice musas,
Charta salutatrix si modò uera refert.*

Tertium à Claudia locum tenebat Fanniana, quæ conferta erat, non quidem ex Augusta, cui auctor superius primas adscripsit, sed ex Amphitheatrica, cui secundas. Proximum, inquit, Amphitheatricæ datum fuerat, à confecturæ loco. Excepit hanc Romæ Fannij sagax officina, tenuatamque curiosa interpolatione principalem fecit è plebeia, & nomen ei dedit. Quæ non esset ita recurata, in suo mansit Amphitheatrica. Nam cum Liuia eadem sit cum Augusta, fieri non potest, ut hic rectè Liuiana legatur. Qua ratione adductus, audacter Fannianam nouandum putavi, cui suo deinde succedebant ordine, Amphitheatrica, Saitica, Tæniotica, Emporetica. Adeo ut octo ad summam chartarum genera efficiantur, videlicet Claudia, Augusta, quæ & Liuia, Hieraticaque appellatur, Fanniana, Amphitheatrica, Saitica, Tæniotica, Emporetica, & Macrocollum. De quibus omnibus quandoquidem auctor multa uniuersè, & sigillatim loquutus fuit, nunc transitum ad uitia earum facit.

MEMBRVM XX.

Scabritia leuigatur dente, conchaue, sed caducæ literæ fiunt. Minus sorbet politura

politura charta, magis splendet. Rebel-
lat sæpe humor incuriosè datus, primoq;
malleo deprehenditur, aut etiam odore
cùm fuerit indigentior. Deprehenditur
& lentigo oculis, sed inserta mediis glu-
tinamentis. tænia, fungo papyri bibula,
uix nisi litera fundente se: tãtum inest frau-
dis. Alius igitur iterum texendis labor.

Correctio Guilandini.

Scabritia læuigatur dente, conchæue, sed caducæ
litteræ fiunt. Minus forbet politúra charta, magis
splendet. Rebellat sæpe humor incuriosè datus, pri-
moque malleo deprehenditur, aut etiam odore cùm
fuerit indigentior. Deprehenditur & lentigo ocu-
lis, sed inserta medijs glutinamentis, tænia fungo pa-
pyri bibula, uix nisi litúra fundens se: tantum &c.

Commentarius Guilandini.

QUod subinde nostra in papyro stomacho atque
indignatione prosequimur, cùm hærentem ru-
gis, & inæqualitatibus manum minus celeriter ducere
ualemus, aut propter summum læuorem calamo quan-
doque decidimus: id ueteres suis quoque chartis non
rarò uitio uertisse credibile est, sicubi aut in scabrio-
res incidissent, aut quæ nimia complanantium diligen-
tia glabriores effectæ forent. Quemadmodum enim
scabrities siue asperitas solet calamum festinantem re-
tardare:

tardare: sic læuitas, & politura impedit quò minus citò charta forbeat, & litteras alioqui instabiles, nec permanfuras, uel, ut Cicero loquitur, fugaces, ac fugientes deformat atque figurat. Quanquam autem charta ob polituram splēdidior euadit, quia tamen litteras segniter combibit, easdēque infidas retinet, præstat rudem ac impolitam assumere. Neque unicum, & singulare quoddam chartarum uitium erat, quòd scabriores, glabrioresue passim uenirent, sed multò grauiori culpæ obnoxia habebantur illæ, quæ hausto liberalius Nili humore, negligenter siccata fuerant. Non solum enim percussæ malleo lacerabantur, sed etiam si quid inter scribendum inducere & cancellare opus erat, foedabantur, quòd humorem scriptorium forbere potis non erant, ob inclusam etiam humilitatem inter utranque unius folij paginam. Quod quidem uitium tripliciter deprehendi auctor commonefacit, malleo, odore, oculis: quandoquidem si quis folium chartæ ad Solis lumen obuertisset, non erat difficile latitantes inter philurarum compactiones seu coniunctiones maculas conspicere, cæteroqui cognitu obscuriores, tum ob fungosam, bibulamq; papyri bracteam, quæ humorem laxitatibus suis occultabat, tum quia præsentiam suam non fatebantur, nisi ob lituram delendi expungendique proposito inductam. Tunc nanque contingebat, ut humor humori affusus, cùm hauriri uniuersus atque exsorberi à tænijs non posset, quaqua uersum dilaberetur, superficiem foedè polluens atque inquinans, unde suus scripturæ decor, gratiæque peribant. Etenim tæniam significare hîc philuram siue membranam à scapo papyri auulsam, cùm suprà aliquoties, tum præcipuè in membri decimiquarti commentario indicaui, ubi etiam de tænijs pluscula. Cæterùm quod hîc tænia dicitur, ab eodem

libro XVI, capite XXXVI appellatur cartilago, quodque ibi uocat naturam fungosiorum, hinc simpliciter fungum cognominat. Nostratibus, inquit, calamis fungosior subest natura, cartilagine bibula, quæ cauo corpori intus, supernè tenui inhærescit ligno. Sic nanque locum hunc restituendum arbitror, quem publicatæ hucusq; editiones paullo aliter exprimunt. Verum non hinc solum elucet quid per fungum papyri intelligere oporteat, sed ex Dioscoride etiam, & Alexandro manifestum fit scapum papyri, à quo philuræ abripiuntur, multis ubique inanitatibus instar fungorū hiare. Quorum auctorum locos siquidem supra in septimi expositione membri morosius fortasse excussisse uideri possum, non est quod hinc cantilenam eandem repetam, ne in me satyrographi illud,

Occidit miseros crambe repetita magistros.

MEMBRUM XXI.

Glutinum uulgare è pollinis flore temperatur feruente aqua, minimo aceti aspersu. Nam fabrile, gummisq; fragilia sunt. Diligentior cura, molli panis fermentati colata aqua feruente. Minimum hoc modo intergerij, atque etiam Nili lenitas superatur. Omne autem glutinum, nec uetustius esse debet uno die, nec recentius.

Corre-

Correctio Guilandini.

Glutinum uulgare &c. Minimum hoc modo intergeritur, atque etiam Nili læuitas superatur. Omne &c.

Commentarius Guilandini.

DIxerat auctor superiore proximo membro chartam, quæ à confertoribus in Ægypto negligenter exsiccata fuerat, consueuisse nouo apud exteras gentes labore retexi, iterumque texi, quæ quia destituebantur Nili aqua, accipiebant pro glutino tenuissimum farinæ tritici pollinem, feruente aqua, minima aceti aspersione perfusum, temperatumque. Siquidem enim gluten fabrile, & gummi cum refrixerint, in rigorem, & ad fragilitatem usque durescunt, neque chartas tuto, & sine fracturæ suspitione complicare ac conuoluere sinunt, inepta planè atque inutilia existimari debent, quæ philuris consuendis adhibeantur. Veruntamen qui curam glutini parando diligentiore impendebant, simplici aqua utebantur, quam feruentem antè percolabant per molliora panis fermentati fragmenta frustæue. Nam membranæ aqua hac de nouo confertæ, arctissimè copulabantur iungebanturque, nullo diuersi generis corpore, quod flexum earum retardare posset, actu inter eas aut remanente, aut sese illis intergerente. Quemadmodum enim intergerini Pompeio Festo dicuntur parietes, qui inter confines struuntur, & quasi intergeruntur: sic Plinius verbum intergeritur hîc usurpat pro interferitur siue intersteritur, pro omni scilicet eo, quod pro ferrumine ad conglutinandam utranque chartæ paginam assumebatur.

Quod equidem glutinis corpus tantò præstantius esse par erat, quantò plus ab asperitate ad læuorem declinabat, qui læuor in aquis Nili ob copiosissimam, quam secum trahunt, totius Æthiopiæ pinguitudinem, qua vniuersam Ægyptum ad miraculum usque fecundant, valde insignis, & planè summus esse animaduertitur. Cæterùm intergerini sunt parietes, qui inter distantissimos in medio pro futura intergeruntur, trabibus disponendis, sustinendisq; accommodati. Plinius libro XXXV, capite XIII de lateritio muro loquēs: Romæ non sunt talia ædificia, quia sesquipedalis paries non plus quàm vnā contignationem tollerat, cautumque est ne communis crassior fiat, nec intergerinorum ratio patitur. Idem libro XI, capite X: Ruentes ceras fulciunt pilarum intergerinis à solo fornicatis, ne desit aditus ad sarcendum.

MEMBRVM XXII.

Postea malleo tenuatur, & iterum glutino percurritur, iterumque constricta erugatur atque extenditur malleo. Ita sunt longinqua monumenta Tiberij, Caijque Gracchorum manus, quæ apud Pomponium Secundum uatem, ciuemque clarissimum uidi annos ferè post ducentos. Iam uerò Ciceronis, ac diui Augusti, Virgilijque sæpenumero uidemus.

Commentarius Guilandini.

CVM decimosextimo membro illustrādo operam nauarem, dixi antiquam fuisse consuetudinem chartas malleo complanare, quam curam temporum eorum homines adhibuisse non semel tantum textis, sed retextis etiam, iterumque textis, euidenter admodum apparet ex ijs quæ auctor hoc loco commemorat. Quinimmo chartæ, quæ diligentiore cura de nouo conferebantur, solebant bis glutino attrectari, totidemque uicibus malleo tundi, quod ad diuturnitatis perpetuitatem non parum conferre, experimentum ostenderat, durantibus ita chartis, quas Gracchi perscripserant à ducentis circiter annis, quas uidisse se apud Pomponium Secundum profitetur. Vnde non obscure colligitur Quintilianum eodem cum Plinio tempore uixisse, quando libro X institutionum oratoriarum, capite I uisum sibi esse Pomponium asserit. Eorum, inquit, quos uiderim (puta uiuentes) longè princeps Pomponius Secundus, quem senes parum tragicum putabant, eruditione, ac nitore præstare confitebantur. Vbi Volaterranus, & Crinitus uiri doctissimi ex uetustis quibusdam exemplaribus Pindarum tragicum legunt, pro eo quod est, parum tragicum: sed eos miratur Gyraldus, pridem eam esse explosam lectionem asserens. Certè Plinius non dubitauit uatem clarissimum appellare, qui & uirtuti illius tantum detulit, ut dignum iudicauerit de cuius uita duos libros conderet, quos memoriæ amici, quasi debitum munus exsoluisse eum tradit iunior Plinius libro epistolarum tertio, & meminit ipsemet Plinius senior libro XIV naturalis historiæ, capitis quarti calce. Idem libro VII, capite XIX annotat Pomponium hunc consulare poetam nunquam ructasse. Tacitus de eodem:

Decretus Pomponio triumphalis honos, modica pars famæ eius apud posteros, in quæis carminum gloria præcellet. Citatur aliquoties à Charisio uetusto grammatico, magno eorum errore qui comicum ex tragico effecerunt, Lucium Pomponium Bononiensem Arelanarum scriptorem, à Q. Pomponio Secundo distinguere nescientium.

MEMBRVM XXIII.

Ingentia quidem exempla contra Varronis sententiam de chartis reperiuntur. Nanque Cassius Hemina uetustissimus author annalium, quarto eorum libro prodidit, Cn Terentium scribam agrum suum in Ianiculo repastinantem offendisse arcam, in qua Numa, qui Romæ regnauit situs fuisset. In eadem libros eius repertos P Cornelio L F Cethego, M Bibio Q F Pamphilo Coss. ad quos à regno Numæ colliguntur anni DXXXV: & hos fuisse è charta: maiore etiãnum miraculo, quòd tot inforesi durauerunt annis.

Correctio Guilandini.

Ingentia quidem &c. Nanque Cassius Hemina ueterrimus auctor annalium &c.

Commen-

Commentarius Guilandini.

Absolutis omnibus quæ ad chartarum differentias, genera, confecturam, usum, bonitatem, & uitiositatem attinere uidebantur, reuertitur auctor ad earum inuentionem, refellens Varronis sententiam, quem supra membro secundo tradidisse dixerat chartam non ante Alexandri Magni victoriam repertam esse. Etsi uerò ego cùm eius membri interpretationi uacarem, non leuibus coniecturis istam Varronis assertionem contuderim: tamen, quia Plinij aduersus eandem argumenta suo me producturum loco repromisi, tempus est, ut qualia illa sint, iam ex ipso cognoscamus. Sanè Cassius Hemina non tam uetustate plurimorum annorum suspiciendus, qui necdum septuaginta annis Plinium superat, quàm ueritate historiarum, & rerum fortasse cognitione commendandus prodidit Cn Terentium scribam uineam suam trans Tiberim in Ianiculo refodientem detexisse fortuitò arcam, qua Numæ Pompilij secundi Romanorum regis cadauer unà cum libris in chartam exaratis conditum fuerat. Siquidem uerò Numa trecentis non minus annis Alexandri natalem præuertit, palàm reuincitur falsum esse chartarum usum non ante uictoriam huius innotuisse. Res est comprimis admirabilis, Varronem illum undequaque doctissimum, quem historia de Numæ monumenti inuentione nequaquam latuit, talia de chartis mandare litteris ausum. Nam & Plinius in sequente mox membro allegat quintum humanarum antiquitatum librum, in quo Varro scripserat duodecim libros fuisse, qui de Numæ sepulcro eruti fuerunt: & diuus Augustinus libro VII de ciuitate Dei, capite XXXIV ipsissima uerba Varronis ex libro de cultu deorum producit, quibus historia ista utcunque explicatur.

Teren-

Terentius quidam, inquit, cum haberet ad Ianiculum fundum, & bubulcus eius iuxta sepulcrum Numæ Pompilij traiciens aratrum, eruiſſet ex terra libros eius, ubi ſacrorum inſtitutorum ſcriptæ erant cauſæ, in urbem pertulit ad prætorem. At ille cum inſpexiſſet principia, rem tantam detulit ad ſenatum. Vbi cum primores quaſdam cauſas legiſſent, cur quidque in ſacris fuerit inſtitutum, Numæ mortuo ſenatus aſſenſus eſt, eosque libros, tanquam religioſi patres conſcripti, prætor ut combureret, cenſuerunt. Haſtenus Varro. Ex cuius uerbis facile intelligitur, non ignoraffe eum, quæ de arca, & libris Numæ circumferebantur: ſed libros eos fuiſſe chartaceos, id fanè eſt quod neſciuiſſe uidetur. Eandem hiftoriam repetunt Liuius decadis quartæ libro ultimo, & Valerius Maximus libro primo eiufdem numeri capite, nec non & Lactantius libro I de falſa religione, capite XXII: niſi quòd Lucium Poetilium appellant, quem Hemina, Varro, & Plinius Cnæum Terentium fuiſſe dicunt, nec, qualem in materiam libri ſcripti fuerint, explicat, atque inſuper duas arcas, non unam fuiſſe perhibent. Adhæc Liuius conſules eo anno ſcribit C Bebium Pamphilum, & M Æmilium Lepidum: Hemina pro hoc P Cornelium Cethegum habet, & hos anno poſt Numæ regnum DXXXV. Plutarchus in Numa Pompilio quadringentis ſolùm annis poſt, P Cornelio, & M Bebio Coſſ. Idem negat imprudentiam manus ruſticæ proſcindentis terram arcas eruiſſe, ſed magnorum imbriũ eluuiem, qui tumulum perripere. Cæterum Caſſium Heminam, quem ſubinde teſtem adducunt Soſipater Charifius, & Nonius Marcellus, uixiſſe quando Virgilius, & Horatius in humanis erant, colligitur ex Priſciano, qui teſtatur ſcripſiſſe eum annalium, hiftoriarumque ad Mœcenatem, & Tiberium libros.

libros. Qua coniectura fretus, malim apud Plinium pro vetustissimus, legere verissimus auctor annalium. Equidem à supremo Augusti die vsque ad primum annum Titi, quando Plinium incēdio Vesuuij extinctum constat, nondum septuaginta intercidunt anni. Quī igitur dici potuit vetustissimus auctor, si necdum viginti anni à morte Heminæ (etiamsi fingamus eodem quo Augustum anno occubuisse) ad natalem Plinij diem fluxerunt? Sed hoc arbitrarium esto.

MEMBRVM XXIIII.

Quapropter in re tanta ipsius Heminæ uerba ponam. Mirabantur alii quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in medio arctè uinctum candelis quoquo uersus. In eo lapide insuper libros impositos fuisse, propterea arbitrarier eos non computruisse. Et libros cedratos fuisse, propterea arbitrarier tineas non tetigisse. In his libris scripta erant philosophiæ Pythagoricæ: eosque combustos à Q Pœtilio prætore, quia philosophiæ scripta essent. Hoc idem tradit C Piso Censorius primo commentariorum libro. Sed libros septem iuris pontificij,
toti

totidemque Pythagoricos fuisse. Tuditanus decimotertio, Numæ decretorum fuisse. Libros duodecim fuisse ipse Varro humanarum antiquitatum quinto. Antias secundo, duos pontificales Latinos, totidem Græcos præcepta philosophiæ continentes. Idem tertio ponit quò cõburi eos placuerit.

Correctio Guilandini.

Quapropter in re tanta ipsius Heminae verba ponam. Mirabantur alij quomodo illi libri durare potuissent. Ille ita rationem reddebat: Lapidem fuisse quadratum circiter in medio. In eo lapide in super libros impositos fuisse arctè vinctos candelis quoquo uersus: propterea arbitrarier eos non cõputruisse &c.

Commentarius Guilandini.

ET si nihil ultra ambiguitatum in his uerbis superest, quàm quas præcedente commentario, cum discrepantes auctorum sententias currendo referrem, aperui: tamen facturum me operæpretium arbitror, si, cur transposuerim quinque uocabula in oratione Heminae, indicauero. Quod ut nemo non queat facile intelligere, adscribam verba Liuij ex ultimo quartæ decadis libro, ubi rem ab Hemina breuiter narratam, ipse paullò fusius hunc in modum explicat. Eodem anno in agro L. Poetiliij scribæ sub Ianiculo, dum cultores agri altius moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ octonos ferme

ferme pedes longæ, quaternos latæ inuentæ sunt, operculis plumbo deuinctis. Litteris Latinis, Græcisque vtraque arca inscripta erat, in altera Numam Pompili-um, Pomponis filium, regem Romanorum sepultum esse: in altera, libros Numæ Pompilij inesse. Eas arcas cum ex amicorum sententia dominus aperuisset, quæ titulum sepulti regis habuerat inanis inuenta, sine vlllo vestigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus absumptis. In altera duo fascis candelis inuoluti, septenos habere libros, non integros modò, sed recentissima specie. Septem Latini de iure pontificio erant: septem Græci de disciplina sapi-entia, quæ illius ætatis esse potuit. Adijcit Antiàs Vale-rius Pythagoricos fuisse, vulgatæ opinioni, qua credi-tur Pythagoræ auditorem fuisse Numam, mendacio probabili accommodata fide. Primò ab amicis, qui in re præfenti fuerunt, libri lecti: mox pluribus legenti-bus cum vulgarentur, Q. Poetilius prætor urbanus studiosus legendi eos libros à L. Poetilio sumpsit, & erat familiaris vsus, quòd scribam eum quæstor. Q. Poe-tilius in decuriam legerat. Lectis rerum summis, cum animaduertisset pleraque dissoluendarum religionum esse, L. Poetilio dixit, sese eos libros in ignem conie-cturum esse, prius quàm id faceret, se ei permittere, uti si quod seu auxilium se habere ad eos libros repeten-dos existimaret, experiretur: id integra sua gratia eum facturum. Scriba tribunos plebis adit, ab tribunis ad senatum res est reiecta. Prætor se iusiurandum dare pa-ratum esse aiebat, libros eos legi seruarique non oportere. Senatus censuit satis habendum, quòd prætor ius-iurandum polliceretur. Libros primo quoque tempo-re in comitio cremandos esse. Pretium pro libris quan-tum Q. Poetilio prætori, maiori que parti tribunorum plebis uideretur, domino esse soluendum. Id scriba

non accepit. Libri in comitio igne à victimarijs facto in conspectu populi cremati sunt. Hæc hæctenus. Ex quibus Liuij uerbis palàm fit, neque lapidem quadratum fuisse, sed loculum fortasse in medio lapide sculptum (ut Hemina innuit) eam figuram prætulisse, neque tam lapidem candelis uinctum, quàm libros candelis inuolutos iacuisse. Quod cum ita fuisse videatur, nemo iure audaciam meam culpauerit, quòd quinque uerba de sede non sua sublata in ueterem, atque germanum locum traduxi, ac casum accusandi singularem in multitudinis permutaui. Accedit ad gratiam, quando non lapidem uinciri, sed libro cedri succo obduci, & candelis obuolui præstabat, ne vel à tineis blattisue attingerentur, vel ab aëre ambiente læderentur, corrumperenturque. Nam cum duæ sint causæ corruptionis, interior, & exterior, quæcunque vnã admittunt eadem & alteram. Quod quia Numa multò antè quàm è uita migraret cognitione comprehensum tenebat, curauit libros, qui secum humani infodiendi que erant, duplici munimento, cedri scilicet succo, quod cedriũ est, & candelis ex eadem materia confectis circumdari. Cedrio quidem, quò commodum & utile corruptioni interius genitæ remedium pararet: candelis autem, quibus exterius aduenienti obuiã iret. Cedrium enim, cum ob insignem sui amaritudinem, tum ob excellentem quam habet siccandi facultatem, non solum ualet causam corruptricem interiorem ad breue tēpus compescere, uerum etiam rem semel sibi creditã in immensum tueri ac cōseruare. Testantur id medicata in Ægypto cadauera ante annos prope ter mille, Platoni iam olim in Phædone celebrata, quæ ad hunc usque diem non sine magno inspicientium stupore incorrupta perdurant, uulgus Mumias appellat. Uerum ea funera consueuisse farciri seu medicari cedri succo, non obscure intelli-

rè intelligitur ex Dioscoride, & Galeno, qui tradunt cedrium uocari à quibusdam *φύλαγμα τῶν νεκρῶν σωμαμάτων, ἢ τῶν μορίων τεθνεότων*, hoc est custodiam mortuorum corporum, siue particularum emortuarum. Plinius libro XVI, capite XI quibus modis fiant genera picis edisserens: Primus, inquit, sudor aquæ modo fuit canali: hoc in Syria cedrium vocatur, cui tanta uis est, ut in Ægypto corpora hominum defunctorum eo perfusa seruentur. Et libro XXIII, capite V: Cedrus magna, quam cedrelaten vocant, dat picem, quæ cedria vocatur, dentium doloribus utilissimam. Frangit enim eos, & extrahit: dolores sedat. Cedri succus ex ea quomodo fieret, diximus, magni ad lumina usus, nî capitis dolorem inferret. Defuncta corpora incorrupta æuis seruat, uiuentia corrumpit: mira differentia, cum vitam auferat spirantibus, defunctis pro vita sit. Hæc ille. Siquidem enim redundantes atque superfluas rerum humiditates depascitur, nec solidas, ut Galenus ait, partes attingit, mirabile non est certare cum æternitate quæ cedrium hausere. Nascitur, inquit Vitruuius libro II architecturæ, capite IX, ex cedro oleum, quod cedrium dicitur, quo reliquæ res cum sunt vnctæ, ut etiam libri, à tineis, & à carie non læduntur. Vnde à veteribus digna cedro loqui prouerbialiter dicuntur, quorum oratio propter verborum nitorem, ac grauitatem sententiarum promeretur immortalitatem, ac eiusmodi iudicatur, ut ad posteritatem transmitti debeat. Numa itaque libros Cedri succo illeuit, quò humiditati interius computrescenti, & in natium calorem grassanti, eundemque sensim extinguenti utile remedium pararet, & chartas à tineis blattisque vindicaret, atque tutas redderet. Cæterum candelis cedrinis ideo obduxit, ne aëri, qui aduentitia, & exterior corruptionis causa censetur, faci-

lis ad interiora aditus pateret: sed ipsa quodammodo candelarum vndique arctè circūiacentium pinguitudo obstaculum esset, quò minus substantia chartarum ab ambiente contingeretur, atque eius iniuriæ obnoxia fieret. Quemadmodum enim pinguedo dum liberum spiritibus transitum præcludit, tam animalia, quàm plātas strangulat, si fides est Theophrasto: sic eadem pinguedo, si circumponatur rebus inanimatis, diuturnitatem earū adiuuat, nec sinit putrescere, propterea quòd aspellit ab se humidū alienum. Externæ siquidem impressiones, ne malè officiāt, obex est densitas, qua participare pinguedinē testatur Aristoteles in eo problema te, quo quærit cur nullius animalis lingua est pinguis. Ac cū ob densitatē nihil subeat, neq; enim in corpus sese induit corpus: efficitur Numam obuoluisse libros cadelis cedrinis, nō ob aliam sanè quàm retuli causam. Quanquam autē nihil minus quæsitum à principio horum cōmentariorum videri potest, quàm vt plus iusto ab rerum ordine declinarem, varietatibúsq; distinguendo opera, & legentibus velut diuerticula amoena, & requiem animo meo quærerem: tamen tantæ stirpis ac arboris mentio, quibus sæpe tacitis cogitationibus volutauit animum inde vsque quo ab Iudæa discessi, eas euocat in medium, vt quærere libeat, nunquid cedrus sit, quam peregre proficiscentes ad gloriosum seruatoris domini nostri Iesu Christi sepulcrum secum ex Syria in Europam afferunt. Etenim non desunt clara alioquin fama viri, in quēis Matthæolus ceu antesignanus quidam, & errorum omnium fecundissimum copiæ cornu effulget, qui in ea sunt hæresi, vt firmiter persuasum habeant, cedrum magnam Dioscoridi memoratam, nihil discrepare ab ea, cuius hodie Maronitæ gens Christiana in Libano monte vigintiseptem plantas peregrinis nostris magna reuerentia exhibent, succisa an
te pau-

te paucos annos vna arbore in gratiam amplissimi, nec vnquam fatis laudati senatus Veneti, ex qua ille confici curauit valuas, quibus augusta sacri Decemuirum collegij curia clauditur. Sed in quanta ij tenebrarum caligine uersentur, tunc denique apertum conspicuumque omnibus erit, cum & Serapionis auctoritatem, quæ Dioscoridis est, & Vitruuij testimonium crassæ & caliganti eorum ignorantia opponuero. Cedri, inquit Serapio capite C C C L X I X de simplicium medicamentorum facultatibus, duæ sunt species. Vna est arbor magna, & ex ista est alkitran: habet fructum similem fructui cupressi, nisi quod est minor eo multum. Et secunda est arbor parua, spinosa, habens similitudinem cum arbore iuniperi, & magnitudo fructus eius est sicut granum myrti. Quibus verbis non aperte modo comprobatur cedrum Libani non esse quam Dioscorides in litteras retulit, sed deprauatus quoque eiusdem auctoris codex egregie reparatur, & in pristinam integritatem restituitur. Quid enim? An non corruptissima sunt illa in vestibulo de cedro apud Dioscoridem verba? Quæ ne posthac lectori ansam aberrandi præbeant: neue Dioscoridem amplius in ius vocandi licentiam permittant: quod me annis abhinc quatuordecim confidenter quidem, sed imprudenter fecisse, ideo nunc fateri minus erubescō, quod locum illum nemo ante id tempus sub censuram iudiciumque uocauerit: conabor vlcus, quamuis rebelle, & telephium, fidelius, nisi fallor, sanare ex Serapione, quàm præstitit Matthæolus ope uoluminis, cui nullus sapiens facile assurrexerit, ob ancipitem utriusque fidem.

Κέδρος, φησὶ, δένδρον ἐστὶ μέγα, ἐξ ἧς λεγομένη κεδρία συναγεται. καρπὸν μὲν ἔχει ὡσπερ κυπάρισσος, μικρότερον δὲ παρὰ πολὺ. ἐστὶ δὲ καὶ ἄλλη κέδρος, μικρὰ, ἀκανθώδης ὡσπερ ἄρκευθος, καρπὸν φέρουσα μέγεθος μύρτυ, περιφερῆ:

Idest,

Id est, cedrus arbor est magna, ex qua cedria colligitur. Fructum habet ut cupressus, multò minorem. Est quinetiam alia cedrus, parua, spinis horrens ut iuniperus, & fructum rotundum myrti magnitudine ferēs. Sic autem farcienda esse uerba Dioscoridis, non Serapio modò fidem facit amplissimam, sed, ipse quoque Dioscorides videtur innuere, quando libro quinto docens quo pacto uinum cedrinum conficiatur, palàm cedri maioris, minorisq; fructuum meminit. Quí igitur duas cedri species ignorasse potuit, cui duo uinorum genera ex differentibus cedri fructibus confecta haud quaquam incomperta fuerūt? Omitto Galenum, quem in nullis non stirpibus censendis sequutum esse Dioscoridem notius est, quàm ut demonstrare habeam necesse, cedri libro VII de simplicium medicamentorum facultatibus duo genera annumerantem, non alio quàm maioris, minorisque discrimine. Ex quo loco illud non ineptè intelligere, & cogitatione comprehendere mihi uideor, uerbis Dioscoridis, quæ modò restitui, vnum adhuc insidere mendum, neque tam ἀκανθώδης cum Serapione, quàm θαμνώδης cum Galeno esse legendum. Quapropter cùm cedri maioris fructus æmuletur figura nucem cupressi, & quantitate multò minor existat: arbor autem, quam hodie in Libano pro cedro ostentant, fructum ferat non σφαιροειδῆ, cuiusmodi est pila cupressi, sed κωνοειδῆ, qualem pini esse nemo ignorat, & tanta insuper magnitudine, ut galbulo siue pilula cupressi sexcuplo maior appareat, quí non turpiter errare Matthæolum, & alios omnes dicemus, quicumque nobis hanc pro illa obtundere conati fuerunt? Quid tam dissimile, ut est in prouerbio, quàm conus, & galbulus? Quid cani & balneo similitudinis? Huc accedit ingens foliorum inter utranque stirpem dissimilitudo, quæ sanè tanta est, ut

uel

uel hoc solo argumento edocti, malam semel arreptam sententiam, in meliorem commutare debeant quotquot cedrum Libani pro maiore Dioscoridis publicatis iconibus supposuerunt. Etenim cedrus, quam in Libano abhinc duodecim annis in quincuncem confitam uidi, folia habet laricis, ab uno principio multa simul prodeuntia, nec temere, sed ordine quodam circa furculos disposita: at cedri magnæ, quam ueteres extulerunt, folia similia sunt cupressæ foliaturæ, teste Vitruuio eodem quem supra citauit loco, neque in uno tantum Libano nascitur, extra quem tamen quales ibi sunt cedros usquam gentium offendisse me non memini, sed passim in Creta, Africa, & Syria prouenit, nisi eundem Vitruuium mendacij arguere uelimus. Quibus rationibus non modò euidenter illorum inscitia reprobat, qui cedrum Libani, esse Dioscoridis maiorem contendunt, sed mea item uetus opinio infirmior esse reuincitur, qua cedrum magnam Græcorum, conuenire cum larice Latinorum, ausus sum confiteri. Quin aio nunc tres esse arbores specie haud parum differentes, cedrum, cuius hac tempestate, saltem vigintiseptem plantæ in Libano existunt: cedrum magnam, quæ in monumentis antiquorum occurrit: & laricem Latinorum, quam ipsam appellari à Græcis aliquando cedrum absolutè etiamnum affirmo. Cæterum cedrus magna uocatur priuatim à Plinio cedrelate: à Vitruuio, Theophrasto, Ctesia, Dione historico, Plutarcho, Herodoto, alijs multis cedrus absolutè: à Varrone, Cicerone, Seneca, Martiale, itémque à Plinio citrus: à Strabone trogetes: à Theophrasto thya, thyia, & thyon: à Dionysio geographo similiter thyon: à Iohanne in apocalypsi thyion: ab Homero denique *θεῖον*, errore alioquin manifestario Oppij, & Macrobij citriū malum, quod uri & flammam cōcipere nescit, eo nomine acci-

accipientium : quanquam licet sulphur etiam, Græcis *θειον* dictum, in poëta intelligere, præsertim cum Plinius libro XXXV, capite XV utile esse narret ad ellychnia conficienda, & habere locum in religionibus ad expiandas suffitu domos. Sed cum eodem uersu theium, cedrusq; unà tradatur, manifestum esse arbitratur idem Plinius libro XIII, capite XVI Homerum de arboribus tantum loquutum. *θειον* itaque diuino, & antiquissimo uati nihil aliud denotabit, quam cedrum magnam : cedrus autem, quæ unà refertur, laricem, si Plinium sequamur: uel, si quod ego arbitror, oxycedrum, hoc est cedrum acutam siue pusillam. Probo enim adhuc, semperq; probabo ueterem castigationem meam, qua in Plinio pro laricemq; legi oportere laricemue non sine euidente ratione adstruxi. Verum enim uero ut tandem finem huic de cedro disquisitioni imponam, cum superioribus annis orientem lustrarem, obseruauit, quod etiam Andreas Alpagus Bellunensis litteris commendauit, uocari Arabicè abhel fructum quendam pilarum cupressi magnitudine, colore ex rufo in nigrum decliui, qui ex arbore sui generis, sed cupresso adeo simili, ut non nisi cupressus syluestris esse videatur, decerpitur. Eam arborem quemadmodum olim thyam esse pronunciaui in defensionibus viginti problematum, aduersus quæ Matthæolus ex centum scripsit, quas Paullus Hefsus ab excellenti doctrina, & admirabili morum suauitate laudatissimus pro amico edidit: sic hoc tempore eandem differre à cedro magna tantum abest ut credam, ut non nisi unius stirpis nomina esse thyam, trogetem, cedrelaten, abhel, & cedrum magnam firmiter persuasum habeam. In hanc de cedro narrationem eò libentius digredi visum est, ut gratum facerem Iohanni Goropio Beccano, viro non linguarum solum

cogni-

cognitione, sed omni politiore litteratura instructissimo, atque inexplebili legendi aviditate per omne scriptorum genus circumuolitanti, qui elapso proximè anno sollicitius me interpellari curauit per Nicasium Ellebodium, virum non tantùm litteris clarum, mihi què vetere necessitudine iunctum, an adhuc existimarem laricem, & cedrum eandem esse arborem, vt in epistola ad Rosarium affirmaueram. Ego verò Beccanum etiam atque etiam rogo, vt pro eo, quo erga bonas litteras, & litteratos omnes animo affectum puto, suam mihi vicissim sententiam patefaciat, ecquas habeat faeces, quibus tenebricosissimum citrum Gallicum collustrare possit, ex quo apparatus Gallici triumphii constitisse, quem C. Iulius Cæsar ex quinque egit, testatur Velleius Paterculus scriptor disertissimus, grauissimisque. Quod reliquum est in oratione Plinij, varijs auctorum sententijs de libris Numæ explicandis datum, siquidem incertitudinis obtinet multum, in tanta scriptorum dissensione à me attingi non debet, tum quòd nulla inde vtilitas ad lectorem redundare queat, tum quòd quantò ipse longius absum à tempore quando libri Numæ inuenti fuerunt, eò minus certa, explorataque docere valeo. Veruntamen nequeo transilire quod Plutarchus in vita Numæ annotauit, Antiam prodidisse libros, qui reperti fuerunt in Numæ monumento, non duos Latinos, & totidem Græcos, vt ait Plinius, fuisse, sed duodecim de rebus sacris, & totidem de studio sapientiæ, hos, vt equidem reor, Græcè, illos Latinè conscriptos.

Inter omnes verò conuenit, Sibyllam ad Tarquinium Superbum tres libros attulisse. Ex quibus igni duo cremati ab ipsa, tertius cum Capitolio Syllanis temporibus.

Commentarius Guilandini.

SECUNDA auctoris ratiocinatio, qua Varronis de chartis decretum euertitur, talis est. Libri, quos Sibylla ad Tarquinium Superbum VII Romanorum regem attulit, erant chartacei: verum ab hoc Tarquinio Superbo usque ad magnum Alexandrum ducenti circiter anni fluxerunt: ergo verum non est chartarum usum ante Alexandrum magnum fuisse ignotum. Cæterum quæ, & quot Sibyllæ, quibus temporibus, & quibus locis fuerint, non parua est inter scriptores dissensio. Quam si cui curæ sit cognoscere, adeat doctissimos Ludouici Viuis commentarios ad librum Augustini decimumoctauum de ciuitate Dei, capite XXIII & Onuphrium Panuinium historicorum quoad vixit sine comparatione maximum in libello singulari, quem de Sibyllis, & carminibus Sibyllinis inscripsit. Ego certè silentio tramittere non possum, conuenire Plinio, & Solino Sibyllam tres solùm libros ad Tarquinium, & eum quidem Superbum attulisse, tametsi Varro in libris rerum diuinarum, citante Lactantio libro I diuinarum institutionum, capite VI, & Suidas tradunt fuisse

fuisse hunc Tarquiniū Priscū V Romanorum regem, & Sibyllam non tres, sed nouem libros venum exposuisse, Dionysius quinetiam libro III antiquitatum Romanarum, & Gellius libro I, capite XIX testantur nouem libros fuisse, quos anus ad regem attulerit, & hunc Superbum esse consentiunt. Adscribam verba Gellij, tum quòd digna sint vbique, & non ibi tantum legi, tum quòd multum Plinianæ orationi splendoris afferant: In antiquis, inquit, annalibus memoria super libris Sibyllinis hæc prodita sunt, Anus hospita atque incognita ad Tarquiniū Superbum regem adiit, nouem libros ferens, quos esse dicebat diuina oracula: eos uelle dixit uenundare. Tarquinius pretium percontatus est. Mulier nimium, atque immensum poposcit. Rex quasi anus ætate desiperet, risit. Tum illa foculum coram eo cum igni apposuit: & tres libros ex nouem deuussit: & ecquid reliquos sex, an eodem pretio emere uellet, regem interrogauit. Sed enim Tarquinius id multò risit magis, dixitque anum iam procul dubio delirare. Mulier ibidem statim tres libros alios exussit, atque id ipsum denuo placidè rogauit, tres reliquos eodem illo pretio emat: Tarquinius ore iam serio, atque attentiore animo fit: eam constantiam, confidentiamq; non insuper habendam intelligit: & libros tres reliquos mercatur nihilo minore pretio, quàm quod erat petitum pro omnibus. Sed eam mulierem tunc à Tarquinio digressam, postea nusquam loci uisam constitit. Libri tres in sacrarium conditi, Sibyllini appellati. Ad eos quasi ad oraculum quindecim uiri adeunt, cum dij immortales publicè consulendi sunt. Hactenus Gellius. Illud quoque commonendi sumus, constare apud nobiles auctores, sæpe Romanum Capitolium fuisse incensum, olympiade CLXXIII, CCXII, CCXLII. Hinc Lu

cretius in fine secundi, & M Cicero in libro consulta-
tus sui conqueruntur,

*Quod pater altitonans stellanti nixus olympo
Ipse suas arces, atque inclyta templa petiuit,
Et Capitolinis iniecit sedibus ignes.*

Sed per hoc non eximitur scrupus, quem Varro in ipso
de re rustica librorum limine legentibus ingerit, quo
loco libros Sibyllinos, quos Plinius per incendium
Capitolij Syllanum iam absumptos fuisse ait, ipse
octogesimo uitæ suæ anno, hoc est quinquagesimo post
Syllanam conflagrationem publicè adhuc consuli con-
sueuisse expressè testatum reliquit. Soluunt nodum
Dionysius, & Lactantius iisdem quos proximè indi-
caui locis, narrantes post restitutum Capitolium lega-
tos missos Erithras, & ad alia Italiæ, Græciæ, & Asiæ
oppida, qui carmina Sibyllarum, & præsertim Eri-
threæ conquisita Romam deportarent. Hi ex omnibus
ciuitatibus circa mille uersus à priuatis descriptos col-
legerunt, Romamq; deportarunt, atque in ordinem
redactos in locum crematorum Sibyllæ Cumanæ li-
brorum sollicitè subrogarunt. Libri itaque ad quos
Romani post Syllanam Capitolij exustionem publicè
redibant, alij erant ab ijs quos Tarquinius à Sibylla
emerat, & ad quos Plinius sententiam Varronis de
chartis reprobaturus prouocat. Cæterùm Sibyllæ,
auctore Diodoro libro V, mulieres sunt uates deo
plenæ, à quibus libri earum non Sibyllini modò, sed
fatidici item, fatalesq; appellantur, tum quòd populo-
rum fata cõtinent: tum quòd sicut nemo fatum suum,
si modò fatum sit ullum, irritum facere potest: sic quid-
quid illæ futurum prædixerant, fataliter euenire, & ex
omni æternitate definitum credebatur. Liuius deca-
dis quintæ libri secundi principio: Ob hæc prodigia
libri fatales inspecti, editumque ab decemuiris est, &
quibus

quibus dijs, quibúsq; hostijs sacrificaretur, & ut supplicatio prodigijs expiandis fieret. Idem decadis tertiæ libro II: Cùm tetra prodigia nunciata sunt, decemviri libros Sibyllinos adire iubentur. Qui inspectis fatalibus libris, retulerunt patribus, quòd eius belli causa votum Marti foret, non ritè factum, de integro, atque amplius faciendum esse. Et infra: Interim ex fatalibus libris sacrificia aliquot extraordinaria facta: inter quæ Gallus & Galla, Græcus & Græca in foro Boario sub terram viui demissi sunt in locum saxo confectum, ibi antè hostijs humanis minimè Romano sacro imbutum. Plutarchus in Fabio Maximo: Eodem tempore multos arcanos, & vtilis ipsis libros consuluit, quos Sibyllinos appellant. Et meminit idem bis in eo problemate, quo causam explicare conatur, cur Romani, quibus mos erat Græcos, Gallos, aut aliarum gentium homines, cum quibus tum res esset, viuos defodere, quod & vidisse testatur Plinius libro XXVIII, capite II, Bletonesijs capitaliter interdixerint, ne in posterum hominem immolarent, quinimmo ab ista sacrificij genere deinceps prorsus abstinerent. Tranquillus in Augusto: Quidquid fatidicorum librorum Græci, Latiniq; generis, nullis, vel parum idoneis auctoribus, vulgò ferebatur, supra duo millia contracta undique cremavit, ac solos retinuit Sibyllinos, hos quoque delectu habito, condiditque duobus forulis auratis sub Palatini Apollinis basi. Eos libros primùm asseruatos fuisse à duumviris docent Dionysius, & Maximus Valerius libro primo. Inde decemviri habuere, quod æquè Dionysius, & Liuius testantur, & comprobatur Macrobius libro I Saturnaliorum, capite XVII. Postea curam eorum suscipere quindecimviri, quod Gellius, & Fenestella diligentissimus scriptor in libro, quem de quindecimviris edidit,

dit, ostendunt. Postremò præpositi fuerunt custodiae eorum viri sexaginta, sed remansit quindecimuirum vocabalum, quemadmodum scribit Seruius ad illa Maronis uerba *Æneidos* sexto.

Lectosq; sacro

Alma viros.

Porro huius loci esse videtur disquirere qua nam virtute Sibyllæ concepto fatidico spiritu diuina oracula funderent, quibus earum vaticinijs præter scriptores profanos, sacri in ecclesia Dei doctores tantum auctoritatis pondus deferunt, quòd Eusebius, & Augustinus haud verentur affirmare Sibyllam non pauca carminibus de Christo Iesu vaticinatam esse, & multò antè in acrostichide hæc uerba inclusisse: **I E S V S
C H R I S T V S D E I F I L I V S S E R V A T O R C R V X.** Iustinus autem martyr, & philosophus in oratione ad Græcos siue gētiles inuitat gentes, ut credant Sibyllæ. Credite, inquit, ut dixi vetustissimæ, longeq; antiquissimæ Sibyllæ, cuius libros toto terrarum orbe seruari contingit. Equidem profanos scriptores responsis Sibyllinis fidem haud derogasse, non modò receptissima illa in omnium libris prouerbia testantur: ex tripode dicere: & folium Sibyllæ narrare: quibus non nisi vehementer vera & indubitata significari constat, sed plerique etiam palàm clara asfertione fatentur Sibyllam carminibus suis certissima denunciase. In quæis Plutarchus cùm alibi frequenter, tum præfertim in eo libello, quo causam explicat cur Pythia desijt reddere oracula carmine, in hæc uerba inquit. Vaticinijs Sibyllarum attestantur multarum Græcarum urbium euerfiones, migrationesue: plurimæ barbarorum exercituum irruptiones, imperiorum euerfiones. Hæc verò quæ recens apud Cumas, & Puteolos acciderunt, nonne pridem Sibyllinis decantata carminibus tempus

pus veluti debens persoluit? eruptionem inquam montani ignis, feruorem maris, saxorum, & massarum flagrantium venti vi eiectionem, tot, tantarúmque simul urbium interitum, vt hodie, qui ea loca accedunt, cerne- nere non possint vbi nam conditæ fuerint. Hæc Plu- tarchus, addens sine diuinitate hæc prædici non po- tuisse. Easdem Sibyllas bella Romanorum contra Carthaginenses, & quòd in omnes gentes arma illa- turi erant, testatur quingentos annos antè prædixisse. Sed, inquit, tum sæculorum ordo declarat eas hæc pro- spexisse, tum prædixerunt quingentorum annorum tempus, in quo Romani contra omnes nationes essent præliaturi. Quantum autem oraculis Sibyllarum fatidicis Plato tribuat, facile intelligitur cùm ex Phœdro, tum ex Menone, tum uerò apertissimè ex ijs, quæ Hermias secundo in Phœdram commen- tario recitat, ubi de Dodonæo oraculo uerba fa- cit. Eos philosophi commentarios, siquidem non- dum typis publicati sunt, mihi ultro commodauit Iohannes Vincentius Pinellus, uir integerrimus, atque innocentissimus, qui cùm generis nobilita- te, & multiplici litterarum cognitione excellat, om- nisque sapientiæ, & doctrinæ admirator, & studio- sus semper fuerit, tum iam diu in eam curam præci- puè incumbit, ut libros ueterum utriusque linguæ aut iam situ, & uetustate corruptos, instauret, aut propter exemplarium paucitatem periclitantes, coëmat vn- dique: & ad publicam hominum utilitatem in sua bi- bliotheca seruandos curat. Quare cùm clareat do- ctissimos uiros utriusque classis, iuxta sacros atque pro- fanos, & Sibyllas credidisse, & vaticinijs earum fidem habuisse, dignum disquisitione uidetur unde nam hæc vaticinandi potestas hominibus adueniat: sitne natu- ra an arte: & si arte, quibus adminiculis, medijsque acquiratur:

acquiratur : si natura, num ea intra nos sit, an extra nos : & , si illud, cur omnes non uaticinamur : si hoc, supernisne, an infernis è partibus adueniat : & , si infernis è partibus, ex primisne, an secundis, an ultimis qualitatibus resultet . Verùm cùm uniuersam hanc de diuinatione quæstionem præstantissimi philosophorum, astrologorumque, atque theologorum magno nixu ac conatu iandudum absoluerint, ne rem tanti momenti, quæque multis difficultatibus impedita sit segniter post omnes tractando deridiculus fiam, sat habeo sollicitum lectorem reiecisse ad Aristotelem, Piatonem, Plotinum, Plutarchum, Iamblichum, Proclum, Porphyrium, Ciceronem, Leonicum, Sirenium, Thomam, Ficinum, Pomponatium, Zimaram, Niphum Suesfanum, Aponensem cognomento Conciliatorem, Rabi Moysen, Leui Gersonem, Auicennam, Algazelem, Auerrhoëm, & alios non paucos, qui totum id problema curiosius persequuti esse uidentur . Non dissimulabo tamen non probari mihi Peripateticorum nostro tempore commentum, qui ne dæmones, quos esse non putant fateri substantias sublunares ratione præditas cogantur, causam diuinationum perhibent exhalationes terrestres, quas uarias imprimere affectiones Aristoteles in libro de mundo, Cicero primo de diuinatione, & Plutarchus in libello Cur oracula fari desierint, clarè testantur . Exhalationum, inquit Aristoteles, aliæ diuinos furores iniiciunt appropinquantibus, aliæ cibi odium, aliæ faciunt uaticinari, ut oraculum Delphicum, & id quod in Lebaida . Cicero autem : Nam terræ uis Pythiam Delphis incitabat . Et aliquanto superius : Potest autem uis illa terræ, quæ mentem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euanuisse uetustate, ut quosdam exaruisse amnes, aut in alium cursum contortos, & deflexos uidemus . Etsi verò
inficias

inficias ire non ausim magnam esse exhalationum potentiam, tamen ut homines ex indoctis & idiotis, ex stolidis amentibusq; & bardis efficiant litteratos, doctos, intelligentes, & uates, non est necesse ut consentiam. Furor ac dementia, & à sensibus abstractio fieri fortasse possunt ab halitu, inunctionibus, lauacris, cibo, potu, morbis, & id genus alijs: at litterarum doctrinarumq;, quas nunquam didiceris extemporalem comprehensionem, carminum, quæ ipse non intelligas subitaneam decantationem, uaticinia atque prædictiones, quibus longi rerum euentus ad multa annorum millia ad unguem respondeant, à terrestri principio excitari, quis tam fatuus sibi persuadeat? Demiror mehercules seueros ac censorios istos Peripateticos, qui dæmones tantopere abhorrent, ut internecinum ijs bellum indixisse uideantur, quos tamen magister, & princeps eorum Aristoteles non modò non sustulit è rerum natura, unde isti eos eliminant atque proscribunt, sed inter substantias etiam in concauo orbis Lunæ habitantes reposuit. Cùm nanque tertij de generatione animalium calce quærendum proposuisset, cur plures rerum differentiæ existant in humore quàm in terra, soluens inquit: An quia humor naturam habet ad effingendum efformandumque habiliorem? Cæterùm mare sua natura calidum est, & particeps omnium partium inuenitur, uidelicet humoris, aëris, terræ. Itaque omnia adipiscitur, quæ singulis his locis gignuntur. Plantas enim terræ animalia quispiam esse statuerit: aquæ aquatile animalium genus: aëris τὰ περὶ αἶ. Sed quòd magis, minúsue, & remotius, aut propius res constet, magna, miraq; differentia existit. Quartum genus non his locis quærendum est, quãquam aliquid esse exigit ordine ignis. Id enim quartum corpus enumeratur. Verùm ignis semper for

mam non propriam habere uidetur, sed in alio corpore: aut enim aër, aut fumus, aut terra esse uidetur quod ignitum est. Sed enim genus hoc apud Lunam quærendum est. Haëtenus Aristoteles. In cuius loci expositione Philoponus quanquã Aristotelem ex Peripatetico faciat Academicũ, tamen testatur esse & in æthere corpora, gigniq; particularia ratione prædita, quæq; nullo cibo, ac potu fruãtur, & quæ in intellectuac speculãdi cura versantur. Quid? Etiãme & in quinto primæ philosophiæ libro, loco maximè conspicuo, ex Platonis sententia loquutum dicemus? Substantia, inquit dicuntur & simplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & quæ talia sunt, & vniuersaliter corpora, & quæ ex his consistunt animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ. Auerrhoës ibi pro dæmonijs habet idola: neque interpretatione dignatur locum. Alexander autem apud quem locus ille exstat libro IIII, particula XIII, communi utitur fuga, ex aliorum sententia loquutum inquires, aut intellexisse diuina corpora, & astra. Peiore, ut mihi quidem videtur, errore, quàm si assensum præstitisset. Nam cùm dicat philosophus, Et vniuersaliter corpora, & quæ ex his consistunt animalia, & dæmonia, ac eorum particulæ: igitur cœlum & astra faceret ex elementis constituta, quo nihil est in doctrina Aristotelis absurdius. Nolim tamen credat quispiam, me his rationibus ausum profiteri dæmonia posse tutò ex Academia traduci in Lyceum, in quo nihil fatis compertum exploratũq; iudicatur, quin illud ex motu, vel operatione demonstretur, sed id tantũ contendo, non sic Aristotelem dæmonia extra rerum naturam amandasse, quin suum illis locum alicubi reliquerit, & adhæc nominatim confesus fuerit, quidquid dicant qui totum se hausisse Aristotelem magnificè crepant. Certè Clemens

Alexan-

Alexandrinus grauiſſimus, & fide digniſſimus auctor libro VI ſtomatum teſtis eſt locupletiſſimus, prodidiffe Ariſtotelem dæmonijs vti homines, quæ eos per omne quo in corpore verſantur tempus, confeſtentur. Quod ſi recipimus, ecquam aliam vaticiniorum Sibyllæ, & Pythiæ rationem quærimus? Sapienter profectò Iamblychus tradit Sibyllas cùm mente, ac iudicio conſtant, atque ſui ſunt iuris, vel nihil, vel parum, vel obſcurè præſagire: quando verò corripiuntur dæmone, tunc verè vaticinari, multarúmque gentium pericula diuinitus imminentia certò præuide-re. Siquidem, vt idem ait, qui numine afflantur, per id quo afflati ſunt tempus, non viuunt ipſa animalis vita, ſed multò auguſtiore præſtantioreq; , quam eſſe dæmonis conuenit. Nam multi eorum admoto igne non vruntur, ignem videlicet repellente dæmone intus afflante: vel ſi vruntur, non perſentiunt, neque pungentia percipiunt, vel radentia, vel vlla omnino tormenta. Addit actiones eorum non eſſe humanas inde conſtare, quoniam per inuia vadunt, pèrque ignem feruntur intacti, & flumina tranſeunt mirabiliter. Ex quibus denique concludit Sibyllam, Pythiam, ſacriſiculum in Cataballis, vates alios, quando actu factum canunt atque prædicant, non viuere vitam humanam aut animale, quæq; ſenſibus, aut impetu vta-tur, ſed longè nobiliorem, & diuinam, quaſi anima eorum moriatur, & Deus ibi ſit pro anima, moueatq; tanquam excellentior anima. Summa ſummarum niſi iſtam Iamblychi rationem tacito ſaltem conſenſu approbauerimus, tolletur omnis gentilium diuination, tam quæ fit per contemplationem, & interpretationem ſignorum, quæ à dæmonijs dantur hominibus, quàm quæ ex afflatu proficiſcitur. Sed nec quæ ex furore, nec quæ ex oratione, nec quæ ex ſomnijs,

nec quæ per suffitus, inunctiones, & medicamenta fit prædictio, locum habebit ullum. Absurdum est autem rerum tantarum tollere multitudinem, quæ iam creditur apud omnes homines. Sunt ergo dæmonia, & per hæc divinationes, responsa, oracula, vaticinia gentilium. At prophetiæ, quas sacra Hæbræorum litteræ pandunt, tantum distant ab impuris & nequam dæmonibus, quantum creatura à creatore excellitur. Est enim prophetiæ substantia donum ex immensa creatoris largitate effusum per intellectum agentem super potentiam animæ rationalis primò, dehinc super imaginariam uirtutem, ad ecclesiæ utilitatem.

M E M B R U M   X X V I .

Præterea Mutianus ter consul prodidit nuper se legisse, cum præfideret Lyciæ, Sarpedonis à Troia scriptam in quodam templo epistolæ chartam. Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat: aut cur, si iam hic erat usus, in ipsa illa Lycia Bellerophonti codicillos datos non epistolas prodidit? Sterilitatem sentit hoc quoque.

Commentarius Guilandini.

Tertium, & ultimum auctoris argumentum, quo Varronis de chartis sententia infringitur, aptè ad hunc explicatur modum. Iliacis temporibus scribebatur in chartis: uerùm ab exciso per Græcos Ilio usque ad Alexandri dominatum principatúmque colliguntur anni nongenti circiter: ergo falsa reuincitur Varronis assercio, qui usum chartarum nõ ante Alexandrum innotuisse censet. Etsi autem ista ratiocinatione pronunciatum Varronis apertissimè redarguitur, quia tamen Plinius credidit Ægyptum, in qua papyrus nascitur tempore Homeri, qui Troianum excidium decantauit, nondum in lucem erupisse, quemadmodum quinti membri commentario copiosè docui, mauult Mutiani consulis fidem extenuare, & omnem maiori propositioni assensum adimere, quàm armatum telo impotentiore ad iugulandum conficiendumque hominem ad miraculum usque doctum in arenam descendere. Eò nanque verba illa pertinent: Quod eò magis miror, si etiamnum Homero condente Ægyptus non erat, & quæ deinceps sequuntur. De quibus omnibus quia uerius loquutus sum quarto commentario, ne odiosa eiusdem rei iteratione lectori tœdium pariam, hîc finem de ijs dicendi faciam, si tamen quod arcto pectore clausum habeo, prius in apertum protulero, & liberaliter deprompsero. Equidem sic statuendum arbitror, usum chartarum antiquissimum esse, uerùm non vno eodémque tempore omnibus gentibus nunciatum fuisse, sed ad quasdam celerius, ad alias tardius peruenisse: & ad quas maturius, non illico etiam tantam chartarum copiam accepisse, ut spretis reiectisque pellibus animalium, corticibus

ticibus & arborum libris , omnes promiscuè chartarum commodo ad facietatem perfrui possent . Ad quod credendum impellor non tantum ijs ipsis quæ auctor tribus hucusque exemplis ex antiquitate repetitis Varroni obiecit , quæq; ego secundi membri commentario aduersus eundem produxi,uerum alijs etiam nonnullis haud planè leuibus coniecturis . Nam Herodotus , qui centum amplius annis Alexandro antiquior est , narrat in Terplichore consueuisse barbaras gentes penuria bybli in caprinis, ouillisq; pellibus scribere , & byblos siue chartas ea de causa pelles appellare , uti supra , cùm sextum membrum illustrarem , apertè ex eo auctore ostendi . Præterea à morte Alexandri usque ad Antoninum , Commodum , & Seuerum imperatores , sub quibus Galenum Romæ vixisse claret , interceserunt anni quingenti triginta circiter , attamen paucioribus quàm trecentis ante Galenum annis adhuc scribebatur in pellibus , & in tiliæ corticibus . Quod non obscurè colligitur ex ijs quæ Galenus ipsemet prodidit in expositione libri Hippocratis , qui , de medici officina , inscribitur , in ipso operis exordio . Quem locum , quandoquidem lacerum & faucium impressi codices exhibent , ut iterum atque iterum Nicasium illum Ellebodium , virum optimum , ac integerrimum oblectem , sanabo eum non ueterum exemplarium auxilio , quorum ego usu ubique ferè destituor , sed partim ex ingenio , partim ex Latina conuersione . *Τινές μὲν γὰρ, φησὶ, καὶ πάντα παλαιὰ βιβλία ἀνευρεῖν ἐσπύδασαν πρὸ τριακοσίων ἐτῶν γεγραμμένα, τὰ μὲν ἔκοντες ἐν φιλύραις, τὰ δὲ ἐν διαφόροις διφθέραις, ὡσπερ τὰ παρ' ἡμῖν ἐν περγάμῳ.* Quidam enim , inquit , operam dederunt , ut ualde antiquos codices inuenirent ante trecentos annos descriptos , alios quidem in corticibus tiliaceis , alios verò in præstantibus

tibus membranis , quales apud nos Pergami habentur . Ex quibus verbis nemo est qui non intelligit, tametsi chartæ Alexandro regnante primùm inuentæ fuissent , annos tamen post ducentos quàm ille in humanis esse desierat , adhuc scriptitatum in pellibus , & arborum libris, non nisi ob vnam chartarum penuriam. In summa de chartarum inuentione, & vsu idem planè iudicium faciendum esse videtur, quod de arte typographica, quam artem certum est Moguntiaë in Germania ante annos centum triginta opera & diligentia Iohannis Gutembergij, viri equestri dignitate publicatam fuisse . Neque tamen proinde rectè quispiam concluderet, tam vetustam esse non posse artem imprimendorum librorum , quia Turcæ, Arabes, Persæ, magna Asiæ pars, Africa vniuersa , ac denique maximus orbis terrarum tractus typographiam penitus ignorant : quippe quæ gentes veteris consuetudinis nondum oblitæ, libris non nisi calamo exaratis etiamnum vtuntur . Sed nec ille quidem rectum verumq; defenderet, qui eandem libros premendi artem non nisi ante centum & triginta annos excogitatam obstinatè contenderet , quando admirandis Lusitanorum nauigationibus compertum nouimus artem typographicam tam vetustam apud Chineses esse, ut omnem hominum memoriam superet, & , ut inquit Garcias Hortus libro I aromatum apud Indos nascentium, capite XXXVIII, semper vsurpatam apud eos censeant . Testatur Iohannes Barrus sua in Asia, decadis primæ libro IX, capite I, esse penes se Chinesium cosmographiæ librum , quem illi cum integro, & vniuersali totius terræ situ perbellè typis excuserint . Iouius etiam libro XIV historiarum refert Emanuelem Lusitaniæ regem dono misisse Leoni X pontifici maximo elephantem cum libro, qui apud
Catai-

Cataminorum Cantam, maximam, & præclarissimam urbem typis excusus fuerat, quem & vidisse se indulgentia ac pietate eiusdem Leonis confirmat. Vt ut res habet, nullum profectò incommodum est, rem vnam eandemq; & nouam, & ueterem cenferi relatione ad diuerfos populos. Sic nanque lues venerea in Europa, Asia, Africa nondum centenaria esse agnoscitur, quæ Americam iam à mille amplius annis exercet. Idem potuisse chartis accidere, quid uetat? quas in Ægypto, Iudæa, Syria, & in uniuersa cis Taurum Asia multò antè quàm Alexander nasceretur notas fuisse non dubito: in Europa tamen non nisi serò, & fortassè Alexandri primùm victoria publicitus atque abundanter incla-ruere. Quam sententiam stabilire uidentur quæ Plinius postremo mox membro subiungit, quando Tiberio quoque imperante, cùm Romani tota Ægypto potirentur, laboratum nihilominus chartarum penuria perhibet.

MEMBRVM XXVII.

Factúmque iam Tiberio principe inopia chartæ, ut è senatu darentur arbitri dispensandi: aliàs in tumultu vita erat.

Commentarius Guilandini.

HÆc habui Baptista Grimalde amplissime, quæ ad tria C Plinij de papyro, chartisq; capita exararem. Quarum rerum tantum abest ut timeam, ne quis tenuitatem, facilitatemque infectetur, ut uerear ne magnitudine potius, ac difficultate deterreatur. Etenim me quoque iuuat, iandiu hoc scriptio- nis genus pertæsum, ad finem historiæ papyri peruenisse. Nam etsi profiteri ausum, perscriptu- rum commentarios in vniuersam C Plinij historiam naturalem, in partibus singulis tanti operis fatigari minimè conuenit: tamen cum mecum reputo unam papyrum, hoc est insensilem eorum librorum particulam, sex integros menses mihi surripuisse, pudet pariter, & poenitet tantum temporis unis chartis impendisse. Quarum si tantam hodie penuriam haberemus, quanta Tiberio imperante laboratum fuit, cum de senatus consulto, & uoluntate iudicum chartæ dispensabantur, minus profectò infelix Europa tumultuaretur, quam ingens earum copia indies magis magisque frangit atque affligit. Quid enim chartis acceptum referri non debet? Vnde nostra patrùmque memoria grauiora aut bella, aut cædes frequentiores exortæ? Quas non noxias, prauasq; de Deo, & religione credulitates restibilis ista chartarum fecunditas in Europam inuexit? Væ uobis hæretici genus inuisum Deo, & hominibus, qui ob unam regnandi cupiditatem temere antiquatis abhinc ad sesquimillesimum annum sancita, & sacrosanctam Romanæ ecclesiæ auctoritatem ubique iandiu frustra

eleuare studetis. Ego sicubi in hoc opere, vel in alijs à me conscriptis quidquam incautius asserui, quod sinceræ doctrinæ Romanæ ecclesiæ minus quadrare uideatur, ueniam mihi dari cùm humiliter, tum reuerenter postulo, & me non tam scientia, quàm ignorantia lapsum palàm profiteor atque attestor.

HIERONYMI
MERCVRIALIS

Repugnantia, qua pro Galeno
strenuè pugnatur.

I T E M

MELCHIORIS
GVILANDINI

Assertio sententiæ in Galenum à se
pronunciatæ.

Αγαθή δ' ἔρις καὶ Βροτοῖσι.

MELCHIOR GVILANDINVS

IOHANNI VINCENTIO PI-

nello, antiqua nobilitate, ac proprijs
uirtutibus uerè claro

S. D.

*Vanquam multas, & gra-
ues causas habeam Iohan-
nes Vincenti Pinelle, quæ
me iandiu cunctantem im-
pellere potuerunt, ut con-
trouersiam hanc unguenta-
riam, cui Galeni quedam attestatio occasio-
nem præbuit, in uulgus, manúsq; hominum
emanare paterer: tamen nullas reputo potio-
res eis, quæ Hieronymum Mercurialem, ui-
rum cum ab excellenti doctrina, tum singula-
ri humanitate laudatissimum induxerunt, ut
disputata per litteras abhinc quinquennium
inter nos omnibus palàm faceret, quæ tamen
ego æternùm domesticis finibus conclusa, atque
abdita in tenebris tenere olim decreueram.
Ceterùm siue ille gloriæ cupiditate inflamma-
tus, quam non mediocrem hucusque apud om-
nes totius Europæ eruditos est consequutus: si-
ue ductus*

ue ductus opinione ingenium exercendi, quod
 habet acerrimum, & quodam igne uolucres:
 siue denique spe iuuandi posteritatem, atque
 ipsam adeo ueritatem defendendi fretus ad id
 agendum accesserit: haud equidem in magno
 ponam discrimine: si modo eadem, quæ illius
 partes defendet, ratio meum hoc pariter fa-
 ctum excuset, & à crimine violatæ amicitie,
 quam æternam esse opto, tueatur atque absol-
 uat. Fateor equidem Mercurialem piama-
 gis quàm necessaria miseratione permotum
 uoluisse nomini meo, famaꝝ consulere, cum
 in libris suis variarum lectionum, quos nu-
 per non sine magno eruditorum applausu & fa-
 uore publicauit, sedulo contenderit, ne aucto-
 rem, qui Galenum in expositione Ægyptij un-
 guenti confidenter damnasse uisus est, ipse ir-
 reuerenter, & temere detegeret, notum faceret,
 proderet. Quam ego miserationem eius non so-
 lum magni habendam puto, sed etiam gnauiter
 eximendam, discutiendamq; , nisi aut præ-
 uaricator dici uelim, aut beneficij accepti dissi-
 mulator, aut immemor, quam à me culpã esse
 procul, ut quilibet intelligeret, semper studui.

Etenim

Etenim à primis statim annis me ita compara-
 ui, ut benefacta tum in recenti ubique memo-
 ria haberem, tum, quoad per me fieri posset,
 semper in lucem collocarem: malefacta autem
 oblivioni traderem: in his nomen obliuioſi
 haud faſtidiens, in illis memoris ad ambitio-
 nem uſque requirens. Nam quid tam fugien-
 dum quàm ingrati animi uitium? Quid gra-
 ti animi affectione expetendum magis? Quid
 ingrato nocentius? Quid magis nefarium aut
 impium? Nihil aequè concordiam humani ge-
 neris diſſociat ac diſtrahit, quàm ingrati ani-
 mi crimen, quod priuatos odijs inflammant, res-
 publicas ledit turbatq; pacem ac tranquilli-
 tatem ſubruit atque euertit. Quapropter quò
 iſtius flagitij notam non ſolum effugerem, ue-
 rùm etiam Mercurialem, qui tam miſeran-
 ter mei miſertus erat, pleniori obſequio deme-
 rerer: facere non potui, quin ultro me ipſum
 patefacerem, Et hanc confeſſione mea gratiam
 piſſimo homini rependerem, me ſcilicet eſſe
 eum, qui aberraffe Galenum in Aegyptij un-
 guenti comprehenſione aſſerui. At hercle non
 minus humaniter, quàm ſapienter feciſſet
 Mer-

Mercurialis, si post consumptam deliberationem in edendo contra me sententiam suam, integras utriusque nostrum litteras, quibus questionem istam inter nos agitauimus, typis excudi curauisset, quò pugnantes hinc inde rationes facilius agnosci, ac dijudicari potuissent. Quod quia non fecit, quid aliud dicendum, quam uoluisse Mercurialem absente Guilandino litem contestari, & iudicis personam propria in causa assumere. Verùm enim uero cùm me in hac controuersia pari iure cum Mercuriale esse etiamnum credam, ne causam non planè malam, ut equidem arbitror, deseruisse uidear, te appello eruditissime ac placidissime Pinelle, ad cuius iustissimum tribunal totam hanc litem statuo, quem ego, quod ad me attinet, summo iudicem, atque uniuersæ disceptationis cum suprema auctoritate arbitrum dico, eligo, accipio. Nam cùm uirtutes omnes in te usque adeo præcellenti temperamento concentuq; ad admirationem respondere intelligam, ut nemo omnium inter illustri genere natos, qui hoc tempore litteris operam nauant, Christiana probitate spectatior, nemo admirabilior

*rabilior doctrina, nemo utriusque lingua intel-
 ligentia clarior, & nemo denique generosis mo-
 ribus ornatior aut splendidior hominum sermo-
 ne uel celebretur magis, uel in maiori apud om-
 nes existimatione habeatur, uerendum mihi
 non est, quin ab primario, & tanto iudice,
 quantus iure merito apud me, omnesq; habe-
 ris, & quis simam debeam expectare sententiam.
 Quare uehementer etiam atque etiam rogo,
 ut quandoquidem Hieronymo Mercuriale
 ualde familiariter uteris, me uerò maximis
 beneficiorum tuorum uinculis, quibus iam-
 diu me obligare non cessas, obstrictum habes,
 ne grauere prompto & alacri animo istam re-
 cipere prouinciam, atque hanc dedicationis,
 interpellationisq; meæ audaciam & qui benignè
 consulere. Valeas, floreas, uigeas. Ex her-
 to medicinali Patauino. Anno à Christo na-
 to septuagesimo secundo supra sesquimillesi-
 mum.*

Annotatiuncula, quam Augustinus Gadaldinus ex litteris Melchioris Guilandini excerpfit, & margini libri de linguis in quarta Galeni operum per Iuntas editione apponi curauit.

DUplex hoc loco Galeni error elucet, tum quia unguentum Aegyptium non est metopium, tum quia metopium haudquaquam conficiebatur ex floribus spinæ Aegyptiæ, quam spinam Dioscorides Acaciam uocat. Ceterum unguentum Aegyptium idem esse quod σταῖτην (quam sacrae Hebræorum litteræ ueteris uersionis guttam appellant) testis est Didymus apud Athenæum δεπνοσοφισῶν decimoquinto. Vnde uerò constaret quod metopium dicebatur, perspicuè docet Dioscorides, Paullus, Plinius, Athenæus, alij.

HIERONYMI MERCVRIALIS

repugnantia, qua pro Galeno
strenuè pugnatur.

AD

MELCHIOREM GVILANDINVM.

Gitur iam decimus & tertius annus doctissime Guilandine, ex quo ego Patauij philosophiæ, ac medicinæ studijs operam nauans, Falloppijq; præceptoris consuetudine familiariter utens, ingenium tuum, ac miram in peruestigandis plantarum naturis sedulitatem cognoui. Quo tempore ita semper mihi charus fuisti, ac probitas, eruditio, humanitas, omnes in te summæ, nec non amor in me tuus postulabant. Peractis studijs meis cùm in patriam secessissem, aliquot post annos ab Alexandro Farnesio Cardinale maximo in medicum accitus Urbem colere coepi: ubi nec multa locorum intercapedo, nec intermissus amicitie nostræ usus tantum ualuerunt, ut memoriam uirtutum tuarum quotidie à nominis ac scriptorum commendatione renouatam ex animo meo uel delere, uel minuere vnquam potuerint. Quod an tibi de me euenerit, cuius nec ullum nomen, nec meritum exstat, sæpius per litteras explorassem, nisi modestia

Gg 2 quadam,

quadam, aut potius segnitie detentus rem semper in magis oportunum tempus distulifsem. Nuper autem cum in librum Galeni, in quo is obsoletas Hippocratis uoces interpretatur, à Iuntis postremò editum, inciderim: scripta quædam tua ab Aũgustino Gadaldino medico præstantissimo in margine notata, ubi errores quosdam Galeni detegere tentas, occurrerunt: quibus statim ueluti quadam mihi à fortuna ad te scribendi oblata occasione uti statui: quò simul & pristinae amicitia nostræ nomen saltem restitueretur, & Galenum, cui omnia medici omnes debent, uel tuerer, uel ipsum errasse certius intelligerem. Quòd eò libentius sum aggressus, quoniam te hanc meam audaciam eo animi candore accepturum esse speraui, quo ego ad scribendum sum excitatus. Scribis igitur ad Gadaldinum in exponenda unguenti Ægyptij uoce Galenum duos errores commisisse: alterum, quòd unguentum Ægyptium ex spina Ægyptia, Acaciae nomine à Dioscoride descripta, compositum fuisse scribat: alterum, quòd idem metopium esse uoluerit. Primum eo argumento demonstras, quoniam Didymus apud Athenæum Ægyptium unguentum stacten, siue guttam (ut ueteris scripturæ auctores dicunt) fuisse refert: alterum probas, quòd metopium quale esset, & cur ita nominaretur, longè diuerso modo indicarunt Dioscorides, Paullus, & alij. Ego uerò Guilandine, tantum abest ut credam Galenum hac in re nos fefellisse, quòd potius te (nisi grauioribus rationibus aliud sentire cogar) uel prauos Athenæi, & Galeni codices habuisse, uel horum auctorum uerba, pro tuis multis occupationibus, minus sedulò examinasse puto. Quam sententiam meam ne ulla ex parte ignores, primò demonstrabo neque Dydimum id, quod ipsi imputasti, sensisse: neque Ægyptium unguentum stacten fuisse:

tum

tum quo modo Galeni uerba uiro ingenuo sint interpretanda, exponam. Postremò adijciam de metopio quid Galenus senserit: unde nullum reprehendere illum uolentibus locum remansurum spero. Didymus enim in XV diaphoristarum hæc ex uetustissimo Athenæi codice, qui apud Alexandrum Farnesium seruat, excerpta, nec in uulgatis Græcis codicibus exscripta, habet: Τῷ δ' αἰγυπτίῳ μύρρα μνημονεύει Ἀχαιοὺς ἐν ἄλλοις φησὶν: εἰς ἀργυρῶν τὴν χειρὶ κυπρίῳ λίθῳ δώσει κόσμον χριμάτων τ' αἰγυπλίῳ: μή ποτ' ἔν (φησὶν ὁ Δίδυμος) καλεμένῳ σακτῶ λέγα διὰ τὴν σμύρναν; ἢν εἰς αἴγυπτον καταγομένῳ κομίζεσθαι πρὸς τὰς Ἑλλήνας. Ex quibus uerbis nemo non uidet Didymum haudquaquam dubitare de Ægyptio unguento, quod sic propriè dicebatur, an fuerit staçte, sed de unctionibus Ægyptijs. Nam μύρρον, & χρίματα differre inter se, cuius Græcarum litterarum perito constat satis. Quod si etiam de unguento Ægyptio illius dubitationem institutam esse contendas, nunquam tamen ex eius oratione unguentum Ægyptium staçten esse illum affirmare conuinces: nempe qui tantummodo hoc dicat: An Achæus unguentum Ægyptium staçten uocat ob myrrham? quæ ex Ægypto ad Græcos defertur. Id etiam tantò minus obtineris, si eum codicem, quem Latinus interpres habuit, sectari placeat, in quo ita legitur. Nominauit alicubi Didymus etiam staçten uocatam ob myrrham, quam in Ægyptum perlatam ad Græcos deportari aiunt. Unde perspicere nequeo quo spiritu ductus eam Didymo sententiam tribueris, quæ nulli reperitur in libro à te citato. Cæterum Ægyptium unguentum staçten non fuisse iam tibi persuasum erit, si, quæ à grauiissimo, & uetustissimo auctore Theophrasto in libro de odoribus memoriæ mandata inueniuntur, exactè considerare uolueris. Hæc enim sunt:

sunt: Τὸ δ' αἰγύπλιον, μῦρον ἐκ πλειόνων, ἐκ τε τῆς κινναμώμου, καὶ ἐκ σμύρνης, καὶ ἐξ ἄλλων. ἔτι δὲ ἐκ πλειόνων τῶν, τὸ μεγαλεῖον. καὶ γὰρ ἐκ κινναμώμου, καὶ ἐκ τῆς σμύρνης κοπτομένης, ἔλαιον ῥᾶ. σακτὴ δὲ καλεῖται, διὰ τὸ μικρὸν εἶναι. ὃ δὲ μόνον τινὲς φασιν ἀπλῆν εἶναι, καὶ ἀσύνητον τῶν μύρων. Et paullo post: πολυχρονιώτατον δ' ἐστὶ τὸ αἰγύπλιον, καὶ τὸ ἱρῖνον, καὶ τὸ ἀμαράκινον, καὶ τὸ νάρδιον. πάντων δὲ μάλιστα ἡ σακτὴ. Iterum: ταῖς δὲ γυναιξὶν ἡ σακτὴ, καὶ τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὸ αἰγύπλιον. Amplius: τῶν δὲ μύρων τὸ αἰγύπλιον, καὶ ἡ σακτὴ, καὶ ἔτι ἄλλο πολύοδμον, καὶ μιγνύμενα τῶ οἴνω τῶ εὐώδα. Ex quibus verbis luce clarius apparet aliud Ægyptium unguentum ex pluribus pharmacis commixtum: aliud stacten existisse: quod unguenti genus simplicissimum fuisse omnium Theophrastus, ex sola myrrha constituisse Athenæus capite XV libri XV, ipsius myrrhæ pinguitudinem fuisse Dioscorides scribit: ut simul etiam te deceptum esse appareat, quando utrunque idem esse asseuerasti. Neque enim dicas apud Theophrastum Mendesium, & Ægyptium unguenta eadem fuisse: quandoquidem si megalij descriptionem à Theophrasto traditam, & Mendesij à Dioscoride considerabis: intelliges Theophrasto non Ægyptium, sed megalium fuisse mendesium. In qua opinione magis confirmor, dum animaduerto Plinium Theophrasti imitatore, ubi unguentorum tractationem instituit, de mendesio, & Ægyptio separatim mentionem fecisse, nunquam autem de megalio. Quod porrò Galenus tradat Ægyptium unguentum constituisse ex spina Ægyptia, minimè illud à verisimili recedit: tum quia Hippocrates in libro de natura muliebri, & in libris de morbis mulieribus eo unguenti genere in vteri affectibus utitur, sicut in eorum aliquibus acaciam, siue Ægyptiam spinam commendat Dioscorides: tum quia pluribus unguentis Ægyptiorum no-

men attributum inuenitur. Et iccirco fieri potest, ut unguentum à Galeno nominatum ita Ægyptium sit uocatum, quemadmodum mendefio, malabathrino, nec non illi quod ἀπὸ τῆς σκάρης dicebatur, contigisse narrat Herotianus in onomastico. Quod nomen inde natum existimo, quoniam aut illa in Ægypto inuenta, & composita erant: aut odorata pharmaca, ex quibus conficiebantur, ex Ægypto in Græciam atque Romam conuehebantur. Quanquam puto etiam Galenum nominasse unam Ægyptiam spinam, non quòd ex ea sola ipsum Ægyptium unguentum conficeretur, sed quòd ipsa multis alijs odoribus commixta toti unguento nomen Ægyptij traderet, ut de metopij nomine scribit Dioscorides. Quocirca Galeni uerba sic (ut decet) interpretanti manifestum euadit illum nequaquam errasse, ubi dixit Ægyptium apud Hippocratem unguentum ex Ægyptia spina constituisse: quasi multis alijs odoratis rebus (ut loco citato Theophrastus testatur) commixtum, ab Ægyptia spina tantum id nomen sortiretur. Quod postremò Galeno adscribis illum tradidisse Ægyptium unguentum metopium fuisse, minimè (pace tua dicam) uerum est: fateor tamen ipsum dixisse unguentum illud Ægyptium etiam metopium esse uocatum. Quod quantum à sententia sibi à te descripta differat, omnes sciunt qui optimorum auctorum uerba non superficialitè contempleri solent. Posse enim quidpiam alterius rei nomine uocari, siue ob excellentiam, siue ob similitudinem, siue ob usum, nec rationi, nec consuetudini refragatur. An uerò unguentum illud metopium uocari reperiat, tametsi apud nullum probatum auctorem legerim hactenus, nihilominus conijci sine labore potest metopij quoque nomen plura unguentorum genera recepisse. Quandoquidem si etymon metopij considere-

tur,

tur, perspicuum fit illud unguentum significasse, quod frōti illiniretur: cūmq; multa in similem usum haberentur, cuncta, uel saltem aliqua metopia appellata esse, & ob id Ægyptium quoque metopium uocatum minimè absurdum est: eò magis quòd illud mulieres in usu habuisse scribit Theophrastus, quas frōtem maximopere colere unusquisque nouit. Neque me latet Dioscoridem, ac ipsum sequutos Aëtium, & Paullum uoluisse metopium dictum à galbani ligno metopio nūcupato: sed uel fortasse illos malè sensisse, uel cū eorum, tum nostram sententiam ueram esse non repugnat. Accedit his, quòd Plinius libro XIII, capite I scribit mendesij existimationem creuisse, quando balanino resina, ac metopium admisceri cœpit, innuere uidetur aliud metopium fuisse diuersum à Dioscoridiano, ne fileatur apud Athenæum de metopio solūm reperiri scriptum, quod ex amygdalis amaris cōficeretur. Quamobrem, si Galenus dixit Ægyptium unguentum etiam metopium uocatum esse, uerum dixisse potuit: nisi rationes, quæ contrarium demonstrant in medium afferantur. Neque credendum est Galenum, qui Dioscoridis commentaria diligentissimè lectitauerat, usque adeo immemorem fuisse, ut ignorarit metopium ab illo descriptum, & crassa quadam stupiditate ductus Ægyptio unguento metopij nomen sine ulla ratione tribuerit. Atque tot sunt, quæ mihi pro Galeni defensione disputanda occurrunt. Ad te modò spectabit mi Guilandine, ea tuo acri iudicio examinare, siq; me cum Galenò errare deprehenderis, beneuolo animo rationes tuas aperire, persuasūmq; habere nihil posse mihi optatius contingere, quàm ut ueritatem ope tua probè cognoscam, meq; à te amari intelligam. Vale. Romæ Idibus Martij M D LXVII.

MELCHIORIS GVILANDINI
 asfertio sententiæ in Galenum à
 se pronunciatae .

AD

HIERONYMVM MERCVRIALEM.

CEPI pridie Kalend. Maij
 elegantem tuam ad me datam
 epistolam, doctam, copiosam,
 grauem, summo etiam artificio
 conscriptam, summo ingenio,
 qua annotatiunculam quãdam
 nostram ad Galeni *ἐν γλώσσαις*
 locum, à Gadaldino perpolito
 illo quidem, & excellenti doctrina uiro, me inscio,
 appositam, uario tu sanè conatu, uarijsq; machinis op-
 pugnare aggressus es. In ea uerò me duo vehementer
 oblectarunt, tum quòd uiuere apud te Guilandini me-
 moriam abunde perspexi, ut neque temporum, neque
 locorum interualla quidquam ex ea detriuisse videan-
 tur: tum quòd mihi ingenij tui *ἀκριβειαν*, qua neque osci-
 tanter, neque negligenter optimorum auctorum lectio-
 nem adeundam hortaris, sed exactè, & accuratè singula
 quasi in trutina pendenda, ac ad tornum, cothurnúmque
 reuocanda, uelut in speculo spectandam proposuisti.
 Qua in re non possum non magnopere probare senten-
 tiam tuam, quando ista incedenti calle necesse est, ut
 multa animaduersione digna occurrant, multa etiam
 ambigua, & ancipitia: quod sanè per incuriam, cuius tu
 me arbitrato tuo reum agis, facientibus hoc nõ accidit.

Hh Neque

Neque enim aut illustria feligunt sibi ceu in promptuarium, depromenda cum se obtulerit occasio: neque obscurioribus inhærent, ut eis lucem afferant: sed æquè illis omnia præterfluunt. Quòd uerò memoriæ nominis mei, & scriptis nonnullis tantum tribuas, quantum, si uel omnium ambitiosissimus sim, non agnoscam: in eo intelligo, quantum humanitati tuæ debeam. Sed tantum abest, ut ista laudis commemoratio me commouerit, ut uolens etiam, libensq; tibi omnibus subsellijs cedam, illud subinde testatus, daturum me perpetuò operam diligentem, ne in hoc amoris, & beneuolentiæ studio herbam porrigam. Quamquam autem mihi ocij parum erat ad scribendum in hoc publico docendi munere, quod intra scholæ Patauinæ uiridarium meam ubique præsentiam requirit: in hoc tempore, cum omnes omnium prope generum stirpes quàm clarissimè opes suas ostendant: in hac concursatione lectissimorum iuuenum omnia cognoscere cupientium: tamen quantuncunq; mihi fuit vacui spacij, id non potui non tribuere ei, quod tu me poscebas ambitiosulè, & confidenter, ut nempe uno spiritu & tibi, & Galeno occurrens, utriusque pariter errores acriter proscribam, confodiámq;. Equidem plenum humanitatis illud, quòd tu singularis doctrinæ, & perspicacis ingenij uir, illa, quæ dubitationem ingerunt, ad me referas: quasi non tu ipse tibi in maxima quaque difficultate non adesse modò, verum etiam superesse possis. Morem tamen geram tibi, non opem equidem ingenio tuo, qua id minimè opus habet, afferens, sed uoluntati potius tuæ obsequens. Quòd, ut certiori demonstrandi methodo, & pleniori utriusque fœnore fiat: illud ante omnia pro confesso accipi uolo, quod Galenum quoque *εν γλώσσαις* approbare animaduerto, nimirum Hippocratem quatuor

res inter se differentes significasse, quando modò oleum Ægyptium absolutè; modò cum adiunctione oleum Ægyptium album, & rursus cùm unguentum Ægyptium simpliciter, iterúmque cùm unguétum Ægyptium album copulatè ἐν τῷ περὶ γωακείης φύσιος, καὶ ἐν τῷ περὶ γωακείων, atque alibi commemorat: quam Erotianus non rectè, & contra mentem Galeni pro uno tantùm, eodémque medicamento omnia illa quatuor accepisse uidetur: quippe qui neque unguentum Ægyptium absolutè prolatum ab oleo Ægyptio separauit, neque alterutrum à mendefio distinxit, quod mendesium Hippocrati esse unguentum Ægyptium album Galeno credimus. Deinde non esse in dubium uocandum puto, unguentum Ægyptium, cuius Theophrastus ἐν τῷ περὶ ἔσμιων absolutè & citra alterius dictionis adiectionem meminit, quidquam discrepare ab eo, quod Hippocrates, & Galenus unguentum Ægyptium album appellauerunt. Huius enim fulcimentum est partim ille ipse Theophrasti libellus, partim autem etiam Galenus in libro & capite secundo pharmacorum partium. Nam Theophrastus non modò pro duobus agnoscit unguentum Ægyptium, & megalium, verùm etiam priuatim Ægyptium id commendari ait, quod sit colore λευκόν. Galenus uerò pro eodem habet unguentum Ægyptium, megalium, atque mendesium. Nisi ergo unguentum Ægyptium Theophrasti capiamus pro eo, quod Hippocrati, & Galeno album nuncupatur, non uideo quí aut Theophrastum, aut certè Galenum eo in loco ab erroris labecula tueri ualeamus. Postremò nobis studiosè cauendum esse statuo, ne in ueterum medicamentis interpretandis ab expositione eorundem ueterum temere, & ex ingenij solùm acumine recedamus, priusquam aut pugnantia scripsisse eos de eodem re exploratum

habeamus, aut certè ueteres per alios ueteres rectius declarare possimus. Quibus in hunc modum constitutis, nunc, quæ in me congesisti spicula, in tua conabor conuertere uiscera, nusquam ab eo ordine, quem tu tibi obseruandum proposuisti, recedens. Cùm superioribus proximis annis, nactò Venetijs antiquissimo exemplo Athenæi, inuenirem omnia illa, quæ in uulgatis eius auctoris codicibus non sine magna eruditorum indignatione haud ita pridem desiderabantur: nihil antiquius habui, quàm ut lacunam illam explem, & publicum damnum sarcirem, redintegrarémq;. Sed dum in eo eram: citò mox deinde allati sunt ad me Gulielmi Canteri nouarum lectionum libri, in quorum tertio vir ille persanauerat vlcus illud tam fœdum, & rebelle, idq; liberalitate M. Antonij Mureti viri doctissimi, qui fragmentum Athenæi illud ex Vaticana bibliotheca descriptum illi viro communicauerat. Cùm verò ego iam olim annotatum inuenissem ab Hermolao Barbaro libro primo corollariorum in Dioscoridem, & pariter à Ruellio libro primo de natura stirpium, scribere Athenæum appellatione unguenti Ægyptij staten uenire: non semel à capite ad calcem totum eius auctoris opus, quo plerique omnes Basiliensium typographorum studio hodie utimur, percurri, non parum de fide Ruellij, Barbariq; subinde addubitans. Tandem verò cum mihi oblatum fuisset exemplar Venetum, cuius ope rima illa, quæ in impressis codicibus hiabat, decenter admodum obstruebatur, nec non & fragmentum Canteri diligentia publicatum; statim intelligere cœpi, viros illos, quorum ego testimonio minus reuerenter asurrexeram, quanquam illi & grauissimi essent, & planè in tantum laudandi, in quantum uirtus intelligi potest, nullo alio Athenæi ex loco sententiam eam de unguento Ægyptio,

ptio, quæ stacte uocatur, hausisse, quàm ex uerbis Dī
 dymi, quæ in quinto supra decimum *δειπνοσοφισῶν* li-
 bro leguntur. Verùm quoniam totus ille Athenæi lo-
 cus non paruam habet obscuritatem, tum quòd tran-
 scribentium incuria mirè est deprauatus, tum quòd
 Achæi uerba agrè intelligi possunt: ideo, ut gratum
 tibi faciam, restituiam eum partim ex duorum exem-
 plarium, & tuarum pariter litterarum collatione, par-
 tim ex Hermolai, & Ruellij fide: &, quid Achæus sibi
 uoluerit, indicabo. Constitutum autem sit Athenæum
 eo in loco uerba facere *περὶ μύρων*, non sanè de ijs un-
 guentis solùm, quæ propriè *μῦρα* Græcis dicuntur, ue-
 rùm, ut nomen hoc extenditur ad ea etiam, quæ *χρίσ-
 ματα*, καὶ *ἀλείμματα*, immo uerò & *ἔλαια* ijsdem nomi-
 nari consueuerunt. Id sanè apertissimè etiam osten-
 dunt Apollonij, & Hicesij uerba ab Athenæo ibi rela-
 ta, quorum ille amaris ex amygdalis metopium, re-
 uera quidem *ἔλαιον* illud, inter *μῦρα* connumerat: hic
 uerò *τῶν μύρων φησὶν, ἃ' μὲν εἰσι χρίματα, ἃ' δὲ ἀλείμματα.*
 Ut non parum miratus sim, quid te impulerit, ut tam
 superciliosè scriberes, *μῦρον καὶ χρίμα* differre inter se
 cuius Græcarum litterarum perito constare satis. Cu-
 ius enim rei gratia hoc abs te allatum existimari debet?
 Profectò non alterius, quàm ut tuam mihi conuiuen-
 tiam in legendo Athenæo testatam faceres, uel certè
 ipsimet Athenæo colophum impingeres, quem *χρίμα
 αἰγύπτιον* in Achæo pro *μῦρον αἰγύπτιον* interpretari
 uidebas. Sed hæc leuia. Inquit autem Athenæus:
τῶ δ' αἰγυπτῆρα μύρα μνημονέων Ἀχαιοῦ, ἐν Ἀθλοῖς φησὶν;
Εἰς αἰγυπτιὸν τις χεῖρα κυπρία λίθρα
Δώσει κόσμον ἢ ἐχρημάτων αἰγυπτίων;
Μήποτε, φησὶν ὁ Δίδυμος, τὴν καλεσμένην σακτὴν λέγει δια-
τὴν σμύρναν. Ut legamus Achæi uerba interrogatiuè,
 & sensus sit: Ecquis tam fatuus est, ut censeat mundum
 Ciprij

Cyprij lapidis, aut Ægyptiorum unguentorum in manum rudis, & rustici hominis dandum? Sanè, ut Didymo placet, Achæus per *χρίμα αἰγύπτιον* denotat *σακτῶ* ex myrrha. Nam cum stacte iuxta atque Cyprius lapis non nisi regum digna thesauris ob caritatem, & summam apud omnes existimationem iudicarentur: ideo Achæus iniquum putat ea cerdonum, lucrionum, ueteramentariorum, & de uili grege hominum manibus tractanda dare. Quo in loco particula *μήποτε* in verbis Didymi, non habet uim negandi, nec dubitanter decernendi, sed cum graui quadam, & philosophica modestia affirmandi: in qua significatione millies eadem dictione usum esse Simplicium legimus. Quare cum *χρίμα αἰγύπτιον*, auctore Didymo, sit stacte: Athenæus verò *χρίμα* Ægyptium pro eodem habeat cum myro Ægyptio; quid obstat, quin *μύρον* Ægyptium esse stactem tueri possimus? Cæterum in quanta existimatione, & pretio stacte apud antiquos fuerit, satis eiusdem Athenæi verbis innotescit libro *δειπνοσοφισῶν* quinto, ut interim misfos faciam Theophrastum, Polybium, Sacra biblia, cæteros. Hic, inquit Athenæus, ad dicentem quendam; Beati estis vos ô reges, qui his unguentis utimini, & suauissimè oletis, nihil quidem respondit: sed ubi ille postea lauabatur, ingressus maximum *κεράμιον πολυτελεσάτῃ μύρῃ τῆς σακτῆς* in caput ei profundi iussit, ita ut omnes surgentes in unguento conuoluti lauarentur, cadentesq; ob illius tenacitatem risum concitarent, sicut & ipse rex. De Cyprij autem lapidis præstantia testimonium perhibet Dioscorides, qui eum amiantum nominat, & in Cypro nasci asferit, ex quo prisca ætas telas, & uela tantum spectaculi gratia texebat, quæ ignibus iniecta ardebant quidem, sed flammis inuicta splendidiora inde exhibant. Pausanias appellat linum carpasium,

pasium, Strabo Carystium, Plinius asbestinum, uiuúmque, qui & rarum inuentu esse memorat, & cum inuentum fuerit æquare pretium excellentium margaritarum. Solinus carbasum, Zoroaster bostrychitem, quidam corsoidem, nonnulli poliam, alij spartopoliam, denique rudis medicorum plebecula plumam salamandræ, & alumen scisfile falsò indigitat. Sed enim & alteram expositionem ad locum illum Athenæi afferre possem, nihil mutatis uerbis, ut tu legisse uideris, nisi me alioqui cunctantem etiam profus retardaret Cyprius ille lapis, quem ut ingenuè fatear, neque pro alabastrite, aut argento, in quibus ueteres unguenta sua seruasse legimus, neque pro amianto secundum hanc quidem explicationem, aut cyano, chryfocollæue, qui lapides omnes in Cypro nascebantur, rectè illic accipi posse animaduerto. Quisnam, inquit Achæus, infundet manu in argenteum Cypri lapidis uasculum unguentorum delicias Ægyptiorum? Quod si uerò Cyprus haberet onychem, aut argenti fodinas, non uererer *ἄργυρον κυπρίων λίθων* uasis periphrafin dicere, quod uel ex argento Cyprij metalli confectum erat, uel ex candido ac splendente alabastrite, quem Cyprus genuisset. Nisi fortasse quis magis probat, ut pro *λίθων* legamus *μύρον*: ac si iambographus optaret infundi sibi ab aliquo in argenteum poculum unguentorum nobilissima, ceu Cyprium, Ægyptium, & id genus alia: quandoquidem unguenta in potu addi consueuisse testantur Plinius & Athenæus, idque non tam amaritudinis gratia, quàm ut potantes odore prodigo fruerentur ex utraque corporis parte. Ex quibus omnibuste intelligere iam arbitror, primis tuis telis duobus, in quibus tanquam grauioris armaturæ, & antesignanis omnem uictoriæ spem collocaueras, nihilo plus roboris relinqui, quàm semianimi, iam iamque moribundo

ribundo animali adesſe uidemus . Nam & Didymi ſententiam eſſe ; ut ego ad Gadaldinum ſcripſeram, Ruelius quoque , & Barbarus ille nuſquam non à barbarie alieniſſimus , longè ante me in litteras retulerunt , & ſtaſten denotari à ueteribus per Ægyptium unguentum , immo verò Ægyptium unguentum dici ſtaſten , tam perſpicuum , apertumq; feciſſe exiſtimo , ut poſt-hac non niſi cum refractariolo , & nimis in ſua ſententia tenaci de eadem re decertandum mihi eſſe confidam . Verùm quia calidum , minasq; etiamnum ſpirare te proſpicio , quòd ingentem planè fiduciam repositam habere uidearis in locis illis Theophraſti minus concinnè congeſtis : ideo , ne diutius te ſolicitum , ſuſpenſumq; teneam , remitto te ad priora duo fundamenta ſupra iacta , quæ tibi , quantum quidem conijcere ualeo , omnem de uictoria potiunda ſpem adimere , excuteréq; poterunt . Quid enim ? Nónne Hippocratem quatuor pigmentorum genera attigiſſe ex Galeno pronunciauimus , ſicubi commemorat oleum Ægyptium , oleum Ægyptium album , unguentum Ægyptium , & unguentum Ægyptium album ? At ſecundæ poſitionis noſtræ ſumma hæc erat , Theophraſtum ubique per unguentum Ægyptium ſignificare non quòd ab Hippocrate unguentum Ægyptium abſolutè , ſed quòd cum additione , album nuncupabatur . Cui ſententiæ noſtræ adſtipulatur Adrianus Turnebus clariffimum Gallia ſuæ decus , & eruditorum , quotquot noſtra uidit ætas facile princeps & coryphæus , qui Ægyptium unguentum apud Theophraſtum mendefium eſſe confirmat , Galeni communitus clypeo , qui unguentum Ægyptium album apud Hippocratem interpretatur mendefium . Neque tu mihi hîc obijcias megaleum Theophraſti eſſe idem cum mendefio Dioſcoridis , atque ideo fieri non poſſe , ut Ægyptium
eiusdem

eiusdem Theopraſti pro mendefio accipi queat, quod quidem ſagaciter à te animaduerſum, minus ἀκριβῶς in arenam, publicumq; productum fuit. Primò enim dum ſolicitius, & magno prorfus conatu falſam ſententiam impotenti ſatellitio ſtabilire conaris, temetipſum, mirabile dictu, eliſiſſe, & prorfus ſubuerſiſſe agnoſceris. Quorſum nanque pertinet illud ex Plinio non dicam oſcitanter, ſed cautè & uafre allatum? Illène nullam de megaleo mentionem fecit? Ægyptiùmne vnguentum à mendefio uſquam diſcluſit? Mira hercle res, te, ut malo ouo patrocinareris, eò progreſſum eſſe, ut Plinio tribueres, quæ nuſquam toto ſuo opere exſtant: quæ verò à lippis, cœcisq; conſpici poſſunt, nuſquam apud eum auctorem legi negares. Locum mihi indica quæſo, ubi ille vnguentum Ægyptium priuatim nuncupatum à mendefio ſeparauit: egòq; protinus, haſta abiecta, cedam arena, atque tibi aſurget Apollo, & ter trium uirginum mater, referetq; Pallas ipſa gratias. Quod ſi præſtare non potes, ut certè non potes, diſce nunc ſcriptorem illum libro XIII naturalis hiftoriæ, capite I megaleum à mendefio, metopiòq; his verbis diſpeſcentem: Vnguentorum, inquit, expeditiſſimum fuit, primùmq;, ut veriſimile eſt, è bryo, & balanino oleo. Increuit deinde mendefium, balanino reſina mixta, magiſq; etiamnum metopio. Poſtea multò ſucceſſit propter gloriam appellatum megaleum ex oleo balanino, balfamo, calamo, iuuco, xylobalfamo, caſia, reſina. Huius proprietas, ut uentiletur in coquendo donec deſinat olere. Rurſus refrigeratum, odorem ſuum rapit. Hæc ille. Deinde verò ſi megaleum Theopraſti, & mendefium Dioſcoridis vnum eſſet vnguentum, ut tu opi-

naris: dic mihi de cuius scriptoris megaleo loquutus fuerit Dioscorides, quando megaleum exoleuisse, & prorsus oblitteratum ait? Profectò non de megaleo, quod Galenus cum mendesio idem facit: siquidem huius compositionem, quòd adhuc in frequenti mortalium usu esset, Dioscorides diligenter prodendam censuit: ergo de megaleo, quod multò ante sua tempora parari desierat, quod ipsum differre ab eo, cuius Theophrastus meminit, vix adduci possum ut credam: quando Theophrastus *πλείστω πραγμάτων* circa megalei confusionem adhiberi narrat, quo respiciens Plinius, dicebat megalei proprietatem esse, vt ventiletur in coquendo donec desinat olere. At cum megaleum Plinij, & Dioscoridis vnum tantum sit, vnguentum: efficitur profectò & megaleum Theophrasti haud aliter differre à megaleo eorundem auctorum, quàm duo eiusdem alitis oua inter se disfidere oratione fatemur. Nec refert Theophrastum eadem prorsum in megaleum indere, quæ Dioscorides adhiberi in mendesium narrat: siquidem megaleum ex iisdem rebus integratur, ex quibus & mendesium, verum pluribus, præstantioribusq; , quod Theophrastus more suo silentio præterit, paucorum commemoratione contentus: Plinius uerò plures etiam attingit: sed omnes latissimè explicat Dioscorides. Postremò si megaleum Theophrasti omnino idem est cum mendesio Dioscoridis: quomodo tuebimur Galenum, qui vnguentum Ægyptium album modò pro susino lili-nóue exponit, modò verò megaleum, mendesiumq; , immo verò & ipsum Ægyptium pro vno eodémq; nullo discrimine accipit. Nam quæ Dioscorides pro tribus agnoscit, dico susinum, megaleum, & mendesium, quomodo sine reprehensione in vnum

redigi

redigi possint, animo prospicere nequeo. Sed video te iandudum exspectando, desiderandoq; pendere animo, cruciari, & angere, ne reliqua duo, quibus pharetra tua etiamnum turget, iacula par aliquod infortunium apprehendat, spe omni, & cogitatione tua in ea sola coniectis. Ne longum faciam, ego prouocatione utor ad ultimum ex tribus theorematibus meis: quandoquidem litem meam non facio de ijs, quæ possint esse, sed solum de ijs, quæ sunt: quorum causas cum tu præ ingenij tui vbertate subuerteris, prostraueris, destruxeris: neque ea, quæ tibi videntur, graui alicuius auctoris testimonio communiueris, minusq; multò validis coniecturis roboraueris: ideo te bono animo esse iubeo: quippe qui turpe ducam coram manipulari milite classicum plenis buccis canere. Legi quidem ego in Græcorum commentarijs *μετωπιαῖον* pro vinculo frontem ambiente, sed *pharmaca*, quæ dicerentur *μετώπια* à fronte, quemadmodum *κεφαλικά* à capite, legisse non memini. Vnam rem adhuc addam, & te fauere, ac plaudere iuuabit, metopium vnguentum uocari ab Hippocrate *μέτωπον* siue *μέτωπον*: siquidem verò in libris de morbis muliebribus, & de natura muliebri pro quatuor rebus annumerantur, vnguentum Ægyptium absolutè, vnguentum Ægyptium album, netopum, & galbanum: efficitur falli Galenum, qui Ægyptium absolutè dictum interpretatur metopium, utut pertinacius, sententiam eius defendas. Habes uir ornatisime, quod petijsti, longæ epistolæ argumentum: si tibi uel in cæteris, quæ ad illum Galeni libellum exaraueram, paria mecum facere libeat. Quod ut commodè præstare possis: mitto tibi exemplum litterarum, quas tunc

festinanter ad Gadaldinum scripsi. Si quid autem
est præterea, quod opera mea tibi possit accommo-
dare, me uotis tuis perpetuò expositum fore tibi per-
suadeas. Vale & me ama tui amantissimum. Pa-
tauio VIII Idus Maias. Anno à Christo nato
M D LXVII.

HIERONYMI MERCVRIALIS

de unguentis, & quid Hippocrati significet
unguentum Ægyptium: ex libro II
uariarum lectionum capite XIX:
qui libri prodierunt Venetijs
Anno à Christo nato
M D LXXI.

VETRES tam potibus,quàm cibis un-
guenta admiscuisse, Plinius, Plutar-
chus, & Athenæus memoriæ manda-
runt. Ratio autem erat, quòd ut mu-
sicis sonis, cantibúsq; aures: spectacu-
lis visum: edulijsq; palatum: sic & ua-
rijs unguentorum, atque florum odoribus nares in con-
uiujs delectare studebant:quem tamen usum non pri-
mis illis sæculis (quando nondum increuerat luxus)
inuectum credimus, sed multò post Hippocratis tem-
pora, apud quem de unguentis uarijs sæpius quidem
facta mentio inuenitur, at medicinæ potius, quàm ul-
lius libidinis loco : Ægyptij quippe omnium primi
ob myrrhæ copiam inter alia medicamentorum gene-
ra unguentorum mixtiones excogitarunt: & tam diu
cæteræ nationes ab illis per uniuersum orbem transpor-
tare curarunt, quàm diu in diuersis regionibus illa pa-
rare homines & mulieres edocti sunt. Quocirca mirari
debet nemo , si penes celebriores ueterum auctores
maior unguétorum, atque oleorum pars Ægyptiorum
cognomina sibi uendicauit . Hippocrates enim (ut
Galenus in eius uocum expositione scribit) quatuor
eorum genera memorat: unum oleum Ægyptium: al-
terum

terum oleum Ægyptium album: tertium unguentum Ægyptium album: quartum unguentum Ægyptium. Hoc postremum: quod esset explicans Galenus, ait: Αἰγύπτιον μῦρον: τὸ διὰ τῆς αἰγυπτίας μῦρον ἀκάνθης τῆς ἀνθης, ὅπερ καὶ μετώπιον ὠνόμασαι. Veruntamen fuerunt qui Hermolaum, & Ruellium sequuti, hac in re Galenum damnare ausi sunt: propterea quòd Didymus apud Athenæum unguentum Ægyptium στακτεν faciat, metopiúmque; & à Dioscoride, & à Paulo ualde ab Ægyptio diuersum ponatur. Cæterùm facile ij redarguentur, si quæ à Theophrasto, ac Athenæo memoriæ prodita leguntur in medium afferamus. Ille enim, in libello περὶ ὀσμιῶν, hunc in modum ait: τὸ δ' αἰγύπτιον μῦρον, ἐκ πλειόνων, ἕκτε τῆς κινναμώμης, καὶ ἐκ σμύρνης, καὶ ἐξ ἄλλων. ἔτι δὲ ἐκ πλειόνων τῶν τούτων, τὸ μεγαλύτερον. Id est: Ægyptium autem unguentum, ex pluribus, ex cinamomo scilicet, myrrha, atque alijs. Adhuc ex pluribus quàm istud cōponitur megaleum. Et paullò post: σακτὴ δὲ καλεῖται, διὰ τὸ μικρὸν σάξεν. ὃ δὴ μόνον τινὲς φασιν ἀπλῆν εἶναι, καὶ ἀσύνηθρον τῶν μύρων. Iterum: πολυχροσιώτατον δ' ἐστὶ τὸ τ' αἰγύπτιον, καὶ τὸ ἴρινον, καὶ τὸ ἀμαράκινον, καὶ τὸ νάρδιον. πάντων δὲ μάλισα ἢ σακτὴ. Adhuc: ταῦς δὲ γυναιξίν ἢ σακτὴ, καὶ τὸ μεγαλύτερον, καὶ τὸ αἰγύπτιον. Amplius: τῶν δὲ μύρων τὸ αἰγύπτιον, καὶ ἢ σακτὴ. Id est: gutta uocatur à guttatim decidendo, quod unguentum solum simplex esse, & alijs minimè commixtum quidam aiunt. Et: diu- tius autem manet Ægyptium, & irinum, & amaraci- num, & nardinum: omnium autem maximè gutta. Rursus: mulieribus gutta, & megaleum, & Ægyptium.

A Item: unguentorum uerò Ægyptium, & gutta. **A.** Ex quibus omnibus luce clarius apparet aliud Ægyptium unguentum ex pluribus pharmacis commixtum, aliud στακτεν exstitisse: nempe quam unguenti genus simpli- cissimum fuisse omnium Theophrastus: ex sola myr-
rha

rha constituisse Athenæus capite XV libri XV: ip-
 sius myrrhæ pinguitudinem fuisse Dioscorides scribit.
 Sed hîc obijciant fortasse unguentum Ægyptium
 Theophrasti id non esse, quod ab Hippocrate Ægy-
 ptium album nuncupatur: & propterea ex uerbis à no-
 bis propositis nihil aliud colligi, quàm Ægyptium un-
 guentum album, & staten, non autem Ægyptium sim-
 pliciter differre. B. Quam obiectionem minimè ar-
 duum est refellere: siquidem Galenus id *σέσινον, καὶ κρι-
 νόμυρον* uocatum scribit: Theophrastus uerò manifestè
 fufinum unguentum ab Ægyptio separauit, ubi ait: Un-
 guentorum alia à floribus nomen mutuarunt, ut rosa-
 ceum, liliaceum, & fufinum: *καὶ γὰρ τῆτο* (inquit) *ἐκ τῶν
 κρινω*: alia à folijs, ut myrrhinum & oenanthinum: alia
 à radicibus, ut nardinum: alia à ligno, ut phœnix: alia
 à fructu, ut melinum, myrtheum, & laurinum: Ægy-
 ptium uerò ex pluribus, ex cinamomo, ex myrrha, at-
 que alijs. C. Neque illud uerum puto, quod Theo-
 phasto adscribunt, nimirum in Ægyptio unguento al-
 bedinem commendatam: quoniam is, dum myropla-
 stas alia unguenta, utpote uiliora, certis coloribus in-
 ficere; alia, ut pretiosiora, nullis refert: propterea
 Ægyptium tãquam pretiosum album, hoc est nullo co-
 lore extraneo saturatum, sed *ἀχρωμάτισον* eos uoluisse
 innuit: quanquam scio Pollucem nigri quoque Ægy-
 ptij, & alterius, quod sagdas ab ipso, & ab Hesychio
 etiam *φέγδας*, uel, ut in Galeno, & Athenæo *ψαγδας*
 uocatur, mentionem fecisse: forsan quòd alterum co-
 lore nigro infectum componeretur, cuius ab alio nul-
 lam mentionem factam adhuc obseruarim. D. His
 omnibus addo, quod si Theophrastus diuersum agno-
 scit megaleum ab Ægyptio: Galenus uerò ambo hæc,
 & mendesium, unum atque idem facit, quomodo Ægy-
 ptium album Hippocratis, sub nomine mendesij, &
 mega-

B

C

D

megalei significatum, pro Ægyptio Theophrasti, quod à megaleo distinguitur, accipi queat, intelligere non possum: nisi forsitan contendant megaleum Theophrasti aliud fuisse à megaleo Galeni. quam rem si ipsis concessero, illud tantum consequentur, verum megaleum, Galeni ætate fuisse desideratum, noménq; in aliud transiisse. Dioscorides enim scribens tempore suo megalei mixturam fieri desiisse, id ait, quod Galeni tempestate exstitisse uerisimile est: quando megaleum quidem illud uetustum uon amplius conficiebatur, sed eius nomen duntaxat in Ægyptio albo conseruabatur, ut non sine ratione is dixerit Ægyptium album ab aliquibus megaleum, & mendesium esse uocatum. Atque in hac sententia ideo magis confirmor, quoniam Plinius mendesio colorem nigrum tribuere uidetur: unde patere potest Ægyptium album non fuisse uerum mendesium, aut megaleum: sed ipso deficiente, solum nomen obtinuisse: & iccirco ex Theophrasto stacten, ac unguentum Ægyptium simpliciter ita dictum, non parum inter se distare. Nunc Athenæum uideamus, cuius uerba in XV diuinosophistarum hæc sunt, ex uetustissimo codice Alexandri Farnesij Cardinalis maximi excerpta: τῶ δ' αἰγυπτίῳ μύρῳ μνημονεύει Ἀχαιὸς ἐν ἄλλοις φησὶν. εἰς ἀργυρῶν τὴν χειρὶ κυπρίῳ λίθῳ δώσει κόσμον χρυμάτων τ' αἰγυπτίων; μήποτ' ἔν (φησὶν δ' Διδυμος) καλεσμένῳ σακτῶ λέγει διὰ τὴν σμύρναν; ἢν εἰς αἴγυπτον καταγομένῳ κομίζεσθαι πρὸς τὰς ἑλλήνας:

Id est: Ægyptij unguenti mentionem facit Achæus in Certaminibus: In argenteum quis manu Ciprij lapidis unguentorum Ægyptiorum dabit ornamentum? Nunquid (ait Didymus) guttam uocatam dicit ob myrrham, E. quam scimus in Ægypto natam ad Græcos portari? F. Ex quibus nemini obscurum est Didymum minimè asserere de Ægyptio unguento

E
F

guento simpliciter sic appellato, quod ab Achæo pro-
 stacte comprehensum sit. At potius interrogantis in-
 star de illo ambigere videtur. Quam dubitationem
 omnino leuem putare debemus: quoniam Achæus,
 cuius verba interpretari studet, de Ægyptijs vnguen-
 tis non autem de uno solo mentionem facit. G. Me-
 topij verò nomen cùm oleo amygdalino, & alijs mul-
 tis tributum reperiatur, nihil inconuenit quinetiam
 vnguento Ægyptio, vt scribit Galenus, fuerit tradi-
 tum. H. Propterea locum illum Hippocratis in libro
 de locis in homine, *διέντα μετώπω*, tam in Græcis
 omnibus codicibus, quàm in Latinis corruptum, &
μετωπία restituendum arbitror: vel enim pro oleo
 amygdalino, vel pro vnguento Ægyptio capiamus,
 melius sanè ad explicandam Hippocratis mentem cõ-
 sultum erit.

G

H

MELCHIORIS GVILANDI-
ni glossemata in præcedens Hiero-
nymi Mercurialis caput .

GVILANDINVS MERCV-
RIALI κρίνειν τὰ ὅλα .

Ræclarè legibus comparatum est Hiero-
nyme Mercurialis clarissime, ut reus
causam nemo defendat non citatus .
Iam hoc quoque natura propè iniquis-
simè comparatum est, quòd τῆς ὀργῆς
ægrè senescat ἡ νόσος . Itaque dabis ve-
niam homini irato, & prouocato abs te ad scribendum,
simúlq; ut causam defendat compulso, ac publicè ci-
tato . Et, si æquum est respondere in amore ijs, à qui-
bus prouocare, quid ni & à quibus absens magni cri-
minis iniustè damnatus sis ? Equidem uir præstantissi-
me *μυροαγυπτιονίκη* illa, quam Varijs tuis inseruisti in
flatius, coëgit me etiam inuitum, vt id quod iandiu
obliuioni tradideram, in memoriam reuocem, & scri-
bam tibi denuo, an sententiam tuam putem potiore .
Multa autem videri uolumus velle, quæ re uera no-
lumus : & sæpe aliud uolumus, aliud optamus & ue-
rum ne diuis quidem dicimus, sed diui, aut irascun-
tur, aut miserentur . Ego me, omisâ misericordia,
vindicabo, & tibi nonnulla glossemata impingam;
quæ tu, si inuitus leges, dicito : Ego mihi hoc ma-
lum iumento meo arcesivi : ego hanc anagyrum mo-
ui . Sed ne πάρεργον ἔργον ποιῆσθαι videar, hîc præ-
fari desino .

Ad elementum marginale A.

Quod si Theophrastus pro duobus agnoscit staten, & unguentum Ægyptium, id equidem neque iui inficias, neque meæ sententiæ officit, quòd haud cõtendo omne unguentum Ægyptium esse staten, sed hoc solùm profiteor, staten uocari etiam vnguentum Ægyptium. Verum neque latêre me id potuit, quando multò ante quàm tu litem istam aduersus me institueres, libellum illum *περι ὀσμῶν*, doctissimis Turnebi annotationibus illustratum, magna diligentia perlegeram.

Ad elementum marginale B.

SI λευκόιον Græcis sonaret, quod Latinis lilium, & liliaceum, ut tu sentire videris, qui λευκόιον in uerbis Theophrasti liliaceum transtulisti, nequidquam ratio hæc tua me malè acciperet: quin pro mea magis parte loqueretur, quando dicere possem susinum Theophrasti, ut differens per te à liliaceo, aliud esse à susino Galeni, qui auctor susinum, & liliaceum non discernit, quemadmodum neque Dioscorides. Sed quia λευκόιον significat non lilium, nec liliaceum, sed violam, & uiolaceum, & suspicari quis posset te totius negotij summam tua illa ratiocinatione confecisse, absoluisseq;. Quam ego fanè tanti æstimo, ut credam aliud nihil ea concludi, quàm vnguentum Ægyptium album fuisse quidem communiter, & impropriè uocatum liliaceum, susinumq; sed quod susinum propriè dictum, idem sit cum Ægyptio albo, ego minimè puto approbari. Si verò tu omnino id ais: iam erit vnum

tantum idemque unguentum, Ægyptium absolute ac simpliciter dictum, Ægyptium album, megalium, mendesium, metopium susinum, liliaceum, & anthinum. Nam Galenus libro II pharmacorum partium eiusdem numeri capite scribit Ægyptium absolute, vocari etiam megalium, atque mendesium: & in linguis dici quoque metopium confirmat. Quo in libro Ægyptium album nominari etiam liliaceum, susinum, & mendesium inquit: quemadmodum anthinum appellari susinum, & liliaceum ait. Quandoquidem verò in libro linguarum tribus pro unguentis annumerantur, Ægyptium absolute, Ægyptium album, & anthinum, efficitur susinum fuisse non vnum, sed duplex unguentum: quorum alterum proprie, ut dixi, susinum nuncupabatur, alterum communiter, & improprie. At temerarium mehercule foret asseuerare Theophrastum de susino loco maxime proprio agentem, intellexisse de improprie dicto. Igitur par est, ut susinum eius philosophi non differre ab anthino Galeni statuamus: vocatum verò communiter susinum, esse quod Galenus Ægyptium album, Theophrastus autem Ægyptium absolute cognominat. Quam sententiam confirmat Hippocrates, siquidem in libro de natura muliebri Ægyptium album, & susinum pro duobus unguentis proponit. Atque sic fundamentum assertionis meae secundum, pristinum robur etiamnum conseruat, obtinetque. Sed enim quia quæ mihi in litteris sunt comperita, nequeo in sanctuaria intrudere, non dissimulabo ipsummet Theophrastum discreuisse susinum, & liliaceum, ut appareat optimi uatis officio te functum esse, & certum prorsus diuinasse, cum liliaceum de eius sententia diuersum à susino faciebas. Quod ut clarè patefcat, adscribam primò uerba Theophrasti ex libro *περὶ ὀσμῶν*, nulla planè qualitate immutata quàm ex-

stant

stant in impresfis codicibus, quos Oporinus, Voscofanus, & Aldi filij excusferunt. Deinde verò ostendam quomodo ea corrigenda sint ex Athenæo, qui locum illum integrè transcripsit in librum & caput quintumdecimum dipnosophistarum. Quibus peractis, patebit non Theophrastum modò susinum à liliaceo separasse, sed Latinorum Athenæi exemplarium non parvam lacunam explese me diligens lector intelliget.

Σωτήθενται, φησὶ Θεόφραστος, τὰ μύρα, ἀπ' ἀνθῶν μὲν, οἶον τὸ ῥόδινον, καὶ τὸ λευκόϊνον, καὶ τὸ σάσινον. καὶ γὰρ τῆτο ἐκ τῶν κρίνων. ἔτι δὲ τὸ σισύμβρινον, καὶ τὸ ἐρπύλλινον, καὶ ἡ κύπρος. καὶ πρὸς τῆτοις τὸ κρόκινον. βέλτισον δ' ἐν Αἰγίνῃ καὶ Κιλικίᾳ. Quæ uerba Athenæus, citatis nominatim cùm Theophrasto, tum libro περὶ ὀσμῶν, sic refert. Θεόφραστος ἐν τῷ περὶ ὀσμῶν σωτήθεσθαι φησὶν μύρα, ἀπ' ἀνθέων μὲν ῥόδινον, καὶ λευκόϊνον, καὶ σάσινον. καὶ γὰρ τῆτο, ἐκ τῶν κρίνων, ἔτι δὲ τὸ σισύμβρινον, καὶ ἐρπύλλινον. ἐν δὲ κύπρῳ καὶ τὸ κρίνον. ἔτι δὲ τὸ κρόκινον. βέλτισον δ' ἐν Αἰγίνῃ καὶ Κιλικίᾳ. Hoc est. Theophrastus in libro de odoribus ait componi unguenta, è floribus quidem, ut rosaceum, violaceum, susinum: hoc enim è lilijs fit. Adhæc sisymbrium, & serpillinum. In Cypro uerò & liliaceum. Præterea & crocinum, quod præstantissimum in Ægina, & Cilicia conficitur. Ex quibus perspicuum fit Theophrastum pro duobus habere susinum, & liliaceum, quamuis utrunque lilia recipit. Sic Dioscorides separatim meminit Hedychroi, & Amaracini, quæ unguenta neque uiribus, neque misturis differunt, sed solummodo suauitate odoris, colorisq;. Quin Megalium, quod idem Dioscorides pro tertio annumerat, à prædictis non nisi una resina disfidet. Cæterùm nemo his præstare assensum uereatur propterea quòd Theophrastus non dixerit κρίνινον, ut loqui consueuerunt Dioscorides,

& Galenus, cùm unguentum liliaceum nominare uolunt, sed potius *κρίνον*: siquidem sæpenumero philosophus hic unguenta nomine eius materiæ, quæ principatum in his habet, afficit, ut cyprinum unguentum aliquoties cyprum appellat, & unguentum è violis albis uocat leucoium, tametsi Athenæus leucoinum legerit. Accedit Galeni in linguis testimonium, oleum liliaceum uocari *λίρινον*, cum littera *ν*, itémq; *λίριον*, sine littera *ν*, perhibentis. Quæ uocabula reuocant mihi in memoriam duos Theophrasti locos à Gaza silentio tramissos, quòd deprauatos esse intelligeret quidem uir vndequaue doctissimus, sed quomodo corrigere oporteret animo prospicere non posset. Vnus est libro IX historiæ plantarum, capite XVI, ubi inquit: *ἐφήμερον τὸ φύλλον ὁμοιον ἔχεν τῷ ἔμβόρω, ἢ τῷ αἰρίῳ*. Legendum enim *λίριον* ostendunt Dioscorides, & Galenus, qui ambo ephemereum folia lilij habere memorant, si modò eadem sit planta ephemereum Dioscoridis, & Theophrasti, quod Galenus, & Paulus minus probare uidentur. Alter est libro III earundem de historia plantarum, capite ultimo, quo loco uerba faciens de smilace, quam Gaza ex Plinio hederam Ciliciam uocat, in hæc uerba scribit: *ἀνθος δὲ λευκὸν καὶ εὐώδες καὶ ἴρινον*. Sed legendum *λίρινον* non obscure demonstrat Plinius libro XVI, capite XXXV, cùm ait smilacis florem esse candidum, & olere lilium. Cæterùm Lirium idem esse quod lilium, præter Galenum Dioscorides quoque & Erotianus testantur. Theophrastus, Niger, Dioscorides lirium etiam narcisum uocari tradunt. Pollux verò omne genus florum liria ab Homero nominari dicit. Hæc in transcurso monuisse quid officiet? Adijciam ad superiora pro mantisa quod Dioscorides, & Plinius profitentur, qui palàm discriminant susinum, & men-

& mendesium : at cùm Galenus doceat Ægyptium album uocari tum fufinum, tum mendesium, nisi constituerimus duo fufina, & totidem mendesia, uidere non possum, quî aut hic, aut illi extra culpam reponi queant. Illud insuper silentio transmitti à me sine iniuria lectoris non potest, locum Theophrasti de unguentis, quem tu perperam expresisti, ita in latinum conuerti debere: Vnguentorum alia è floribus componuntur, vt rosaceum, uiolaceum, fufinum: hoc enim ex lilijs fit: alia è folijs, ut myrteum, & œnanthinum: alia è radicibus, vt nardinum: alia è ligno, ut palmeum: alia è fructibus, vt melinum, myrteum alterum, & laurinum: & ex multis Ægyptium, cinamomo, myrrha, alijs.

Ad elementum marginale C.

AN non Galenus differentiam facit inter Ægyptium absolutè dictum, & Ægyptium album? Cùm ergo Theophrastus inquit, *διότι τὸ μὲν αἰγύπτιον καὶ τὸ κύπρον λευκὰ εἶναι βέλονται*, de alio quàm de Ægyptio albo intellexisse potuit? Profectò Ægyptium album uidetur dictum esse non nisi ad differentiam Ægyptij simpliciter uocati, cui alium inhæsisse colorem quàm album non dubito, quicumque ille fuerit, niger an cinereus, viridis an cæruleus, luteus an purpureus non multum laboro.

Ad elementum marginale D.

SI unum est tantum atque idem unguentum (ut Sequidem affirmare uideris) Ægyptium absolutè, Ægyptium album, megalium, atque mendesium, quomodo

modo non coincidit *Ægyptium album* Hippocratis cum *Ægyptio* Theophrasti, si Galenus tam *Ægyptium album*, quàm *Ægyptium* absolutè uocari mendesium ait? Videris non meminisse primi in asseritione mea fundamenti, quod cum Galeno quatuor esse statuit *Ægyptium unguentum*, *Ægyptium unguentum album*, *Ægyptium oleum*, & *Ægyptium oleum album*. Cæterùm megaleum Theophrasti aliud esse à megaleo Galeni, satis inde perspicitur, quia *Ægyptium*, cuius Theophrastus meminit, à Galeno appellatur megaleum. At cum Theophrastus separet megaleum ab *Ægyptio*, efficitur necesfariò megaleum hoc suum differre à megaleo Galeni. Megaleum quidem Theophrasti idem erat cum Amaracino, nisi resina exsuperaret, vt ait Dioscorides. Megaleum uerò Galeni à Dioscoride cognominatur mendesium, si modò Galenus rectè pro uno unguento accipit megaleum, atque mendesium. Quando deinde concludis nomen megalei ætate Galeni transiisse in *Ægyptium album*, uideris mihi tuo hoc apotelesmate palmam extorquere Iouis diphtheræ inspectoribus, qui multa quidem de archaicis cronicisq; solent disferere, sed pauca testibus fide dignis confirmare. Omitto quòd non rectè Galeno imputas, scripsisse eum *Ægyptium album* appellari megaleum, quando is *Ægyptium* absolutè eo nomine, & præterea mendesium, metopiúmque uocari ait. *Ægyptium* uero album dici non megaleum, sed mendesium solùm, & insuper liliaceum, ac fusinum asserit. Ex quibus non obscure colligitur, quòd quemadmodum duo erant fusina, sic duo fuisse mendesia, quorum alterum opinione Galeni non differebat ab *Ægyptio* absolutè nuncupato, alterum uerò idem erat cum *Ægyptio albo*. Quod postremò ex Plinio accersis mendesio colorem nigrum tribuente, non magis

tuam uideatur quàm meam stabilire sententiam, quippe qui duo fuisse mendesia, & totidem megalea censeam, discrimine albi, nigriq; non aliter quàm Ægyptiorum unum nominabatur album, alterum simpliciter Ægyptiũ, quod pro nigro interpretari nihil prohibet.

Ad elementum marginale E.

NEquè myrrha in Ægypto nascitur, neque hoc Didymus perhibet.

Ad elementum marginale F.

ANimaduerto particulam μήποτε tibi etiamnum nauseam facere. Quare adscribam huc exempla aliquot non ex Simplicio tantum, apud quem nusquam non in significatione affirmandi occurrit, sed ex alijs quoque auctoribus. Cùm Simplicius libro III physicorum, commentario LI quærendum proposuisset, quomodo cœlum in loco per accidens esse dicatur, & obiter Themistium castigasset, qui cœli supremi extimam superficiem extra locum, intimam uerò in loco consistere dixerat, soluens inquit: μήποτε δὲ ὅπερ καὶ πρότερον εἶπον, ἕτε κατὰ συμβεβηκός ἐστιν ἐν τόπῳ, ἕτε τὸ πᾶν, ἕτε ὁ ἀπλαγῆς ἕρανός. Et paullo post: μήποτε δὲ ἕτε τῆς ἀπλαγῆς, ἕτε ἄλλης σφάρας τὰ μέρη ἐν τόπῳ ἐσι. Rursus: μήποτε δὲ ὡς καὶ αὐτὸς Ἀλέξανδρος ἐπέσησεν ἐφαρμόσοι ἂν καὶ τῆ ἀπλαγῆ τὰ λεγόμενα. Et mox: μήποτε δὲ ἐπὶ τῷ παντός κόσμῳ δείξας ὅτι ἔκ ἐστιν ἐν τόπῳ, καὶ βυλόμενος μὴ δὲ τὸν ἕρανὸν εἶνως ἐν τόπῳ διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας, ἕ γάρ ἐσι τὶ τῷ ὅλῳ ἕρανῷ ἕξω. In quibus locis omnibus quem sensum faciat dictio μήποτε, tu, qui Græca à pueritia didicisti, non ignoras. Neque aliter uocula ea utitur Ammonius, apud quem in commen-

tarijs libri de interpretatione , capite de Verbo, sic legitur: καὶ μήποτε δὲ λέγειν ὅτι αἱ ἐνέργειαι, καὶ τὰ πάθη, φύσεις τινὰς ἔχουσι, καὶ ιδιότητας: Id est, ut transtulit Iohannes Baptista Rafarius, uir publica Græcarum, & Latinarum litterarum professione, atque optimorum auctorum in Latinum conuersione clarissimus: Dicendum sanè est, actionibus, & affectionibus naturas quasdam ac proprietates esse. Et eorundem de interpretatione commentariorum parte tertia, contextu penultimo: καὶ μήποτε χρὴ τῆς ῥήσεως ὃ διαζευκτικῶς ἀκρίβειν, ἀλλὰ τὸ ἢ λέγειν ἀντὶ τῶ καὶ παρελήφται, ὡς καὶ παρ' Οὐμῆρω τὸ, ἢ ἐ νέος, ἢ ἐ παλαιός, ἀντὶ τῶ καὶ νέος, καὶ παλαιός. Equidem, inquit, uerba non intelligenda sunt, quasi disiunctè sint ab Aristotele pronunciata: sed quod dixit, Aut, pro Et, accipiendum: ut etiam apud Homerum, Iuuenisue, senexue, pro Iuuenisq;, senexq;. Verùm Galenus quoque in linguis uolens docere quid sit Hippocrati parthemium, apertè innuit protulisse Dioscoridem illud μήποτε in sensu affirmandi, pudendo alioquin interpretis errore affirmatiuam orationem in negatiuam permutantis. καλεῖται δὲ φησι, παρθένιον καὶ ἢ ἀνθεμῖς, καὶ ἢ ἐλξίνη, καὶ ἢ λινοζώσις, καὶ τὸ ἀμάρακον. ἀλλὰ καὶ Διοσκουρίδης, μήποτε, φησὶν, ἀκρετέον ἦτοι τῆς ἐλξίνης, ἢ τῆς λινοζώσεως τὸ εἶδος τὸ μικρόφυλλον: Appellatur, inquit, parthenium, & anthemis, & helxine, & mercurialis, & amaracum. Quin etiam Dioscorides ait intelligere oportere speciem aut helxines, aut mercurialis pusillifoliam. Præterea Theophrastus in commentarijs in Marcum capite XV ita inquit: ἐδίδαν αὐτῷ πιῖν οἶνον ἐσμυρνισμένον. ἢ δὲ σμύρνα, πικρότατόν ἐστι. ἄλλος δὲ Εὐαγγελιστῆς, ὄξος μετὰ χολῆς. καὶ ἕτερος ἄλλο τι λέγει προσενεχθῆναι τῷ κυρίῳ. καὶ ὁ δὲ ἐναντίον ἐν τέτοις ἀταξίας γὰρ ἔσης, ἀλλὰ ἄλλοι προσέπερον. καὶ ὁ μὲν, ὄξος καὶ χολῆ, ὁ δὲ, οἶνον ἐσμυρνισμένον. μήποτε δὲ ὁ καὶ οἶνος ὄξινης ἦν, καὶ ἢ σμύρνα

να πικρά, καὶ λοιπὸν σωζέχουσιν ὁ, τε λέγων ἐσμυρνισμένον οἶνον, καὶ ὁ λέγων ὄξος μετὰ χολῆς. ὁ, τε γὰρ οἶνος, ὄξος. καὶ ἡ σμύρνα, χολή. ὁ μὲν, διὰ τὸ ὄξινης εἶναι. ἡ δὲ, διὰ τὸ πικρά. Quod est: Dederunt illi bibere uinum myrrhatum. Myrrha autem amarissima est. Alius autem Euangelista dicit acetum cum felle, & alius aliud quid oblatum esse domino: & nihil in his contrarium. Vigente enim confusione, alij alia offerebant: & alius quidem acetum & fel, alius autem uinum myrrhatum. Equidem & uinum uappa erat, & amara myrrha: & hinc conueniunt quod dicit ille myrrhatum uinum, alius dicat acetum cum felle. Nam & uinum dici potest acetum, quia uappa erat: & myrrha fel, quia amara. Sed exemplorum plus satis. Itaque constare tibi iam potest particulam μήποτε in uerbis Didymi non facere negandi, aut dubitandi sensum, quod tu existimas, sed, quod ego dixeram, cum grauitate philosophica affirmandi.

Ad elementum marginale G.

TV curtum sermone rotato sic torques enthymema: Metopij nomen denotat primò plantam galbaniferam: deinde eiusdem plantæ succum: postea unguentum propriè dictum: mox oleum amygdalinum: postremò ἢ τὸ μέτωπον, ἢ τὸ μεσόφρυον, auctore Eustathio Iliade λ (tot enim, nec plures ex facili significationes metopij inuenias) Ergo significat etiam unguentum Ægyptium. Rem ridiculam. Quàm sit enim ἀσυλλόγιστος iste ratiocinandi nexus, nemo est qui nesciat. Si Galenum appellas asferentem, caue ne illa te fallacia munias, quam scholæ logicorum petitionem principij indigitant.

Ad elementum marginale H.

ETSI vbique requiratur circumspectio & accurata consideratio, tamen nullibi magis necessaria esse videtur, quàm cum de ueterum scriptorum uerbis, dictisue iudicium facere cogitamus. Vix alibi grauiore litterarum damno peccatur. Quò fit ut criticos istos monumentorum antiquorum minus idoneos censores castigatiorésq; , odio prosequar plus quàm Vatiniano. Quod te quoque facere Mercurialis præstantissime, ideo minus dubito, quò plus omnigena eruditione præcellis. Veruntamen miror non parum, quo spiritu permotus castigaueris Hippocratis in utraque lingua locum, quem tantum abest ista egere ope, ut contra ausim affirmare, si *μετωπίω* pro *μετώπω* in eo reponamus, nos pro germana, & legitima lectioe deteriorem, ac spuriam approbaturus. Vbi nanque uel semel tantum in omnibus eius auctoris operibus *μετώπιον* legitur? At *μετώπιον ἢ μετώπιον*, pro eo quod posteriores metopium dixere, toties in libris de morbis muliebribus, de superfoetatione, de natura muliebri, & alibi habetur mentio, ut pigeat locos adscribere. Habes Hieronyme Mercurialis, quæ asertionem sententiæ in Galenum à me pronuntiatae tueantur: ad quæ reprobanda, si tu usus fueris demonstrationibus & documentis tam bonis, tamq; perspicuis, ut ego æreas rationes aureis permutasse uidear, sanè rem præstabis cum excellenti doctrina tua dignam, tum mihi apprimè gratam. *τά δ' ἄλλ' ἐν πράττει.*

Pigrum uelle & non uelle.

Auctores

AUCTORES, QUORVM
 testimonio in duobus his opusculis
 usus est Guilandinus.

GRÆCI EXSTANTES

A Ristoteles.
 Aristides.
 Arrianus
 Aristophanes, & eius scholiographus.
 Athenæus.
 Anacreon
 Alexander Aphrodisieus
 Alexander Trallianus
 Alexander interpres metaphysico-
 rum Aristotelis
 Antonius Liberalis
 Apollonius Rhodius, & eius scholio-
 graphus
 Archilochus historicus
 Ælianus
 Æschylus
 Apfyrtus
 Ammonius
 Appianus historicus.
 Basilus Magnus
 Casianus Basus, qui nunc Constan-
 tinus Cæsar.
 Chrysofomus
 Clemens Alexandrinus
 Dioscorides Anazarbeus
 Dion historicus

Diony-

Dionysius historicus
 Dionysius geographus
 Diodorus Siculus
 Diogenes Laërtius
 Demetrius Phalereus
 Eunapius
 Eustathius
 Eusebius
 Euripides
 Epiphanius
 Erotianus
 Etymologicum magnum
 Galenus
 Gregorius Nazianzenus
 Georgius Cedrenus
 Hippocrates
 Hesiodus
 Homerus
 Herodotus
 Heliodorus
 Hesychius
 Iohannes euangelista
 Iohannes Grammaticus Philoponus
 Iohannes Tzetzus
 Isaacius Tzetzus frater Iohannis
 Iulianus Apostata
 Iosephus
 Iudas apostolus
 Iustinus martyr & philosophus
 Iamblichus
 Lucas euangelista
 Lycophron, & eius interpres
 Matthæus euangelista
 Maximus, qui Aristotelis libros de
 plan-

plantis ex Arabico in Græcum
transtulit.

Nemesius

Nicander, & eius scholiographus

Olympiodorus

Orpheus

Oribasius

Orus Apollo

Origenes

Plato

Plotinus

Proclus

Porphyrius

Plutarchus

Polybius

Photius

Philostratus

Philo Iudæus

Pausanias

Pindarus

Pollux

Paullus Ægineta

Ptolemæus

Procopius

Strabo

Suidas

Stephanus de urbibus

Septuaginta interpretes

Simplicius

Sophocles

Theophrastus

Thucydides

Themistius

Theocritus, & eius scholiographus

Theo-

Theodorus Gaza
 Timæus Locrensis
 Theophilactus
 Xenophon
 Zonaras
 Zenodoti prouerbia.

GRÆCI NON EXSTANTES.

Aristophanes Byzantius
 Aristomenes
 Antiphanes
 Achæus Tragicus
 Armenidas
 Apollodorus grammaticus
 Apollodorus chronographus
 Antimachus
 Aristarchus
 Alcæus lyricus
 Archemachus
 Artabanus
 Anatolius
 Appion grammaticus Alexandrinus
 Artemidorus geographus
 Apollonius medicus
 Æmelius
 Æmilianus
 Ctesias
 Cratinus
 Crateuas
 Crates grammaticus.
 Didymus
 Democritus Abderita
 Democritus Trœzenius
 Diony-

Dionysius Thrax
 Dioscorides interpres Hippocratis
 Empedocles
 Epicharmus
 Euripides grammaticus
 Ephorus
 Euphorbius historicus
 Eratosthenes
 Euthymenes
 Euphorion
 Florentinus geponicus
 Georgius episcopus Alexandrinus
 Hermias Platonicus
 Hippias Rheginus
 Hiccius
 Malchus Byzantius sophista
 Metagenes
 Menander
 Meleager Gadareus
 Nicolaus Damascenus
 Nicomachus
 Niger medicus
 Pythagoras
 Prothagoras
 Philochorus
 Plato comicus
 Phemius præceptor Homeri
 Praxagoras
 Philarchus
 Phrynis
 Simonides
 Socrates philosophus
 Simus Homeri scholiographus
 Solon

Sappho
 Sofibius Lacon
 Sibyllini libri
 Theopompus
 Thesalus Hippocratis filius
 Thesalus Iatronices
 Timotheus
 Zoroaster,

LATINI EXSTANTES.

Ambrosius
 Arnobius
 Augustinus episcopus Hipponensis
 Augustinus Niphus Suesfanus
 Augustinus Gadaldinus
 Apuleius
 Aufonius
 Ammianus Marcellinus
 Alexander Neapolitanus iuriscon-
 fultus
 Ælius Lampridius
 Aurelius Prudentius
 Afconius Pedianus
 Adrianus Turnebus
 Andreas Alpagus
 Andreas Alciatus
 Aldus Manutius senior
 Becichemus
 Bernardinus Scardeonus
 Cicero
 Columella
 Cato
 Cornelius Tacitus
 Cornelius Celsus

Catullus

Catullus
 Carolus Sigonius
 Carolus Clusius
 Donatus grammaticus
 Eutropius historicus.
 Festus Pompeius
 Franciscus Maturantius
 Franciscus Patricius
 Fulvius Ursinus
 Feneftella
 Gellius
 Garcias Hortus proregum in India
 orientali medicus.
 Guarinus
 Gabriel Falloppius
 Gulielmus Budæus
 Gulielmus Canterus
 Hieronymus Stridonensis
 Hieronymus Gemufæus
 Hieronymus Cardanus
 Hieronymus Mercurialis
 Hermolaus Barbarus
 Henricus Stephanus
 Horatius
 Hegesippus
 Hyginus
 Hilarius
 Iuuenalis
 Iuftiniani codex
 Ifidorus
 Iouianus Pontanus
 Iulius Cæfar Scaliger
 Iulius Capitolinus
 Irenæus

Ianus Cornarius
 Iustinus historicus
 Iohannes Goropius Beccanus
 Iohannes Baptista Rafarius
 Iohannes Cæsarius .
 Liuius
 Lucius Florus
 Lucanus
 Laurentius Valla
 Lilius Gyraldus
 Lactantius
 Lucretius
 Ludouicus Viues
 Martialis
 Martianus Capella
 Martianus Iurisconsultus
 Marcellus medicus antiquus
 Marcellus Vārgilius
 Macrobius
 M. Antonius Muretus
 M. Antonius Zimara
 Marfilius Ficinus
 Nonius Marcellus
 Nicolaus Perottus
 Nicolaus Leonicus
 Ouidius
 Orosius
 Onuphrius Panuinius
 Plinius senior
 Plinius iunior
 Plinius Valerianus
 Palladius Rutilius
 Plautus
 Propertius
 Petrus

Petrus Aponensis
 Petrus Bembus
 Petrus Pomponatius
 Petrus Gyllius
 Petrus Victorius
 Petrus Crinitus
 Petrus Bellonius
 Petrus Andreas Matthæolus
 Petrus Martinius Morentius
 Paullus Iouius
 Paullus Hesus
 Pierius Valerianus
 Priscianus grammaticus
 Quintilianus
 Quintus Curtius
 Ruellius
 Romulus Amasæus
 Rembertus Dodonæus
 Raphael Volaterranus
 Rhemnius Fannius Palæmon
 Seneca
 Suetonius Tranquillus
 Seruius
 Sidonius Apollinaris
 Sebastianus Foxius
 Scribonius Largus
 Salustius
 Sigismundus Gelenius
 Serenus Sammonicus
 Solinus
 Stephanus Aqueus
 Stadius Papinius
 Sosipater Charisius
 Sirenus Brixianus

Thomas Aquinâs
 Terentius
 Terentianus Carthaginensis
 Theodorus Gaza
 Tertullianus
 Trifernates
 Varro
 Virgilius
 Vitruuius
 Vopiscus
 Velleius Paterculus
 Vlpianus Iurisconsultus
 Valerius Cordus
 Vegetius
 Valerius Maximus

LATINI NON EXSTANTES.

Afinius Pollio
 Antiâs Valerius
 Atta poëta
 Accius tragicus
 Afranius
 Augustus
 Cinna poëta
 Cornelius Nepos
 Calphurnius
 Cæcilius comicus
 Caius Gracchus
 Casius Hemina
 Ennius
 Fannius poëta
 Fannius historicus
 Fannij duo oratores

Fan-

Fannius Palæmon, qui idem cum Rhennio.
 Fabius Pictor
 Gellius historicus
 Licinius historicus
 Lucilius poëta
 Macer historicus
 Mutianus
 Nerua iurisconsultus
 Næuius
 Numa Pompilius
 Oppius
 Plancus
 Pacuuius tragicus
 Pomponius Secundus tragicus
 Pomponius comicus
 Pifo Censorius
 Roscius Victorianus
 Sabinus Iurisconsultus
 Tubero historicus
 Turpilius comicus
 Tiberius Gracchus
 Tuditanus
 Verrius .

HEBRÆI LATINE EXSTANTES.

Dauid psalmographus
 Dauid Kimhi
 Esaias propheta
 Ezechiel propheta
 Esdras
 Iesus Christus Deus & homo
 Ieremias propheta
 Iudith

Iosue

Iosue
 Iob
 Moyfes propheta
 Moyfes Cordubensis, qui & Ægyptius dicitur
 Machabæorum libri
 Nahum propheta
 Solomon rex

HEBRÆI LATINE NON EXSTANTES.

Chronica Hebræorum
 Leui Gerson
 Moyfes Gerundensis
 Thargum Chaldaicum.

HEBRÆI NON EXSTANTES.

Enoch septimus ab Adam magno.

ARABES LATINE EXSTANTES.

Auicenna
 Auerrhoës
 Algazel
 Bublikir, qui & Elkau vocatur
 Serapio

ARABES LATINE NON EXSTANTES.

Auenzaha
 Ebendithar
 Zabiorum libri

PROMISCVI.

Ariostus poëta Italicus
 Iohannes Barrhus geographus Lusitanus

Series cartharum.

* * * ABCDEFGHIKLMNOPQRSTUVWXYZ,

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm.